

Mărioara Rogozan-Moldovan
Bărdești

Mulțumiri celor care m-au susținut moral și concret să întreprind acest demers de suflet: colegilor, profesori de istorie Stăvilă Mihai, Pop Mărioara Elena și Bartha Zoltán, d-lui dr. profesor Boar Liviu, d-lui consilier arhivist Márton László, d-lui Oprea Gh. Ilarie, d-nei asistente Balázs Jólán, d-nei Cengher Silvia, fiicei mele Rogozan Roxana, d-lui Molnar Valer, sorei Dorina Vasiliu.

MĂRIOARA ROGOZAN-MOLDOVAN

BĂRDEȘTI

Însemnări monografice

Cuvânt înainte de
Liviu Boar

Editura VERITAS Târgu-Mureș
2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROGOZAN-MOLDOVAN, MĂRIOARA

Bărdești / Mărioara Rogozan-Moldovan ; – Târgu-Mureș :
Editura VERITAS, 2015

Bibliogr. – 276 p.:il.–
ISBN 978-973-8116-27-6

I. Boar, Liviu (pref.)
821.135.1-92

Coperta și tehnoredactarea: Alexandru Tcaciuc
Lectori: Mariana Ciurca
Toate drepturile rezervate
Copyright © Mărioara Rogozan-Moldovan

Tiparul executat la S.C. INTERMEDIA GROUP S.A.
Târgu-Mureș, str. Revoluției nr. 8, România

Cuvânt înainte

Monografie, monografii, substantiv feminin = Studiu științific amplu asupra unui subiect anumit, tratat detaliat și cvasiexhaustiv. Din franceză: monographie.

Este definiția pe care o dă Dicționarul Explicativ al Limbii Române (Ediția 2009) acestui gen de lucrare, al cărei scop este prezentarea istoriei unei localități, în cazul de față Bărdești, sat aparținând comunei Sântana de Mureș, lucrare datorată profesoarei Mărioara Rogozan, pasionată cercetătoare a istoriei locale din județul Mureș. Am remarcat-o de-a lungul anilor pe doamna profesoară în sala de studiu a Arhivelor Naționale Mureș, instituție pe care o conduc de peste 25 de ani, ca o cercetătoare perseverentă, mereu în căutarea unor noi mărturii documentare pe care să le utilizeze în lucrările pe care le elabora. Zecile de ore petrecute în sala de studiu a Arhivelor Mureșene cu documentul de arhivă în față, în sala de lectură a Bibliotecii Județene, în compania cărților de istorie, geografie, etnografie și folclor, de sociologie, au stat la baza elaborării monografiilor așezărilor mureșene Trei Sate, Voiniceni, Șoimuș și Bărdești, precum și a celei ale Școlii Gimnaziale „Vasile Săbădeanu” din Voiniceni, aflată încă în manuscris în așteptarea tiparului. Iată că una dintre acestea, Monografia satului Bărdești, vede astăzi lumina tiparului.

Publicarea monografiilor localităților, în special a celor rurale are vechi tradiții în cultura românească. Dascălii (învățătorii și profesorii), preoții, dar și alți intelectuali ai satelor au fost cei care au adunat materiale din arhive, biblioteci, de la fața locului și au elaborat monografii, unele publicate, altele rămase în manuscris.

În perioada interbelică, prestigioasa Școală de Sociologie de la București, fondată de profesorul Dimitrie Gusti¹, a inițiat cercetări monografice ale satelor românești din provinciile reunite în România Mare, după 1 Decembrie 1918. Prima cercetare monografică s-a desfășurat în anul 1925, la Goicea Mare (jud. Dolj), sub atenta îndrumare a lui D. Gusti. Aceasta este urmată de campaniile monografice de

1 Dimitrie Gusti, (1880-1955) a fost un filosof, sociolog și estetician român. Membru al Academiei Române din 1919, președintele Academiei Române, ministru al învățământului între 1932 și 1933, profesor la universitățile din Iași și București, cel care a fondat Școala de Sociologie de la București. O realizare de excepție a Școlii de Sociologie de la București a fost înființarea Muzeului Național al Satului. Acesta a fost inaugurat la 10 mai 1936, în prezența regelui Carol al II-lea al României, iar pentru public, la 17 mai 1936, fiind în prezent una dintre cele mai mari atracții turistice ale capitalei.

la Rușețu – jud. Brăila (1926), Nereju – Vrancea (1927), Fundu Moldovei – Câmpulung (1928), Drăguș – Făgăraș (1929, 1932, 1933, 1938), Runcu – Gorj (1930), Cornova – Basarabia (1931); în total s-au realizat campanii monografice în 626 de sate, orașe și regiuni.

Monografia localității Bărdești este structurată pe șapte capitole, care abordează cadrul natural (relieful, clima, hidrografia, flora și fauna, precum și solurile) apoi dezvoltarea istorică a localității, din antichitate până în zilele noastre.

Un capitol important este dedicat celor două instituții fundamentale ale evoluției neamului românesc: biserica și școala. Este remarcabil faptul că un capitol aparte este dedicat Monumentului eroilor din localitate.

În încheiere sunt menționate sursele bibliografice folosite de autoare la elaborarea lucrării, precum și fondurile arhivistice studiate la Arhivele Mureșene care conțin informații inedite din istoria localității și care ridică valoarea documentară a lucrării.

Felicitări autoarei și urarea de a continua laborioasa muncă de cercetare a istoriei locale.

Prof. Dr. Liviu BOAR, Directorul Arhivelor Naționale Mureș

Prefață

Amintirile copilăriei, amintirile vacanțelor de vară petrecute la Bărdești, la Moșu și Buna: amintirea casei cu târnaț acoperită cu paie, cu grădinița de flori din față, conia și pregătirea meselor la ceaun la foc de lemne, amintirea poieții în ușa căreia așteptam cu cana în mână umplerea ei cu lapte înspumat muls atunci de la vacă, amintirea amiezii de sub nucul din vie, amiază adusă în coș de tușă, amintirea nopților dormite în mirosul de fân din Fânar și spectacolul bolții înstelate a Cerului, amintirea întorsului de fân și adunatul lui în căpițe, împletirea cununii de Sânziene și aruncare ei pe casă, amintirea mersului la căpălit de porumb și la secerat de grâu noi, copiii, făcând legăturile la snopi, mersul cu carul tras de vaci la Mureș pentru a pune la topit în apă cânepa, mersul la Dos cu vacile la pășunat, înșiratul frunzelor de tutun pe sârmă și întinsul la uscat sub acoperișul grajdului, mersul la joc în sat, culesul prunelor din grădină pentru fiertul magiunului, culesul viei și băutul primei căni de must, mersul la Colindat prin nămeții de zăpadă, m-au determinat să întreprind acest demers documentat științific.

Satul Bărdești aparținând comunei Sântana de Mureș, este atestat documentar încă din anul 1403, sub topicul de *Bardos*, document în limba latină, emis de *Capitulul* diezezei romano-catolice din Transilvania de la *Alba Iulia*. În anul 2015, satul comemorează 612 ani de la prima atestare documentară, iar în anul 2028 va comemora 625 ani, posibil printr-o întâlnire a Fiilor Satului.

Am considerat că a sosit momentul să realizez această lucrare „Bărdești - însemnări monografice”, rod al cercetării desfășurate pe durata câtorva ani, în semn de respect față de Tata, bărdășanul Moldovan I. Ioan, fiul lui Moldovan V. Ioan și Sabadi Leria, față de neamurile din sat, față de locuitorii băștinași ai Bardășului, care n-au fost înfrânți de greutățile vieții, de destin, străbătând epocile istoriei pe meleagul natal sau pe unde i-a purtat sorocul, dar revenind la vatră. Am vrut să scot în evidență vrednicia oamenilor ce au trăit pe această vale a Bărdeștiului mărginită din trei părți de dealuri, care s-au legat de aceste locuri atât în vremuri de bine, cât și în vremuri de restriște.

În elaborarea lucrării am folosit documentele din fondul arhivistic al Direcției Generale a Arhivelor Statului Mureș, Diplomatariumul secuiesc, lucrările unor autori păstrate la Biblioteca Teleki din Tîrgu-Mureș, bibliografia de specialitate de la Biblioteca Județeană Mureș și, nu în ultimul rând, memoria unor trăitori pe aceste meleaguri.

Fără a avea pretenția că am epuizat toate aspectele tematicii, mai ales când este vorba de prima încercare de monografiere a localității de-a lungul epocilor istorice, rămâne ca studiile ulterioare să întreprindă imaginea de ansamblu asupra

Bărdeștiului. Sper ca informațiile cu caracter științific să trezească sentimente de mândrie patriotică față de lupta înaintașilor pentru dreptate socială, pentru existență națională românească, libertate și unitate națională, pentru progres. Noii locuitori ai Bărdeștiului să simtă atașament, stimă față de înaintașii acestui hotar, de noua lor vatră-așezare Bărdești. În lucrarea de față, prezentarea trecutului istoric al localității se face în mod cronologic. Însemnările sunt împărțite pe capitole, iar capitolele pe puncte, în funcție de factorul analizat. Întocmind lucrarea, cunoscând trecutul istoric, faptele trebuie să fie aduse la cunoștința generațiilor tinere în cadrul bisericii, școlii, Căminului cultural, la Monumentul Eroilor, cu ocazia unor sărbători, eveniment care să devină tradiție, să se marcheze în fiecare an.

Mărioara ROGOZAN-MOLDOVAN

I. Cadrul natural

Satul Bărdești este așezat în emisfera nordică față de Ecuator, străbătut de paralela de 46°36' latitudine nordică și în emisfera estică față de Primul meridian, străbătut de meridianul de 24°31' longitudine estică; în partea de sud-est a Câmpiei Transilvania (situată la nord de râul Mureș), subunitate a Podișului Transilvanei în cadrul lui fiind situat în zona central-estică, la 7 km de reședința județului Mureș, Municipiul Târgu-Mureș, *comuna Sântana de Mureș*. Vechea vatră a satului se afla la 2 km de punctul numit Gura Bardășului, respectiv contactul cu drumul Tîrgu-Mureș - Săbad (Voiniceni), pe terasele pârâului Buna, Suseni, până la vărsarea pârâului Fânațe în pârâul Buna, formând pârâul Bărdești. În prezent, vatra satului-intravilanul s-a extins spre est cu precădere, până la Gura Bardășului și Gâtul Bardășului. Hotarul are o suprafață totală de 585,95 ha (1011 iugăre și 437 stânjeni) din care 385,95 ha suprafață agricolă și 199,85 ha neagricolă. Suprafața agricolă este formată din: arabil 286,00 ha; pășuni 55, 60 ha; fânețe 41, 20 ha; vii 2,55 ha; livezi 0, 60 ha. Suprafața neagricolă: păduri 145,90 ha; tufișuri 8,65 ha; ape 2,80 ha; neproductiv 13,70 ha; drumuri 7,80 ha; construcții 21,00 ha. De asemenea, locuitorii din sat mai dețin terenuri astfel: pe teritoriul municipiului Tîrgu-Mureș (Râul Orașului) 20 hectare; pe teritoriul localității Sântana de Mureș (dincolo de pârâul Voiniceni) 13 hectare². Bărdeștiul are o populație de 500 de locuitori și 210 case³.

Mai jos redau descrierea hotarului Bărdești de la 1850.

Prin Decretul imperial din 20 octombrie 1849, în anul 1850 au început lucrările de măsurare cadastrală în fixarea precisă și descrierea detaliată a hotarelor teritoriului cadastral, a limitelor tarlalelor, a albiilor râurilor și a traseelor liniilor de comunicație. Între documentele de valoare topografică, agricolă, onomastică și juridică păstrate la Direcția Județenă a Arhivelor Naționale Mureș sunt cele referitoare la *Cadastru funciar*. (În Transilvania, la 1794, austriecii introduc Instituția cadastrului și cărțile funciare). Măsurătorile cadastrale aveau scopul de a evalua terenurile proprietarilor, inclusiv a foștilor iobagi, în vederea impunerii la taxe și impozite, în funcție de suprafețele avute în proprietate și în folosință, ținându-se cont și de fertilitatea solului.

În „*Határ leirása Bárdos adoközönségének*” (Descrierea hotarului comunității impozabile din Bărdești), redactat în limba maghiară, remarcăm faptul că delimitarea hotarului exista de mai demult și că se făcea o reevaluare a lui de

² *Cadastrul funciar general Tîrgu-Mureș*, Anul 1977.

³ Arhiva Primăriei Sântana de Mureș, *Recensământul populației 2012*.

către Comisia cadastrală în prezența reprezentanților aleși din Bărdești și satele vecine Bărdeștiului: Săbad, Cuiejd, Hărțau, Sâncraiu de Mureș, Remetea, Sântana de Mureș și orașul liber regesc Târgu-Mureș.

Satul Bărdești, comuna Sântana de Mureș, jud. Mureș - vedere din satelit

Hotarul începea din locul numit „La Hurube” care se află pe drumul spre Târgu-Mureș acolo unde lângă șanțul drumului se afla o movilă de hotar, de la aceasta spre *nord* în linie dreaptă, 665 de pași (120 pași = 100 m) distanță, până la un pârau lat de 4 pași, de aici tot în linie dreaptă pe lângă același drum de țară ce formează marginea hotarului, 280 de pași distanță, unde se atinge cu Pădurea Săbadului, de unde se întoarce spre *vest* pe marginea Pădurii Bika (Bita) 45 de pași distanță, iar apoi se cotește spre dreapta 100 de pași, apoi din nou se cotește spre dreapta 20 de pași de unde hotarul merge pe marginea îngustă dintre Bărdești și Pădurea Bika (Bita) a Săbadului, prin mijloc 520 de pași distanță, pretutindeni fiind arbori mari de cer (stejar) și mai multe movile de hotar, unde se află o potecă lată de 2 pași dinspre Bărdești spre Săbad.

De aici, în unghi drept hotarul îl formează marginea Pădurii Săbadului-numită Dosu-Ghitara și marginea arabilului Săbadului pe 241 pași distanță, unde movile de hotar de o parte și alta a drumului, care este în pădurea dintre Săbad și Bărdești formând marginea hotarului, spre *Vest* 541 și 1/2 pași până unde sunt două movile de hotar, de o parte și alta a drumului amintit.

De aici, hotarul merge pe marginea aceleiași drum spre *vest* prin pădurea dintre Bărdești-Fața și Săbad-Dosu, pe 1.460 de pași distanță până la un drum transversal, de aici în unghi drept hotarul se întoarce spre *sud* pe un drum înierbat pe 30 de pași distanță, unde se termină hotarul cu Săbadul și unde la marginea numitului drum sunt două movile de hotar.

De la acestea, hotarul Bărdeștiului vine în atingere cu hotarul Cuiejdiului, pretutindeni hotarul fiind format de un drum lat de patru pași prin mijlocul pădurilor spre *sud*, după 190 de pași este o movilă de hotar, de la care, după 195 de pași este o altă movilă de hotar pe partea dreaptă a numitului drum. De la aceasta, în linie dreaptă se fac 414 pași distanță și o altă movilă de hotar este pe acest drum pe dealul Balla (Balk) cu mari păduri, iar după 250 pași distanță este o altă movilă de hotar, de aici alți 261 de pași distanță și din nou o movilă de hotar.

De aici spre Viile Bărdeștiului, urmând drumul pe margine 82 de pași, se află o altă movilă de hotar, de la care 72 pași distanță este o movilă de hotar la locul numit „La Cruce”, de aici peste drumul mare care vine de la Cuiejd și merge spre Tîrgu-Mureș, hotarul o ia spre *nord* printre păduri, format dintr-un drum înierbat de 135 de pași distanță cu o mare movilă de hotar între cele două sate. În urma înțelegerii dintre reprezentanții aleși ai celor două sate, pe marginea tufărișului, după 58 de pași distanță, se află o altă movilă de hotar la sfârșitul hotarului cu Cuiejd începând hotarul satului nostru cu satul Hărțău.

Hotarul este alcătuit de un drum lat de patru pași în mijlocul pădurii după 1366 de pași distanță unde este o movilă de hotar și unde se atinge hotarul și cu Sâncrai și Hărțău. De aici spre *est* este hotarul dintre Bărdești și Sâncrai, marginea formând-o același drum amintit. După 260 de pași distanță se atinge drumul mare, care pe cele două margini prezintă două movile de hotar. De aici hotarul se întoarce în unghi drept spre *nord* format de un drum lat, lung de 80 de pași distanță, unde se află o movilă de hotar pe partea dreaptă și de unde se întoarce în unghi drept spre *est* prin Pădurea Popilor - a Sâncraului, de unde, la 240 de pași distanță este o movilă de hotar. De aici hotarul se întoarce spre dreapta tot între păduri înspre Dealul Sâncraului, 202 pași distanță, unde, pe culmea numitului deal, se atinge cu drumul circulat pe marginea căruia se află o movilă de hotar. De aici marginea hotarului se întoce spre *nord* unde, lângă Pădurea Remeții, la 51 de pași distanță întâlnește un drum transversal. De aici, o potecă înierbată lată de doi pași, dreaptă, după 941 de pași distanță atinge un alt drum transversal, de unde o ia spre *est* prin Pădurea Beșa spre Tîrgu-Mureș 150 de pași distanță, apoi cotește spre stînga 46 de pași distanță, de aici 164 de pași distanță în pădurile dintre Beșa și Sântana, pe un drum, pe marginea lui fiind două movile mari de hotar.

Hotarul se întoarce spre *nord* lângă Pădurea Sântăanii 102 pași distanță, hotarul formându-l numitul drum. De aici prin numita Pădurea Furezilor de la Sântana, o cărare înierbată formează marginea hotarului până la o fâneață unde este o movilă de hotar. De aici, hotarul se întoarce în linie dreaptă spre *est* hotarul formându-l pârâul sus numit pe 680 de pași distanță unde hotarul satului nostru se întâlnește cu hotarul Tîrgu-Mureșului și unde este o mare movilă de hotar. De aici, în unghi drept se întoarce spre *nord* 14 pași distanță, hotar format de un șanț. De aici printr-un unghi drept hotarul o ia la dreapta, spre *est* format tot de numitul pârâu, 400 de pași distanță, unde de două părți sunt două movile de hotar la locul numit „La Hurube” și unde se termină limita hotarului nostru. (Bărdești, 2 Aprilie 1851)

Din document am aflat următoarele denumiri ale părților de hotar din Bărdești scrise în limba maghiară în combinație cu limba română, cu alfabet latin: *La Hurube-Szabadi erdő* (pădure); *Bika erdő*; *Dosu erdő*; *Gitteres erdő*; *Fatia erdő*; *Balkahegy* (deal); *Bárdosi szőlő*; *La Cruce*; *Dealul Santkraj*; *Remete erdő*; *Bese erdő*. Documentul este semnat de următorii bărdășeni: *Man Daniel* conducătorul oficial al comunei, *Murar Sofron* pădurar și membri aleși: *Florea Obrezse*, *Virlan Theodore*, *Pintilie Onu*, *Pintilie Peter*, *Jff. Pelea Juon*, *Moldovan György*, urmași de reprezentanții Comisiilor din localitățile vecine Bărdeștiului, respectiv din Cuiejd, Hărtău, Sântana, Sâncrai, Remetea, Săbad, Tîrgu-Mureș⁴.

Prezența în toponimie a numelui „*La cruce*” însemna prezența unei cruci la o întâlnire de drumuri în pădure urmărind alungarea duhurilor rele care se ascund de preferință în astfel de locuri, toponim păstrat până astăzi.

La 1860, Benkő Károly în lucrarea „*Marosszék ismertetése*” apărută la Cluj în anul 1868, (pag. 335), descria astfel Bărdeștiul: „apartine plasei Șamșudul de Câmpie (Șincai), în mijlocul hotarului său, așezarea are o formă triunghiulară, pe o vale mărginită de dealuri împădurite, vale cu largă deschidere spre hotarele Săbadului și Târgu-Mureșului. Vecinii: la est Sântana de Mureș și Târgu-Mureș: la vest Cuiejd; la sud Remetea, Sâncrai, Hărtău; la nord Săbad. Suprafața hotarului și în parte: arabil 481 iugăre 1340 stânjeni, fâneată 103 iugăre 1225 stânjeni, vii 5 iugăre 1060 stânjeni, pășune 91 iugăre 225 stânjeni, pădure 289 iugăre 390 stânjeni, nearabil 2 iugăre 560 stânjeni, în total 996 iugăre, din acesta nouă zecimi are un sol galben și roșu necesitând îngrășare, dar aceasta neținând mai mult de 3 ani, marginile hotarului fiind deluroase aversele de ploaie spală solul fertil, culmile nefertile sunt pustii, o zecime din hotar are sol negru fertil, împărțit în două câmpuri. Numărul de case 67. Dealurile: *Lá csetutzie (cetățuie)* lateral de sat, la răsărit de biserica uniților, unde au vii ce dau un vin de calitate a doua, *Kápu Gyáluluj*, *Gyálu Stezericsuluj*, la sud *Gyálu Roșii*, la nord *Gyálu Rupturi*. Pâraie: de la est *Pareu Izvárelor*, de la sud *Pareu Bătyeshyilor*, de la nord *Pareu Pozsár* și *Pareu Gitári*, unite curg spre *Pârâul Săbadului*, la revărsări produc mari pagube atât în sat, cât și în hotar. Apă bună de băut este numai într-un loc spre vest pe *Valea de Sus* (Suseni), din care beau oamenii, pentru animale sunt mai multe fântâni”.

După realizarea dualismului austro-ungar la 1867, în 1875 s-a dat legea VII, articolul 39, având ca scop reorganizarea cadastrului funciar ca instituție, având ca atribuții: executarea măsurătorilor de teren pentru fiecare localitate constituită, parcelarea terenurilor intravilane și extravilane pentru stabilirea impozitului funciar.

A rezultat pentru Bărdești documentul din 30 august 1880, care ne indică în chestiunea noastră următoarele hotare pe forme de relief (deal, vale): I) *Așezarea-satul-intravilanul*; II) *Chilia* cu subdiviziunile: *Dosz*, *Ritu Satului*, *Sesz*, *Megye*, *Gitara*; III) *Fáczá* cu subdiviziunile: *Faicza*, *Posár*, *Dosz*, *Canapistele*; IV) *Balk* cu subdiviziunile: *Via din szusz*, *La krucse*, *Balk*, *Pojána*, *La Buna*, *Pojárnicza*, *Faczujka*, *Kapu páraului*. Rezulta o suprafață totală de 1015 iugăre 1084 stânjeni. Semna Gáspár Gy. Lázár⁵.

⁴ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală*, nr. act 295, anul 1851.

⁵ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală*, nr. act 296, anul 1880.

Dealurile cu subdiviziunile lor sunt despărțite de *luncile-văile* mai înguste sau mai late ale unor pâraie: *valea La Buna*, *valea Fânațe*, *valea Bărdești*, care, la intersecția cu Drumul Voinicenilor prezintă altitudinea-cota minimă pentru sat de 327 m, în sat la Biserică cota fiind de 340 m (față de nivelul mării) și *valea-Sântana*. Diferența de nivel între cota maximă și cota minimă este de 149,18 m. (Date furnizate de d-nul Baci Alexandru, tehnician topograf, inclusiv Harta-Plan cadastral localitatea Bărdești)

Clima

Trăsăturile climatice sunt o consecință a faptului că se încadrează zonei temperat-moderate, definită prin circulația maselor de aer predominant din V-NV.

Iernile sunt în general blânde, uneori cu perioadă fără zăpadă, primăvara și toamna târziu bogate în ploi, vara cu zile călduroase alternând cu zile răcoroase. De câțiva ani încoace, vara, soarele este în unele zile, spre amiază, ca un foc ucigător, nu mai are căldura blândă, binefăcătoare ca odinioară și aceasta, probabil, din cauza diminuării stratului de ozon din atmosferă.

Vânturile dominante bat din două direcții diferite: iarna din N-NV-NE și chiar V, iar vara dinspre V-SV, domolite de dealuri. Temperatura medie anuală este de aproximativ +(8-9)°C. Iarna s-au înregistrat temperaturi de -32°C (1942) pentru câteva zile, dar în general nu au depășit -17° -20°C, aceasta în ultimii ani. Vara, în luna iulie, s-au înregistrat și temperaturi de +40°C (1952-Săbed), dar în general nedepășind 32°C.

Precipitațiile în secolul XX au înregistrat o medie de 627,1 mm, cel mai umed an fiind 1974 cu 745,6 mm, iar cel mai secetos cu 443,7 mm fiind anul 1946. Perioada cea mai bogată în precipitații este sfârșitul primăverii și începutul verii, iar cea mai săracă în precipitații este perioada februarie-martie.

Vara sunt frecvente perioade de secetă. Prima brumă survine la începutul lunii octombrie, iar acum la sfârșitul ei. Înghețurile târzii de primăvară se puteau și se pot produce și în luna mai. La acest început de secol XXI asistăm la importante schimbări climatice, determinate de așa-numita „încălzire globală”.

Hidrografia

Valea Bărdeștiului aparține bazinului hidrografic Mureș. Apele curgătoare din hotarul Bărdeștiului au un debit redus, localnicii atribuindu-le numele de „pârâu”: Pârâul Buna din Dealu Cuiejd, Pârâul Fânațe din Dealul Pojarului, cele două unindu-se formează Pârâul Bărdești care, din Dealul Ghitară mai primește Pârâul Ghitară (Ciurgău) vărsându-se pe Râul orașului în Pârâul Voiniceni, care primește și Pârâul Sântana izvorând dintr-un punct al Dealului Sâncrai- Roșia. Apa provine cu precădere din precipitații și topirea zăpezii. Nivelul apei freatice variază în funcție de altitudinea-cota reliefului, fapt identificat de fiecare cetățean prin fântâna din curte.

Flora și fauna

Aceasta aparține zonei de dealuri rar împădurite din Câmpia Transilvaniei. Dealurile sus-amintite sunt împădurite cu gorun, fag, carpen, ulm, tei, frasin, măr și păr pădureț, cireș pădureț, iar la marginea pădurii, arbuști de alun, soc, măceș, salcâm. Dealul neîmpădurit Capu Dealului prezintă o vegetație de stepă ierboasă cu tufișuri de soc, măceș, porumbar, din loc în loc. În vale-rât s-a dezvoltat fâneța, dar și stufăriș.

În flora localității, un loc important îl ocupă flora spontană de plante medicinale ce cresc pe dealuri, lunci: mușetel, urzică, limba oii, sunătoare, albastrele, cimbrișor, brusture, gălbenele, rapiță, lobodă, coada șoricelului, mentă, păpădie, mac, volbură etc. În pădure și pe fînețe cresc ciuperci: ghebe, hribi, pitarcă, gălbiori, crăiță, vinețică, piciorul căprioarei, bureți de pajiște.

În curțile oamenilor cresc pomi și arbuști fructiferi: măr, păr, gutui, prun, cireș, vișin, nuc, viță de vie, agriș, coacăz, zmeur.

Animale sălbatice în pădure și pe câmp sunt: mistrețul, râsul, căpriorul-căprioara, hârciogul, șoarecele de câmp, popândăul, iepurele, iar dintre păsări amintesc: vrabia, cioara, țarca, uliul, bufnița, corbul, turturica, mierla, fazanul, gaița, ciocănitoarea, barza, rândunica etc.

Dintre amfibieni amintim: brotacul de arbore, broasca râioasă, broasca de iarbă, iar dintre reptile: șopârla, șarpele de casă, șarpele de apă. Animale domestice crescute în curți sunt: găini, rațe, găște, curci, bibilici, porci, vaci, oi, capre, albine, cai, măgari, ponei, păuni, porumbei etc.

Solurile

Sunt predominante solurile *brune de pădure* și solurile *brune gălbui* tipice și podzolite, instalate pe marne și argile conducând la alunecări de teren în unele zone din hotar: Fața, Viile de Jos. Sunt și soluri galbene și roșii, care, de-a lungul timpului, au dat și numele unor micro-reliefuri din hotar cum este: Roșia și Ghitara.

Cernoziomul propriu-zis negru ocupă suprafețe reduse ca și *solul aluvionar humificat* de-a lungul terasei pâraielor.

În lunca pâraielor sunt și *soluri hidromorfe* (apătoase) și *soluri mlăștinoase*⁶.

În concluzie, *Valea Bărdeștiului* mărginită din trei părți de dealuri, la nord-vest-sud, cu largă deschidere spre Râtul orașului, prin Gâtul Bărdești-Ghețar, la drumul Voinicenilor spre nord și Târgu-Mureșului spre sud, asemenea unui *golf de mare*, *loc adăpostit între dealurile împădurite*, a oferit și oferă condiții pedoclimatice, vegetale și animale prielnice dezvoltării vieții omenești. În zilele noastre reprezintă o *oază de liniște* față de zgomotul și poluarea orașului.

⁶ Județul Mureș, Ghid, Târgu-Mureș, 1972, pag. 15-20.

II. Dezvoltarea istorică a localității Bărdești din antichitate la feudalism

Antecedente istorice

Condițiile pedoclimatice din Valea Bărdeștiului au oferit din cele mai vechi timpuri posibilitatea dezvoltării unei așezări omenesti. Săpături arheologice organizate nu au avut loc. *Valeriu Lazăr*, profesor de istorie și arheolog, *doctor în istorie-specializare în arheologie preistorică*, în anul 1988 a făcut o cercetare de teren, o perieghază-periere de teren în județ, la Bărdești rezultând în partea de nord-est a satului, la liziera pădurii spre Voiniceni (2), o culegere de pe suprafața solului a unor fragmente ceramice din epoca neolitică, cultura *Coțofeni* și din epoca bronzului timpuriu, cultura *Noua*, consemnate în lucrarea *Repertoriul arheologic al Județului Mureș* la pagina 224, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 1995.

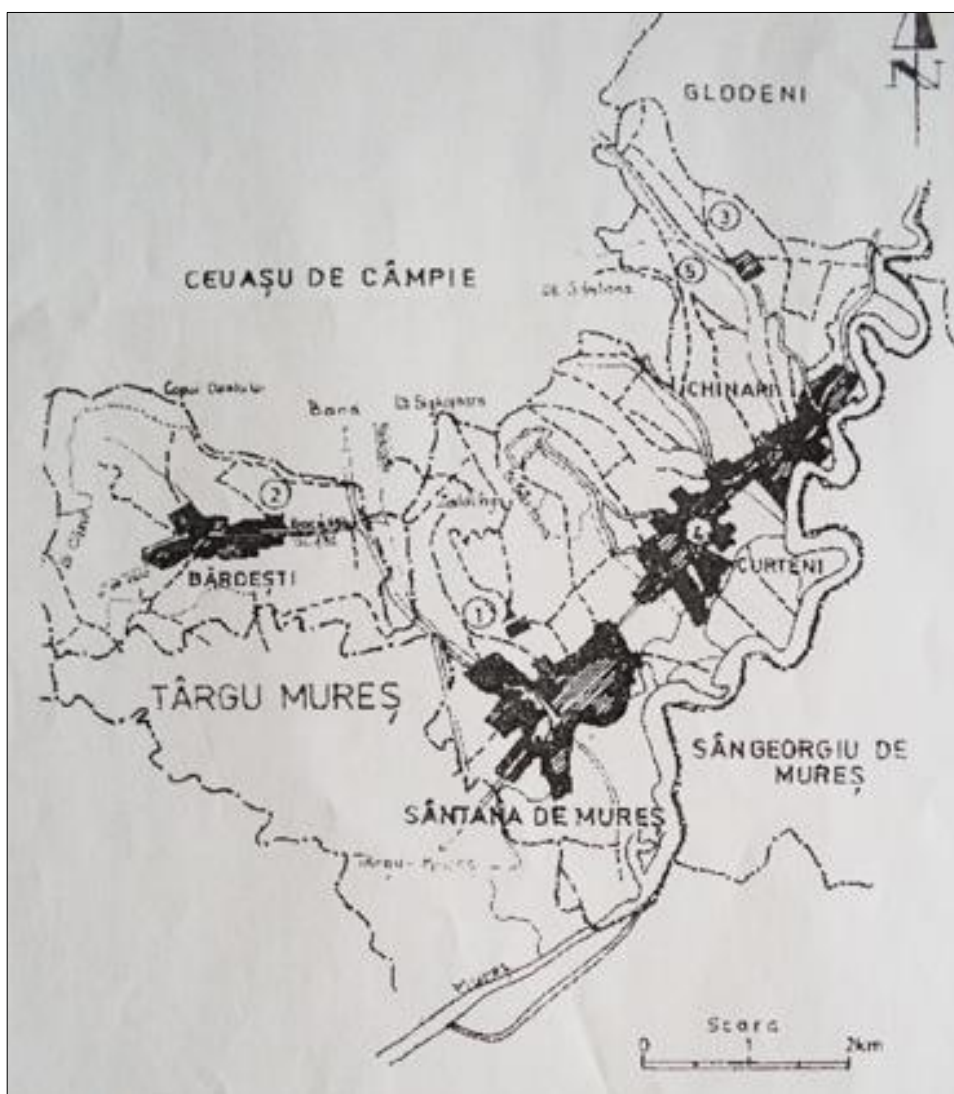
În lucrarea „*Antichități ale Județului Mureș*” pag. 45, se menționează satul cu vestigii din perioada de tranziție de la *epoca neolitică* (a cuprului) la epoca bronzului 2.500–1.900 î.Chr.

„Așezările de obicei mici... pe margine de terasă, pe terenuri netede, apărate natural,... unele fortificate cu șanțuri de apărare care cuprind în ele locuințe-bordeie... Uneltele create sunt din piatră, aramă-cupru, os, corn. Ceramica etapei ... de culoare cenușie-neagră sau cărămizie... ornamentată cu motive incizate sau imprimate cu șnur răsucit. Cercetarea arheologică atestă pătrunderea unor triburi de păstori indoeuropeni aducând și calul domestic,... asimilând civilizația neoeolitică, pregătind «tracizarea» spațiului carpato-danubiano-pontic.”

Aceste comunități au creat în spațiul țării noastre, culturile perioadei Horodiștea-Cernavodă II, Coțofeni, Gornești. Harta alăturată reprezintă descoperirile arheologice de pe raza comunei Sântana de Mureș, inclusiv *Bărdești*, cu indicarea descoperirilor în partea de nord-est a satului, în Hotarul *Ghitara*, observând și harta „*Plan Cadastral*” atașată anterior.

Plasarea unei așezări aici confirmă preferința comunităților coțofenene de a alege ca loc de refugiu și locuire îndeosebi punctele înalte, cât mai izolate, mai bine apărate⁷. *Epoca bronzului* începe odată cu apariția și răspândirea metalurgiei bronzului 1900–1200 î.Chr. Populația continuă viețuirea pe terase de râuri, pe locuri dominante, apărate natural-tip cetățui.

⁷ *Marisia*, V, 1975, Tîrgu-Mureș, pag. 34.

Harta descoperiilor arheologice, vezi punctul 2

Apar unelte și arme noi, pe lângă cele de piatră și os, din bronz, podoabe ca: ace, inele, cercei, mărgel, brățări etc. Agricultură progresează prin folosirea plugului și a carului tras de animale. Ea s-a extins prin defrișări de păduri, cu ajutorul focului, a toporului de bronz. S-au făcut progrese în creșterea vitelor. S-au înmulțit meșteșugurile, îndeosebi cele casnice, legate de prelucrarea lânii, cânepii, osului, pieilor, lemnului, argilei. Apare diferențierea socială, de avere, între familiile patriarhale.

Locuitorii au practicat ritul incinerării morților. Pe plan spiritual au practicat cultul Soarelui. Epoca bronzului este etapa de cristalizare, de constituire a comunităților tracice, strămoșii noștri direcți, din care a făcut parte și satul nostru.

Pentru celelalte epoci antice, *epoca fierului*, nu au fost aduse dovezi materiale, aceasta neînsemnând că viața oamenilor pe această vale retrasă dintre păduri n-a continuat.

„Dacii... popor de păstori și de plugari, ducând o viață patriarhală, războinică sau casnică, gospodăriile, uneltele, podoabele lor se vor fi plămădit cu pământul ca și oasele lor... urmele dacilor găsite în considerabil număr la Cristești situat la 6 km de Tîrgu-Mureș (și 10 km de Bărdești peste deal pe «La Cruce» așezare care, după noile interpretări ale itinerarului ptolomeean, ar putea fi *Sangidava*, reședința tribului dac al *sangilor*, stăpânitori în această regiune (trib format din mai multe ginți-neamuri). Cucerirea romană face din Cristești un centru important pe unde era un pod peste Mureș și se dezvoltă un castru cu o canabă-așezare romană, centru de olărit. Viața patriarhală revine după retragerea romană (271), fiind un loc predilect de popas pentru neamurile barbare din veacurile următoare, dovadă 14 morminte în raza orașului, și cele 72 de morminte din veacurile III-IV ce formează «cimitirul prefeudal» de la Sântana (3 km de noi). Se încheagă poporul român, care, la venirea slavilor, este atât de bine încheagat și atât de viguros, încât asimilează pe slavi, cu ei sporindu-și numărul, iar cu o parte din cuvintele lor, vocabularul.”⁸

„*Lá csetutzie*” acest toponim menționat de profesorul *Benkő Károly*, în 1860, în lucrarea „*Marosszék ismertetése*”, Kolosvár, 1868-1869, pag. 335, uitat astăzi din toponimia localității, cât și de memoria bărdășenilor, este și el o dovadă de continuitate de viață.

Academicianul Ștefan Pascu, doctor în istorie medievală (feudală), în cartea sa de căpătâi scria: „Vechimea cetăților e greu de stabilit. Vârsta unora dintre ele este foarte mare, poate chiar din timpuri preistorice, a altora din vremea dacilor și romanilor. Numeroase dintre ele au fost, cu certitudine medievale, construite la începutul evului de mijloc și și-au păstrat amintirea în toponimice ca «*cetăți țărănești*»⁹... colegul Mircea Rusu, într-o listă întocmită de domnia sa, mai consemnează ...Bandul de Câmpie, *Bărdești*, Ciba, Cuiejd, Curteni, Lechința, Lunca Mureșului, Păsăreni, Petriș, Sântana de Mureș, Sântioana, Solocma, Trei Sate-în județul Mureș...”

În concluzie, *valea Bărdeștiului* prezintă dovezi de locuire vechi de peste 4500 de ani. Se impune efectuarea de săpături arheologice organizate pe platoul „Viile de Jos” (fost promontoriu „Cetățuia” și pe Valea Bunii-Suseni (vatra veche a satului).

⁸ Mihail Demetrescu, *Târgu-Mureș. Istorie. Instituții. Monumente*, Editura Ardeleana, 1936, pag. 5–7.

⁹ *Voievodatul Transilvania*, 1979, pag. 226–228.

„Cetățuia”, la dreapta de „Ciurgău”

Toponimia

Numele localității de *Bardos-Bărdești* provine de la ocupația vechilor locuitori, cioplitori în lemn cu *barda*. Acest cuvânt „*barda*” la origine poate fi celt știindu-se că celtii au adus în Transilvania prelucrarea bronzului din partea centrală a Europei, iar mai târziu tot de acolo și prelucrarea fierului, *unealta-armă*, *barda*, intrând în vocabularul dac, daco-roman și, în final, în cel românesc, iar mai apoi, în vocabularul maghiar. Locuitorii fiind numiți *bărdași*, de la aceștia satul s-a numit *Bardos-Bărdești*.

După legenda povestită de săteni, în anul 1890, pe teritoriul pe care acum se află satul Bărdești era un cătun cu vreo 12 case. Cătunul era în stăpânirea unui boier pe numele de Ciorbaș. În slujba lui se aflau numeroși cioplitori în lemn, care lucrau cu *barda*. Ei au fost numiți *bărdași*. Numărul locuitorilor a început să

crească și odată cu ei a început să crească și numărul caselor. În locul micului cătun a început să se formeze satul. Deoarece aproape toți locuitorii erau bărdași, satul a căpătat denumirea de Bărdești¹⁰. Acest fapt îl susțin și cei întrebați de mine, bătrâni și tineri, povestea fiind transmisă pe cale orală de la o generație la alta.

Orbán Balázs, descriptorul secuimii, în lucrarea sa fundamentală *A székelyföld leirása* (Descrierea Ținutului secuiesc), scria că localitatea și-a luat numele de *Bárdos*, de la vechii locuitori secui, luptători cu barda care într-o confruntare cu turcii în cea mai mare parte au murit, astfel în locul lor fiind așezați românii¹¹.

La 1611, cu ocazia vânzării unei părți din hotarul împădurit al satului în partea estică, sudică și nordică sunt menționate câteva toponime ungurești, care nu s-au impus: Pazil, Ponia, Bala¹².

După 240 de ani, în descrierea hotarului la 1851 se menționează câteva toponime româno-ungurești: Dosu erdő, Fatia erdő, Balka hegy, La Cruce, Dealu Sankraju, Remete erdő, Bese erdő, Pădurea Popilor, La Hurube (bordei, din slavăruteană)¹³.

Descriptorul Scaunului Mureș *Benkő Károly*, în anul 1860, menționează toponimele: Kápu Gyáluluj, Gyálu Stezericsuluj, Gyálu Roșii, Gyálu Rupturi; hidronime: Pareu Izvárele, Pareu Bányeshyilor, Pareu Pozsár, Pareu Gitări¹⁴.

La 1880, sunt menționate următoarele toponime: Chilia, Dosz, Ritu Satului, Sesz, Fácza, Posár, Dosz, Canapistele, Balk, Via din szusz, La krucse, Pojána, La Buna, Pojárnicza, Kapu páraul¹⁵.

Toponimia satului înfirmă primatul secuilor în așezare-vatra satului, denumirea câmpurilor din jurul ei fiind românească. Ea este bogată, deși hotarele așezării sunt restrânse și nu merg la mari depărtări de vatra lui. Terenul fiind denivelat-accidentat, abundă în denumiri legate de poziția și formarea terenului: Fața, Dos, Șes, După garduri, Pojar, Capu pârâului, Gâtul Bărdășului; calitatea solului: Ghitara, Roșia; utilitatea terenului: Chilia, Rât, Fânațe, Viile de Sus, Viile de Jos, Cânepiște; vegetația locului: Copăcei, Poienița, Pădurea Stejeriș, Pădurea Dos, Pădurea Roșia, Pădurea Săbad; după proprietar: Balk-Balc-Bâlc, Lăzăreasca, Lebeșteu; după stratul aquifer (apă): Izvoare, La Buna, La Ciurgău, Ghețar etc.

Menționez și toponimia din vatra satului: Ulița Bisericii, Ulița Suseni, Drumu Bardășului, Ulița Vale, Drumu Săbadului și Drumu Murășului etc.

Toponimia este în general românească cu excepția a cinci toponime ungurești: Ghitara, La Ciurgău, Lăzăreasca, Rât, Lebeșteu.

¹⁰ Asztalos Enikő, *Culegeri etnografice în satul Bărdești*, Târgu-Mureș, 1999, pag. 10.

¹¹ Orbán Balázs, *A székelyföld leirása*, vol. IV, Scaunul Mureș, Budapesta, 1870, pag. 194.

¹² D.G.A.S.-Mureș, *Fond Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Tabele de impunere, Pachet I, nr. act 1, anul 1611.

¹³ D.G.A.S., *Coloana de evidență cadastrală*, nr. Act. 295, anul 1851.

¹⁴ Benkő Károly, *op.cit.*, pag. 335.

¹⁵ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală*, nr. act 296, anul 1880.

Dacă primii locuitori așezați-colonizați aici ar fi fost secuii, ei ar fi dat nume-toponime ungurești pe care le-ar fi transmis colonizaților români-iobagi așezați de autoritatea maghiaro-secuiască. Românii ar fi preluat toponimia maghiaro-secuiască și ar fi adaptat-o limbii române, cum a fost cazul celor cinci toponime menționate. De fapt, s-a întâmplat invers, noii veniți au preluat toponimia românească din vatra satului și din jurul ei.

Deci, din examinare în teren a diferitelor topice, se desprinde concluzia că numele topice formate din elemente de origine latină sau slavă primesc mai ales acele hotare sau părți de hotar despre care se știe că au fost în stăpânirea sătenilor români, iar cele de origine maghiară se află pe fostele proprietăți feudale ungurești-secuiești și apoi adaptate limbii române.

III. Dezvoltarea istorică a localității Bărdești în epoca feudală

În pragul mileniului al-II-lea procesul formării poporului român era încheiat. Oamenii trăiau în condiții grele, locuințele din scânduri și din chirpici sunt lipsite de vatră, de ferestre. Ritmul vieții este în raport nemijlocit de anotimp. Activitatea febrilă din timpul verii, munca grea și oboseala usucă oameni și animale. Păduri și mărăcinișuri acoperă solul. Între micile așezări legăturile erau foarte dificile: pe jos, cu căruța, călare. Cu unelte rudimentare, pământul era lucrat slab, de aceea, hrana era și foarte slabă și puțin nutritivă. Țăranii suferă de foame.

După „Anul O Mie” pădurea și mărăcinișurile le oferă oamenilor pe lângă hrană, lemn de foc și *cenușa* rezultată din arderea acestora singurul îngrășământ al solului din acel timp, extinzând și suprafața cultivată. Dovadă a acestui fapt sunt cele două toponime din apropierea satului nostru: *Pojar* și *Pojarnița*.

Sub aspect social, *obștea sătească* (teritorială) s-a consolidat producându-și în general tot de ceea ce avea nevoie. Ea a cuprins într-un sat (în latină-fossatum) comunitatea dintr-un spațiu-teritoriu, cu pământ comun, cu conducere aleasă (adunarea obștii sau sfatul oamenilor buni și bătrâni, jude, jurători) care aveau atribuții administrative și judecătorești. Terenul arabil se împărțea anual între membri obștii. O așezare putea avea în medie 20 de gospodării la *sfârșitul sec. al XI-lea*, înmulțind această cifră cu 3, numărul membrilor unei familii (din cauza mortalității infantile excesive) rezultă media locuitorilor unui sat - *Bărdești de 60 de locuitori*.

Treptat, conducătorii satului își însușesc loturi din pământul obștesc (arabil, fâneată, pădure), mai mari, mai bune, membrilor de rând revenindu-le loturi mai mici. S-a renunțat la împărțirea anuală a loturilor din pământul obștesc, era procesul de feudalizare din interiorul obștii. Câte sate organizate în obști au existat e greu de precizat, dar pe baza logicii istorice și pe baza cunoașterii legilor de

dezvoltare a proceselor istorice, dintr-o comunitate constituită - *Bărdești*, aceste așezări au existat, iar arheologia feudală vine în ajutorul nostru¹⁶.

Obști sătești au format un cnezat, iar mai multe cnezate au format un voievodat, (Gelu, Glad, Menumorut, Gyla, Ahtum, Dragoș, Bogdan etc.) care nu au putut să se unească într-un stat puternic în fața pericolului de la vest-unguresc.

Era o civilizație rurală-sătească, orală (nescrisă) cunoștințele fiind transmise prin viu grai, a lemnului în cazul nostru, lemnul pădurilor din jur fiind materia primă pentru confecționarea cu *barda* a casei, a poieiții, a mobilierului, a unor unelte, a carului, a unor vase, a cotețelor, iar pentru întreaga comunitate a bisericii și a crucilor. Pe plan politic, la începutul secolului al XI-lea, începea cucerirea organizată a Transilvaniei de către regalitatea ungară, încheiată până la sfârșitul secolului al XII-lea. Avangarda armatei ungare cuceritoare a fost secuimea. *Secuii* sunt „o populație rezultată din amestecul mai multor populații călărețe: huni, avari, cazari, pecenegi, care, trăind în aceleași locuri, având un mod de trai asemănător, o limbă asemănătoare, obiceiuri asemănătoare, dând naștere unei populații noi, secuii”¹⁷.

Istoricul maghiar Györffy Gy. îi crede rămășițe ale triburilor cazaro-cabare (mongoli), care au precedat cu un an sau mai mulți cucerirea Panoniei de triburile maghiare, sub conducerea lui Árpád la sfârșitul secolului al IX-lea¹⁸. S-au maghiarizat, dar s-au opus feudalizării, împărțirii societății lor grupate pe neamuri, în nobili-feudali și iobagi, părăsind Panonia îndreptându-se spre Transilvania prin Bihor, întemeind așezări-părăsite după cum înainta cucerirea treptată a ungurilor, apoi pe Târnave și, în final, la poalele Carpaților Orientali, *la începutul secolului al XIII-lea*.

Nemaiputând înainta spre răsărit, deoarece teritoriile est-carpătice erau dominate de cumani, secuii au fost nevoiți să se oprească și să ajungă la înțelegere cu regalitatea ungară. Secuii vor îndeplini slujba de grăniceri-paznici la hotare, în schimb statul ungar le recunoștea, prin legi, modul de organizare, în obști libere, la care țineau atât de mult și o seamă de scutiri-privilegii (scutiri de impozite, taxe). Teritoriul locuit de ei s-a numit *Terra Siculorum* (Pământul secuilor). Secuii au găsit o populație românească stabilă de agricultori și crescători de vite cu care au conviețuit și care se va secuiza-maghiariza de-a lungul timpului, nu și în cazul nostru.

Au fost colonizați și *Sașii în secolul al XII-lea*, ca apărători ai hotarelor, agricultori și meșteșugari cu privilegii, pentru consolidarea puterii ungare. Sașii își împart teritoriul locuit de ei în „*Scaune*”, iar după modelul lor și *Secuii*.

¹⁶ Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1972, pag. 9-10, 152-153.

¹⁷ Ștefan Pascu, *op.cit.*, vol. I, Cluj, 1972, pag. 107.

¹⁸ *Ibidem*, pag. 107.

La mijlocul secolul al XIII-lea, locuitorii satului Bărdești erau 75 de suflete¹⁹.

La 1408-1410, era menționat Scaunul Mureș în frunte cu un căpitan, cu centrul în cetatea Gurghiu, cu atribuții militare, judecătorești, administrative și politice. Scaunul judeca procesele locuitorilor prin *Comisia de judecată* formată din căpitanul scaunului, judecătorul scaunului, judecătorul regesc și 12 jurători, care sunt remunerați din amenzile dictate celor vinovați. Cei nemulțumiți cu sentința acestui for de judecată, pot face apel la Adunarea națională a Secuilor și de aici la Șpan. Scaunul își trimite delegați la Dieta țării unde participă la votarea legilor s-au dezbateră altor probleme importante... Șpanul secuilor este numit de Rege dintre nobilii cei mai de seamă. Șpanul prezidează și Adunarea națională a secuilor²⁰. Dintr-un document dat de cancelaria regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, la 25 nov. 1387 la Buda, aflăm că cei doi frați de voievod, Balc și Drag, fiii voievodului Sas, după ce au fost alungați din Marca Moldovei (1359), revenind în Transilvania, erau înnobilați și numiți Șpani ai Secuilor pentru fidelitatea dovedită: „Nos Sigismundus... attendentes puram fidelitatem et sinceram constanciam Nobilis viri Iwan Olachi filij Dragomerij, Filij scilicet et sororis vterine, Magnificorum virorum *Balk et Drag* wayuode inter ceteros honores Comitum Siculorum fidelium nostrum. Datum Bude.”²¹

Deci, după 1359, când au fost alungați de Voievodul Bogdan din Marca Moldova, Balc și Drag, însoțiți de credincioșii lor au fost așezați în Terra Siculorum, primind ca nume gentilic de neam apelativul de Moldvai-Moldovan, iar în toponimia locului de așezare apărând *topicul Balk-Balc* (Bălc) fapt dovedit și la Bărdești până în zilele noastre. Din sec. al XV-lea, voievozii Ardealului dețineau și funcția de Șpan, iar din sec. XVI-XVII, principii Ardealului, până sub dominația austriacă, epoca principilor-șpani ardeleni dispare pentru totdeauna²².

Transilvania a fost organizată în voievodat sub suzeranitatea Regatului ungar. Regele numea voievodul, ei erau stăpânii țării, ai pământului și oamenilor, făceau danii în moșii nobililor, fruntașilor, pentru servicii credincioase, militare cu precădere, danii însoțite de documente scrise și întărite cu peceta puterii. Pierderea, furtul, distrugerea, actelor însemna pierderea daniei, a posesiunii, astfel că ele erau ținute la loc de taină-formând arhiva familială. *Boierii-nobilii români* pentru a-și păstra starea, rangul, treptat s-au pus în slujba regalității învingătoare, s-au catolicizat-latinizat-maghiarizat și astfel au obținut danii în feude (moșii) cu document-hrisov scris întărit cu pecete, înnobilare-titlu cu blazon-stemă.

Cel mai elocvent exemplu este familia lui Iancu de Hunedoara, provenind de la sud de Carpați, tatăl Voicu cu cei doi frați, în serviciu militar credincios regelui

¹⁹ Ștefan Pascu, *op.cit.*, pag. 159.

²⁰ Traian Popa, *Monografia orașului Tîrgu-Mureș*, 2005, pag. 7.

²¹ Skl. Oklt., Szabó Károly. I kötet, 1211-1519, Kolozsvártt, 1872, pag. 80.

²² Traian Popa, *Monografia orașului Târgu-Mureș*, Ed. Ansid, Tîrgu-Mureș, 2005, pag. 8.

Ungariei, au fost înnoblați în anul 1409, primind domeniul cu castelul Hunedoarei și blazonul reprezentând un corb cu ciocul întredeschis ținând un inel, de aici și numele de familie Corvin.

Boierii care nu au trecut la catolici, dându-se și o lege în acest sens la 1366, treptat și-au pierdut posesiunile deținute în baza „obiceiului românesc, legii nescrise românești” neavând acte emise de regalitate, de voievodat, decăzând în rândul țăranimii dependente. Românii și-au pierdut clasa conducătoare, care se va reface treptat peste secole, în secolele XVII-XVIII, din rândul preoților, a cantorilor-dascăli, a unor iobagi-fruntași, a grănicerilor români, a unor meșteșugari și negustori.

Regatul ungar era un mic imperiu, datorită cuceririi și supunerii altor popoare menținându-se până la 29 august 1526 când a fost înfrânt de Imperiul Otoman, la Mohács, intrând sub suzeranitate turcească, iar la 29 august 1541, este desființat. Turcii ocupă Buda și Ungaria este împărțită în 3 părți: cea de nord revenea Austriei-Habsburgilor, cea centrală și sudică devenea pașalâc turcesc, Pașalâcul de la Buda, condus de turci, iar Transilvania, Banatul și Partium (subregiunea de nord-vest a Transilvaniei) se organizează ca *stat*, *Principatul Transilvania*, principat autonom sub suzeranitate otomană-turcească, condus de nobilimea maghiară, fruntașii secuilor și sașilor, stat plătind tribut turcilor²³.

Atestare documentară

Așezările menționate în documente sunt doar cele intrate, într-o formă sau alta, în relații juridice feudale: donații, confiscări, adevăriri, hotărnicii, imunități, litigii etc. În secolul al XIV-lea, lista localităților este mult mai completă în cazul celor ce erau locuite într-o proporție oarecare de populație catolică (maghiari, secui, sași) și aveau preot, nescăpând astfel dijmuitorilor papali în anii 1332-1337. *Bărdești NU era menționat în „Registrul de dări papale”* nefiind locuit nici de unguri, nici de secui. Rămâne incompletă lista așezărilor locuite exclusiv de populație ortodoxă, românească considerată eretică și de adus la credința adevărată, care nu era obligată atunci la dijmă față de biserica catolică²⁴.

Satul cu toponimul de *Bardos* este menționat pentru prima dată într-un document-protocol, emis de *Capitulul* de la *Alba Iulia* (instituție a diecezei romano-catolice a Transilvaniei, având o activitate de adevărare larg juridică) în care se arăta că în cursul anului 1431, Biserica cu hramul Sfântul Nicolae din oraș (Tîrgu-Mureș, unde astăzi este Liceul „Bolyai Farkas”) era deservită de preotul Antal.

Protopopul acestuia era Ștefan, care, în fața Capitlului de la Alba Iulia depunea mărturie că Bakó Mihály din Nazna a lăsat moștenire Mănăstirii Pauliste

²³ *Istoria lumii în date*, Ed. enciclopedică română, București, 1972, pag. 122.

²⁴ Ștefan Pascu, *op.cit.*, pag. 222-223.

din Sâncrai (întemeiată la 1305 sau 1350 de Tóth János și Bulgár László nobili din comitat), la *Bardos*, pădurile, fânețele, arabilul, vie, lac cu pești și aparținătoare (sesii intravilane cu iobagi), dar că aceeași persoană a bisericii a fost martoră încă în 1403 la vânzarea-cumpărarea unei bucăți arabile și a unui fânețe către mănăstire²⁵.

Precizez că protocoalele, conform tradiției au fost redactate pe baza declarațiilor cu caracter juridic făcute de către părți, la fața locului de adevărire, consemnându-se de la caz la caz, rapoartele introducerilor în posesiuni sau a ascultărilor de martori. Prin întocmirea acestor volume de protocoale se urmărea conservarea mai sigură a textelor documentelor emise, consemnate de cele mai multe ori integral²⁶.

Un al doilea document datează de la sfârșitul secolului al XV-lea și fusese emis de cancelaria vicevoievodului *Telegdi István*, la 10 august 1496, la Târgu-Mureș. În Adunarea scăunală, vicevoievodul declara că numitul Gyulakutai Miklós (Nicolaie de Fântânele), fiul răposatului Balázs, îi spusese că posedă părți de moșii în comitate și în Scaunul Mureș, enumerând 29 de jumătăți de moșii în sate, pe care mama sa Zsófia (Sofia), fiica lui Györgyfalvi Pál (Paul de Gurghiu) le primise ca zestre la căsătorie, pierzându-le la moartea tatălui, iar apoi răscumpărându-le din mâini străine cu 1000 de forinți de aur, „... in hunc modum, Quomodo ipse directam mediam partem omnium porcionum possessionariorum, suarum, In *possessionibus*: Arankuth, Salij, Grebenes, Zenthmarton, Kis Nijwlas, Nagy Nijwlas, Nema, Pynar, Jlije, Fylethelke, Egred, Kapos, Ikland, Méhes, Bodon, Kementhelke, Zenth Anna, Zabad, Chawas, Fele, Zabeed, Kewesd, *Bardos*, Kijfalwa, Bergenye, Samsod et Harzon extensibus, habitas, de Rebus et pecunijs domine Sophie Matris sue...”

Din acest document rezultă că o parte a hotarului Bărdești era în posesia lui *Györgyfalvi Pál*, tatăl Zsófiiei, în calitatea lui de Căpitan al Scaunului Mureș, la jumătatea secolului al XV-lea (1450), apoi jumătate din posesie a fost dată ca zestre fiicei, la căsătoria cu *Gyulakutai Miklós*, acesta devenind posesorul, nobilul unei părți de sat²⁷. De asemenea, familia *Tóth de Sântana de Mureș* posedă părți de extravilan și aparținătoare (sesii în intravilan) la *Bardos*²⁸.

În izvoarele vremii *ășezarea sătească* poartă diferite nume: villa, *possessio*, praedium, mai rar vicus și pagus (sat). Accepțiunea termenului este mai cuprinzătoare însemnând *ășezarea* din vatra satului și hotarul satului, alteori mai îngustă înțelegându-se doar aglomerarea de case din vatra satului, nu și în cazul nostru²⁹.

²⁵ Sebestyén Mihály, *Időtár I. Marosvásárhely történeti kronológiája a kezdetektől 1848-ig.*, Mentor Kiadó, 2009, pag. 17.

²⁶ *Az erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei 1222-1599*, Kolozsvár, 2006, pag. 607.

²⁷ Szabó Károly, *Székely oklevéltár*, I kötett, Kolozsvártt, 1872, lap 284.

²⁸ Nagy Iván, *Magyarország családai...*, Pest, 1865, lap 279.

²⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, vol. I, pag. 393.

Din document rezultă, de asemenea, că Sofia în calitate de urmaș la moartea tatălui, pierde posesiunea de la Bărdești prin nerespectarea legii de succesiune din 1451, dată de voievodul Iancu de Hunedoara în calitate și de Șpan al secuilor, chiar de la Târgu-Mureș. Din alte documente rezultă că s-a declanșat un proces de succesiune întins pe mai mulți ani câștigat de succesori pe linie feminină apelându-se la legea din 1451 a lui Iancu de Hunedoara.

În concluzie, de-a lungul secolului al XV-lea au fost așezați-colonizați secui la Bărdești, în arealul Sântana-Secuieni-Gâtul Bardășului-Ghitara, Cotul Dealului, Săbad (Voiniceni), „La drum”, pe baza organizării militare în decanate, „tized” (zece) familii, specifică organizării militare din evul mediu, baza organizării militare a secuilor, devenind sate. Conducătorul era un *primipili* (comandant militar) devenit *fruntaș* al satului. Fluctuația-mișcarea locuitorilor era mare datorită expedițiilor militare, bolilor (holeră), deceselor, mutărilor, schimbului de moșii-proprietăți, atracției Tîrgu-Mureșului³⁰ etc. Autohtonii-băștinașii-bărdașii erau considerați chiriași ai sesiilor din intravilan-vatră și extravilan (arabil și fâneată) pentru care datorau slujba iobăgească (claca sau robota de 2-4 zile pe moșia stăpânului, dijma în produsele de pe lotul considerat în folosință-extravilan, cens-dare bănească). După îndeplinirea robotei față de stăpânul feudal, își lucrau lotul propriu extravilan și intravilan, pe care erau considerați chiriași.

Bardos-Bărdești în secolul al XVI-lea

De la începutul secolului al XVI-lea privilegiile secuilor încep a fi încălcate de Principi. În *Dieta ținută la Sibiu în 1566, Principele Kornis Mihály*, în calitatea sa de Șpan al secuilor, își asuma 1/4 din cheltuielile pentru ridicarea noii cetăți Sebeș, urmând ca fiecare poartă de secuie să plătească o taxă de 25 de dinari. „Și secuii urmau să poarte această povară” se scria în document. Se considera a fi *nobil, secuicul*, care avea cel puțin *doi iobagi* cu sesie, intravilan și extravilan, pe lângă moșia-feud (alodiu) lucrată cu iobagi gratuit în schimbul sesiilor, lăsate în folosință iobagilor³¹.

Documentul următor, datat la 1567, ne arată împărțirea pe porți, a taxei de 25 de dinari în Scaunul Mureș, Bardos figurând cu 2 porți fiscale (*1 poartă fiscală = 5 familii*) față de alți vecini ca: Zabad (Săbad-Voiniceni) cu 6 porți, Band cu 21 porți, Sântana cu 4 porți, Grebeniș cu 1 poartă, Ceuaș cu 9 porți, Bozed cu 2 porți³² etc. Lipsesc primorii-nobilitii, primipilii, jelerii, slugile, impozabilii scutiți³³.

³⁰ Pál-Antal Sándor, *Sigiliile instituțiilor mureșene*, Ed. Mentor, Tîrgu-Mureș, 2013, pag. 118.

³¹ Demény Lajos, *Sz. Okl. tár, új sorozat*, VII, 1566-1653, Kolosvár, 2004, pag. 59.

³² Szabó Károly, *Sz. Okl.*, II kötet, 1520-1570, Kolozsvártt, 1876, pag. 216-218.

³³ Pál-Antal Sándor, *op.cit.*, pag. 119.

După 1564 (iunie), când reforma calvină este recunoscută oficial de Dieta de la Turda, călugării catolici-ordinul paulinilor de la Mănăstirea Sâncrai (constituită la 1305 sau 1350, cu maximă dezvoltare la 1525³⁴) au fost deposezați de moșii, datorite de principele Transilvaniei Ștefan Bathory, în 1572, lui Baki Pál.

La 3 noiembrie 1573, Baki Pál schimba posesiuni ale Mănăstirii (catolică) Sâncrai, părți de moșie (josag) din: Remetea, Totfalău, Ernei, Berghia, Hărtău, Bardos, Ceuaș, Sângiorz, Pănet, cu posesiuni din Comitatul Alba, aparținând lui Alárd Ferencz³⁵.

La 9 iulie 1575, avusese loc lupta de la Sânpaul (Mureș) dintre Báthory Ștefan și Békes Gáspár pentru tronul Transilvaniei, în tabăra primului fiind și Zeleméry Petru primipili-om important din Nazna, după victorie fiind înnobilit și datorit cu moșii de Báthorești³⁶.

La 16 martie 1586, în orașul Mediaș, voievodul Transilvaniei Sigismund Bathory dăruiește cu titlul de „drept pe vecie” pe Bernald János în Scaunul Mureș cu părți de moșii la Mezeo Madras (Mădărașu de Câmpie), Samsud (Șincai), Buand (Band), Uraj (Oroi), Grebenes, Keowesd (Cuiejd), Harczo (Hărtău), Menes (Herghelia), Fele (Câmpenița), Keolpen (Culpiu), Zabeed (Săbed), Zabad (Voiniceni), Galambod (Porumbeni) și Bardos³⁷.

Un alt document din arhivele Țirgu-Mureșului îi menționează ca posesori ai unor părți de moșii-feude-extravilan cu aparținătoare pe Péter Zeleméry de Nazna și pe Bernáld János de Mădărașul de Câmpie, un Fânaț în „Gura Bardășului ” care în partea de jos se învecina cu Fânațul Clarei Poliák, soția lui Toldalag János din hotarul Săbadul (cu aparținătoare, sesii cu iobagi în intravilan). De asemenea, din document rezultă că Zeleméry Péter a dat 140 de Florini lui Bernáld János de la Mădărașul de Câmpie pentru un arabil al acestuia din hotarul Săbadului la 1587, urmând a se cerceta cu martori³⁸.

Cancelaria voievodală de la Alba Iulia emitea un document la 10 mai 1597, prin care voievodul Transilvaniei Sigismund Bathory recunoștea în fața Dietei că moștenise în Scaunul Mureș, părți de moșie-feud, în baza obiceiului secuiesc întărit de lege, pe linie maternă fără urmași masculini, prin căsătorii, de la Bernáld János de Mădărașul de Câmpie, de Band, de Șincai, de Urisiu, de Grebeniș, de Culpiu, de Hărtău, de Herghelia, de Câmpenița, de Săbed, de Săbad, de Porumbeni, de Bărdești. Posesiuni moștenite în baza legii din 10 ianuarie 1451, de la Țirgu-Mureș a guvernatorului Ungariei Iancu de Hunedoara.

În Dieta prezidată de Șpan la Gurghiu, în urma unui proces de succesiune, s-a dat o hotărâre judecătorească în baza datinii secuiești și a noii legi. Reclamantul

³⁴ Orbán Balázs, *op cit.*, pag. 183.

³⁵ Szabó Károly, *Sz.Okl.tár*, IV kötet, 1267-1707, Kolozsvár, 1895.

³⁶ Barabas Samu, *Skl.Okl.tár (1219-1776)*, vol. I, Budapesta, 1934, pag. 302, 308.

³⁷ *Az erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei...*, Cluj, 2006, pag. 167, punctul 444.

³⁸ D.G.A.S.-Mureș, *Fond-Primăria municipiului Țirgu-Mureș, Acta politica*, gr. I/101 1a, Anul 1608. 01.1.

era sora lui Bernáld János, *Klára* soția lui Lázár Farkas, folosindu-și influența în folosul lui *Tóth Miklós și Balázs de Sântana de Mureș*. Din document rezultă că *de la mijlocul sec. al XV-lea și în sec. al XVI-lea* familia nobililor secui *Tóth de Sântana de Mureș* deținea parte din hotarul *Bărdeștiului*, după cum am mai amintit. „...Quantum vero ad alias praescriptas portiones posesionaris in prenotatis possessionibus Mezeo Madaras, donoque et curianobilitari ibidem habita Samson, Band, Vray, Grebenes, Keouesd, Horczo, Menes, Fele, Keolpeni, Zabed, Zabad, Galambod, *Bardos*, omnio in praetacta sede siculicali Maros existentibus habitas attinet, quia prout ex dictis litteris adiudicatoriis sententionalibus praefati condam Joannis de Hunyad gubernatoris dicti regni Hungariae in anno Domini Millesimo quadringestisimoquingagesimo primo (1451), dominorum siculorum super devotatione bonorum et haereditatum eorundem in semine virilis sexus deficientium sempream fuisse...”

Într-adevăr, Mădărașul de Câmpie se adaugă celorlalte porțiuni prescrise proprietarului în cadrul posesiunilor marcate, cu locuință în același loc, în casa și curia nobiliară de asemenea locuită la Samșud-Șincai, Band, Oroiu, Grebeniș, Cuieșd, Hărtau, Herghelia, Câmpenița, Culpiu, Săbed, Săbad, Porumbeni și *Bărdești*, toate în scaunul Mureș. Căci se vedește foarte clar, din scrisoarea amintită din partea celor care au adjudecat-o prin cuvântul înainte al comandantului Iancu de Hunedoara guvernator al Regatului Ungaria în anul 1451, că acesta a fost obiceiul străvechi dintotdeauna al stăpînilor secui privind descendenții sănătoși și descendenții din aceeași sămânță de sex bărbătesc nesănătoși³⁹.

Traian Popa, în monografia *Tîrgu-Mureșului* menționa: „Distinsul voievod al Ardealului Ion Huniade, încă văzu înșiruindu-se sub drapelul său biruitor, pe locuitorii din Secuime, în lupta ce s-a dat la anul 1442 pe câmpia de la Sântimbru, împotriva turcilor. Legătura strânsă ce era între acest comandant și luptătorii săi secui îl ademenesc să-și cerceteze și organizeze cetele de Secui, pe care se rezema în vremuri grele, abătându-se în anul 1448, prin capitala Secuimii, Forum Siculorum-Novum Forum Siculorum-Tîrgu-Mureș. Din vremea guvernării sale, rămâne o urmă neștersă pentru Secui și anume, în Dieta din Tîrgu-Mureș, prezidată de Șpanul Gurghiului la 1451, se reglementează dreptul lor de proprietate precum urmează: 1. Dreptul de moștenire ce nu se reclama, timp de 32 de ani, se prescrie. 2. Averea rămasă de la tată o moștenesc feciorii, iar în lipsa acestora, fetele sau copiii lor. 3. Dacă proprietarul moare fără descendenți, averea trece asupra rudelor mai apropiate.

La 2 februarie 1453, iar întâlnim pe Ion Huniade la Tîrgu-Mureș, unde pronunță o sentință favorabilă judei Bulgaru. Secuii din Nazna și Sâncrai reclamă proprietățile judei Bulgaru, care se afla în serviciul regelui prin Ungaria și care

³⁹ Barabás Samu, *Székelv Oklevéltár...*, Budapest, 1934, pag. 324-336.

proprietăți se află în hotarul comunei Sâncrai. Ion Huniade lasă și pe mai departe această moșie în proprietatea rudelor mai apropiate ale lui Bulgaru.”⁴⁰

Pentru serviciu militar credincios, pe propria cheltuială a secuului, răsplata era împroprietărirea cu pământ arabil, pădure, pășune, fâneată, iar în funcție de rang, responsabilitate și aparținătoare, adică sesie-lot în vatra așezării și în hotar cu iobag-român considerat chiriaș. Iobagul, pe bază de contract și înțelegere, avea obligații în zile-muncă gratuită-robotă pe proprietatea stăpânului, ocazional dijmă din produsele obținute pe propria sesie-lot și cens-taxă dacă considera stăpânul.

Iobagul-bărdășan, chiriaș, trăia sub amenințarea strămutării lui prin vânzare, schimb, sau chiar fugea pe alt feud-moșie din cauza exploatării la Bărdești și vom aduce dovezi în acest sens. Dania-împroprietărirea se făcea cu acte și se pierdea datorită trădării, morții, lipsei urmașilor, revenind puterii Scăunale, Voievodale, Princiare, Regale.

La 18 mai 1514, Breasla croitorilor din Tîrgu-Mureș reclama în Adunarea generală a secuilor, pe *cetățeanul* croitor Bardossy Gregorius (*Bardoși Grigore*), din afara breslei că nu stăpînește meșteșugul croitoriei și, deci, să i se retragă dreptul de a practica croitoria. Deși mai fusese judecat la Odorhei, iar condamnarea se publicase la Tîrgu-Mureș, să nu mai practice croitoria, acesta o practica.

Mă întreb? Acest croitor nu își avea rădăcinile în Bardos și devenind locuitor al târgului să-și fi luat numele de familie după comuna de baștină⁴¹? De fapt, procesul a început în anul 1487 între breasla croitorilor și croitorul nebreslaș, Grigore Bardossy, diferend care a fost soluționat în 1519 de voievodul Transilvaniei Ioan Zapolya, *sentință emisă* la Sighișoara în data de 13 mai 1519⁴². Un proces deosebit de îndelungat din 1487 până în 1519, întins pe 32 de ani.

Mă simt dator cu o explicație. Cei dintâi care și-au adăugat un al doilea nume, au fost nobilii, apoi orășenii și după aceea și țăranii. Până în secolul al XV-lea, țăranii în marea lor majoritate, nu aveau decât numele de botez. Din secolul al XV-lea, tot mai frecvent au prenume și nume (de familie), o poreclă transformată în nume, meseria devenită patronim sau așezarea de origine devenită nume, numele nobilului⁴³.

Deci, în baza documentelor prezentate *rezultă* că Bardos-Bărdești începând cu secolul al XV-lea, 1403, a intrat în procesul relațiilor feudale dintre nobilime-seculi-catolici și iobagi-români-ortodocși. Era o perioadă de mari frământări politice, lupte pentru putere între diferite grupări nobiliare, expediții de subordonare a Moldovei și a Țării Românești, expediții de jaf și cotropire din partea tătarilor, apoi din secolul al XVI-lea, contra turcilor și austrieilor, pierderi umane, epidemii, deplasări de locuitori.

⁴⁰ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 55.

⁴¹ Szádeczky-Kardoss Lajos, *Sz. Okl.*, V kötet, 1296-1603, Kolozsvár, 1896, pag. 49.

⁴² Pál-Antal Sándor, *Sigiliile instituțiilor mureșene*, Ed. Mentor, Tîrgu-Mureș, 2013, pag. 215.

⁴³ Ștefan Pascu, *op.cit.*, pag. 78.

Pentru faptele lor de credință față de putere, nobilimea secuiască, fruntașii secui, țăranii-soldați secui, au fost răsplătiți cu feude-moșii, părți de feud, loturi de pământ intravilan și extravilan în Scaunul Mureș, alte scaune și în comitate, în cazul nostru: Bakó Mihály, Mănăstirea catolică din Sâncrai, Tîrgu-Mureș, Tóth Miklós de Sântana, Bernáld János de Mădăraș, Lázár János, Györgyfalvi Pál, Gyulakuti Miklós, Csetri János, Zeleméry Péter etc.

Indiferent cine a fost proprietarul, obligațiile țăranimii față de stat, față de stăpânul de moșie erau atât în produse, cât și în muncă și bani. Românii-iobagi-ortodocși considerați eretici, prin nepomenire în cazul nostru, se considera a fi tolerați, deși ei erau forța de lucru a satului producând valoare pentru stăpânii lor care, astfel puteau să-și îndeplinească obligațiile față de Putere.

Bardos-Bărdești în secolul al XVII-lea

Sfârșitul secolului al XVI-lea cunoaște evenimente politice importante, legate de luptele cu turcii, în care, datorită tratatelor diplomatice încheiate de Principele și Șpanul secuilor Sigismund Bathori cu Mihai Viteazul, domnul Țării Românești și Ștefan Răzvan, domnul Țării Moldovei, acesta devenea conducătorul celor trei țări și trimitea în ajutorul lui *Mihai Viteazul* armata secuilor din care făceau parte și târgumureșenii-secui cu obligații militare în lupta ce s-a dat la Călugăreni în august 1595. Apoi, au fost alături de Mihai Viteazul în lupta de la Șelimbăr (Sibiu) contra lui Andrei Bathori (Sigismund Bathori renunțase la tron), care este decapitat de secui.

Mihai Viteazul este recunoscut de Dieta Transilvaniei Principe și Șpan al secuilor luând Tg.-Secuilor (Tîrgu-Mureș) sub ocrotirea sa, dându-i privilegii, întărindu-le pe cele vechi (1599). Este însoțit și în cucerirea Moldovei la 1600, act prin care devenea primul Domn român al celor trei țări „*Domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei*”. Dar această țară (Transilvania) era râvnită și de Austria, astfel că Mihai Viteazul, trădat, este ucis la 9 august 1601 la Câmpia Turzii de generalul austriac Gheorghe Basta, care pierde o parte a Ardealului pentru că nobilimea maghiară și secuimea trec de partea reîntorsului Sigismund Bathori.

Gheorghe Basta nu se poate împăca cu gândul de a fi alungat din țara cucerită cu atâtea jertfe. La începutul anului 1602 începe să-și recâștige orașele pierdute. Haiducii săi, supărați pe locuitorii Scaunului Mureș și Tîrgu-Mureș, cam 400 de haiduci conduși de Grigore Nemethy, la 30 mai 1602, trecând peste Câmpie, intră în Tîrgu-Mureș ucigând și prădând inclusiv Mănăstirea-cetate, plecând apoi în grabă prin Săbad spre Ceuașu de Câmpie, temându-se de răzbunarea secuilor.

La 19 iunie 1602, Sigismund Bathori renunță din nou la tronul Transilvaniei. Cete de haiduci revin asupra Tîrgu-Mureșului. Fruntașii orașului, *Borsos Tamás*-primar, Nagy Szabó Ferencz-viceprimar, și alții, se refugiază la Brașov.

Văzând rolul însemnat al Cetății Brașovului în vremuri de primejdie, se hotărăsc să facă o cetate locuită și, deci, extinsă din Mănăstirea-cetate dăruită de mercenarii generalului austriac Gheorghe Basta, o *cetate-oraș*. Reîntorși la Tîrgu-Mureș, munca înainteză repede⁴⁴. Munca se va încheia în anul 1657. „Pe lângă meșteșugari, *la construirea cetății participă* și alte categorii de cetățeni ai orașului, dar și *iobagii* din împrejurimi ca și cei de *la Bărdești*, îndeplinind muncile cele mai variate și grele.”⁴⁵

Generalul austriac Gheorghe Basta, nevrând să abandoneze Transilvania și dorind secuimea de partea împăratului-rege austriac Rudolf al II-lea organizează în capitala secuimii conscrierea și jurământul de credință față de putere, oglindite în două documente: *Conscriptia militară* din 16 august 1602 care menționează de la Bărdești pe cavaleristul Bodor István, Nagy Pál, Zekelj Miklós, iar *Conscriptia* din 7 februarie 1603, pe lângă cei trei menționați și pe cavaleristul Nagy Michael și cavaleristul Kijrally Valentinus⁴⁶.

„La 28 ianuarie 1603, Gheorghe Basta scrie cetățenilor orașului că și haiducii sunt gata să-i ajute cu brațe și bani la restaurarea școlii și a bisericii distruse de ei și la cetate.”⁴⁷ Luptele pentru tron continuă. În martie 1603, la Brașov, generalul Basta sprijinit de domnul Țării Românești, Radu Șerban, înfrâng oastea lui Moise Secuiul, iar în iulie încep a jefui țara.

Izbucnește o criză de cereale. Țăranii își potolesc foamea cu carne de câine și de pisică și pâine de ghindă. Semănăturile se uscă de secetă, vitele pier de boli, iar oamenii sunt secerați de *holeră*, *credem că și la Bărdești*. Se știe din documente că de-a lungul secolului al XVII-lea, în Scaunul Mureș, sunt așezați iobagi veniți cu precădere din Țara Făgărașului⁴⁸.

În 1604, sunt reglementate atribuțiile frunțașilor orașului: în fruntea orașului era ales Consiliu numit și Senat, Consiliul aducea hotărâri. Era format din 25 de membri. Din sânul Senatului erau aleși „frunțașii” sau „oficialii”: judele-primar, jurații, notarul, 2 inspectori de mori, pe un an cu atribuții administrative și judecătorești. Renumerția se făcea din amenzi, iar din 1605, Consiliul votează pentru jude o alocație de 10 câble de grâu, pentru jurați câte 5 câble de grâu, iar pentru inspectorii de mori încă 4 câble, iar judele mai primește 10 florini anual, iar jurații câte 5 florini⁴⁹.

Am arătat aceasta pentru că problemele social-economice ale satului se vor rezolva de Consiliul-Senatul orașului inclusiv cele judecătorești. Consiliul orașenesc realizează la 21 decembrie 1607, *Inventarul bunurilor* posedate de oraș

⁴⁴ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 100-101.

⁴⁵ Ioan Eugen Man, *Tîrgu-Mureș, istorie urbană*, vol. I, Ed. Nico, 2006, pag. 86.

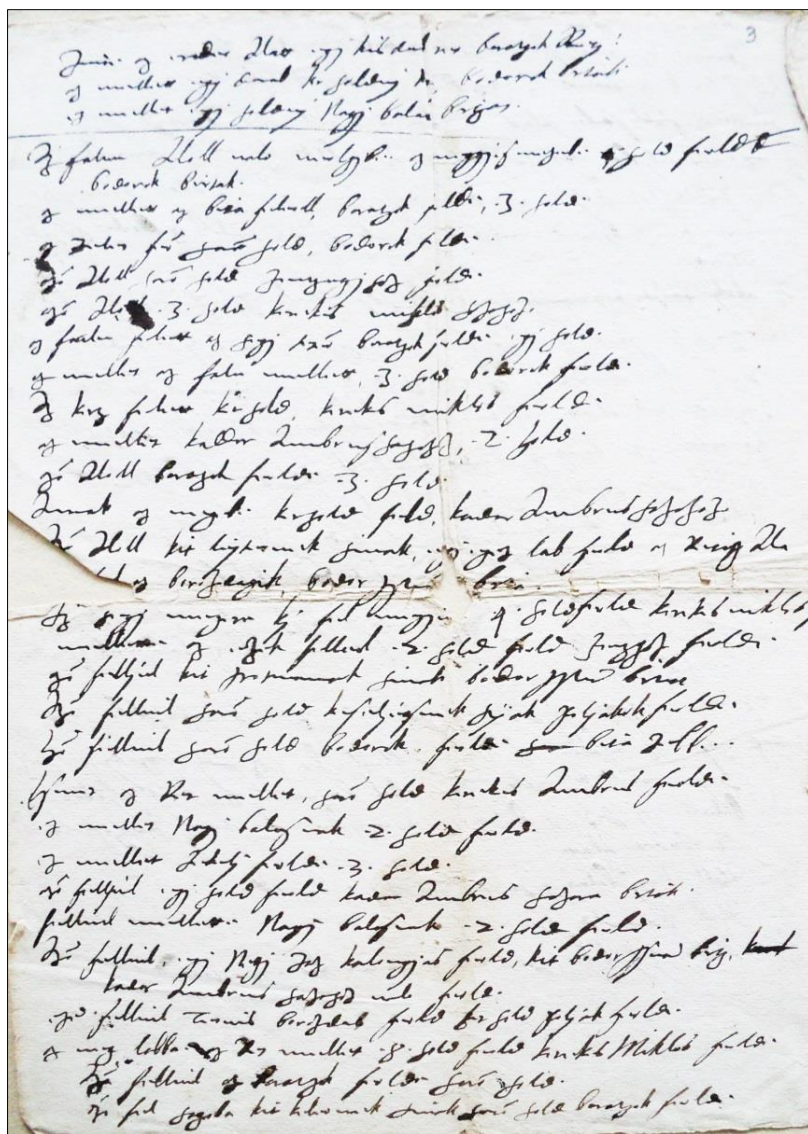
⁴⁶ Demény L., *Sz. Okl. újsorozat*, IV, Kolozsvár, 1998, pag. 119, 132, 136, 152.

⁴⁷ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 101.

⁴⁸ Pál-Antal Sándor, *op.cit.*, vol. I, pag. 59.

⁴⁹ Pál-Antal Sándor, *Instituțiile orășenești din Tîrgu-Mureș*, 2004, pag. 47.

la *Bardos* scris de judele-primarul Borsos Tamás: terenuri arabile, păduri, pășuni, cu aparținătoare etc.⁵⁰

Inventarul bunurilor posedate de oraș la Bardos, 21 decembrie 1607

⁵⁰ D.G.A.S.-Mureș, *Fond Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Seria Acta politica, Grupa I, nr. 96/1607.

În preajma Crăciunului 1607, Consiliul orașenesc în frunte cu Judele-primar Borsos Thamas anunța hotărârea de a cumpăra de la numita Csetri Elisabeta, fiica lui Csetri János, porțiunile sale de teren aflate în hotarul satului Bărdești (vecin cu hotarul Tîrgu-Mureșului) pentru suma de 11 Florini renani⁵¹. Lupte, chiar antihabsburgice continuă, devenind Principe al Transilvaniei Gabriel Báthory, la 5 martie 1608. La scurt timp, pentru că cetățenii și militarii din Tîrgu-Mureș și Scaunul Mureș i-au fost de mare ajutor, le răsplătește serviciile făcute prin înnobilare și dăruire de moșii, printre aceștia figurând și Petru Zelemeri din Nazna și Joanis Bernalo din Mădărașul de Câmpie care primesc în posesie la Bărdești-Gâtul Bardășului, spre răsărit, arabil, fâneată, pădure, râț, pe apă loc de moară, „...și toate cele aparținătoare lor, cu orice nume s-ar numi și acelora le-ar aparține de la începuturi...” (...malom heliel es minden egyib hozzártartozzokal, akármí nével nevezik melliké ahoy szállok voltak eleiteől fogvan...). Investiția se făcea și pentru „urmași, băieți și fete” (minden maradekinek, fiainak és leánijnak.) Remarcă că era descris extravilanul, nu și intavilanul cu sesiile-loturile cu iobagii aparținători⁵².

La 31 mai 1608, Principele validează contractul prin care orașul Tîrgu-Mureș cumpără de la „Nobilis Domina ” Iudith Zelemerij din Bardos, fiica decedatului Petri Zelemerij din Nazna, soția lui Csákány Balázs, toate bunurile imobile din sat, pământ cultivat și necultivat, pășune, fâneată, cu cele aparținătoare (sesiile iobăgești), dându-i în schimb o casă în Tîrgu-Mureș și 50 de florini renani de aur⁵³. Același Principe, Gabriel Batory, prin Diploma din 14 Decembrie 1609, dăruiește orașului comunele: Șașvari (dispărut), *Bărdești*, Secuieni (dispărut) și Sântana, cu toate terenurile, apele, pădurile, morile, dealurile, văile, viile etc.⁵⁴

„Toties et integras portiones suas possessionarias in possessionibus Sasvary, Bardos, Zekelyfalva et Marus Zent Anna vocatis in Sede Siculicalis Maris.”

Punerea orașului în posesia moșiilor dobândite, potrivit raportului dat Principelui de către numiții Patkó Ioan și Benedek Ambrosiu, are loc la 22 iunie 1610⁵⁵. Vezi și fotografia documentului⁵⁶. La 29 decembrie 1609, femeile Ana Sarmasági, Elisabeta Petki și Cristina Vesenilegi, dau orașului două rături și teren, în schimbul altora mai îndepărtate. Terenul pare să fi fost destul de mare, fiind situat între Secuieni-Sântana de Mureș-Bărdești, respectiv pădure și arătură,

⁵¹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Acta politica, nr. act 95, an 1607.

⁵² D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Acta politica, nr. act 96, an 1608.

⁵³ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Acta politica, nr. act 101, an 1608.

⁵⁴ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 103.

⁵⁵ Pál-Antal Sándor, *Marosvásárhely...*, Mentor kiadó, 2009, pag. 58.

⁵⁶ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului*, Seria: Acta politica, nr. 103 A, Anul 1609.

probabil situate în zona superioară a actualei străzi a Voinicenilor, denumită Gâtul Bardășului⁵⁷.

„Depopularea satelor de secui a pornit la începutul anilor 1600 atunci când Țirgu-Mureș și o însemnată parte a Scaunului Mureș a devenit teatru al operațiunilor militare și al repetatelor prădări făcute de trupele imperiale austriece, conduse de generalul Gheorghe Basta. Este de remarcat că în momentul depopulării lor, aceste așezări (secuiești) abia erau viabile, fiind locuite doar de câteva familii. În anul 1609, populația secuiască redusă a satelor Secuieni, Bărdești și Sântana de Mureș se mută la Țirgu-Mureș.”⁵⁸ Au rămas familiile de iobagi români-bărdășenii.

În concluzie, în baza documentelor și lucrărilor citate, am remarcat că de-a lungul timpului s-a încercat prin colonizare de secui-militari înzestrați cu pământ, crearea unei așezări stabile *Bardos* în arealul Sântana-Secuieni-Gâtul Bardășului-Gitara-Săbad (Voiniceni), de-a lungul drumului principal, fapt nereușit. Așezarea-intravilanul românesc *Bardos*, situat la 2 km de drumul principal, pe valea Buna (Suseni)-Bardos, mărginit de dealuri împădurite, ascuns vederii, ferit de năvălitori s-a menținut.

S-au păstrat formule de jurământ românești, databile în secolul al XVII-lea, utilizate și în secolul următor, fiind dintre cele mai vechi, însemnate pe colecții de legi săsești tipărite și păstrate în Biblioteca din Sighișoara: „Juramentum Walachorum. Așa ție ajute Dumnezeu, Sfântul Tată, Fiul și Duhul Sfânt, o Sfântă Troiță, cum tu vei jura drept, înaintea Dumnezeului și a lui lume, cu inima curată, pe sfânta Maria, pe sfinții patru evangheliști, pe doisprezece Apostoli, pe sfânta Duminică, pre sfinte sărbătorilor mari, pe sfânta cuminicătură și pre toate rugăciunile, pe Sfânta Cruce, pe postul mare, care ai postit în zilele tale și care vor posti până vor trăi, pe sfânta biserică, pe sfânta liturghie, pe sfânta Vinere mare, pe ziua care te-ai născut, pe pita, pe vin și pe sare + cum tu cu mare dreptate vei mărturisi ce vei ști de acest lucru, și nu vei căuta către rudenie, frăție, mită, pizme, nici minciună sau ceva dat + așa ție ajute Dumnezeu Duhul Sfânt la moartea ta. Și de nu vei jura drept, să nu te sufere pământul în sine când vei fi mort, iară să te leapede afară, ca o spurcăciune rea, înaintea lui Dumnezeu, să vadă și toată lumea strâmbătatea ta cum ai fost jurat strâmb, înaintea Dumnezeului. Așa ție ajute Dumnezeu.” (în traducere modernă) „Juramentum Valachicum. Așa să ajute Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt o Sfântă Troiță, pe Sfânta Maria Doamna, pe sfinții patru evangheliști, pe doisprezece apostoli, pe sfânta biserică, pe sfânta liturghie, pe

⁵⁷ Ioan Eugen Man, *Țirgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în 1850*, vol. I, Ed. Nico, 2006, pag. 52.

⁵⁸ Pál-Antal Sándor, *Sigiliile instituțiilor mureșene*, Ed. Mentor, Țirgu-Mureș, 2013, pag. 119.

sfânta cuminecătură, cea de mort, pe patru posturi care ți într-un an, Cum tu cu mare dreptate vei mărturisi ce vei ști de acest lucru, de ce vom întreba, așa să te ajute Dumnezeu în credința cea dreaptă.” „Aliut. Așa ție ajute Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, și Sfânta Troiță, toți sfinții ai lui Dumnezeu, cui te rogi, patru posturi ale tale care ți într-un an, și pită și sare, și cuminecătură, a cea de mort, eu jur în acest chip vor spune în dreaptă parte de ce vor întreba de mine, așa să-mi ajute Dumnezeu.”⁵⁹

Am redat aceste formule de jurământ pentru că membri reprezentativi din comunitatea noastră ca: jude, jurați, martori, preot, curator, erau determinați de Autoritatea nobiliară să-l depună. Jurământul era depus și de către membri obștii în fața adunării generale, în fața sfatului oamenilor buni și bătrâni, când se rezolvau neînțelegeri din interiorul comunității sau în fața unor autorități superioare.

La 23 ianuarie 1611, Consiliul orășenesc-Senatul Târgu-Mureșului adopta mai multe hotărâri cu privire la vânzarea de pământuri și păduri ale orașului din satele Bărdești, Secuieni și Sântana:

1. Cine vrea să-și zălogească pământul și pădurea cumpărate de la oraș să o facă până în prețul cu care a cumpărat. Zălogirea să se facă în prezența judecătorului și a primarului, iar taxa-impozitul să revină orașului pentru totdeauna. Să nu se vândă pentru totdeauna sub suma cu care s-a cumpărat. Zălogirea să fie înscrisă într-un Registru al zălogirilor de un judecător pentru posteritate. (S-a păstrat Registrul zălogirilor pe perioada 1613-1658 la arhivele orașului) Dacă Consiliul orășenesc-Senatul descoperă că unii dintre proprietari nu au succesori, urmași, sau că au părăsit orașul, acestora Consiliul-Senatul legal să le preia proprietatea și să o poată vinde oricui la prețul, valoarea reală.

2. Dacă ulterior apar controverse, imediat Consiliul-Senatul le rezolvă și niciun Tribunal nu poate trece peste hotărârea Consiliului-Senatului.

3. Dacă cineva, folosindu-se de autoritatea sa, ar ocupa pădurea, proprietarul găsindu-l în ea poate să-l pedepsească până la suma cu care ar vinde. Dacă proprietatea nu este îngrijită, cu scopul păstrării ordinii, atunci Consiliul, primarul amendează pe proprietar, dar pe stăinul-proprietar din afara orașului doar în prezența unui observator din Adunarea țării (Dietă). Dacă cosilierii vor să-l desproprietărească, proprietarul are dreptul să primească banii investiți pe îngrijirea pădurii.

4. Dacă vreunul din proprietari săvârșește o încălcare a legii cu condamnare, aceasta să nu atingă pământul și pădurea, acestea de drept să revină copiilor, urmașilor⁶⁰.

⁵⁹ Nicolae Edroiu, *Vechi formule românești de jurământ, însemnate pe colecții de legi săsești*, în Marisia, VII, 1977, Târgu-Mureș, pag. 105-106.

⁶⁰ Pál-Antal Sándor, *Marosvásárhely XVII-XVIII...*, Ed. Mentor, Târgu-Mureș, 2006, pag. 58.

Scopul hotărârilor era apărarea proprietăților orașului, neînstrăinarea lor, sursă de venituri în acele vremuri nesigure. Valoroși prin informații este și documentul din anul 1611, cuprinzând lista sumelor de bani încasate din vânzarea, în urma împărțirii în loturi, a pădurilor orașului din hotarul comunelor Secuieni, Bărdești și Săbad. Cumpărătorii, erau cetățeni ai orașului. S-au vândut loturi de pădure între 16 ulnar-2 iugăre și 80 ulnar-10 iugăre: 16 ulnar-2 iugăre cu 1 Florin Renan, 24 ulnar- 3 iugăre cu 2 Florini Renani, 37 ulnar- 4,6 iugăre cu 3 Florini Renani, 40 ulnar- 5 iugăre cu 4 Florini Renani, 48 ulnar-6 iugăre cu 5 Florini Renani și 80 ulnar-10 iugăre cu 6 Florini Renani.

În Gâtul Bardășului s-au vândut 146,2 iugăre pădure, 25 de loturi, cu 96 Florini Renani. Deasupra Bardășului, pe stânga hotarului, la vest de stăpânirea-proprietatea lui Lázár János (azi Lăzăreasca) s-au creat 9 loturi, în suprafață de 103 iugăre, vândute cu 42 Florini Renani, iar la est de proprietatea lui Lázár János, 10 loturi a 61,2 iugăre, vândute cu 38 Florini Renani. Deasupra stăpânirii lui Lázár János, spre sud, Secuieni, s-au format 29 de loturi, în suprafață de 142,4 iugăre, vândute cu 90 Florini Renani.

În hotarul Ponia-Săbad s-au format 43 de loturi în suprafață de 260,2 iugăre, vândute cu 171 Florini Renani, iar în hotarul Bala-Săbad, 22 loturi a 150 iugăre, vândute cu 80 Florini Renani. Rezultă o suprafață de 762,8 iugăre, vândută cu 517 Florini Renani⁶¹. (1 ulna=1 cot=0,50 m) Orașul avea nevoie de bani pentru construirea cetății, pentru plata tributului turcesc etc.

Remarcăm ca proprietar pe Lázár János despre care nu știm când a primit feud la Bărdești, dar îl știm pe urmașul său Groful Lázár József, care și-a vândut moșia orașului la începutul secolului al XIX-lea⁶².

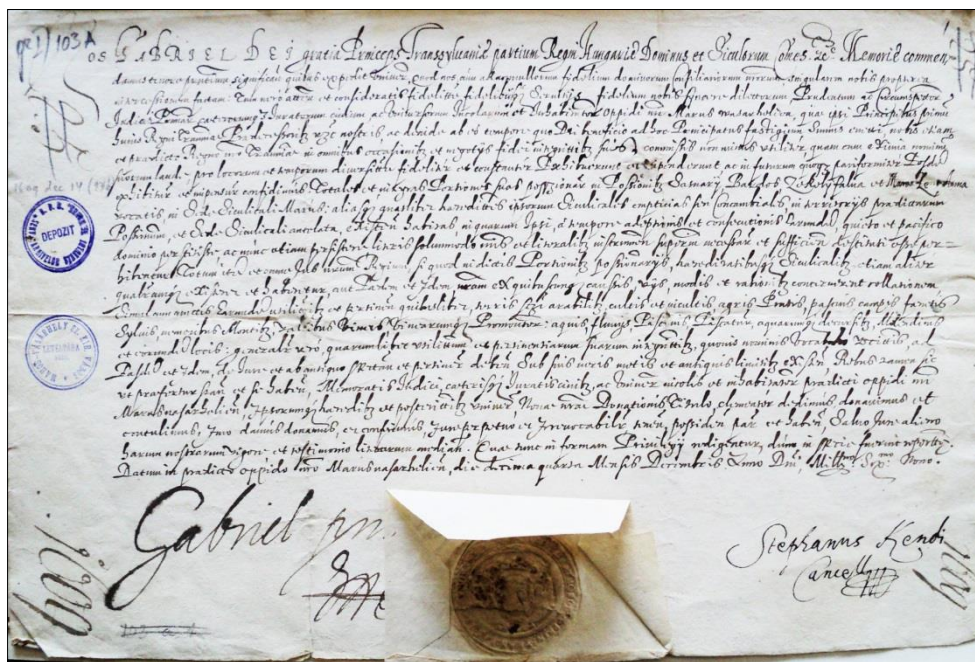
La 23 octombrie 1613, intervenția unei armate otomane obligă Dieta din Cluj să-l aleagă principe pe Gabriel Bethlen, care purcede la întărirea tronului. Pentru acest motiv încearcă să câștige de partea sa pe secui și sprijinul împăratului din Viena, la care trimite o solie, făcând parte din ea și Borsos Tamás, primarul Tîrgu-Mureșului.

Pentru serviciile aduse, la 15 noiembrie 1614, primarul este răsplătit cu mai multe moșii la Mădărașul de Câmpie, Culpiu și Micești. Este trimis apoi ca ambasador la Constantinopol. Astfel, Borsos Tamás obține de la principele Gabriel Bethlen, Diploma prin care, în anul 1616, orașul Târgu-Mureș primește dreptul de Municipiu, oraș liber regesc⁶³.

⁶¹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond-Primăria Tîrgu-Mureș*, Pachet I, nr. act 1, an 1611.

⁶² Benkő Károly, *op.cit.*, pag. 336.

⁶³ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 103.

Diploma prin care la 14 decembrie 1609, orașul Tîrgu-Mureș primește comunele Șasvari, Bărdești, Secuieni și Sântana

A. Situația social – economică

Conscripția din 17-23 februarie 1614, întocmită din porunca principelui Gabriel Bethlen, a nobililor, cavaleriștilor, pedestrașilor, libertilor, iobagilor, jelerilor și slugilor în ținuturile secuiești NU menționează Bardos cu locuitori secui, în schimb, în comuna Band sunt menționați 3 iobagi: Bárdossy János, Bárdossy András, Bárdossy Mihály, care s-au dat lui Zabo Mihály, locuind pe pământul acestuia de 2 ani (1612), iar la categoria jeleri, tot la Band, este menționat Olah Radulj Bardosi. După nume, rezultă că aceștia fugiseră de la Bărdești la Band, devenind iobagi la acel nobil secui, fiind considerați secui; în cazul jelerului Olah Radulj acesta are nume și prenume românești, Românul (Olah) Radu din Bărdești. Conscripția din 1635, pentru Bărdești menționează că nu sunt cavaleriști și pedestrași⁶⁴. „Registrul” primăriei orașului Târgu-Mureș, pe anii 1603-1693, privind acordarea cetățeniei orașului, la 12 martie 1638 menționează pe Bárdosi Kerekes András stabilit anterior în oraș cu acordul Consiliului orașenesc⁶⁵.

⁶⁴ Demény Lajos, Székely Oklevéltár, Új sorozat, V., Cluj, 1998, pag. 216, 279 și 483.

⁶⁵ Pál-Antal Sándor, Marosvásárhely XVII-XVIII századi jogszabályai és polgárnévsorai,

În cursul anului 1642, românii bărdășeni („a bárdosi oláhok”) participă în număr mai mare la lucrările din oraș și de atunci și așezarea lor în oraș devine mai importantă, conform documentelor orășenești⁶⁶.

La 1648, Consiliul Orașului face Conscrierea iobagilor de la Bărdești, iobagi ai orașului, foarte importantă pentru că prezintă situația economică a familiilor după numărul de animale, pentru că după acestea se stabilea numărul de zile lucrătoare cu animalele de tracțiune sau cu palmele pe pământul arabil al orașului, cărașia-transportul pentru oraș, taxe etc.

1. „Ștefan Pelea are: boi 5, oi 15, vaci 5, porci-purcei 9, cai 1, stupi 25;
2. Simon Serföző- fugit în Moldova;
3. Ion Cherecheș are: vaci 2;
4. Teodor Baltar are: boi 2, oi 26, porci 3;
5. Nicolae Hidegkuti-e păstor în Berghia;
6. Ion Rac trebuie adus din Căpușu de Câmpie;
7. Ion Vlad are: boi 2, oi 50, porci 5;
8. Ștefan Gădea are: boi 2, oi 10, vaci 2, stupi 6;
9. Teodor Gădea are: boi 4, oi 2, vaci 1, juncani 1;
10. Dumitru Calbori are: capre 13;
11. Feciorii lui Ion Moldovan: Grigore și Gheorghe au: boi 2, oi 16;
12. Feciorii lui Andrei Moldovan au: boi 2, vaci 2, juninci 4, porci 1, stupi 4;
13. Ion Hircuț are: boi 6, oi și capre 30, vaci 1;
14. Ion Suciu locuiește la Vidrasău;
15. Ștefan Stanciu locuiește la Vidrasău;
16. Gheorghe Ion are: boi 2, viței 2, porci 1;
17. Gheorghe Suciu are: oi 22, vaci 2;
18. Dumitru Ion are: boi 7, oi 15, vaci 1, juninci 2;
19. Petru Cionca este vagabond;
20. Teodor Gârciul are: boi 4, oi 20, vaci 3. Tatăl său s-a dus în Moldova;
21. Iosif Suciu trebuie adus din Pănet;
22. Gavril Hircuț are: oi 20, vaci 1, cai 2;
23. Ștefan Pintilie a plecat din sat;
24. Andrei Lenghel Horvat are: vaci 1, juninci 1;
25. Ion Bucur are: boi 2, oi 20, vaci 2, porci 30, stupi 4;
26. Radu Hircuț are: boi 2, oi 2, vaci 1, juninci 2;
27. Coloman Bucur are: oi 20, vaci 1;
28. Ștefan Bucur are: vaci 1;
29. Vasile Ciuca n-are nimic.”⁶⁷

Ed. Mentor, Tîrgu-Mureș, 2006, pag. 271.

⁶⁶ Sebestyén Mihály, *Időtár I. Marosvásárhely történeti kronológiája...*, Ed. Mentor, Tîrgu-Mureș, 2009, pag. 69.

⁶⁷ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 303.

Din acest document rezultă doar 22 de familii de iobagi cu obligații față de stăpânire-oraș, 76% din locuitori, restul de 24% fiind plecați-fugiți din cauza exploatării, urmând să fie readuși în sat. Era o pierdere importantă a forței de muncă a stăpânului feudal-orașul Tîrgu-Mureș. Fuga era o formă de protest față de exploatare. Crescuse substanțial pământul alodial, moșia și, deci, prestațiile în muncă ale supușilor. Se impunea asigurarea permanenței iobagilor pe domeniul feudal și, deci, recurgerea la instituția chezășiei, menționată ca existentă în Transilvania din secolul al XVI-lea, iar din secolul al XVII-lea chezășia capăta eficiență sporită în sprijinul stăpânului feudal, dar apoi și a iobagului, pentru că era necesară forța sa de muncă. (Legile numite Aprobate și Compilate din 1663 și 1669).

Legile care aruncă întreaga responsabilitate pe chezași în cazul în care iobagul pentru care au stat chezași a fugit, dar apoi un alt articol vine să precizeze că toți iobagii fugiți, din toate locurile, care vor să se reîntoarcă la vechiul lor stăpân, să o poată face, chiar dacă sunt sub chezășie și jurământ. Chezășia e folosită și drept cauciune pentru unele bunuri date de stăpân în folosință sau grijă iobagului său.

Vom da exemple concrete de la Bărdești⁶⁸.

Remarcăm și numărul total al animalelor de tracțiune: boi 42, vaci 26, și cai 3, ceea ce denotă o comunitate săracă, excepție 5 iobagi frunțași având între 7–4 boi, ceilalți fiind obligați să închirieze boi pentru arat (se ara cu 4 boi), să lucreze mai multe zile cu mâinile-palmele pe moșia orașului, gratuit, rămânându-le mai puțin timp pentru lucrările de pe lotul propriu, obținând o recoltă mai slabă, nevoiți să lucreze pe la alții pentru un câștig care să le asigure hrana necesară peste an.

Remarcăm și numărul mare de oi 268 de capete, 9 familii reprezentând 45% din iobagi aveau între 15 și 30 de oi, excepție Ion Vlad cu 50 de oi, poate ciobanul satului, indicând valorificarea produselor pe diverse piețe în special a Tîrgu-Mureșului.

Revenind la Chezășie privind iobagii fugari și readucerea lor pe moșia orașului, de un real folos ne este Actul de chezășie din 15 octombrie 1648, al Scaunului de judecată al orașului, pentru Suciú Ioan (Szöcs János) din Bărdești, iobagul orașului. Conform acestui act, 8 chezași iobagi: 3 din Săbad (Voiniceni) Kis Koloman, Nijogos Gorgolij, Csismadia János; Major Ocdas din Săbed; Pasztor János din Ceuaș; Rak Miklós din Bărdești; Moldvaj Istvan din Remetea; Elius Raduly din Porumbeni; se angajau, ca, în caz de fugă a lui Suciú Ion, să plătească fiecare câte 20 de florini. Numele și prenumele sunt maghiarizate⁶⁹. Actul de chezășie, întocmit la 30 ianuarie 1650, de către notarul Szöcsi Daniel, la Primăria Tîrgu-Mureș, act ce menționează pe iobagul orașului Gârciu Todor, locuitor în

⁶⁸ Liviu Ursuțiu, *Chezășia pe domeniul...*, în Marisia VI, Tîrgu-Mureș, 1976, pag. 155-157.

⁶⁹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond-Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Acta politica, anul 1648, nr. act 266 A.

Bărdești și pentru care iobagii români din Mădărașul de Câmpie și din Pănet depun jurământ de chezașie.

Chezașii răspundeau fiecare cu câte 40 de forinți în cazul când iobagul Gârciu Todor ar fi plecat de pe moșia orașului, ar fi fugit sau s-ar fi ascuns. Aceștia erau László Péter, locuitor în Pănet, iobag al domnului Betlen Mihály și Oprea Thamas, locuitor în Mădărașul de Câmpie, iobag al domnului Valon Peter⁷⁰.

Actul de chezașie, din 4 mai 1650, ne informează că iobagul orașului din Bărdești, Baltak Tivadar (Baltac Teodor) se ascunde și cât timp o face, orașul nu are niciun folos de pe urma lui, chezașii din proprie voință, să plătească fiecare 40 de florini „...szabadie akarattjok szerint lenek kezesek külön külön nagyven, nagyven forintjuk...” Se menționează chezașii, 5 la număr: Molnár Mihály (Morar Mihai), Medvei Miklós (Urs Nicolae), Szabados Mihály (Săbădean Mihai), toți trei din Sângiorzul de Mureș, Mani Simon (Man Simion), Szöcs Dimitre (Tăbăcar-Suciu Dumitru) din Petelea, cu toții iobagi ai Nobilului Domn Perki István⁷¹.

Scrisoarea de chezașie, din 5 mai 1653, menționează aducerea în fața judecătorului a cazului iobagilor orașului de la Bărdești, tată și fiu Gergeli János și Gergeli István (Gheorghe Ioan și Gheorghe Ștefan), fugiți la Săbad. Chezașii Szalma János (Pai Ioan), Fogarasi Miklós (Făgăraș Nicolae), Sarmasazi Miklós (Sărmășan Nicolae), iobagi ai Nobilului Domn Keménij János, urmau să plătească 40–40 florini pentru cei doi fugari și dacă aceștia nu voiau să revină la Bărdești, puteau să rămână unde se refugiaseră. Deci, fugarii erau iertați, nu și chezașii⁷².

O altă problemă frecventă a lumii satelor era cea a graniței, a marginii hotarelor dintre sate, în cazul nostru, dintre Bărdești și Săbad în dealul Ghitara. Documentul din 12 decembrie 1651 menționează că bărdășenii, iobagii orașului în frunte cu Harkucz Rádulij susțineau ca hotar pârâul Ghitara până la pod, iar săbăzenii susțineau ca graniță marginea pădurii Bită⁷³. Această problemă a condus la un proces desfășurat pe mai mulți ani, ajungându-se la instanța supremă a Principelui Transilvaniei, 1699, care, în baza declarațiilor de martori și din alte sate precum Ceuș, Porumbeni, Culpiu, Sântana etc, dă soluție favorabilă Orașului-stăpânul alodiului-moșiei Bărdești⁷⁴.

S-a păstrat Conscriptia fiscală a satului Bărdești, oglindind contribuția țăranilor iobagi de 4 florini pe anul 1660:

1. Vlad János - Ion Vlad
2. Polji István – Ștefan Pelea
3. Szöcs János – Ion Suciu

⁷⁰ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Acta politica, anul 1650, nr. act 268 B.

⁷¹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond-Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Acta politica, anul 1650, nr. act 268 D.

⁷² D.G.A.S.-Mureș, *Primăria municipiului Tg.Mureș*, Acta politica, anul 1653, nr. act 271 D.

⁷³ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria Tîrgu-Mureș*, Anul 1651, nr. act 269 B.

⁷⁴ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, anul 1651, nr. act 269 B, anul 1656, nr. act 288 A și anul 1699, nr. act 300 B.

4. Bukur Koloman – Coloman Bucur
5. Grödo Miklós – Nicolae Gâdea
6. Grodo Thodor – Teodor Gâdea
7. Hirkuczi János – Ion Hircuț
8. Baltok Tivadar – Teodor Baltac
9. Kalbor Demeter – Dumitru Calbor
10. Szöcs Josiph – Iosif Suciu
11. Hirkucz Gábor – Gavril (Gabriel) Hircuț
12. Moldovaj Ignát – Ignat Moldovan
13. Lengyel András – Andrei Lengehel
14. Kalbor Miklós – Nicolae Calbor
15. Kalbor János – Ion Calbor
16. Halász Keregtely -Halasz Keregtely
17. Hirkucz Raduly – Radu Hircuț
18. Fogarassi István – Ștefan Făgăraș
19. Pintili Peter – Petru Pintilie
20. Afftimia János – Ion Eftimie
21. Garczul Thodor - Teodor Gârciu
22. Karácson Nisa – Nisa Crăciun
23. Szász Thodor – Todor Sas
24. Szász Kelemen -Sas Căliman
25. Sztojka-Stoica
26. Hirkucz Máthe – Matei Hircuț.⁷⁵

Am observat că cei notați ca plecați în Conscriptia din 1648, Ion Suciu la Vidrasău, Iosif Suciu la Pănet și Ștefan Pintilie plecat din sat, figurează cu toții în Conscriptia fiscală din 1660, deci au fost readuși în sat, orașul nu putea să renunțe la câștigurile de pe urma iobagilor săi. De asemenea, Teodor Baltac, cel care se ascundea în 1650 și chezașii ar fi trebuit să plătescă suma garantată, s-a întors în sat, este pe lista plătitorilor de impozit către oraș. Din Conscriptie lipsesc scutiții.

Legat de unele nume de familie-gentilice menționez: Pele (a), Pellea = din grecescul-latinescul Pelli(s) = Piele; Pintilie-nume calendaristic creștin; Calbor = toponim în Ardeal; Băltar = toponim Băltă; Hadar = toponim Hădărău în Ardeal; Vlad = slavul Vladimir; Gâdea = gâde-călău; Suciu = blănar; Gârciu = gârci o unealtă a dogarului; Baltac = baltag; Cionca = variantă la „cioară”; Bucur = slavul frumos; Gábor = ungurescul la Gabriel sau Gavril; Godan = slavul Goda=An; Bats = ungurescul bácsi = nene, bădie, bade; Obresa = obraz; Batye-Bate = ungurescul

⁷⁵ D.G.A.S.- Mureș, *Fond-Conscriptii fiscale*, grupa I, nr. act 275E/1660.

bátya-frate mai mare; Csiszmadia = birnic; Borz = ungurescul bursuc; Pribac = slavul pribegu = hoinar, străin; Vurlan = slavul vrljav = vrednic, îndemânatic etc.

La 1676, preotul Isaia Moldovan din Bărdești, iobag, garantează, se pune chezaș, pentru un credincios din sat că va face o piuă bună de scărmanat lână unui cetățean al orașului Târgu-Mureș. Deci, este vorba despre un bărdaș-dulgher din sat, vestit meseriaș⁷⁶.

Reflectînd o realitate social-economică este și *Conscriptia* din anul 1683, realizată de o Comisie de jurați ai orașului, prezidată de Primarul Nyiró Szabó, cei recenzați fiind următorii:

1. Piele Miklós (Nicolae) cu doi fii: Gergely (Gheorghe) și Mihaj (Mihai), avînd: 4 boi, 4 vaci, 25 de oi, 5 porci, 1 vițel;

2. Piele János (Ioan) cu un fiu Urszul (Urs), avînd: 4 boi, 1 juncan, 1 vițel, 15 oi, 6 porci, 10 stupi;

3. Moldvaj Simeon (Moldovan Simion), avînd: 4 boi;

4. Szöcs István (Tăbăcar Ștefan) cu un fiu Dumitru, avînd: 2 boi, 2 juncani, 1 porc;

5. Pintele Péter (Pintilie Petru) cu doi fii: Kostin (Costin) și Mihalj (Mihai), avînd: 3 boi, 1 vacă, 2 juncani, 20 oi, 8 porci;

6. Pintele István (Pintilie Ștefan) avînd: 4 boi, 2 vaci, 8 oi;

7. Pintele János (Pintilie Ioan) avînd: 4 boi, 1 vacă, 6 oi;

8. Pintele László (Pintilie Vasile) din Șamsud (Șincai) era paznic de hotar avînd: 3 porci;

9. Gábor Száva (Gabor Sava) cu fiii Blaga și Simion, avînd: 4 boi, 1 vacă, 1 junincă;

10. Harkucs János (Hircuț Ioan) cu patru fii: Gabor (Gavrilă), Gergely (Gheorghe) Zaharia, Gyergi (George) avînd: 6 boi, 2 vaci, 30 de oi, 2 viței, 12 porci, 2 cai;

11. Karácson Vésa (Crăciun Vesa) cu fiul László (Vasile) avînd: 10 boi, 3 vaci, 2 juncani, 33 de oi, 18 porci;

12. Karácson János (Crăciun Ioan) avînd: 4 boi, 3 juncani, 8 porci, 9 oi;

13. Szöcs Josa (Suciu-Tăbăcaru Ioja) cu fiul Dumitru avînd 4 boi, 3 vaci, 8 porci, 9 oi;

14. Szöcs Farkas (Suciu-Tăbăcar Lup) cu fiul János (Ioan) avînd: 4 boi, 2 vaci, 10 oi, 2 juncani, 6 porci;

15. Szöcs Kosztántin (Suciu-Tăbăcar Constantin) cu fiul János (Ioan) avînd: 4 boi, 1 vacă, 1 vițel, 10 oi, 5 porci;

16. Baltág Péter (Baltag Petru) locuiește la Curteni;

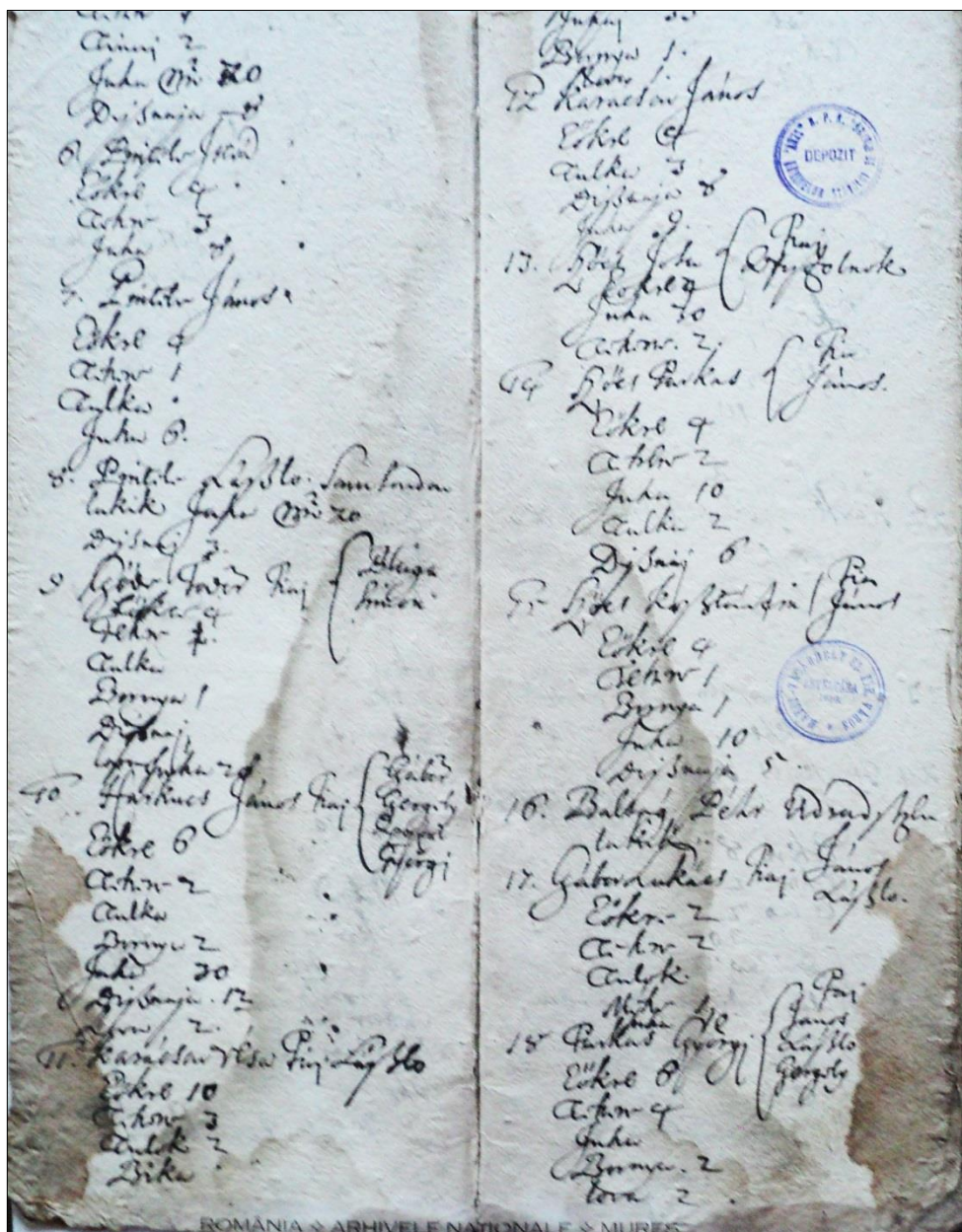
⁷⁶ Traian Popa, *op.cit.* pag. 203.

17. Gábor Lukács (Gabor Luca) cu fiii János (Ioan) și László (Vasile) având: 2 boi, 2 vaci, 10 oi, 1 stup;
18. Farkas Gyergj (Fărcaș-Lup Gheorghe) cu fiii János (Ioan), László (Vasile), Gergely (Gheorghe) având: 6 boi, 2 cai, 2 viței, 2 porci;
19. Harkucs Gabor (Hircuț Gavrilă) cu fiul Lup, având: 4 boi, 2 vaci, 1 vițel, 6 oi, 3 porci;
20. Harkucs Demeter (Hircuț Dumitru) având: 4 boi, 20 oi;
21. Harkucs János (Hircuț Ioan) cu fiii Péter (Petru) și János (Ioan) având: 4 boi, 1 vacă, 2 juncani, 10 oi, 2 porci, 2 stupi;
22. Harkucs Ráduly (Hircuț Radu) cu fiii Péter (Petru) și Ráduly (Radu) având: 4 boi, 3 vaci, 2 juncani, 40 de oi;
23. Halász László (Pescar Vasile) locuiește la Poenița, are 2 boi;
24. Harkucs Ráduly János (Hircuț Radu Ioan) are: 8 boi, 2 vaci, 2 juncani, 20 de oi, 12 porci;
25. Halász András (Pescaru Andrei) locuiește la Poienița, are: 4 boi, 1 vacă, 1 vițel;
26. Kalbor Dhemeter (Calbor Dumitru) cu fiul Péter (Petru) are: 4 boi, 3 vaci, 8 porci, 20 de oi, 1 cal, 2 stupi;
27. Kálbor Péter (Calbor Petru);
28. Göre Miklós (este șters de pe listă);
29. Rák Jgnát;
30. Lengyel Thodor locuiește în oraș;
31. Ghergely locuiește la Cerghid;
32. Ifjú Harkucs János (Hircuț Ioan junior) locuiește la Band;
33. Eftimih János (Eftimie Ioan) locuiește la Căpuș, are 2 fii;
34. Eftimih Todor locuiește la Căpuș având: 4 boi, 4 porci, 30 de oi;
35. Gercsul Todor (Gîrciu Todor) locuiește la Ivănești și are 8 stupi, 2 cai;
36. Gercsul Miklós (Gîrciu Nicolae) este husar în oraș;
37. Karácsun Mút (Crăciun Mut) locuiește la Pănet are 60 de oi;
38. Karácsun Miklós (Crăciun Nicolae) locuiește la Cuiejd, are 4 fii, 20 de oi;
39. Moldvaj Kirilla (Moldovan Chirilă) locuiește la Cuiejd cu fiii Ion și Vasile, are 4 boi, 12 oi, 2 porci;
40. Moldvaj Karácson Simon (Moldovan Crăciun Simion) locuiește la Cuiejd, are 2 boi;
41. Menye Mute (Manea Mut) locuiește la Gornești cu fiul Iuon;
42. Menye Bukur (Manea Bucur) locuiește Sânvăsi, are: 60 de oi, 4 boi, 2 vaci;
43. Menye István (Manea Ștefan) are: 2 boi, 60 de capre;
43. (se repetă) Menye János (Manea Ioan) fiul Philip (Filip), are: 6 boi, 3 vaci, 5 porci;
44. Harkucs Sztojka (Hircuț Stoica) locuiește la Pănet;

45. Kirilla Dobre locuiește la Band;
46. Bolgár János (Bolgar Ioan) locuiește la Sânvăsi (Niraj), fiii: Bukur (Bucur), János (Ioan), Simon (Simion), István (Ștefan), are 4 boi, 40 de oi;
47. Moldvaj Lázár László (Moldovan Lazăr Vasile) are 2 boi, 2 vaci, 10 oi;
48. Szabó Péter (Sabău Croitoru Petru) fiul János (Ioan), are 1 vacă;
49. Kis Bukur Thodor (Micu Bucur Todor) are 6 boi, 3 vaci, porci, 3 stupi;
50. Kozmá Bárbul (Cozma Barbu);
51. Szimilii Eftimia, fiii: Nicolae, Simion, Mihai;
52. Simon László (Simion Vasile), fiul Ursu, are: 1 vacă, 1 juncan, 15 oi, 2 cai;
53. Simon Máthe (Simion Matei) fiul Kosztándin (Costandin), are 1 cal;
54. Moldvay Ifjú Demether (Moldovan Dumitru Junior), fiii: Nicolae, Ioan, Dumitru, are 6 boi, 1 cal, 1 porc, 1 vacă, 1 juncan, 25 de oi;
55. Hank Bukur (Hanc Bucur) are 20 de oi;
56. Csismadia Szőcs Simon (Birnicu Tăbăcar Simion), fiii: Ursu, Bucur, are 1 cal, 5 porci, 2 vaci;
57. Csismadia Mihaly (Birnicu Mihai) are 20 de oi, 1 cal;
58. Molvay Csismadia László (Moldovan Birnicu Vasile) locuiește la Păcureni;
59. Miklós Gábor (Nicolae Gabor, Gavrilă) locuiește la Poenița;
60. Gylrma János (G...? Ioan) are 2 boi, 3 vaci, 1 porc, 1 vițel, 1 cal;
61. G...Gábor (G...?Gavrilă);
62. Molvay Száva (Moldovan Sava) are 2 vaci;
63. Kálbor János (Calbor Ioan);
64. Kálbor István (Calbor Ștefan) locuiește la Oroii (Band).

Reprezentanții aleși ai satului erau: Farkas Georgius (Lup George) primar și jurații: Gábor Demeter (Gabor Dumitru), Pielie Miklós (Piele-Pelea Nicolae), Kálbor Demeter (Calbor Dumitru), Batya Lázár (Bate Lazăr)⁷⁷.

⁷⁷ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Seria: Acta politica, Grupa I, nr. act 305 B, Anul 1683/1696, filele 2-5.

Conscriptia de la 1683-1696

Analizând Conscriptia am remarcat că 33 de capi de familie, iobagi locuiesc în sat și au gospodărie aici, iar 11 capi de familie locuind și lucrând în alte sate au gospodărie în Bărdești, soția și copiii rămânând în sat. Ceilalți 20 capi de familie înregistrați la Bărdești până la 64 se pare că nu aveau animalele înregistrate, erau dintre cele mai sărace lucrând sezonier în alte localități.

Erau conscriși fiii din familie, 46 la număr, ei reprezentând viitorii capi de familie de iobagi ai satului, moșia orașului, sursa lui de brațe de muncă în hotarul satului, în oraș la diverse lucrări, la transporturi-cărașie, sursa de impozite etc.

În tabelul ce urmează redăm starea economică, creșterea animalelor în sat:

Tabelul nr. 1
privind numărul de familii și numărul de animale recensate

<i>Nr. familii</i>	<i>Nr. fii</i>	<i>Boi</i>	<i>Vaci</i>	<i>Juninci</i>	<i>Oi</i>	<i>Porci</i>	<i>Cai</i>	<i>Stupi</i>
44	46	139	49	31	673	127	13	26

Se poate observa numărul mare de boi ce reprezentau principala forță de tracțiune la arat, la transportul recoltelor proprii și pe domeniul orașului. Turma de oi a satului, mare, sursă de hrană, îmbrăcăminte, păături, cuverturi, încălțăminte, valorificare pe piață etc. Numărul mic de juninci reflectă sacrificarea lor pentru hrană, venit și cumpărarea de boi sau vaci, la nevoie, de pe piață.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, (1686), Principatul Transilvania de sub suzeranitatea otomană trece sub suzeranitate austriacă, fiind ocupat pe cale pașnică-diplomație și prin luptă de habsburgii austrieci. Principele Mihai Apafi a fost obligat să accepte armata imperială, obligațiile în bani și produse pe care autoritățile imperiale austriece le impun. Raportul din 1694, privind încartiruirea soldaților austrieci în satele Scaunului Mureș, menționează satul Bardos ca sat de iobagi români aparținând Târgu-Mureșului și unde nu au fost încartiruiți soldați austrieci, ca și la Száltelek-Filea (Band), Ménes-Herghelia, Szabad-Săbad (Voiniceni), Szent Anna (Sântana)⁷⁸.

Conscriptia fiscală, din 9 decembrie 1694, prezintă documentul: „Tabel defalcat pe localități a cantităților de fîn, grâu și orz ce trebuiau să fie predate de Scaunul Mureș pentru armata austriacă pe anii 1694-1696.”

Bardos-Bărdești figurează cu 3 câble de grâu, 3 câble de orz (1 câblă=4 mierțe), 2/2 care fân⁷⁹.

Conscriptia fiscală, din 5 octombrie 1700, privind impunerile de fân pe lunile octombrie și noiembrie în Scaunul Mureș, menționează localitatea noastră cu

⁷⁸ Székely Oklevéltár, Vol. IV, 1264-1707, Kolozsvár, 1895, pag. 336.

⁷⁹ D.G.A.S.-Mureș, Fond: Scaunul Mureș, Seria: Conscriptii fiscale, nr. act 2, Anul:1694.

4 care de fân, (Săbadul cu 4, Sîntana cu 4, Porumbeni cu 5, Ceuaș cu 6 etc.). Remarcăm dublarea cantității de fân de predat și, totodată că, aceasta era egală cu cea predată de Săbad (Voiniceni) și Sîntana⁸⁰. La 20 ianuarie 1695 se organiza un nou Recensămînt al capilor de familie-iobagi și jeleri împreună cu fiii lor, ca și starea lor economică-numărul animalelor pentru o nouă reglementare a obligațiilor iobagilor și jelerilor față de Nobil-Municipiul oraș liber regesc Târgu-Mureș. Comisia de recensămînt avea în frunte pe primarii Stephan Roznyai și Szabó Johanis.

Recenzații erau:

1. Gábor Demeter (Gabor-Gavrilă Dumitru) avînd: 6 boi, 3 vaci, 1 juncan, 5 oi, 6 porci, 1 stup, 1 iapă;
2. Gábor Péter (Gabor Petru), fiii János (Ioan) și Jeremias (Ieremia), avînd: 6 boi, 3 vaci, 1 juncan, 20 de oi, 6 porci;
3. Szabó Prekup (Sabău-Croitoru Precup), fiii János (Ioan) și Péter (Petru), avînd: 2 boi, 3 juncani, 25 de oi;
4. Moldvai Szepehanus (Moldovan Ștefan), fiul Todor, avînd: 2 boi, 4 juncani, 20 de oi;
5. Moldvai Gergely (Moldovan Gheorghe), un fiu;
6. Moldvai Péter (Moldovan Petru), are 2 boi, 1 vacă, 1 porc;
7. Bolgár János (Bolgar Ioan), fiul Todor, are 1 vacă;
8. Ifiú Bolgár János (Bolgar Ioan Junior), are: 2 boi, 2 juncani, 1 porc, 2 oi;
9. Pintele István (Pintilie Ștefan) are 1 vacă;
10. Buda Gábor (Buda Gavrilă) are: 4 boi, 2 vaci, 1 vițel, 3 porci, 20 de oi;
11. Vesa László (Vesa Vasile), are: 6 boi, 2 vaci, 2 juncani, 20 de oi, 5 porci;
12. Gabor János (Gabor Ioan), fiii Péter (Petru) și Gergely (Gheorghe), are: 6 boi, 3 vaci, 1 juncan, 6 porci, 20 de oi, 3 stupi;
13. Szabó Szávul (Sabău-Croitoru Sava) jeler;
14. Stephán Rosul (Ștefan Roșu), jeler, 1 vacă, 1 juncan;
15. Bukur (Bucur), jeler, fiii: Bukur (Bucur), János (Ioan), Vászil (Vasi), are 2 vaci;
16. Piele Miklós (Piele Nicolae), fiii: Mihály (Mihai), Gergely (Gheorghe), Demeter (Dumitru), János (Ioan), are: 4 boi, 3 vaci, 6 juncani, 5 porci, 25 de oi;
17. Moldvai István (Moldovan Ștefan), fiii György (Gheorghe), Zahar (Zaharie), are: 4 boi, 2 vaci, 1 juncan, 3 porci, 2 cai;
18. Buda Posztul (Buda Apostol), fiul János (Ioan), are 4 boi, 2 vaci, 3 juncani, 6 oi, 4 porci, 2 stupi;
19. Buda Gergely (Buda Gheorghe) are: 2 boi, 1 vacă, 3 oi, 2 porci;
20. Buda Péter (Buda Petru), necăsătorit;
21. Karácson János (Crăciun Ioan) are: 6 boi, 3 vaci, 3 juncani, 4 porci, 1 stup;
22. Geszio János (Ge...Ioan), fiii: Algja (Aldea), János (Ioan), István

⁸⁰ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Scaunul Mureș*, Seria: Conscriptii fiscale, nr. act 4, Anul 1700, octombrie 5.

(Ștefan), Vaszil (Vasi), Todor (Todor);

23. Raduy Todor (Radu Todor), fiii Pászku (Pascu) și László (Vasile), are: 6 boi, 2 vaci, 2 juncani, 2 porci, 20 de oi, 3 stupi;

24. Raduly Péter (Radu Petru) are: 4 boi, 2 vaci, 2 juncani;

25. Pintele László (Pintilie Vasile), fiul György (Gheorghe) are: 6 boi, 2 vaci, 1 juncan, 20 de oi, 6 porci;

26. Gábor László (Gavrilă Vasile), fiul Mihály (Mihai), are: 4 boi, 2 vaci, 2 juncani, 26 de oi, 1 mînz;

27. Pintele László (Pintilie Vasile) are: 20 de oi, 1 porc; 28. Pintele Thodor (Pintilie Todor) are: 1 vacă, 1 juncan, 1 porc;

29. Bergenye János (Berghian Ioan) ucenic;

30. Gábor Lukács (Gavrilă Luca), 2 fii László (Vasile), Lupey (Lupu), are 3 boi, 2 vaci, 2 juncani, 7 porci, 6 oi, 3 stupi;

31. Lázár Thodor (Lazăr Todor) are 2 boi, 2 vaci, 2 juncani, 5 porci;

32. Farkas Gyergyely (Lupu-Fărcaș George) are 4 boi, 2 vaci, 1 juncan, 1 stup;

33. Szöcs Kosztándin (Suciu Constandin), fiii: Dario (Darie) și György (Gheorghe), are: 2 boi, 1 vacă, 1 juncan, 4 oi, 2 porci;

34. Szöcs Farkas (Suciu Lup), fiul János (Ioan), are: 6 boi, 2 vaci, 2 juncani, 6 porci, 6 oi;

35. Simon Farkas (Simion Lup), fiii Gergely (George) și Juon (Ion), are: 2 boi, 2 vaci, 6 viței, 4 porci, 3 stupi;

36. Kerekes Gyergyely (Rotaru-Cherecheș George), jeler, ginerele János (Ioan), are: 2 boi, 3 vaci;

37. Moldvai Urszul (Moldovan Ursu), fiii: László (Vasile) și János (Ioan), are: 2 boi, 2 vaci, 1 porc;

38. Csizmadia Miklós (Cizmadia Nicolae), fiii Mihály (Mihai) și János (Ioan), are: 2 boi, 2 vaci, 2 juncani, 3 porci, 8 oi;

39. Csizmadia László (Cizmadia Vasile) necăsătorit, are: 2 vaci, 20 de capre;

40. Csizmadia Paszkul (Cizmadia Pascu) cu 2 fii: Vaszi (Vasi) și György (Gheorghe), are 2 boi, 4 juncani, 2 vaci, 2 porci, 20 de capre;

41. Moldvai László (Moldovan Vasile) și fiul Urszul (Ursu), are 1 vacă, 3 juncani, 3 porci;

42. Moldvai Pintelo (Moldovau Pinteia) jeler;

43. Moldvai György (Moldovan Gheorghe), 2 fii János (Ioan) și Alexa, are 1 vacă, 7 capre;

44. Csoz Száva (Cios Sava), 3 fii: János (Ioan), Jovan (Iovan), are 20 de oi, 1 porc;

45. Pakular Miklós (Păcurar Nicolae), fiul Miklós (Nicolae) are 25 de capre și oi;

46. Pakular Gergely (Păcurar Gheorghe), fiul László (Vasile), are 5 capre, 1 porc;

47. Szabó Jerymia (Sabău Irimie) cu doi fii Sandor (Alexandru) și Szava (Sava), are 1 porc;

48. Karácson Vesa (Crăciun Vesa), cu doi fii László (Vasile) și Gábor (Gavrilă), are 5 boi, vaci, 2 juncani, 9 porci, 20 de oi;

49. Moldvai Illye (Moldovan Ilie), fiul Demeter (Dumitru), are 1 porc;
 50. Rosu Vaszily (Roșu Vasile), fiul Nikifor (Nichifor), are 2 boi, 1 vacă, 4 juncani, 2 viței;
 51. Farkas László (Lupu-Fărcaș Vasile), fiul János (Ioan), are 4 boi, 1 vaci, 2 juncani, 4 porci, 8 oi;
 Kerekes János (Rotaru sau Cherecheș Ioan) locuiește la Săbad ca ucenic;
 Raduly János (Radu Ioan) locuiește la Săbad;
 Mathe Pasztor (Pastor Matei) locuiește la Șincai;
 Piele Urszuly (Pelea Ursu) este fiul vitreg a lui Moldvai Jlován (Moldovan Ilovan);
 Szöcs Demeter (Suciu Dumitru) locuiește la Beșa.
 52. Majér (Maier) și Eftimi János (Eftimie Ioan) au 22 de capre, 27 de oi.

Reprezentanții aleși ai comunității erau: Volphgangus Szöcs (Suciu Lup) primar, iar jurații erau: Gábor Demeter (Gabor Dumitru), Vesa László (Vesa Vasile), Bátye János (Batea Ioan), Gabor Lukács (Gabor Luca), Raduly Thodor (Radu Todor), Buda Gabor (Buda Gavrilă) și paznicii de pădure erau: Moldvai Pintele (Moldovan Pintilie) și Moldvai Szávul (Moldovan Sava)⁸¹.

Analizând recensământul am remarcat 52 de conscriși cu număr de criteriu, din care, 44 de iobagi familiști și 2 iobagi nefamiliști cu gospodărie și 5 jeleri (oameni liberi cu drept de strămutare după îndeplinirea obligațiilor față de stăpînul feudal-nobil, conform contractului sau prin învoială verbală). Fără număr de ordine sunt menționați și 5 ucenici/slugi în satele din jur și 1 cu număr de ordine, în total 6 aflați în Săbad, Șincai și Beșa.

Importanți sunt cei 57 de fii, viitorii capi de familie iobăgească/jelerească, care vor asigura forța de muncă de pe moșia orașului.

În tabelul următor reprezintă categoriile sociale menționate de recensământ și fiii satului:

Tabelul nr. 2

<i>Nr. familii iobagi</i>	<i>Nr. familii jeleri</i>	<i>Nr. fii</i>	<i>Nr. ucenicilor</i>
44 (+2 necăsătoriți)	5	57	6

Situația efectivelor de animale se prezenta astfel:

⁸¹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu-Mureș*, Seria: Acta politica, Grupa I, nr. act 305 B, Anul 1683/1696, fila 8–10.

Tabelul nr. 3

<i>Nr.gospodari</i>	<i>Nr. fii</i>	<i>Boi</i>	<i>Vaci</i>	<i>Juncani Viței</i>	<i>Cai</i>	<i>Oi Capre</i>	<i>Porci</i>	<i>Stupi</i>
51 (44+2+5)	57	114	67	68	3	430	104	13

Comparativ cu situația din 1683, după 12 ani, în 1695, numărul de familii iobăgești a sporit de la 44 la 46, de asemenea, numărul de fii a crescut de la 46 la 57. În schimb, a descrescut numărul de boi cu 25 de capete și chiar dacă a crescut numărul de vaci, cu 16 capete, tot avem un minus de 9 capete ca forță de tracțiune, considerând că vacile înlocuiesc boii de jug. A crescut numărul tineretului bovin, 68 de capete față de 31 în 1683. A scăzut numărul de oi /capre cu 36 %, respectiv de la 673 capete la 430, explicabil printr-o boală. A scăzut efectivul de cai cu 10 capete, de la 13 la 3 și la stupii de albine de la 26 stupi la 13. Rezultă o sărăcire a locuitorilor. Am observat, de asemenea, dispariția unor familii de iobagi din sat: Calbor, Hircuț, Baltac(g), Gârciu etc. și așezarea de noi familii: Buda, Maier (Păstor), Vasa, Roșu etc.

Bardos-Bărdești în secolul al XVIII-lea

Secolul al XVIII-lea este bogat în izvoare scrise privind satul nostru: Recensăminte de populație, Conscriptii fiscale, Conscriptii urbariale, Procese verbale ale instanțelor de judecată a Tribunalului Târgu-Mureș etc. după care am efectuat aprecieri demografice, sociale, economice.

Evoluția demografică

Menționez că în perioadele istorice mai îndepărtate prezentarea evoluției demografice este mai greu de realizat din cauza lipsei, în parte, a izvoarelor istorice. Pentru a prezenta sub acest aspect localitatea m-am folosit de scrieri publicate în colecția de documente secuiești, în Conscriptii militare, în Conscriptii fiscale, în Conscriptii urbariale. Dar aceste izvoare prezintă unele inconveniente, ele nu cuprind întreaga populație, ci doar partea contribuabilă a acesteia față de stăpânul feudal, față de puterea centrală, în cazul populației dependente-iobagi și jeleri. Scutiții nu sunt menționați.

Documentul de impozitare a secuilor pentru ridicarea noii cetăți a Sebeșului de la 1567, indică 2 porți fiscale secuiești. Deci, pornind de la premisa că, o poartă cuprindea 5 familii a 5 membri, rezultă că, la 1567, la Bărdești erau 50 de locuitori secu, nefiind incluși iobagii români. Conscriptiile militare din 1602 și 1603,

realizate la Târgu-Mureș de generalul austriac Gheorghe Basta, consemnează 3, respectiv 5 militari secui, deci, 25 de locuitori secui. Conscripția militară de la 1653 din vremea lui Gheorghe Rakoczi I, menționează că nu sunt cavaleriști și pedestrași secui în Bărdești. Conscripția fiscală a orașului, din 1648, menționează 29 de capi de familie iobăgească, din care 8 fugiți sau plecați, deci, 21 de familii stabile a 5 membri, rezultând 105 locuitori români-iobagi. Conscripția fiscală de la 1660 menționează 26 de familii a 5 membri, deci 130 de locuitori. Conscripția fiscală din 1683 întreprinsă de Nobilul-Oraș menționează 64 de nume, din care 23 locuind în alte localități, rezultând 41 de nume-capi de familie a 5 membri deci, 205 locuitori. Conscripția din 1695 menționează 49 de capi de familie (cu număr de ordine) a 5 membri deci, $245+2$ necăsătoriți = 247 locuitori.

Această creștere o explicăm și prin așezarea de noi familii de iobagi și jeleri în urma defrișărilor din hotarul satului, creându-se astfel noi sesii extravilane și intravilane. Apoi, urmează scăderea populației din 1701, cauzată de holera menționată și în documente, de la 247 locuitori la 120. Asistăm apoi la o creștere a populației până la sfârșitul secolului, respectiv 315 locuitori. Într-o lucrare despre primul recensământ din Ungaria (1784-1787) se consemnează pentru Bardos (Județul Târnava) un număr de 315 locuitori, din care, 157 de sex masculin (65 căsătoriți și 92 necăsătoriți) și 158 de sex feminin. Sunt menționați 34 de copii între 1 an și 12 ani și 12 copii între 13 ani și 17 ani. Erau 53 de case și 59 de familii⁸².

Tabelul nr. 4
Evoluția numărului de locuitori

Anul	1648	1660	1684	1695	1701	1710	1722	1750	1787
Nr. loc.	105	130	205	247	120	105 (115)	175	200	315
Nr.case	(20)	-	-	-	-	-	32 (8)	33	53

Conform Conscripției confesionale a lui Ioan Inochentie Micu Klein, la 1733 erau (gr. catolici) 80 de suflete. Generalul austriac A. Bukow, profitând de luptele confesionale dinte ortodocși și uniți de la 1761, face un recensământ confesional rezultând la Bărdești o populație de 23 de locuitori. În această prezentare am introdus și datele secolului al XVII-lea pentru o mai bună reflectare a evoluției populației, precizând că este relativă-aproximativă necuprinzând scutiții.

⁸² *Az első Magyarországi népszámlálás (1784-1787)*, Budapesta, 1960, pag. 340.

Situația social-economică

Din secolul al XVIII-lea organele de conducere ale Orașului-Nobilul, Seniorul Bărdeștiului-sunt: Magistratul, comunitatea juraților și funcționari executori, introducându-se criteriul confesional (reformați + catolici) practicat până la 1848. Din 1731, administrarea orașului era în mâinile Magistratului – Consiliului, numărul membrilor era de 6-12, iar dintre membri se desemna Judele-Primarul și altul ca vicejude respectiv viceprimar. Magistratul era înmprospătat din doi în doi ani. Dar sarcinile executive vor revenii mai cu seamă celor angajați în acest scop, funcționarilor inferiori și personalului inferior⁸³.

Secolul al XVIII-lea, 1701, debutează cu un recensământ al populației de iobagi și al efectivelor de animale de tracțiune aflate în proprietate, după cum urmează la Bărdești (Possessio Bardos):

„(Iobagi propitari de animale de jug)

Szöcs Jánosnak (Suciu Ioan)...bov. 2
Gábor Lászlónak (Gabor Vasile)..bov. 2
Ráduly Thodornak (Radu Todor)...bov. 2
Buda Paszkulynak (Buda Pascu)...bov. 2
Gábor Jánosnak (Gabor Ioan)...bov. 2
Kálbor Péternek (Calbor Petru)...bov. 2
Gábor Demeternek (Gabor Dumitru)...bov. 2
Batya Voniének (Batia Vonia)...bov. 4
Batya Lázárnak (Batia Lazăr)...bov. 2
Karácson Vaszénak (Crăciun Vasi)...bov. 2
Csizmadia Nykolának (Cizmadia-Birnicu Nicolae)...bov. 2

(Iobagi propietari de 1-3 animale)

Farkas Gergelynek (Lup George)...vacca 1
Pintilie Mihálynak (Pintilie Mihai)...vacca 1
Kracson Jánosnak (Crăciun Ioan)...vacca 2
Buda Gábornak (Buda Gavrilă)...vacca 2
Pintilie Thodornak (Pintilie Todor)...vacca 1
Styavul Jánosnak (Schiavu Ioan)...vacca 1
Farkas Lászlónénak (văduva lui Lup Vasile)...vacca 1
Moldvai Urszulynak (Moldovan Lup)...vacca 1
(Iobagi fără animale în proprietate)
Moldvai Szavul (Moldovan Savu)

⁸³ Pál-Antal Sándor, *Instituțiile orășenești din Târgu-Mureș (1300-1849)* în Anuarul arhivelor mureșene III., Tîrgu-Mureș, 2004, pag. 51-52.

Moldvai Akim (Moldovan Achim)
 Moldvai Nedelk (Moldovan Nedelcu)
 Moldvai Pintilie (Moldovan Pintilie)
 Andronik Simon (Andronic Simon).”

Total = 24 de capi de familie⁸⁴.

Studiind tabloul de mai sus, rezultă 24 de capi de familie iobăgească, la 1701, din care, 5 fără animale de tracțiune asigurând traiul familiei prin muncă cu brațele. De asemenea, am remarcat scăderea numărului de familii de iobagi față de recensământul precedent, 1695 - 49 de iobagi, cu 24 de iobagi, aproximativ 51%, explicabil doar prin epidemia de holeră și strămutări, fugă masivă pentru a se sustrage astfel obligațiilor.

De asemenea, și la efectivele de animale remarcăm o scădere drastică la 24 de boi față de 114 în 1695 și la 10 vaci față de 67 în 1695. Cauze: secetă, molimă, sacrificări. La toate acestea va contribui ulterior și evenimentul social-politic: răscoala antihabsburgică-mișcarea curuților contra lobonților-condusă de Francisc Rakoczi al II-lea între 1703-1711. Acesta, la 6 mai 1703, în scopul lărgirii bazei sociale a luptei a emis un manifest (Brezna-Polonia) prin care chema la arme populația „nobilă și nenobilă”. El a făcut în același timp promisiune că iobagii care se înrolează și membri lor de familie (soțiile și copiii) vor fi scutiți de prestațiile feudale. Iobăgimea a văzut în aceasta calea eliberării ei de sub presiunea feudală atașându-se răsculaților. Armata curuților era formată din regimente (13) și oști (4), iar acestea erau divizate în trupe. În fiecare regiment se găseau maghiari, români și de alte naționalități. Unitățile militare trebuiau aprovizionate cu hrană pentru oameni și cai, cu armament, cu lemne, trebuia efectuat transportul-cărașia. În vara anului 1704, Francisc Rakoczi este ales principe al Transilvaniei la Alba Iulia⁸⁵.

„În primăvara anului 1707 pornește spre capitala secuimii Tîrgu-Mureș prin Bandul de Câmpie, la 5 Aprilie 1707, se face ceremonia de instalare a lui Francisc Rakoczy ca Principe al Ardealului pe șesul ce se întindea între cele două poduri ale Mureșului din strada Călărași, iar serviciul religios se celebrează într-o bisericuță din piață, ce se afla în locul catedralei catolice.” În Scaunele Mureș și Odorhei, iobagii români au fost conduși de Fekete Vaszile (Fechete Vasile). „În anul 1709, prăpădul războiului (austrieци=lobonți) este însoțit și de o holeră îngrozitoare care face ravagii în oraș și în județ. Această molimă pustiește peste jumătate din populație și peste 18.000 de vieți în județ. Această pacoste se mai abate peste oraș și județ și în anii 1719 și 1739.”⁸⁶

La 6 octombrie 1710, la Bardos-Bărdești are loc un recensământ al avutului populației impozabile, reflectat mai jos, care oglindește prin număr ravagiile abătute asupra localnicilor: holeră, boli de vite, impozite etc.⁸⁷

⁸⁴ Székely Székek a 18 században. I. Marosszék 1701-1722 között. Sajtó alá rendezte Pál-Antal Sándor, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007, pag. 71.

⁸⁵ II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege, Ed. Kriterion, 1994, pag. 634.

⁸⁶ Traian Popa, op.cit., pag. 130-132.

⁸⁷ Székely Székek a 18. században. I. Marosszék 1702-1722, között, sajtó alá rendezte

Tabelul nr. 5

<i>Numele Prenumele Iobagilor</i>	<i>Arabil cub/m</i>	<i>Fâneată car</i>	<i>Boi nr.</i>	<i>Vaci nr.</i>	<i>Cai nr.</i>	<i>Oi nr.</i>	<i>Porci nr.</i>
Szőcs Demeter	3	-	2	1	-	-	2
Pele Mihály	7 2	1	3	1	-	-	3
Moldvai Illyés (Ilie)	-	-	-	-	-	4	-
Farkas István (Ștefan)	4	1	-	-	-	-	2
Pinytyeli István	2	-	-	-	-	-	2
Buda Posztul (Apostol)	5	1	2	1	-	-	2
Toder Rotar	2 3	1	-	1	-	-	2
Buda Gergely	1 2	-	-	1	-	-	-
Raduly Vaszily	3 3	1	2	-	-	-	2
Szőcs Konsztándin	1 3	1	1	1	1	-	-
Todor Istyávil	2	1	-	1	-	-	-
Petre Vonye	3	1	3	2	-	5	2
Buda Gavrilă	-	-	-	-	-	-	-
Bátya Simon	2	-	2	-	-	-	1
Csizmadija Vászily	-	-	-	-	-	-	-
Gánsa Jeremia	3 1	-	2	1	-	3	1
Molduvaji Péter	2 2	1	1	1	-	2	2
Juvonul Szászki	1 3	-	-	2	-	-	2
Moldvaji Todor	-	-	-	-	-	-	-
Pelye Urszul	2	1	1	1	-	3	1
Voltyán János	-	-	-	-	-	-	1
Summa	43 19	10	19	14	1	17	25

Privind unitățile de măsură din epocă, menționez că: 1 cubulus/câblă (cub.) = 1/2 iugăr cadastral sau 800 stânjeni (stj.) Subunitatea câblei era mierța, iar 4 mierțe = 1 câbla (cubulus)=1/2 iugăr, iar 2 câble = 1 iugăr cadastral.

Actualizată unitatea de măsură, rezultă 1 iugăr cadastral = 58 de ari, iar 2 iugăre cadastrale = 1 hectar (ha) 16 ari. 1 arie(ar) = 100 metri pătrați. În cazul fânațului, unitatea de măsură era carul de fân = 1/2 iugăr cadastral sau 800 stânjeni. Vița de vie nu era cultivată, dar menționez că unitatea de măsură a suprafeței la vie era ziua de sapă, 1 iugăr de vie era constituit din aproximativ 16-17 zile de sapă.

Se sfârșește răscoala antihabsburgică, curuții contra lobonți, cu victoria habsburgilor-lobonților, inclusiv Tratatul de pace de la Satu-Mare din 1711, prin care nobilimea maghiară recunoștea suzeranitatea austriacă, iar la rândul ei, aceasta recunoștea pentru nobilimea maghiară privilegiile și Constituția țării - Transilvania.

Dietele se țin lanț și se ocupă cu votarea de impozite pentru întreținerea armatei, refacerea cetăților⁸⁸ etc. Acestea sunt oglindite și de următoarele recensăminte ale populației impozabile, excepție privilegiații. Între 4-7 februarie 1712, în plasa Mădărașului de Câmpie condusă de Iszlai Péter, de care aparținea Bardos, avea loc un nou recensământ al avutului locuitorilor impozabili⁸⁹:

Tabelul nr. 6

<i>Numele, prenumele iobagilor</i>	<i>Arabil cub.</i>	<i>Fâneț car.</i>	<i>Boi nr.</i>	<i>Vaci nr.</i>	<i>Porci nr.</i>	<i>Oi nr.</i>	<i>Stupi nr.</i>	<i>Cai nr.</i>
Bandos János (Ioan)	1	1	2	-	2	-	7	-
Csizmadia László (Vasile)	3	-	2	1	2	6	-	-
Bérgján Todór (Teodor)	1	-	-	-	1	-	-	-
Styául Todor (Teodor)	2	-	-	-	-	-	3	-
Báttz János (Ioan)	1	-	-	1	-	-	-	-
Farkas Gergely (Gheorghe)	1	-	-	1	1	-	1	-
Péle Mihály (Mihai)	2	-	2	-	2	-	-	-
Moldovaji Todor (Teoder)	1	-	3	2	1	2	-	-
Csizmadia Páskúly	1	-	2	-	1	4	-	-

⁸⁸ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 133.

⁸⁹ *Székely székek a 18. században...*, pag. 155, 175, 176.

(Pascu)								
Gábor László (Vasile)	1	-	1	1	2	4	-	-
Budá Gábor (Gavrilă)	2	-	2	-	2	3	-	-
Gábor Péter (Petru)	2	-	2	-	2	5	-	-
Budá Poszt (Apostol)	2	-	2	1	1	-	3	-
Gábór Gergely (George)	1	-	2	-	1	-	-	-
Bába Péter (Petru)	-	-	-	1	2	-	-	-
Rűsz Szávully (Sava)	-	-	-	-	-	-	-	-
Báttya Samuel (Samoilă)	2	-	2	-	3	5	-	-
Gánsa Péter (Petre)	2	-	2	-	2	-	2	-
Báttya Demeter (Dumitru)	2	-	2	-	1	2	-	-
Moldovaji Stephán (Ștefan)	-	-	-	-	-	-	-	-
Moldovány Iuván (Ivan)	-	-	-	-	-	-	-	-
Moldovány János (Ioan)	-	-	-	-	-	-	-	-
Koldán János (Ioan)	-	-	-	-	-	-	-	-
Summa 23	27	1	26	8	26	31	16	-

La 29 septembrie 1713 și în anul 1722, în Scaunul Mureș, de care aparținea Pagus Bardos, se întocmesc noi recensăminte ale populației impozabile, pe familii și avut, mai complexe decât precedentele, ele cuprinzând întreg inventarul averii fiecărei familii: intravilane, terenuri arabile, fânețe, vii, respectiv suprafața terenurilor semănate, recolta culeasă - cu enumerarea cerealelor, animalele posedate și alte surse de venit.

S-a luat în evidență și gradul de îndatorare a locuitorilor, cu specificarea sumelor datorate de fiecare familie în parte.

Rubricatura foi de recensământ a anului 1713 era următoarea:

1. Nomina personarum - Numele persoanei
2. Sessiones (nr.) - Sesie intravilană
3. Sementa in terris rusticanos cultae (cub.m.)-Arabil
4. Vinorum (ur.) -Vii
5. Fossorum (nr.) - Țărani

6.-7. Sementa rusticorum in terris nob.cult. (cub.m.)-lucrat în pământ nobiliar/străin

8. Terrae arabiles-Pământ arabil (cub. m.)
9. Foeneta (cur.) - Fânăț
10. Hordei (cub.) - Orz
11. Avenae (cub. m.) - Ovăz
12. Milii (m. Oct.) - Mei
13. Pisa (m. oct.) - Mazăre
14. Lentis (m. oct.) - Linte
15. Triticum indicum (m. oct.) - Grâu
16. Equi et equae (nr.) - Cai (armăsar și iapă)
17. Boves et juvenci (nr.) - Boi și juncani
18. Vaccae et juvencae (nr.) - Vaci și juninci
19. Porci (nr.) - Porci
20. Oves et caprae (nr.) - Oi și capre
21. Apum alvearium (nr.) - Stupi/coșuri de albine
22. Molae aquaticae (nr.) - Moară pe apă
23. Cacabi cremati (nr.) - Vas de fiert țuică-palincă
24. Braxatoria (nr.) - Fierbător de bere
- 25.-26. Debita alias habita/aliorum apud se habita (fl.din.)-Datorie
27. Interesse (proc.) - Profit

Documentul original de la D.G.A.S.-Mureș, Fond Scaunul Mureș, debutează cu o prezentare generală a cadrului natural al satului nostru:

„Pe o vale îngustă există între dealuri o așezare adunată, are un hotar agricol pe dealuri spre nord, spre sud și care se întinde chiar și pe partea de apus. Pentru folosință nu are suficient pământ. În partea inferioară a dealurilor roadele sunt mediocre, în partea superioară a dealurilor, părți de ovăz și grâne cresc cu ceva efort. Fâneața puțină, prin puterea sa are recoltă medie. Așezarea are dinspre răsărit în folosință o pășune parcelată anual, din hotarul altora nu dobândeau fânăț pentru folos anual, pentru necesități obțin cu cheltuiala lor. Au sesii (de pădure) la sud și apus pentru foc, prea puțin potrivite pentru construcție, însă sunt ajutați. Distanța satului de oraș este de o jumătate de milă pentru moară.”⁹⁰

În tabelul de mai jos voi reflecta pe bărdășeni în ceea ce au avut caracteristic din punct de vedere agricol la recensământul din 29 septembrie 1713⁹¹.

⁹⁰ D.G.A.S.-Mureș, *Fond Scaunul Mureș - Conscriptii fiscale*, nr. act 828, din 1713, fila 16.

⁹¹ *Székelý székek a 18. században...*, pag. 242, 292–293, 294–295.

Tabelul nr. 7

<i>Numele, prenumele iobagilor</i>	<i>Sem. cub. m.</i>	<i>Arabil cub.m .</i>	<i>Fânaș cur.</i>	<i>Orz m.</i>	<i>Grâu m. oct.</i>	<i>Boi nr.</i>	<i>Vaci nr.</i>	<i>Porci nr.</i>
Szöcs Demeter	4	5 -	1	2	- 8	2	1	3
Gábor László	4	7 -	1	2	- 8	4	1	3
Csizmadia Pascu	4	8 -	1	2	- 9	3	-	3
Szöcs Georgj	2	4 -	1	-	- 8	2	1	1
Farkas Gergly	1	2 -	1	1	- 8	-	1	2
Moldován János	3	6 -	1	1	- 9	2	1	2
Csizmadia László	4	8 -	1	-	1 -	3	1	3
Piele Onatyí	3	6 -	1	-	- 8	2	1	2
RádulyPaskuly	2 2	5 -	1	2	- 6	2	1	1
Kansa Jeremie	2	4 -	1	1	- 4	2	1	1
Moldován Péter	3	6 -	1	2	- 8	2	1	3
Moldvai Nikifor	3	6 -	1	3	- 7	3	1	3
Piele Urszuly	3	6 -	1	1	- 5	2	1	1
Balya Samuel	4	8 -	1	1	- 8	1	1	2
Raduly Péter	2	5 -	1	-	- 7	2	1	1
Piele Mihály	1	2 -	1	-	- 7	2	-	2
Moldován László	- -	- -	-	-	- 3	1	1	1
Bergián Todor	3	1 2	1	-	- 3	1	-	2
Stánj Todor	4	7 -	1	-	- -	-	1	-
Gábor János	-	1 2	-	-	- -	-	-	-
Duka Todor	-	- -	-	-	- 4	-	-	1
Balya Gligor	1	3 -	1	-	- 2	-	1	1
Moldován Steph.	2	1 -	1	-	- 5	1	1	1
Péter Gergely	4	7 -	1	3	1 -	4	-	3
Balya Mitre	2	4 -	1	-	1 -	2	1	1

Buda Gábor	3	5 -	1	-	1 -	3	-	4
Summa 26	64 2	118 -	23	53	11 15	46	19	47

Remarcăm față de anul precedent, 1712, creșterea cu 3 capi de familie a numărului impozabililor, dar totodată, și noi nume de familie în locul celor dispărute. A crescut efectivul de boi cu 43,48% și efectivul de vaci cu 59%. Extravilanul înregistrat în 1712 era de 27 câble - arabil = 13,5 iugăre arabil și fânaț - 1 car. = 1/2 iugăr-fânaț, dar spectaculos crescut în 1713 la 118 câble - arabil = 59 iugăre - arabil și fânaț - 23 car. = 11,5 iugăre - fânaț. Rezultă că Nobilul-Orașul a acordat din feud-moșie iobagilor un extravilan (arabil și fânaț) mai extins pentru a putea fi impozitați de statul austriac și pentru a preveni mișcări sociale (fugă, răscoală). În anul 1720, Orașul stabilește limitele hotarului dintre pământurile sale și pământurile grofului Lázár János la *Bărdești*⁹².

În anul 1721/1722, avea loc *recensământul* averii locuitorilor impozitați din satul *Bărdești - Possessio Bardos*, cu 34 de rubrici de completat, dacă era cazul, după cum urmează:

- 1-2. Sessiones populosae/desertae – sesii (intravilane) locuite/pusti (no.);
3. Boves (no.) - boi;
4. Vaccae (no.) - vaci;
5. Juvenci, juvencae (no.) - juncani/juninci;
6. Equi, equae (no.) - armăsari/iepe;
7. Oves, caprae (no.) - oi/capre;
8. Sabellici (no.) - porci;
9. Apum alvearium (no.) - stupi de albine;
- 10.-11. Terrae cultae / incultae (cub.m.) – pământ cultivat /necultivat;
12. Sementa autumnalia (cub.m.) - semănătură de toamnă;
13. Tritici, siliginis (gel.) - grâu de-a întâia;
14. Avenae, hortei, speltae (gel.) - ovăz, orz, alac (specie de grâu) ;
15. Milii et panicii (gel.) - mei și mei panificabil;
16. Canabis et limi (gel.) - cânepă și in;
17. Pisorum, lentis fabris (cub.m.) - mazăre și linte;
18. Foenets prata (cur.) - fânaț;
19. Foeni hoc anno (cur.) - fân pe an;
20. Vineae fossorum (no.) - butuci viță de vie;
21. Vini urnae (no.) - urne de vin;

⁹² Sesbestyén Mihály, *op.cit.*, pag. 111.

22. Cacabi cremati (no.) - fierbător de țuică (pălincă) ;
23. Braxatoria (no.) - fierbător de bere;
24. Proventus (fl.) - venit;
25. Molae (no.) - mori;
26. Proventua (cub.) - producție;
27. Densatoria (fl.) - presă de ulei;
28. Fagopiri (cub.m.) - porumb, cucuruz;
29. Prunorum (cub.m.) - pruni;
30. Tabaci (lib.) - tutun;
31. Proventus ex. Manufact. (fl.) - venit din meșteșug;
- 32.-33. Debita activa/pasiva (fl.) - datorie activă/pasivă;
34. Interesse (fl.dn.) -profit;

Cele două tabele de mai jos oglindesc domeniile de interes economic ale bărdășenilor respectiv creșterea animalelor și cultivarea pământului.

Tabelul nr. 8
Creșterea animalelor

<i>Numele, prenumele</i>	<i>Intravila n locuit/nel oc.</i>	<i>Boi nr.</i>	<i>Vaci nr.</i>	<i>Juninci nr.</i>	<i>Cai nr.</i>	<i>Oi nr.</i>	<i>Porci nr.</i>	<i>Stupi nr.</i>
<i>Primipili</i>								
Timar Mihály	1 -	-	1	-	-	-	3	-
<i>Jobbagiones</i>								
Bálya Jlyes	1 -	6	2	2	2	22	10	-
Kelemen János	1 -	2	2	-	1	27	5	3
Bálya Gyeorgi	1 -	4	2	2	-	1	2	-
Bálya János	1 -	-	-	-	-	-	3	-
Hadaro György	1 -	6	3	1	1	26	11	-
Phile János	1 -	6	3	2	1	19	4	2
Szőcs György	1 -	6	1	-	-	5	-	1
Szavul Stephan	1 -	4	2	1	-	2	3	1
David János	1 -	4	2	-	-	15	3	-

Szőcs Philip	1	-	-	2	1	-	1	3	-
Darius Szőcs	1	-	6	2	-	-	11	2	-
Szőcs Demeter	1	-	4	3	-	-	-	-	-
Kerekes Thodor	1	-	-	1	-	-	-	1	-
Gabor Peter	1	-	2	2	-	-	3	4	-
Radul Peter	1	-	-	1	-	1	-	2	-
Radul Pascul	1	-	2	3	1	1	-	4	-
Moldvai Nikifor	1	-	4	2	-	-	4	1	3
Pintilie Farkas	1	-	6	2	-	1	16	7	9
Moldvai Thodor	1	-	2	-	-	-	3	-	-
Gabor Gergely	1	-	6	-	-	1	10	3	-
Jgnat Vasyill	1	-	2	1	-	-	10	2	-
Szőcs Peter	1	-	4	1	-	-	5	1	1
Garicsa Laszlo	1	-	4	2	-	-	1	2	-
Csizmadea Jlyes	1	-	4	1	2	-	12	3	-
Csizmadea Vaszill	1	-	4	2	-	-	7	2	-
Csizmadea Mathej	1	-	-	2	-	-	-	-	-
Moldvan Stephan	1	-	-	3	-	-	-	1	-
Phile Mihaly	1	-	-	2	1	-	-	3	-
<i>Inquilini</i>									
Szász Simon	1	-	4	1	2	-	6	2	-
Kivoran Marian	1	-	4	1	-	-	12	-	-
Moldvai Joan	1	-	4	1	-	-	7	2	-
Spatár Stány	-	-	-	-	-	-	-	1	-
<i>Vagi</i>									
Pasztor Thodor	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pasztor Peter	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Desertae in universum	8								2

TOTAL 35 32 8 100 5 45 9 225 90 20

Comparativ cu recensământul din anul 1713, după 9 ani, în 1722 remarcăm creșterea efectivelor la animale de la 46 de boi la 100, de la 19 vaci la 53 vaci, de la 2 cai la 9, de la 90 de oi la 225, de la 47 de porci la 90. La stupi-albine, remarcăm o scădere de la 24 stupi în 1713, deținuți de 7 iobagi din care doar Stanj Todor având 12 stupi (50%), la 20 de stupi deținuți de 7 iobagi, numai Pintilie Farkas (Lup) având 9 stupi (45%). Juncanii-junincile nu sunt menționate la 1713⁹³.

Tabelul nr. 9
Cultivarea pământului

<i>Numele, prenumele</i>	<i>Arabil cub.m</i> .	<i>Semăn. cub.m.</i>	<i>Grâu snop</i>	<i>Orz/Ov. snop</i>	<i>Câneapă snop</i>	<i>Fânaș car.</i>	<i>Fân / An</i>	<i>Por.* cub. m.</i>
<i>Primipili</i>								
Timar Mihály	-	1 1	10	-	2	-	1/2	6 -
<i>Iobbagiones</i>								
Bálya Jlyes	7 -	7 -	70	16	2	1	7	6
Kelemen János	2 -	1 2	50	8	1	1	5	3 3
Bálya Gyeorgi	10 -	3 -	50	-	4	-	7	3 3
Bálya János	5 -	- -	30	-	2	-	-	7 -
Hadaro György	13 -	- -	110	12	4	2	10	12 -
Phile János	14 -	7 -	90	14	9	1	9	6 -
Szőcs György	7 -	3 1	75	5	-	1	4	5 -
Szávul Stephan	3 -	1 2	30	5	-	1	5	5 -
David János	7 -	3 -	40	10	3	1	6	5 -
Szőcs Philep	4 -	1 -	30	-	2	2	3	5 -
Darius Szőcs	7 -	3 1	70	7	2	1	5	5 -
Szőcs Demeter	6 -	2 -	20	-	-	-	3	3 -
Kerekes Thodor	3 -	- 2	4	14	-	1	2	6 -
Gabor Peter	11 -	3 -	35	-	1	5	5	3 2

⁹³ Székely székek a 18. században..., pag. 292-295, 480-481, 482-483.

Radul Peter	7 -	1 2	24	-	1	2	2	5 -
Radul Pascul	7 -	1 2	30	7	1	1	3	3 -
Moldvai Nikifor	7 -	3 2	70	7	2	2	4	5 -
Pintilie Farkas	14 -	7 -	90	23	8	3	14	6 2
Moldvai Thodor	4 -	2 1	30	4	-	1	4	6 -
Gabor Gergely	14 -	7 -	100	15	9	5	6	12 -
Ignat Vaszill	5 -	2 2	30	-	2	1	1	5 -
Szócs Peter	6 -	6 -	70	-	2	1	5	7 2
Garicsa Laszlo	13 -	2 3	36	5	3	2	5	5 -
Csizmadea Ilyes	6 -	3 -	50	9	2	1	5	4 -
Csizmadea Vaszi	3 -	2 3	40	5	1	1	1	1 1
Csiymadea Mat.	2 -	1 -	8	-	1	1	1	6 -
Moldvan Steph.	3 -	- 2	20	-	1	1	1	2 2
Phile Mihaly	9 -	1 3	30	-	-	1	3	3 2
<i>Inquilini</i> Szász Simon	6 -	4 -	60	4	1	1	3	5 -
Kivoran Marian	3 -	- 3	26	3	1	1	3	- 6
Moldvai Joan	- 2	- -	24	2	4	-	3	- 5
Spatár Stány	- -	- -	-	-	-	-	1	2 2
<i>Vagi</i>								
Pasztor Thodor	- -	- -	-	-	-		-	- -
Pasztor Peter	- -	- -	-	-	-		-	- 3
Deserta in univ.	- -	- -	-	-	-		-	- -

Total 35 208 6 9 1472 171 71 42 136,5 168,2

Por.*=Porumb, Cucuruz. (cultivarea porumbului)

Privind cultivarea pământului, suprafața arabilă a crescut de la 118 cub. la 208 cub. semănat, iar a fânăului de la 23 care fân la 42. Vița de vie nu se cultiva. Se practica semănătura de toamnă 94 cub.

În 1713 se menționează că se cultivă orz, ovăz, mei (trei iobagi), grâu, linte (un iobag), mazăre (doi iobagi), nu este menționată cultivarea porumbului, deși încă din 1640 fusese introdusă, din vremea principelui Gheorghe Rakoczi.

Conscripția din 1722, în schimb, menționează cultivarea porumbului-fagopiri, 168 cub. 25 m(ierțe), ceea ce reprezenta mai mult de 80% din suprafața arabilă. Este menționată cultivarea cânepii și a tutunului. Ultimul, tutunul era cultivat de către primipili-fruntașul Timar Mihály 50 fonți și David János 100 fonți. Moară nu era în hotarul satului. Erau doi producători de bere și anume Bálya János (Balea Ioan) și Hadaro György (Hădărău Gheorghe), plătind fiecare câte 10 florini impozit. Erau 4 meșteșugari care plăteau impozit după meseria practică, fără ca aceasta să fie menționată: Timar Mihály 40 florini, Moldovan Joan 9 florini, Szöcs Demeter 8 florini, Moldovan Stephan 3 florini.

În general, impozitul pe venit era achitat, erau doar 26 de florini datorie-restanța (debita pasiva).

Conscripția din 1721/1722 înregistra numai populația contribuabilă, obligată la dări față de stat. Nu au fost luați în evidență cei lipsiți de avere, ca și alți locuitori cu regim deosebit (evrei, țigani). Populația a fost evidențiată în cele două conscripții din 1713 și 1722 nu pe persoane, ci pe familii, *gospodăria*, constituind unitatea de înregistrare. Aceasta, deoarece bunurile aparțineau gospodăriei, ea fiind aceea care suporta cota parte ce-i revenea din obligația obștii, satului, iar autoritatea care a dispus conscrierea nu urmărea cunoașterea numărului populației.

Înmulțind numărul familiilor cu 5, obținem cu aproximație numărul populației contribuabile.

Am remarcat creșterea numărului gospodăriilor contribuabile față de anul 1712, respectiv 1713 și 1722, prin popularea sesiilor pustiite de ciumă, fugă etc. de către Nobil-Oraș. Apar noi nume de iobagi-gospodari: Buda, Stan, Hadaro, Balya, Phile, Savul, David, Ignat, Garicea, Pastor etc.

În tabloul de mai jos oglidesc categoriile sociale din sat, la 1722:

Tabelul nr. 10

<i>Categoria socială</i>	<i>Numărul familiilor</i>
Primipili-fruntaș, om liber	1
Iobagi	28
Jeleri	4
Vagi (Pribegi)	2

Centralizatorul recensământului de la pagina 494, poziția 124 ne prezintă următoarea situație la Bărdești:

Persoane -35;
Sessiones populosae – sesii populate 32;
Sessiones deserta – sesii pustii 8;
Boves jugales – 100 (boi de jug);
Vaccae – 53 (vacii);
Juvenci et juvencae – 15 (juncani și juninci);
Equi-equae – 9 (armăsar-iapă);
Oves-caprae – 225 (oi -capre);
Sabellici – 90 (porci);
Apun alvelarium – 22 (stupi de albine);
Terra arabiles cultae -209 (cub.) (pământ necultivat);
incultae - 9 (cub.) 1 m. (pământ necultivat);
Sementa autumnalia – 941 (cub.) (semănătură de toamnă);
Tritici et siliginis – 1449 (gel.) (grâu și grâu prima-snopi);
Sementa vernalia – 25 (cub.) (semănătură de primăvară);
Avenae, hordei et spelte – 175 (gel.) (ovăz, orz și alac-snopi);
Mili et panici – 16 (gel.) (mei și mei panificabil);
Cacabi et lini – 70 (gel.) (câneapă și în snopi);
Pisorum, lentis, fabris – 2 (cub.) (mazăre, linte cultivate);
Foeneta prata – 42 (cur.) (fânaș);
Foeneta in hoc anni – 136 ½ (cur.) (care fân pe an);
Vineae fossorum – viță de vie (butuci);
Vini urner – urne de vin;
Cabi cremati – vas de fiert țuică (palincă);
Braxatoria – fierbător de bere;
Cacabi et braxatoria proventus – 20 fl. (venit din bere și țuică);
Molae – moară;
Molae proventus – venit din morărit (cub.);
Densatoria – (fl.) - presă de ulei;
Fagopiri – porumb cultivat 166 (cub.) 2 (m.);
Tabacae - tutun cultivat-majă-150;
Proventus ex manufactures – 60 (fl.) (venit din meșteșug);
Debita activa – (fl.);
Debita pasiva – 26 (fl.) (datorie pasivă).

Remarcăm creșterea numărului familiilor impozabile, din 1713 până în 1722, cu 35% prin colonizarea a 9 capi de familie, dar și 8 sesii pustii ce urmau a fi populate. A crescut cu 76 % suprafața arabilă extravilană acordată de nobil, față de 1713, ca și fânașul cu 82%, față de 1713, din moșia nobilului care a sporit arabilul și fânașul ca urmare a defrișărilor. La pagina 507 poziția 114, în lucrarea amintită,

aflăm privind Biserica greco-catolică, că era deservită de 1 preot, locuind o sesie intravilană, având 2 vaci, un teren arabil de 2 cub. (1 iugăr = 58 ari = 0,58 hectare-ha), toamna cultivându-se 1 cub. sămânță (1/2 iugăre), se obțineau 8 gel. (clăi) grâu de calitate I-a. Cultivând cânepă obținea 1 gel. (claie). De pe fânaț, anual se obținea 1 cur. (car) de fân, deci de pe o suprafață de 1/2 iugăr. Cultivând Fagopiri-Porumb se obțineau 6 cubi sau 24 mierțe porumb⁹⁴.

Pe baza studierii documentelor sus-menționate și a altora din secolul al XVIII-lea, autorul-arhivist Pál-Antal Sándor, ne-a prezentat tehnologia de lucru a perioadei: „S-a generalizat sistemul de îngrășare a pământului cu gunoi; se folosea plugul pentru arat tras de 6-8 boi; pământul era arat de 2-3 ori pe an, se folosea asolamentul bienal, într-un an cultivat în al doilea lăsat ca ogor folosit ca pășune; se cultiva grâul, secara, producția fiind de peste 50 clăi/iugăr (1 claie = 25 snopi); se mai cultiva porumb și tutun; crește producția de otavă...”⁹⁵

În continuare era impunerea satului pentru nevoile armatei austriece staționată în Transilvania: la 1702 era stabilită suma de 19 Rfl. și 87 xr⁹⁶. (1 Florin / Gulden Renanian [Rfl.] = 60 creițari [xr.])

Pentru anul 1710 Bardos avea de plată 50 Rfl. și (fila 3), din datoria Scaunului Mureș de 7500 Rfl. față de Zolestariu (Vamă), iar față de armată era repartitia în produse de: 1 cub. (4 mierțe) grâu, 4 cub. (16 mierțe) orz, 2 care fân. (fila 5 verso) și 3 Rfl. (fila 7 verso)⁹⁷.

Pe anul 1715, avem repartizarea pe plăși și pe sate a obligațiilor pentru întreținerea de cetăți și aprovizionarea armatei. Pentru Scaunul Mureș aceasta însemna 2000 bucăți de lemne pentru palisadă, cereale și furaje în valoare de 281 Rfl. Bărdeștiului i-a revenit cantitatea de 15 bucăți lemne de palisadă și 2 Rfl., la fel ca la Săbad și Sântana⁹⁸. Pe anul 1720, satului îi revenea un impozit de 69Rfl. pentru întreținerea armatei⁹⁹.

În anul 1750 se întreprinde și pentru Transilvania o Conscriptie generală spre a inventaria, la nivelul de atunci, resursele fiscale ale țării și a crea o bază solidă pentru reformarea sistemului fiscal. Conscriptia trebuia făcută om de om (cap de familie) după declarațiile dregătorilor, juzilor curții, juzilor și juraților satului sub prestație de jurământ.

Rezultatul conscripției de la 1750 a fost introducerea noului sistem de *dare*, pe cap de familie după venit, adaptată condițiilor economice ale supusului. „În tabel trebuie să se dea date generale asupra satului, dacă este în loc productiv sau

⁹⁴ Pál-Antal Sándor, *Székel Székek a 18. században*, I Marossszék 1701-1722 között, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007, pag. 71, 125, 176, 480-494, pag. 507.

⁹⁵ Alexandru Pal-Antal, Aurel Chertes, *Agricultura în Scaunul Mureș în sec.XVIII*, în Terra Nostra, vol. III, 1973.

⁹⁶ D.G.A.S.-Mureș, *Fond Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale*, nr. act 16, Anul 1702 martie 18, fila 5.

⁹⁷ *Ibidem*, nr. act 28, Anul 1710, aprilie 15, filele 3, 5, 7.

⁹⁸ *Ibidem*, nr. act 57, Anul 1715, fila 3

⁹⁹ *Ibidem*, nr. act 91.

nu, ce produse se vând de obicei, dacă are 2 sau 3 câmpuri, cu câte vite se ară, dacă se gunoiește și la câți ani, câte găleți se seamănă, câte clăi sau cruci produce găleta de cereale semănate, câte vedre de must produce via și la ce preț. Dacă satul are pădure, pășune suficientă sau din belșug.”¹⁰⁰

Răspunsul la aceste generalități le găsim în: *Conscripția fiscală a Transilvaniei din 1750* vol. II, la pag. 1797, unde se menționează:

„Bărdești-Bardos, Satul Bărdești (Pagus Bardos) este așezat într-un ținut de fertilitate medie, nepotrivit pentru niciun fel de comerț. Locuitorii se întrețin, în general, din roadele pământului, iar unii dintre ei și dintr-un venit redus din negoțul care constă din cumpărarea și vânzarea berbecilor. Piața lor este în orașul Târgu-Mureș, la o jumătate de milă distanță. Acest loc deține două părți de hotar, din care una, precum s-a arătat mai sus, este de fertilitate medie, iar cealaltă este sterilă din pricina orientării nordice și a pământului argilos. Îngrășămintele sunt necesare în fiecare an. Se ară cu patru animale de jug dacă nu intervine o perioadă de secetă. Un cubul de semănătură de toamnă produce, într-un an de fertilitate medie, zece clăi și clăia treierată, o măsură de grăunțe. Un cubul de semănătură de primăvară, dă la rândul său, opt clăi și clăia treierată /tot/ o măsură de grăunțe. Vii nu există deloc, nici pădure producătoare de ghindă. În schimb, acestea din urmă sînt potrivite și suficiente pentru nevoile de foc. Pășunile nu ajung din cauza teritoriului restrâns și, ca urmare, /localnicii/ trebuie să-și hrănescă animalele, mai ales în vreme de iarnă, în locuri străine. Unii dintre ei se duc și pentru a semăna porumb, chiar la două mile depărtare. Fânațele sînt tăiate la alternarea părților de hotar. În acest sat străinii nu posedă /pământ/ deloc.”¹⁰¹

Individual apoi s-a înscris numele capului familiei contribuabile, sesia sau subdiviziunea ei, pământurile de arătură în găleți de semănătură exprimată, semănăturile de toamnă, de primăvară, de grâu, orz, ovăz, mei, porumb (cultivarea lui a fost introdusă în Transilvania pe timpul lui Gheorghe Rákoczy I (1630-1648), vitele de tracțiune, apoi vaci, juninci, viței, oi/capre, porci, stupi, restanța dării din 1748 și anul 1749. La cei scutiți de dări trebuiau înscrise titlurile de scutire. Nu trebuiau înșcriși nobilii stăpâni de iobagi. Trebuiau înșcriși nobilii de o sesie fără iobagi. Trebuiau înșcriși jelerii fie că aveau sesie fie că nu, văduvele, hoinarii (vagii), țiganii¹⁰².

În tabelul de mai jos am selecționat rubricatura de interes pentru noi. (Cubulus-Cub.=iugăr, Mierță-Met.=Stânjeni):

¹⁰⁰ David Prodan, *Problema iobăgiei în Trnsilvania*, București, 1989, pag. 22.

¹⁰¹ Ladislau Gyemant, Remus Câmpeanu, Anton Dorner, Florin Mureșan, *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750*, Ed. Enciclopedică, București, 2009, pag. 1797-1798.

¹⁰² David Prodan, *op.cit.*, pag. 23.

Tabelul nr. 11
Contribuabilii și necontribuabilii (1750)

<i>Numele pronumele</i>	<i>Arabil Cub. Met.</i>	<i>Cultivat/toamn a Cub. Met.</i>	<i>Cultivat/Primă v. Cub. Met.</i>	<i>Porumb Cub.Met.</i>	<i>Fânaș Car</i>
(1) Volphangus Farkas	10 -	3 -Judice curialie	la Tîrgu-Mureș - 2	4 - Exceptatis	1 1/2 in totis
(2) Mataus Godán	3 -	- -	- -	- 1	1 -
(3) Petrus Gábor	9 3	4 2	- 1	- 1/2	1 1/2
(4) David Vaszily	15 1	4 2	- -	- -	1 1/2
(5) Georgius Hadaró	8 -	2	1 1	- -	1 1/2
(6) Ioanes Hadaró	7 2	3	- 2	2 -	1 1/2
(7) Georgius Pintyilia	8 -	3 -	- 2	7 -	1 1/2
(8) Ioannes Pele	14 -	5 -	- 2	- 1/2	2 -
(9) Simion Moldvan	14 -	4 -	- -	- 2	1 1/2
(10) Ioannes Moldvan	5 -	3	- -	1 1/2	1 -
(11) David Szöcs	10 2	2 2	- -	1 1/2	1 1/2
(12) Pintyilie Ursu	13 -	4 3	- 1	4 -	2 -
(13) Cliás Csismadia	9 -	4 2	1 -	4 -	1
(14) Jun.Geor. Hadaró	10 -	4	- 3	5 -	1 1/2
(15) Demetrius Pele	11 -	5 -	1 -	- 1/2	- -
(16) Pintyilia Petrus	?	3 -	- 2	4 -	1 -
(17) Moldván Obresá	9 2	3	- 3	4 -	2 -
(18) Cliás Hadaró	5 2	3 -	- 1	4 -	1 1/2

(19) Gancs Vaszily	10 -	4 -	- 3	- -	1 1/2
(20) Ioannes Moldván	3 3	1 3	- 1	7 -	1 -
(21) Micháil Moldván	5 -	2 2	- 1	4 -	2 -
(22) Demetrius Ignat	5 1	1 3	- 1	4 -	1 -
(23) Demetrius Mateij	- -	- 1	-	-	-
(24) Petrus Bátyé	6 2	2 2	- 1		1 -
(25) Simon Bátyé	8 -	7 3	- 1	5 -	1 -
(26) Fillipus Szöcs	5 -	1 3	- 1/2	6 -	1 -
(27) Petrus Moldván	5 -	- -	- -	- -	1 -
(28) Constantinus Baty	a 2 2	- 2	- -	- 1/2	1 -
(29) Simon Gabor	4 -	2 1	1 1/2	2 -	1 1/2
(30) Ladislaus Haiduk	Non fuit Pater	familiar deo non	Contribuit		
(31) Michail Stéphán	3 -	- 1	- -	5 -	1 -

Summa 31-31 231 2 78 3 10 3,½ 6,1/2

<i>Inquilini (jeleri)</i> (1) Simon Pap cu Marian Pap	7 -	3 -	1 1/2	2	1 -
(2) Ioannes Molnár	- 2	-non fuit Pater fami	lias ideo non	Contri buit	

Summa 2-2 7 3 1 ½ 2 1

În tabelul următor prezintă efectivele de animale ale Bărdășenilor și impozitul stabilit:

Tabelul nr. 12

<i>Numele, prenumele</i>	<i>Boi med.Inf.</i>	<i>Vaci/ jun.</i>	<i>Oi/ capre</i>	<i>Porci</i>	<i>Stupi</i>	<i>Impozit 1748 1749</i>
(1) Volphang Kerekes	- 2	1 -	-	-	-	6 Rfl. 43xr./ 6Rfl. 7xr.
(2) Mataus Godán	- 2	1 -	19	-	-	6Rfl.4xr./ 5Rfl.49 xr.
(3) Petrus Gábor	2 -	1 -	4	2	-	6Rfl.55xr./ 7Rfl.28xr.
(4) David Vaszily	3 4	2 1	39	4	-	14Rfl.13xr./11Rfl.25xr
(5) Georgius Hadaró	- 5	1 2	16	2	1	15Rfl.25xr./11Rfl.25xr
(6) Ioannes Hadaró	- 4	5 1	3	2	1	8Rfl.41xr./5Rfl.52xr
(7) Georgius Pintyilia	2 -	1 -	2	2	2	Non contr./5Rfl.25xr.
(8) Ioannes Pele	2 3	1 -	16	1	4	14Rfl.2xr./12Rfl.25xr.
(9) Simion Moldván	3 -	1 1	54	4	10	12Rfl.42xr./12Rfl.25xr
(10) Ioannes Moldván	2 -	- -	21	3	3	8Rfl.25xr./8Rfl.55xr.
(11) David Szócs	1 1	2 2	-	1	3	9Rfl.25xr./8Rfl.8,5xr.
(12) Pintzilia Ursz	- 3	1 2	2	1	3	13Rfl.56,5xr./8Rfl.55
(13) Cliás Csismadia	2 3	3 -	54	1	-	10Rfl.50,5xr./9Rfl.25
(14) Jun.Georgi. Hadaró	4 3	3 1	27	3	2	-elebserat-deo non contribuit
(15) Demetrius Pele	2 2	3 -	18	1	-	12Rfl.25xr./9Rfl.55xr.
(16) Petrus Pintyilia	- 2	1 -	10	1	2	9 Rfl.40xr. /7 rfl.25xr.
(17) Moldván Obrésa	2 -	- -	-	-	-	8 Rfl.25xr./6Rfl.13xr.
(18) Cliás Hadaró	- 2	2 4	16	1	-	8 Rfl.58xr./7Rfl.30xr.
(19) Gancsa Vaszily	3 1	- -	1	2	-	8Rfl.41,5xr./6Rfl.41,5
(20) Ioannes Moldván	2 -	1 -	-	1	-	6 Rfl.25xr./ 4Rfl.37xr.
(21) Michaél Moldván	- 2	1 -	-	-	-	9 Rfl.13xr./ 6Rfl.25xr.
(22) Demetrius Ignat	- 2	3 -	-	1 -no	n fuit	loci ideo non contrubuit

(23) Demetrius Mateij	-	1	- non	con	tribut	ionem fuit colibs
(24) Petrus Bátyé	2 -	2 1	2	-	-	6 Rfl.49xr./ 4Rfl.25xr.
(25) Simion Bátyé	2 -	- 1	10	-	-	7Rfl.52xr. / 8Rfl.25xr.
(26) Filippus Szöcs	- -	2 -	-	-	1	5 Rfl.31xr./ 4Rfl.25xr.
(27) Petrus Moldván	- -	1 -	-	-	-	3 Rfl.13xr./ 3Rfl.25xr.
(28) Constantinus Batya	- -	1 2	15	1	-	2 Rfl.25xr./1 Rfl.55xr.
(29) Simon Gabor	- -	- -	-	1	- fuit	pastor non Contribuit
(30) Ladislau Haiduk	- -	1-non	fuit Pa	ter	famil.	ideo non Contribuit
(31) Michail Stephán	1 2		2-non	fuit	pater	familias ideo non contribuit

Summa 31 34 +43 42 - 17 338 35 32 1748 217 Rfl. 59,5 xr 1749 – 183 Rfl. 6,04 xr.

<i>Inquilini (jeleri)</i>						
(1) Simon Pap cu Marian Pap	3 4	3 -	40	2	-	11 Rfl. 30 xr. / 9Rfl.
(2) Ioannes Molnár	- -	1 1	13	-non	fuit	Pater familias ideo non contribuit

Summa 2 3 + 4 4 - 1 53 2 - 11 Rfl. 38 xr./ 9 Rfl.

Am remarcat pentru pozițiile: 6. Ioannes Hadaró care la Berghia, de la Contele Ioannis Lázár, din alodiul acestuia avea în folosință o parcelă cultivată cu 8 mierțe de porumb beneficiind de recoltă;

19. Gancsa Vaszily un spor de impozit pentru că avea un venit suplimentar de porumb obținut prin arendarea unei suprafețe de 2 cubitus (iugăre) la Mădărașul de Câmpie din alodiul Cristinei Macskási;

31. Michail Stephán care lucrase 3 cubitus (iugăre) din alodiul contelui Haller, cultivat cu porumb. Remarcăm la poziția 5, pe Georgius Hadaró cu un venit estimat de 5 Rfl. și 20 xr., la poziția 8, pe Ioannis Pele cu un venit estimat de 3 Rfl. și 15 xr., la poziția 14, pe Iunior Georgius Hadaró cu un venit de 5 Rfl. și la poziția 15, pe Demetrius Pele cu un venit estimat de 3 Rfl. și 15xr., venit impozitat și inclus în impozitul anual al producătorului. Toți erau și producători de bere (Braxatoria).

Avem și trei localnici impozitați și pe produsele obținute în intravilan, grădina casei, pe fructe și legume, este cazul poziției 17, Moldván Obrésa cu un venit estimat de 2 Rfl., al poziției 28, Constantinus Batya cu un venit de 36 xr. și poziția 29, Simon Gabor cu un venit estimat la 36 xr., sumă impozitată cuprinsă în

impozitul anual al fiecăruia. Vagi (Hoinari)-fără rubricatură: (1) Gregorius Pakulár (12 oi); (6) pilio (ucenic) dis Exceptus; (2) Zaharias Szöcs (2 vaci)-păstor sătesc – nu Contribuie; (3) Pakular Sztojka (2 vaci, 4 capre)-subulent pagentinum Exceptus; (4) Gregorius Szöcs (1 vacă)... Exceptus; (5) Petrus Bács (26 oi-capre)-o pilio-ucenic este scutit; (6) Pakulár Sztán (45 oi-capre)-o pilio-ucenic pagensium, este scutit; (7) Ioannes Moldván (5 oi)... Exceptus.

Din *centralizatorul satului* rezultă o suprafață arabilă de 239 iugăre, o fâneată de 40 iugăre, un număr de animale de: 85 de boi, 51 de vaci, 18 juninci, 483 de oi/capre, 39 de porci, 30 de stupi. Impozitul total pe anul 1748 fusese de 229 Rfl. și 29,5 xr., iar pe anul 1749, fusese de 192 Rfl. și 6 xr. Prin Conscriptia fiscală din 1750, repartizarea dării, pe baza stării economice a contribuabilului, devenea mai echitabilă.

Dar ridicând sarcinile fiscale față de stat și nereducând sarcinile senioriale, față de nobil, în cazul nostru față de Oraș, putea fi un impuls în continuare față de emigrare, fugă și aderare la mișcările confesionale românești din timpul lui Ioan Inochentie Micu Klein și după el, ceea ce s-a și întâmplat la Bărdești și voi prezenta într-un capitol separat privind Biserica. Plecarea din localitate (și prin căsătorie), inclusiv datorită holerei din 1739, o susțin pentru că în intervalul dintre Conscriptia din 1722 și Conscriptia din 1750, în 28 de ani, numărul familiilor iobăgești a sporit doar cu 3 familii, de la 28 la 31, iar a celor de jeleri, sursă de iobagi, a scăzut de la 4 la 2 familii. A crescut numărul familiilor de așa-numiți vagi și ei sursă de iobagi, de la 2 familii la 7. În total a crescut numărul familiilor de la 35 la 40 de familii.

În anul 1760, la 9 ianuarie, cu ocazia constituirii noului Consiliu orășenesc-Senat se instituia și funcția independentă de Administrator al Bărdeștiului (Provisor Bardosiensis) în persoana lui Michael Szilagyi, iar ca Inspector de păduri (Sylvorum inspector) era desemnat Nicolaus Veress¹⁰³.

Rezultă că venitul moșiei Bărdești era semnificativ și important pentru visteria stăpânului feudal-Orașul. Responsabilul cu întreținerea drumurilor ce legau orașul cu localitățile din jur, Georgi Nemes, la 6 septembrie 1763, întocmea un raport către Senat privind repararea drumului de țară dintre Sântana și Bărdești. Reparația fusese încredințată breslelor din oraș, care, cu siguranță au avut sprijinul iobagilor bărdășeni în cadrul zilelor de robotă datorate Stăpânului feudal-Orașul.

La 15 octombrie 1759, se făcuse repartizarea sectoarelor de drum către breslele din oraș. Drum lat de „4 öl” (4 stâneni = 7,58540 m; 1 stânen = 1,89635 m). Privind o parte a pământului arabil și o parte a fânețelor orașului, acestea nu se dădeau în folosință păstrându-se pentru nevoile orașului, fiind menționate și cele de la Bărdești. Orașul urma să le arendeze condiționat acelor care într-un an, o zi,

¹⁰³ Pál-Antal Sándor, *Marosvásárhely XVII - XVIII századi jogszabályjai és polgárnévsorai*, Ed. Mentor, 2006, pag. 128.

serveau Orașul¹⁰⁴.

În anul 1764, având în vedere importanța lemnului de *stejar* pentru construcțiile din oraș și pentru lemne de foc, Consiliul orășenesc-Senatul, a adoptat un Regulament în 11 puncte, de exploatare a pădurilor orașului, inclusiv pădurea Bărdeștiului. Se specifica „pentru apărarea sufletului pădurii ” ca să nu vină timpul când comunitatea orășenească să trebuiască să cheltuiască mari sume de bani pentru lemn de construcție adus din alte locuri. Se recomanda valorificarea în primul rând a lemnului uscat și a copacilor căzuți. În interesul gospodăririi lemnului, se recomanda să se valorifice ca lemne de foc sau de construcție, lemnele căzute sau uscate și să se livreze în baza unui Permis-Adeverințe. Pentru lemnul de construcție și de foc se fixa un anumit preț ca orașul să aibă un câștig, dar nici cetățenilor să nu li se pară scump. Cererile de lemne se faceau către Consiliul orășenesc, iar acesta acorda dreptul de exploatare a lemnului și locul precis de tăiere¹⁰⁵.

Același autor, la pagina 237/238, menționează Gâtul Bardășului ca fâneață a orașului (se tăia se pădurea) administrată de Consiliu-Senat și folosită de locuitorii-bărdășeni. Regulamentul orașului din 1764, privitor la distribuirea fânețelor menționa: „Vor căpăta pământ și tăbăcarii români care, înainte de aceasta cu un secol (1664) au fost chemați aici de breasla cizmarilor pentru a pregăti tălpi și piele de cordovan.”

Nemaiputând suporta exploatarea-umilințele cizmarilor, tăbăcarii români se constituie în breaslă independentă pregătindu-și un statut nou, la 1772 având 8 membri: Grigore Oros, Mihail Bejan, Nicolae Bucur, Teodor Bardoși, Teodor Oros, Petru Pragai, Ladislau Bardoși și Ion Moldovan¹⁰⁶. Teodor Bardoși și Ladislau Bardoși provin cu siguranță din Bărdești primind ca nume de familie localitatea de proveniență, iar meseria de tăbăcar era grea și datorită mirosului neplăcut provenit de la pieile crude, sărate sau uscate, a substanțelor cu care se lucra. Se impunea reglementarea raporturilor urbariale, senioriale, ușurarea lor, ori în continuare nobilimea prin Dieta Transilvaniei sub diverse pretexte „constituționale” se opunea, amâna.

Așa s-a ajuns la ordonanța provizorie „Certa Puncta” din 1769, a împărătesei Maria Tereza (1740-1780) cuprinzând 4 capitole.

Capitolul I se ocupa de problema importantă a slujbelor iobagilor și jelerilor.

Iobagul să facă pe săptămână cu palmele 4 zile de muncă, cu vitele „în putere sa” 3 zile, și împreună cu altul 4 zile. Jelerul cu sesie, pertinente (extravilan) și vite 2 zile, fie cu palmele fie cu vitele, iar jelerul cu sesie fără pertinente 1 zi numai cu plmele, cu aceeași rezervă, dacă nu are învoială cu stăpânul sau pentru mai puțin.

¹⁰⁴ Pál Antal-Sandor, *op.cit.*, pag. 142, 146.

¹⁰⁵ Pál-Antal Sándor, *Marosvásárhely története a kezdetektől-1848-ig*, Ed. Mentor, 2004, pag. 243.

¹⁰⁶ Traian Popa, *op. cit.*, pag. 313-314.

Capitolul al II-lea numește celelalte prestații ale supusului dijma, nona, darurile, referindu-se însă la Aprobate și la obiceiurile locului.

Capitolul al III-lea numește „Beneficiile” cu care este dator stăpânul față de supus „...iobagilor și jelerilor din cuprinsul moșiei sale stăpânul e dator să le defalce potrivit stării lor loc de casă îndestulător, să le dea după varietatea hotarului pământuri, loc de arătură și fânețe..., Stăpânul e dator să lase pentru vitele supușilor săi loc de pășune în câmpul lăsat imaș. E dator, de asemenea, să le lase pentru vite adăpătoare liberă. Unde sunt păduri comune sau libere, stăpânul e dator să lase iobagilor și jelerilor săi gratuit lemne de foc și de clădit de care au nevoie, sau dacă n-ar fi de loc păduri libere, să le dea voie să ia și din pădurea sa lemne căzute și uscate cu știrea și în prezența paznicilor de pădure... Bunurile mobile ale țaranului, socotindu-se averea lui proprie, stăpânul n-are voie să le ia după placul său de la supuși, împotriva voinței lor....Văduvelor, stăpânul e dator să le cedeze fără vreo scădere a treia parte din bunurile mobile rămase de la soții lor”.

Capitolul al IV-lea prevedea ca, dacă iobagul sau jelerul nu vrea să-și facă slujba datorată, să nu fie pedepsit cu bani, ci potrivit delictului, cu pedeapsa corporală¹⁰⁷.

Ordonanța a avut efect, și-a făcut tot mai mult loc ideea că raporturile seniorile-urbariale sunt și ele de drept public, problemă de stat, idee acceptată vrând nevrând și de nobilime. Aceasta rezultă din următoarele Conscriptii fiscale. În ce privește Capitolul I al ordonanței, el nu s-a aplicat la Bărdești având în vedere documentele ulterioare care precizează o robotă de numai 2 zile.

Conscriptia fiscală din anul 1777 a satului Bardos-Bărdești stabilea taxa anuală la 291 Rfl. și 51 xr. la o populație de 55 de iobagi (jobbagiones), 4 jeleri (inquilini), străini (extranei) și 1 țigan (zingari). Voi prezenta starea economică a principalei categorii sociale a satului, *iobagii*, principalii contributivi-impozabili la stat în baza stării lor economice, pământ arabil, fâneată, număr de animale, meserie sau chiar scutiți.

Tabelul nr. 13
Pământul aflat în posesia țăranilor-iobagi din 1777

<i>Iobagii numele și prenumele</i>	<i>Arabil/iugăre</i>	<i>Fâneată/iugăre</i>	<i>Venit privat / Rfl. xr.</i>
1.David Vaszij-Miserabilis	Meseriaș -	-	0,18xr.
2.Hadaró János	11,00	1, 1/4	4,00
3.Pele Gligor	7,6/8	2, 1/4	4,00
4.Pintylie Urszuj	8,7/8	3,1/4	4,00

¹⁰⁷ David Prodan, *op.cit.*, pag. 49, 51-52.

5.Csizmadia Illye	8,2/8	0,1/2	4,00
6.Hadaró György	5,2/8	0,1/2	2,00
7.Hadaró Makavé	2,4/8	2,00	-
8.Moldovan Obresa Senex	Miserabilis -	-	-
9.Hadaró Illye	9,5/8	2,1/2	2,00
10.Hadaró Mihály	9,1/2	2,3/4	3,00
11.Moldovan Ignat-Miserabilis	-	-	-
12.Demeter Ignat	4,3/8	1,1/2	4,00
13.Pele Lupuj	5,7/8	0,1/2	1,00
14.Moldován János Todophka	0,3/8	0,1/2	1,00
15.Bátyé Kosztin-Miserabilis	-	0,1/2	-
16.Stephán Mihály	7,1/8	0,3/4	4,00
17.Moldovan Vonya-Miserabilis	0,1/2	0,1/2	0,00
18.Nyiphtor János	6,1/8	0,1/2	1,00
19.Hadaró Sándor	8,2/8	0,1/2	10,00
20.Pintyilie Pintyilie	6,1/2	1,1/4	2,00
21.Godán Petre	3,7/8	2,1/4	2,00
22.Pakular Vonya	-	-	-
23.Zaharia Iuon	7,6/8	1,1/4	4,00
24.Pele Mihály-Miserabilis	0,2/8	0,1/2	-
25.Bátýe Andréka	10,1/8	0,1/2	4,00
26.Kerekes Lupuj-Senex	Miserabilis	-	-
27.Ignát Kosztin	4,6/8	1,1/4	2,00
28.Pintyilie György	4,2/8	2,00	6,00
29.Moldován Ilie	8,4/8	0,1/2	2,00
30.Bátýe Vonya	3,3/8	0,3/4	2,00
31.Molnár Stephán	6,7/8	0,1/2	2,00
32.Godán Gligor	1,7/8	1,1/2	2,00

33.Pele Simion	11,1/8	0,3/4	4,00
34.Gabor Vaszij	13,1/8	1,1/2	2,00
35.Ignát György	6,6/8	3,1/4	2,00
36.Pintyilie Márian	7,3/8	3,1/2	2,00
37.Moldován Mihály Junior	6,3/8	1,1/2	2,00
38.David György	9,1/2	0,3/4	2,00
39.Bergián Stephán-Neoganus	(tânăr căsătorit)	-	-
40.Ketskés Todor	2,3/4	1,00	2,00
41.Pele György - Curator unit.	11,1/8	1,1/4	2,00
Popa György Fungens invit. 42.Popa Szánduj Popa Fungens	in Pagum M.Sz.György -	Sedem Marus -	-
43.Pintyilie Vaszilie	5,6/8	2,00	2,00
44.Godán Vonya	5,2/8	1,1/4	2,00
45. Hadaró Vonya Junior	0,6/8	0,1/2	-
46.Hadaró Todor	-	-	-
47.Ignát Mihály	3,3/8	1,00	2,00
48.Moldovan Gávrilla	6,00	3,1/4	2,00
49. Hadaró Urszuj	-	-	-
50. Bergián Dumitru - Neoganus	-	-	-
51.Ignát Márian-Neoganus	-	-	-
52.Borz Vaszilika-Neoganus	-	-	-
53.Batye Vonye	-	-	-
54.Pintyilie Artimie-Diaconu U.	-	-	-
55.Szilesán Máté-Miserabilis	-	-	-
Summa Jobbagiones - 55	243,7/8 iug.	54,00 iug.	97 Rfl.

Analizând acest tabel remarcăm faptul că Preotul-Popa Sandu și Diacul (și

învățător)-Pintyilie Artemie, din punct de vedere social aparțin iobagilor, dar nu sunt înregistrați cu pământ arabil și fâneață în folosință de la Nobil-Oraș. Ei locuiesc în Casa orașului din sat și folosesc extravilanul-canonice bisericesc¹⁰⁸.

Remarcăm patru tineri căsătoriți, Neoganus, care nici ei nu sunt înregistrați cu pământ în folosință și care nu vor plăti impozit pe venitul agricol estimat, vor plăti un impozit minim de slugă-domesticorum. Sunt înregistrați șapte-Miserabilis foarte săraci fără avut datorită vârstei înaintate, trei de la pozițiile 15, 17 și 24, cu o mică fâneață în folosință, iar patru fără pământ în folosință, vor fi impozitați ca slugi (domesticorum). Subliniez că la Bârdești nu se cultiva viță de vie, nu erau venituri din valorificarea vinului. Am remarcat că 14,5% dintre iobagi dețineau în folosință arabil și fâneață, între 9 și 13 iugăre pământ-extravilan: Pele Simion, Gabor Vasi, Hadaro Ioan, Batye Andrei, Pele Gheorghe, David Gheorghe, Hadaro Mihai. Între 6-8 iugăre pământ-extravilan era deținut de 21,8% dintre iobagi între care: Pele Gligor, Pintilie Ursu, Moldovan Ștefan, Zaharie Iuon, Cizmadia Ilie, Hadaro Șandor, Ignat Gheorghe. 9 iobagi, respectiv 16,3%, aveau în folosință pământ extravilan între 2 și 6 iugăre (Ignat Marian, Godan Gligor, Pintilie Gligor, Hadaro Macarie, Demeter Ignat, BatyeVonya, Pele Lupu etc.)

Tabelul nr. 14
prezintă efectivul de animale și impozitul / 1777

<i>Iobagii. Numele, prenumele</i>	<i>Boi, Cai a 24xr.</i>	<i>Vaci a 20xr.</i>	<i>Jun. a 15xr.</i>	<i>Oi a 3xr.</i>	<i>Capre a 3xr.</i>	<i>Porci a 5xr.</i>	<i>Suma im- poz.Rfl/xr</i>	<i>Taxa cap</i>	<i>An 1777</i>
1.David Vaszi-Miser.	-	-	-	-	-	-	0,18	-	0,18
2.Hadaro János	5	1	-	17	10	2	9,00+0,18	2,3	11,48
3.Pele Gligor	2	1	-	-	-	2	5,21+0,18	2,0	7,39
4.Pintyilie Urszuj	3	3	1	16	4	3	8,18+0,36	2,15	11,09
5.Csizmadia Illye	2	1	2	5		3	5,50	2,0	7,50
6.Hadaró György	1	2	2	2	-	-	4,04+0,12	2,0	6,16
7.Hadaró Makavé	-	-	-	-	-	-	1,33	2,0	3,33
8.Moldovan Obresa	Miser.	Senex.	-	-	-	-	0,18	-	0,18
9.Hadaró Illye	5	2	2	9	2	-	8,26	2,15	10,41
10.Hadaró Mihály	2	2	-	-	-	-	6,07	2,15	8,22

¹⁰⁸ Traian Popa, *Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul Scaun al Mureșului*, vol. I, Tipografia Concordia, Târgu-Mureș, 1936, pag. 63.

11.Moldovan Ignat	Miser.	-	-	-	-	-	0,18	-	0,18
12.Demeter Ignat	-	1	-	-	-	-	2,47+0,18	2,00	5,05
13.Pele Lupuj	-	1	1	-	-	-	3,08	2,00	5,08
14.Moldovan János Todoph	-	1	-	-	-	-	0,35	2,00	2,35
15.Bátyé Kosztin Mis.	1	-	-	-	5	-	0,45	-	0,45
16.Stephan Mihally	5	1	1	16	14	2	7,39	2,15	10,04
17.Moldovan Vonya	Miser.	-	1	-	-	-	0,38+0,18	-	0,56
18.Nyiphtor János	1	1	-	-	-	-	3,23	2,00	5,23
19.Hadaró Sándor	2	2	-	-	-	1	5,57	2,00	7,57
20.Pintyilie Pintyilie	-	1	-	31	-	-	3,35	2,00	5,35
21.Godán Petre	-	2	-	-	-	-	2,52	2,00	4,52
22.Pakular Vonya	-	2	-	-	-	-	0,40	2,00	2,40
23.Zaharia Iuon	-	-	-	-	-	-	3,45	2,00	5,45
24.Pele Mihály	-	1	-	3	-	-	0,41+0,18	-	0,59
25.Bátyé Andréka	2	1	-	4	4	-	6,05+0,12	2,15	8,32
26.Kerekes Lupuj – Miser.	2	Senex.					0,48+0,18	-	1,6
27.Ignát Kosztin	2	1	2	2	10	1	4,40+0,18	2,00	6,58
28.Pintyilie György	1	-	-	-	-	2	3,16+0,18	2,0	5,34
29.Moldovan Ilie	-	-	-	-	-	-	3,51	2,0	5,51
30.Bátye Vonya	-	2	-	-	2	-	2,28	2,0	4,28
31.Molnár Stephán	3	3	-	7	11	1	6,14	2,15	8,29
32.Godán Gligor	1	1	-	-	-	1	2,07+0,12	2,0	4,19
33.Pele Simion	5	1	1	7	10	2	8,42+0,18	2,15	11,15
34.Gabor Vaszi	-	2	2	7	-	1	7,42+0,12	2,15	10,09
35.Ignát György	5	1	1	50	14	1	9,20+0,18	2,15	12,03
36.Pintyilie Márian	1	3	-	4	-	1	5,32	2,0	7,32
37.Moldován Mihály Jun.	5	2	-	5	2	-	6,04	2,15	8,19

38.David György	-	2	-	9	-	1	5,21	2,0	7,21
39.Bergian Stephán	Neog	anus -	-	-	-	-	+0,18	-	0,18
40.Ketskés Todor	-	-	-	-	2	-	1,27	2,0	3,27
41.Pele György-Curator	Unit	us -2	-	-	-	-	5,34+0,18	-	5,52
Popa György fungens 42. Popa Szánduj (Popă)	invit. -fung	in Pagus ens	M.S z	Gyö -	rgy. -	-	-	-	-
43.Pintyilie Vaszilie	3	2	-	5	2	1	5,12	2,0	7,12
44.Godán Vonya	-	-	-	-	-	-	2,33	2,0	4,33
45.Hadaró Vonya Jun	-	-	-	-	-	-	0,24	2,0	2,24
46.Hadaró Todor	-	-	-	-	-	-	-	2,0	2,00
47.Ignát Mihály	-	-	-	-	-	-	1,45	2,0	3,45
48.Moldovan Gávrilla	4	1	2	7	1	1	6,10	2,0	8,10
49.Hadaró Urszuj	-	-	-	-	-	-	-	2,0	2,00
50.Bergian Dumitru	Neog	anus	-	-	-	-	+0,36	-	0,36
51.Ignát Márian	Neog	anus	-	-	-	-	+0,18	-	0,18
52.Borz Vaszilika	Neog	anus	-	-	-	-	+0,18	-	0,18
53.Bátve Vonya	-	-	-	-	-	-	-	2,0	2,00
54.Pintyilie Artimie-Diacon		Unit		-	-	-	0,18	-	0,18
55.Szilesán Máté Miser.	.	-	-	-	-	-	0,18	-	0,18

Total iobagi - 55 63 50 17 178 97 24 180 Rfl. și 19 xr. 83 Rfl. și 15xr. (pe cap) 271 Rfl. și 46 xr. (pe anul 1777)

Scutit de impozit era Preotul Popa Szánduj-poziția 42 și diacul (și învățător) poziția 54, plătea un impozit minim de meseriaș. Din cei 55 de iobagi, 40 de iobagi-72,7%, plăteau numita Taxa pe cap-de 2 Rfl. la care se adăuga apoi impozitul după venitul agricol estimat și altă ocupație complementară (servitor-domesticorum) de 0,18 xr. (crăițari). Pele Gheorghe curator principal al bisericii era

scutit de taxa pe cap de 2 Rfl., 12 iobagi respectiv 23,6% dintre iobagi plăteau sub un florin renan impozit anual. Un iobag, Cherecheș Lupu-1,8%, plătea un impozit de 1,6 Rfl. (poziția 26). La taxele plătite de Iobagi de 271 Rfl. 46xr., adunând taxele plătite de Inquilini-Jeleri (4), Extranei-Străini (2), Zingari- Țigani (1) rezultă un *total* de 291 Rfl. 51 xr.

În 1777, era o impozitare mult îmbunătățită.

Am studiat și Tabelul de impuneri din 1778-1779 prin care se stabilea impozitul pe anul 1779 remarcând că scutiții prin căsătorie-neoganus din 1777, acum plătesc impozit după ocupație și venit: poziția 34, Bergián Stephán 9 Rfl. 16xr.; poziția 44, Bergian Demeter 7 Rfl. 37xr.; poziția 45, Ignat Marian 2 Rfl.; poziția 46, Borz Vaszilika 7 Rfl. 37xr. Noii tineri căsătoriți, neoganus, erau 6 la număr: poziția 50, Pintyilie Lupuj pentru că avea un venit important l-au taxat cu 2 Rfl.; poziția 53, Godán Kirilla; poziția 53, Bergián Péter; poziția 56, Gábor Gavrilla; poziția 57, Ignát Péter; poziția 58, Pele Péter; TOȚI plătind un impozit minim de slugă-servitor de 0,18xr. La poziția 37, este menționat preotul în funcție, Unitus, Popa Szánduij scutit de impozit ca și la poziția 47, Pintyilie Marian Cantor (și învățător) la Biserica uniților.

Sunt menționate 3 văduve de iobagi:

- poziția 1. Moldván Vonyáné Miserabilij cu o taxă de 0,50xr. (pentru că avea în folosință 1/2 iugăr arabil, 1/2 iugăr fâneț, 1vacă);

- poziția 2. Pintyilie Pintyiliáné cu o taxă de 3 Rfl. 42xr., pentru că și-a asumat răspunderea unui cap de familie-bărbat, știindu-se capabilă (5,5/8 iugăre arabil. 1,1/4 fâneț);

- poziția 3. Godán Pétréné-Miserabilij taxată de slujnică cu 0,12xr.; și David Györgyné mutată în satul Săbad la tânăra familie Gabor Gavrilla, se specifica în tabel.

Sunt menționați pe fila 3 Țigani-Zingari-Vagi:

- la poziția 1. Gergelly Vonyisor taxat cu 1 Rfl. 24xr. pentru-că avea un bou cu care făcea transporturi cu siguranță (0,24xr.) și taxa pe cap (1 Rfl.);

- poziția 2. Prodan Vaszi plătind taxa pe cap de 1 Rfl.;

- poziția 3. Prodáni Juon plătind taxa pe cap de 1 Rfl. Suma taxelor plătite de locuitorii satului pe anul 1779 era de 308 Rfl. 11 xr. cu 16 Rfl. 60xr. mai mult față de 1777.

A crescut impozitul și prin faptul că a cescut suprafața arabilă și fânețul acordat de Nobil-Oraș iobagilor ca și numărul de animale ale acestora ca sursă de venit, reflectate de mine în tabelul următor:

Tabelul nr. 15

Reflectă avutul locuitorilor la 1779

<i>Arabil iugăre</i>	<i>Fânaș iugăre</i>	<i>Boi Nr.</i>	<i>Vaci Nr.</i>	<i>Juninci Nr.</i>	<i>Oi Nr.</i>	<i>Capre Nr.</i>	<i>Porci Nr.</i>	<i>Stupi Nr.</i>
257 1/2	56 1/2	87	52	14	251	73	33	14

Remarcăm că a crescut suprafața extravilană lucrată de iobagi, ca și numărul de animale (boi, vaci, oi, porci) din intravilan, față de 1777¹⁰⁹.

Împăratul Iosif al II-lea (1741-1780-1790) care călătorise de mai multe ori prin Transilvania, primind cu solicitudine petițiile oamenilor (1770, 1783, 1786), a intrat în conștiința colectivă ca „bunul împărat” a încercat să reglementeze raporturile dintre feudali și țărani, pentru a evita o răscoală. Iosif al II-lea voia să impună și nobilimea la plata impozitului asupra pământului, fapt cerut de nevoile monarhiei. Pentru ca nobilimea să nu poată opune rezistență sub paravanul privilegiilor și autonomiilor locale, înainte de recensământ, Iosif al II-lea a desființat vechile comitate, scaune, districte și a procedat la o nouă împărțire administrativă a țării.

La 13 iulie 1784, a împărțit Transilvania în 11 comitate (Hunedoara, Alba, Târnava, Făgăraș, Trei Scaune, Odorhei, Turda, Cluj, Solnocul Inferior și Solnocul Mijlociu) pentru a amesteca cât mai mult cele trei națiuni dominante (ungurii, secuii, sașii) și să le ia posibilitatea de a-și exercita vechile privilegii, fiind supuse direct puterii centrale¹¹⁰. După răscoala țărănească condusă de Horea, Cloșca și Crișan, de la 1784/1785, care s-a desfășurat în comitatele Alba, Hunedoara, raporturile dintre nobilime și țărănime s-au înrăutățit. Prin Patenta imperială din 22 august 1785 iobăgia a fost desființată. Astfel, împăratul a ordonat în 1785 măsurarea întregului pământ, inclusiv nobiliar și efectuarea în același an a primului recensământ general al populației din Transilvania, cuprinzând și pe nobili, care până atunci erau scutiți de orice fel de recensământ. Scopul final al resensământului populației a fost îmbunătățirea sistemului de recrutare și de impunere¹¹¹.

Actele Conscriptiei urbariale, din 23 noiembrie 1785, din Bărdești conțin 9 întrebări așa-zise puncte, împreună cu răspunsurile țăranilor iobagi și jeleri din sat, consemnate într-o coloană în limba maghiară, iar în altă coloană în limba latină. În acest scop s-au deplasat în localitate doi conscriptori de la Comitat, care au invitat în fața lor în casa țăranului iobag Pintyilie Todor, pe judele satului Hadaro Iuon Junior (Hădărău Ioan) de 34 de ani și pe reprezentanții țăranilor-jurații: Ignát Koszti (Ignat Costin) de 56 ani, Pintyilie Ursz (Pintilie Urs) de 60 ani, Pintyilie Marián (Pintilie Marian) de 44 ani, Gábor Vaszily (Gabor Vasile) de 45 ani,

¹⁰⁹ D.G.A.S.-Mureș, *Tabele de impunere*, nr. act. 260, Anul 1778-1779.

¹¹⁰ Moldovan Liviu, *Instrucțiunile în limba română...* în Revista statistică nr. 9/1965, pag. 51-59.

¹¹¹ Moldovan L., Pop I., *Conscriptiile urbariale mureșene*, în Marisia I, Tîrgu-Mureș, 1975, pag.13.

Bérgián Dumitru (Berghean Dumitru) de 36 ani, Hadaró Ursz (Hădărău Urs) de 37 ani, Gábor Gavrilla (Gabor Gavrilă) de 32 ani, Stefán Todor (Ștefan Toader) de 28 ani și i-au întrebat asupra celor 9 puncte din instrucțiuni, răspunsurile lor fiind consemnate în Conscripti¹¹².

I. (întrebare) „Are acum locul acesta urbarium? De care ce fel e acela? De câtă vreme s-au adus înlăuntru? (Răspuns) N-avem urbariu.”

II. (întrebare) „Dacă n-are urbariu, pe lângă contractus legătură fac slujba cea iobăgească și iobagii și jelerii? Câtă vreme este acuma de când aceste obiceiuri s-au început s-au pășit la această legătură locul acest cu domnii locului? Nu-i așa dară că și până a se face acest urbariu sau contractus au fost altele? Și de au fost, ce feluri și când s-au început împlinirea acestor datorii, acestui de acum obicei?”

(Răspuns) Slujba n-o facem și n-am făcut-o după contract, ci mai înainte noi iobagii orașului liber regesc Tîrgu-Mureș (în text latin Agropolis) am slujit pe săptămână cu vitele de jug câte două zile, iar cu brațele trei zile. Jelerii însă cam de 5 săptămâni prestăm cu vitele câte o zi, iar cu brațele câte două zile. Cei 18 iobagi (în documentul original sunt 4 iobagi) ai contelui Lazar Ioan slujesc cu brațele (întrucât nu au vite) pe săptămână câte patru zile, iar jelerii (4 la număr în documentul original) cinci săptămâni pe an, cei cu boi însă au slujit trei săptămâni.”

III. (întrebare) „Unde nu-i nice urbariu, nice contractus, din ce stă darul, slujba și datoria iobăgească și slujba jelerească către domnii locului, care acuma s-a obișnuit? Când și în ce chip, s-au adus înlăuntru acea datorie și alte datorii?”

(Răspuns) În afară de slujbele descrise mai sus, am auzit că fiecare cap de familie dă domnului de pământ anual câte două găini și 10 ouă, pe lângă aceasta obișnuim a toarce și țese două mănunchiuri de fuior.”

IV. (întrebare) „Ce fel de venituri și dobânzi are locul și hotarul acesta? Sau iarăș ce fel pagube sau scăderi și lipse au obișnuit a ajunge locul și hotarul acesta?”

Venituri. (Beneficia): 1. Locuri de arătură. 2. Fânețe. 3. Târguri. 4. Pășuni și râuri. 5. Ape pentru adăpat vitele. 6. Lemne de foc și construcție. 7. Dealuri de vii. 8. Jir sau ghindă. 9. Dacă plătesc arendă fiscalului. 10. Livezi de pomi și grădini de legume. 11. Trestie. 12. Exploatarea și căraușia sării. 13. Posibilitatea de câștig la mine sau fabrici apropiate. 14. Pescuitul și folosirea apei navigabile. 15. Alte izvoare de câștig în locuri de muncă învecinate. 16. Dacă se practică arderea cărbunilor sau a varului. 17. Alte venituri comune ale satului. 18. Ape de topit cânepă. 19. Mori.

Pagube. (Maleficia): 1-5. ca și la «Venituri», 6. ca la punctul 15. de la «Venituri», 7. ca la punctul 19. de la «Venituri».

IV. (Răspuns) *Venituri.*

1. Sunt două câmpuri din care două părți sunt slabe, o parte însă este bună, unde se cultivă tot felul de cereale, se poate ara cu 4 boi.

2. Este un rât mic pentru fân, pe care obișnuim a-l cosi de două ori în fiecare

¹¹² D.G.A.S.-Mureș, *Conscriptii fiscale*, nr. actului I/4, anul 1785.

al doilea an, când pârâul care curge prin el nu-l înămolește. Se produce fân bun pentru hrana animalelor. Pe un loc de un iugăr se fac două care de fân în greutate de 12 măj (1majă=100kg.)

3. Orașul cel mai apropiat de acest loc este Tîrgu-Mureș, la o distanță de jumătate de milă, drumul este bun, la podul de vamă al orașului pe noi nu ne vămuiesc.

4. Pășunea de vite este de fapt mică, dar totuși n-am fost încă nevoiți a mîna vitele înainte de cosit în terenurile oprite.

5. În ce privește adăpatul vitelor nu ducem lipsă.

6. Lemne de foc avem, lemne de construcții când am avut nevoie ne-a dat orașul destule.

7. Există o *vie* mică nou plantată, pe care obișnuim a o îngriji, dar nu lucrăm pe bani în viile altora.

8. Neavînd pădure producătoare de ghindă, nici ghindă nu se produce. 9. Darea arenzii și a dijmei nu este în uz în această localitate.

10. O parte a sesiilor interioare pe care le locuim, sunt bune pentru grădini de pomi și de legume.

11. Trestie nu crește pe hotarul acesta.

12. Nu facem negoț cu sare.

13. Nici fabrici nu există aici.

14. Nici un fel de astfel de venituri n-are această localitate.

15. Ibidem.

16. Ibidem.

17. Ibidem.

18. Pârâu de topit cânepă este.

19. Pe acest hotar nu sunt mori, ci pentru măcinat mergem la Mureș, care se află la o jumătate de milă de aici.”

IV. (Răspuns) „*Pagube*.

1. La această întrebare am răspuns la „Venituri”.

2. Ibidem.

3. Când ducem produsele noastre la Tîrgu-Mureș, n-avem voie să le vindem fără a plăti vamă.

4. La această întrebare am răspuns mai sus.

5. Ibidem.

6. Ibidem.

7. Ibidem.”

V. (Întrebare) „Câte și ce fel de ierdașe (ierdașul) sau ferdșul (era o unitate de măsură pentru suprafețe egală cu 1 iugăr și care se seamănă cu 2 găleți-3 feldere de Sibiu) de arat și de fânețe are o gazdă întreagă și câte ferdele cu feldera Sibiului poate semăna într-un ierdaș de arătură? De acest fel în răturile, ca și de două ori să le poată cosi?”

(Răspuns) „Mai jos fiecare cap de familie va enumera câte bucăți de pământ arabil și de fâneată are, calitatea și întinderea lor.”

VI. (Întrebare) „Câtă slujbă a făcut până acum o gazdă și cu câte vite trăgătoare? Și când s-au dus și când s-au întors de la slujbă, socotindu-le-o calea și umblarea în zilele slujbei?

(Răspuns) La acestă întrebare au răspuns mai sus la întrebare a doua.”

VII. (Întrebare) „Dau locuitorii de aici domnului locului a noua? Dacă dau din ce feluri de venituri crescute din pământ și averi o dau aceea? Și de câtă vreme? Și este în obicei acesta? Și pe alte domenii în această cinstită verneghie? Afară de aceasta ce au obișnuit până în ziua de azi să mai dea pe an iobagii domnului sau în rândul altora feluri de daruri la acele? Și mai ales darurile acelea acăr în bani, acăr în alceva, din ce au fost?

(Răspuns) Darea nonei ea în această comună n-a fost și nici nu este în uz, alte prestațiuni însă pe care le facem domnilor noștri au fost arătate mai sus.”

VIII. (Întrebare) „Câte ocini sau locuri de casă sunt în locul acesta pustii? De câtă vreme pentru ce pricină s-au pustii? Și acele locuri cu cele ce se țin de ele cine le stăpânește?

(Răspuns) „Nu există în acest loc nici o sesie pustie.”

IX. (Întrebare) „Locuitorii locului acestuia sunt iobagi de uric sau ba?

(Răspuns) „Noi până acum am fost iobagi, acum însă prin înaltul ordin regesc suntem eliberați de acest jug.”

La sfârșitul răspunsurilor s-a notat numele Judelui satului, juraților satului, iobagilor reprezentativi, remarcând că în dreptul lor este notat semnul crucii întrucât nici unul nu știa să scrie, ceea ce denotă un anumit grad de ignoranță, s-au uitare a scrisului și a cititului, având în vedere că alte documente menționează instruirea școlară pe lângă Biserică¹¹³.

Trebuie precizat faptul că țăranii erau neîncrezători în efectuarea unor asemenea conscripții, pentru că erau urmate de creșterea fiscalității. Aceasta a determinat declarațiile inexacte în ceea ce privește extravilanul (arabil, fâneată, pășune, calitatea lor), conscriptorii mulțumindu-se cu declarațiile nemăsurând sesiile extravilane, intravilanul putând fi controlat. Trebuie să ne închipuim că Stăpânul feudal-Orașul încuraja declarațiile în minus interesat ca supusul să declare mai puțin, pentru a-l sustrage de la darea către stat, sau pentru a li se stabili sesia la mai puțin, pentru a nu fi nevoit să dea un intravilan și un extravilan mai mare din pământul alodial. Am remarcat doar doi stăpâni feudali la Bărdești: Orașul cu 46 de coloni- iobagi, cu drept de liberă stămutare după îndeplinirea obligațiilor și groful Lázár János de Gyulakut (de Fântânele) cu 4 coloni-iobagi, cu drept de liberă strămutare. La venituri am remarcat înființarea culturii de viță de vie, în tabel nu este înregistrată suprafața, locul din hotar, mă întreb oare nu la Dos-Viile de sus? Cu siguranță că *da*.

¹¹³ Moldovan Liviu, Pop Ioan, *Conscripții urbariale mureșene din anul 1785 în Marisia VI, Tîrgu-Mureș*, 1976, pag. 126-132.

Cognomina		No.	No.	No.		No.	No.
D o m i n i Libera Regineque (Basilis) Marshall							
Libera migrationis.							
la Rigor	/	570	9	1/2	1/2	1	1/2
Aplică Tudor	/	400	7	1/2	1/2	3	1/2
Doré Juan Jui	/	592	10	1/2	1/2	2	1/2
adaró Mihály	/	304	9	1/2	1/2	1	1/2
maré Maria	/	244	3	1/2	1/2	1	1/2
la alio Pichet P.	/	448	3	1/2	1/2	1	1/2
fan Tudor	/	552	7	1/2	1/2	2	1/2
Alina Vanya	/	390	2	1/2	1/2	1	1/2
adaró Pichet	/	100	9	1/2	1/2	1	1/2
maré Lili	/	480	3	1/2	1/2	1	1/2
Aplică György	/	714	4	1/2	1/2	1	1/2
adaró Prémian	/	832	6	1/2	1/2	1	1/2
fan Rigor	/	300	3	1/2	1/2	1	1/2
la Pina	/	Curia	9	1/2	1/2	1	1/2
bor Vaphy	/	410	14	1/2	1/2	1	1/2
maré György	/	608	6	1/2	1/2	3	1/2
Aplică Maria	/	384	7	1/2	1/2	3	1/2
adaró Mihailin	/	644	7	1/2	1/2	3	1/2
regia Trifa	/	410	10	1/2	1/2	3	1/2
la György	/	420	8	1/2	1/2	1	1/2
Aplică Vaphy	/	442	6	1/2	1/2	1	1/2
adaró Tudor	/	714	5	1/2	1/2	1	1/2
maré Mihály	/	396	3	1/2	1/2	1	1/2
adaró Passilla	/	542	6	1/2	1/2	2	1/2
adaró Ursuly	/	850	9	1/2	1/2	1	1/2
regia Dumitru	/	390	8	1/2	1/2	1	1/2

ROMÂNIA + ARHIVELE NAȚIONALE + MUREȘ

3610

Pagină din Conscripția de la 1785-colonii cu drept de liberă strămutare

În tabelul de mai jos voi arăta sesiile intravilane și arabilul deținut de iobagii

oraşului-bărdăşeni¹¹⁴.

Tabelul nr. 16/1785

(1) <i>Numele Prenumele</i>	(2)*	(3) <i>Intravi lan Stânjeni</i>	(4) <i>Terrae arabiles</i>	(5) <i>Prata Sessionalia Semper /Nunquam</i>	
(1) Pele Gligor	1	576	9 iug. 1/8stj.	½	1 ¾
(2) Pintyilie Todor	1	460	7 iug. 1/8stj.	½	3 -
(3) Hadaró Iuon Junior	1	592	10 iug.	½	2 ½
(4) Hadaró Mihály	1	364	9 iug.	½	1 ¼
(5) Ignát Marián	1	244	5 iug.	½	½
(6) Pele alias Pribák Péter	1	448	5 iug. 4/8 stj.	¼	½
(7) Stefán Tödör	1	552	7 iug. 1/8 stj.	½	2 -
(8) Pakulár Vonya	1	396	2 iug. 3/8 stj.	½	1 ¼
(9) Moldovan Dumitru	1	160	9 iug. 3/8 stj.	½	½
(10) Pintyilie Györgyi	1	714	4 iug. 2/8 stj.	½	1 ½
(11) Ignat Luka	1	480	5 iug. 1/2stj.	½	1 -
(12) Morár Szimion	1	832	6 iug. 4/8stj.	½	- -
(13) Godán Gligor	1	306	3 iug. 4/8stj.	½	1 ¾
(14) Pele Simon	1	Curia	9 iug. 3/8stj.	½	- ¼
(15) Gábor Vaszily	1	416	14 iug. 1/2stj.	½	1 -
(16) Ignát Györgyi	1	608	6 iug. 6/8stj.	½	3 -
(17) Pintyilie Marián	1	384	7 iug. 1/8stj.	½	3 -
(18) Moldovan Mihalía	1	644	7 iug. 1/8stj.	½	3 -
(19) Bergián Stéfán	1	416	10 iug.	½	3 ¼
(20) Péle György	1	420	8 iug.	½	- ¾
(21) PintyilieVaszily	1	442	6 iug. 3/8stj.	½	1 -
(22) Hadaró Tódor	1	714	5 iug. 4/8stj.	½	- -

¹¹⁴ D.G.A.S.-Mureş, *Conscriptii urbariale*, nr. act I/4, Anul 1785, luna noiembrie, ziua 23, fila 1- 4.

(23) Ignat Mihály	1	396	3 iug. 3/8stj.	½	- ½
(24) Moldován Gavrilla	1	542	6 iug.	½	2 ¾
(25) Hadaró Urszuly	1	850	9 iug. 4/8stj.	½	1 ¼
(26) Bérgián Dumitru	1	390	8 iug. 3/8stj.	½	1 ¼
(27) Borz Vaszilika	1	512	1 iug. 4/8stj.		-
(28) Bergian Pétra	1	372	6 iug. 5/8stj.	½	- -
(29) Mnylka Mihalia	1	264	8 jug.	½	- -
(30) Gábor Gavrilla	1	504	9 jug. 1/4stj.	½	- -
(31) Ignat Szimion	1	588	8 jug. 2/8stj.	½	- ½
(32) Filip Vónya	1	560	7 jug. 6/8stj.	½	- ¾
(33) Pele Stéfán	1	442	2 jug. 4/8stj.	½	1 ½
(34) Petrás Andréka	1	80	-----1/8stj.	½	- -
(35) Pele Tódor	1	68	7 jug. 3/8stj.	½	1 ¼
(36) Pintyilie Pétre	1	240	6 jug. 1/2stj.	½	1 -
(37) Moldován János Todoszászke	1	40	-----3/8stj.	½	- -
(38) Szurd Nyikukáj	1	8	-		-
(39) Szurd Vászily	1	24	-		-
(40) Pásztor Pável (Vaud Pagi)	1	8	-		-
(41) Syeledán Matté	1	8	-		-
(42) Moldván Tódor	1	96	-		-
(43) Bérgián Mihalia	1	220	-		-
(44) Moldván Irómia	1	8	-		-
<i>Coloni Neo Rustici</i> (45) Pródán Ferkő	1	8			-
(46) Bóldi Peti	1	8	-		-

TOTAL 46

*(Sessionis Qualitas = Calitatea sesiiei)

Remarcăm marea diversitate a mărimii sesiilor intravilane de la 8 stânjeni la

850. Totodată, observăm din tabel că nu este o corelație între mărimea intravilanului și mărimea extravilanului, exemplificând (1 stânen = 3,596 metri pătrați, iar ca lungime 1 stânen = 1,89635 m): poziția 9, Moldovan Dumitru cu un intravilan de 160 de stâneni și un extravilan de peste 9 iugăre; poziția 25, Hadaró Urszly (Hădărău Ursu) cu un intravilan de 850 stâneni și un extravilan de peste 9 iugăre; la poziția 30, Gábor Gavrilla cu un intravilan de 504 stâneni și un extravilan de peste 9 iugăre; poziția 15, Gábor Vaszly cu un intravilan de 416 stâneni și un extravilan de peste 14 iugăre; sau poziția 35, Pele Todor cu un intravilan de 68 stâneni și un extravilan de peste 7 iugăre; sau poziția 33, Pele Stéfán cu un intravilan de 442 stâneni și un extravilan de peste 2 iugăre; sau poziția 43, Bergian Mihalia cu un intravilan de 220 stâneni și fără extravilan; sau cei de la pozițiile 30-46, cu un intravilan minim de 8 stâneni și fără extravilan, cred că erau tineri căsătoriți și noi coloni-iobagi. Dimensiunea sesiilor mici indică și că satul (vatra) este în dezvoltare, se mai extinde. Pál-Antal Sándor preciza la un moment dat „Cu ocazia conscrierilor din oraș (Tîrgu-Mureș) ne-am întâlnit cu situația unor iobagi fugiți și refugiați în oraș. Aceștia ca jeleri sau slugi lucrau la cei ce-i adăposteau. Dacă rămâneau agricultori cu siguranță că pe moșiile orașului, ca cea de la Bărdești, își continuau activitatea.”¹¹⁵

Nu numai noii veniți își întemeiază gospodăria și astfel ne întâlnim cu noi nume în sat, ci și moștenitorii mai numeroși prin căsătorie întemeiază noi gospodării. Să nu uităm venirile prin căsătorie. Întinderea sesiei intravilane prezenta importanță, fiindcă în funcție de suprafața ei, colonul-țăranul dependent își organiza ograda pe care erau construite: casa de locuit, grajdul, cotețele, ocolul, șopronul pentru car, plug, grapă, șura pentru depozitat cereale până la îmblătit ori furajele, dacă nu erau clădite sub cerul liber sub formă de clăi și stoguri. Tot în funcție de mărimea intravilanului, el putea rezerva părți din sesie-lot-ogradă pentru grădina de pomi fructiferi și de legume, zarzavaturi. (1 hold = 1 iugăr transilvănean = 0,5775 hectare; 1 iugăr cadastral [1600 stâneni pătrați] = 57,54 ari sau 0,575 hectare, în cazul nostru la extravilan respectiv arabil și fâneață)

În următorul tabel nominalizez colonii-iobagii cu drept de strămutare ai grofului Lázár János cu apartinătoare:

¹¹⁵ Pál-Antal Sándor, *Marosvásárhely 1848-ig*, I. kötett, Ed. Mentor, Tg.-Mures, 2004, pag. 95.

Tabelul nr. 17 / 1785

(1) <i>Numele, prenumele</i>	(2)*	(3) <i>Intravilan Stânjeni</i>	(4) <i>Terrae arabilae</i>	(5) <i>Prata session Semper/Nunquam</i>	(6) <i>In praedio</i>
(1) Bátye Szimion	1	200	6 jug. 5/8 stj.	$\frac{1}{2}$ 1 1/4	
(2) Bátye Vónya	1	220	7 jug. 2/8 stj.	$\frac{1}{4}$ 1/2	
(3) Bátye Andréka	1	320	10 jug. 1/8 stj.	$\frac{1}{2}$ 1/2	
(4) Moldván Lupuj	1	260	3 jug. 6/8 stj.	- 3/4	

Această stare ținu puțin, până în momentul când împăratul, obosit și bolnav, aflat pe moarte, a fost nevoit să retragă toate reformele sale, în folosul claselor feudale privilegiate și să restabilească vechea stare de lucruri, (cu 3 săptămâni înainte de moartea survenită la 20 februarie 1790) cu excepția desființării iobăgiei.

Curtea de la Viena nu va lua măsuri eficiente pentru îmbunătățirea situației țăranimii, din cauza opoziției acerbe a nobilimii, astfel că, în anul 1820 se va efectua o nouă conscripție urbanială pe baza acelorasi 9 întrebări.

O dovadă în sensul împotrivirii nobilimii este Legea nr. 35 din anul 1790 care stabilea modalitatea de liberă stămutare a iobagului.

Conform legii, acesta era dator să-și anunțe intenția în jurul sărbătorii Arhanghelului Mihail (29 septembrie), și apoi să-și concretizeze decizia în jurul sărbătorii papei Grigorie (12 martie). La această dată se considera că debuta anul de *robotă*. Pentru colectivitatea noastră, o altă nedreptate era documentul numit Canonica portio din 1791, prin care, din pământul comunal al localnicilor greco-catolici se luau părți pentru înzestrarea Bisericii și nu din pământul alodial al Orașului-Nobilul.

Localnicii protestau în scris către autoritățile -Jurații Scaunului Mureș, motivând că hotarul este puțin, arătând că o gazdă-gospodar rar când poate cultiva o holdă (1 iugăr) de cereale, cultivând în general 1/2 holdă (1/2 iugăr) sau 1/4 holdă (1/4 iugăr) de cereale. Ei au o mică parcelă pentru porumb și aceea de 1 căruță de porumb recoltat. Fâneață au doar câțiva gospodari lângă Mureș-Mort. Tocmai de aceea se împotrivesc la a se da altcuiva pământ, decât locuitorilor-coloni ai Orașului¹¹⁶.

O nouă nedreptate se abate asupra locuitorilor, o pădure a comunității este preluată de Nobil-Oraș, în baza unui Ordin al guvernului regal. Știm despre acest eveniment dintr-o Scrisoare-Plângere adresată Instanței de Judecată a Scaunului

¹¹⁶ Pál-Antal Sándor, *Marosvásárhely...*, Vol. I, Ed. Mentor, 2004, pag. 242.

Mureș de locuitorii-coloni din Bărdești ai Nobilului-Orașul, ei cerând să le fie retrocedată pădurea, ceea ce nu s-a întâmplat.

Aceasta rezultă din răspunsul primit la 9 mai 1794, hotărât de Instanța celor 10 Judecători și citit prin judecătorul Fülep Sámuel, motivat de un Decret al guvernului regal, aliniatul A¹¹⁷.

Pentru că starea de nemulțumire a persistat și pentru a se preveni o revoltă pe moșia Orașului, chemați în ajutor și de primarul satului, Hadaro Dumitru, ca să aprecieze cele reclamate Instanței Scaunului Mureș, la 31 ianuarie 1798 a avut loc ancheta Tribunalului Târgu-Mureș la fața locului.

S-au pus 11 întrebări unor martori sub prestație de jurământ. Erau invitați la Bărdești, în casa lui Pintyilia Péter, colon al Orașului, în fața judecătorului regesc Nagy Dániel „pentru a aprecia cele scrise Scaunului Mureș de câțiva bărdășeni și după interogare să se depună o mărturie scrisă”.

Iată întrebările:

„1. Dacă în Bărdești din Nobilul Scaun Mureș, jelerii și colonii Nobilului-Târgu-Mureș oraș liber regesc, s-au eliberat de moștenitele obligații iobăgești de muncă cu 4 boi, cu 2 boi, sau cu palmele pe săptămână, astăzi pentru Nobil-Oraș?”

2. În afara acestei Slujbe-a Robotei și a Găinii de Crăciun, ce alte prestații și cât fac?

3. Dându-vă loc de casă și de alte construcții de făcut, lemnul pentru acestea de unde a obșnuit să-l dea (Nobilul)?

4. Cheltuielile pentru asemenea construcții cine le suportă, colonii sau Nobilul-Orașul? Casele sunt ale colonilor sau ale Stăpânului-Orașului? Martorul știe dacă nu Gazda a construit-o, cine alții au construit-o?

5. Pe vremea obligațiilor moștenite Nobilul-Orașul ca Feudal, ce-a obșnuit să acorde (ca Beneficii) gospodarilor bărdășeni? De obicei când cineva dintre voi și-a făcut o casă câți bani cheltuia? Câți Forinți? Câte mierțe de grâu? Din Pădure câte căruțe de lemne au obșnuit să primească? Când cuiva i s-a născut un fiu pe acela Orașul l-a botezat?

6. În acea datorie-beneficiu avea zeciuiala aprobată locuitorii bărdășeni? Au mai avut date păduri de la Oraș ca acum, sau n-au fost? Și dacă a fost mai mult cu cât a fost mai mult? Cât a luat din Pădure Consiliul orășenesc-Város Publicum? Și când a luat-o cu câți ani înainte și sub ce formă?

7. Înainte pentru făcut căruță, plug, grapă, câte lemne (bușteni) sau leături, au tăiat bărdășenii? Și acum mai taie sau Orașul nu mai dă acest Beneficiu bărdășenilor?

8. Pe vremea obligațiilor moștenite colonii bărdășeni au plătit Vamă pe drum, la pod sau la piață, dacă duceau produse? Și acest beneficiu le-a fost șters?

9. Cele sus menționate câte sunt obligații moștenite zilnic de Stăpânire, pentru a asigura mâncarea, încălțăminte, pâinea, carnea, sau în zilele de post alte produse, sau nu? Și acum Arendașul le-a păstrat sau nu?

10. După toate aceste obligații „demențiale”, de la Decretul Regal-Imperial

¹¹⁷ D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Bărdești*, Dosar nr.1/1797.

de eliberare, au fost neînțelegeri între Consiliul orășenesc-Nobil și Colonii bărdășeni? Sau scrisori de reclamație? Câte zile de slujbă pe săptămână obișnuiesc să facă pe seama Orașului? Și 3 zile pe săptămână i-au obligat să facă?

11. De când Consiliul orășenesc a dat în Arendă pe colonii bărdășeni, au fost forțați să presteze mai multă și mai mare Robotă față de mai înainte? S-au păstrat obligațiile moștenite de dinainte de Eliberare sau nu? Și dacă da cu cât? Toate acestea văzute, auzite, să declare fiecare potrivit ba da sau nu.”

Răspunsurile:

Pentru autenticitate în prelucrarea documentului am respectat specificul vocabularului epocii.

1-ul martor Actualul Primar al satului Gabor Vaszilia, de 55 de ani, țăran gospodar din Bărdești, în trecut reprezentant în Consiliul orășenesc.

1.1. Știu clar, din copilărie și toată viața am experimentat în timpul obligațiilor moștenite și după Eliberare, că noi locuitorii bărdășeni ai Orașului, săptămânal Robota cu 4 boi, cu puteri proprii, era de 1 zi, cu 2 boi sau cu palmele era de 2 zile. Și dacă o Gazdă, pentru că hotarul Bărdeștiului era mic-strâmt, pe Câmpie la cosit sau la căpălit de porumb putea merge 4 sau 7 zile, pe acea săptămână rămânând robota Nobilul-Orașul nepretinzând-o, neîmpovărându-ne cu 3-4 zile robotă-zile de lucru, nu eram nici măcar dojeniți, n-au fost nemulțumiri nici pedepse.

1.2. Știu că atunci când bărdășenii erau sub moștenitele obligații de peste an fiecare Gazdă datora Nobilului-Orașul Găina de Crăciun, iar aceasta de când cu Eliberarea niciodată n-a mai fost dată și nici altceva. Dar de anul trecut Consiliul orășenesc a poruncit să dăm Găina de Crăciun, dar locuitorii au refuzat. Reprezentantul Nobilului cu vorbe frumoase ne-a comunicat, ca fiecare Gazdă, ca un cadou, să dea Găina. Ba mai mult dorește și 10 ouă, pe care Orașul niciodată nu le-a pretins, dacă am fi dat eu așa fi știut pentru că așa fi pus în aplicare cererea Orașului.

1.3. Până acum dacă slujbașilor-coloni le trebuiau lemne pentru casă, grajd, coș, acelora Orașul obișnuia să le dădea din întinsa Pădure alodială.

1.4. Legat de construcția casei, în afară de lemn (buștean) Orașul nu cheltuia nimic pentru că n-a obișnuit să-l ajute pe colon. Colonul trebuia să suporte celelalte cheltuieli. Știu și aia că aici la Bărdești câteva case nu s-au construit cu Stăpânul de pământ-Orașul. 1. Casa unde locuiește ginerele meu Kozma Péter, aceia a făcut-o Todor Mán cu feciorul lui; 2. Casa locuită acum de Kimpeán Ioanis a fost construită de Pintyilia Vaszilie; 3. Casa lui Moldovan Todor, actualul locuitor, a făcut-o Kertész Todor; 4. Casa de acum a lui Hadaró Todor a construit-o Márian Vonya care s-a dus să locuiască la Pogăceaua unde a și murit; 5. Casa lui Hadaró Pável a construit-o Hadaró Makavej; 6. Casa locuită de Borz Csilika a construit-o Csizmas Ilia care a murit; 7. Ignát Szimion locuiește în casa construită de Hadaró Sándor care a murit; 8. Csizmás Lup locuiește în casa construită de Szand Nyikuláj croitorul care acum locuiește cu cuscru său Gábor Gávra; 9. Casa locuită de Pintyilia Pintyilie a fost construită de Godán Gligor. Casele celorlalți locuitori, actualele gazde, părinții lor le-au construit și nu se numesc case iobăgești. Cine a

vrut un grajd, coșar, coteț sau alte construcții, sau reparația casei, un nou acoperiș cel puțin, acela a cerut ajutor de la Oraș, ajutor pe care și azi îl practică Orașul.

1.5. Știu cu siguranță că sub iobăgia moștenită fiecare căsătorit, la nuntă, era dăruit de Oraș cu 1-2 căruțe de lemne din Pădurea alodială și cu 2 mierțe de grâu. Cu ocazia nașterii unui fecior, la Botez, părinții primeau o căruță de lemne. Eu însumi când m-am însurat am primit 9 mierțe de grâu, nu mi-au dat altceva necesar cheltuielilor de nuntă, deși dădea uneori 2 căruțe de lemne din care aș fi tăiat ca să fac bani. Ca „Coș de nuntă” mi-au dat separat 3 căruțe de paie.

1.6. În vremea iobăgiei locuitorii Bărdeștiului și d-nul Grof Lázár János a făcut deosebire îndestulătoare în Pădure pentru lemnele de foc, nefiind strămtorați, nevoile satului omorâte (rezolvate), ceea ce a condus la îndreptări, deși doritorii au încercat. Dar de un timp nici o „Talpă de Pădure” nu au lăsat să stăpânească comunitatea colonilor, de 3-4 ani Orașul a ocupat totul, pe seama poporului a lăsat abia 4 bucăți din pădurea alodială, înguste amestecate, și din acestea nici un fir de lemn (copac) nu am putut tăia. Doar acum de apropiatul Crăciun Orașul ne-a dat, la ordinul guvernului regal, fiecărei Gazde-colon 1 stângen de pădure, dar a luat Pădurea noastră (nu ne-a lăsat-o) și este când n-avem nici de un gard să ne facem.

1.7. Știu sigur că în vremea iobăgiei moștenite din întinsa Pădure alodială a Orașului suficiente căruțe cu lemne ne dădea, dar de când ne-am eliberat niciodată nu ne-au dat suficiente lemne pentru cele necesare, astfel că ne-a fost răpit acel beneficiu.

1.8. Știu că nu am fost vămuiți nici la Pod nici în Piață când am dus produse în afara unei *atenții* (atentesiku). De când cu eliberarea din iobăgie ce ducem la vânzare pe Piața orașului deseori se vămuieste.

1.9. Știu să dovedesc că încă din copilărie când se mergea în coloană cu căruțele la Robotă, la fiecare căruță primeam de la Oraș în. Altădată la Fân, fără găzduire dădea mâncare suficientă colonilor din Bărdești. Când veneau la semănat în Bărdești primeau o oaie sau berbece pe bani, cumpărau caș, în zilele de post au dat mâncare de post câte 4 -7 porții de om și ulcioare de vin duceau la coșai pe Rât. Când fânul era strâns ospăț mare obișnuia să dea Orașul încât colonul beat și vesel mergea acasă, asta în fiecare sezon. În afara strânsului de fân nu pot spune ce s-a întâmplat, că nici acelea nu s-au întâmplat des. Mie ca Jude- Primar în Consiliul orașului pâine nu mi s-a dat ci bani, cu care am cumpărat pâine din piață, care mi-a plăcut, la cules și la strânsul fânului. Până acum acest obicei popular Orașul l-a păstrat, nu știu dacă Arendatorul o va face.

1.10. Și aceea o știu clar că după Eliberarea din iobăgia moștenită cu nicio ocazie între Oraș și colonii bărdășeni nu a fost un Contract-Înțelegere. A fost unul Nagy György (administrator de la Oraș) care a vrut să oblige pe locuitori să meargă la el la Slujbe-Robote ca angajați cu Contract de 1 zi pe săptămână, numai să plecăm din Bărdești. S-a adunat un grup să meargă la numitul din oraș să facă Contract, dar Hadaró János n-a vrut sub nici un chip să ne lase pe motivul că ”dacă 1 zi de slujbă încep, cu timpul vor fi 2 zile de slujbă pe săptămână și rămân fără iosag (acesta fiind al Nobilului-Orașul)” și până azi așa am slujit. Ori acum pe noi vor să ne oblige la 3 zile pe săptămână, dacă cineva ar fi lucrat 3 zile pe săptămână

asta ar fi o minciună. Dacă 3-4 zile am lucrat așa munci, după aceia săptămânile următoare, 2-3 săptămâni, nu am mers la Robotă. Și așa de fiecare dată am auzit spus „că trebuie servite 2 zile”.

1.11. Nici înainte pe vremea iobăgiei, nici acum după Eliberare colonii 2 zile pe săptămână Robotă nu au prestat, nici pe timpul Primariatului meu, dar actualul Arendator susține că am mințit că acea slujbă neobișnuită era de 1-2 zile, și că 3 zile de slujbă- robotă să facem. Altceva din întrebări nu știu.

Al 2-lea martor, Pele Simion de 40 de ani, colon al orașului, care a fost și Primar mărturisește:

2.1 Colonii din Bărdești, ai Orașului, pe vremea iobăgiei niciodată, după înțelegerea mea de copil, n-au executat mai mult de 2 zile de robotă la stăpânii de pământ, și numai atunci când erau aici acasă. Când cei mai săraci dintre ei, merg unii la plutărit alții la căraușie, în căutarea celor necesare mâncării, din cauza sărăciei hotarului nostru, sau în zilele de vară la căpălit de porumb, la cosit, pe Câmpie, și stau 2-3 săptămâni, aceasta și pentru că au mânat acolo la iernat animalele, niciodată Robota rămasă nu s-a potolit. Nimeni nu a protestat, numai ziua robotă s-a pierdut pentru vecie. Rânduiala robotei a fost că cine o făcea cu 4 boi nu servea decât 1 zi pe săptămână, cu 2 boi și cu palmele 2 zile pe săptămână. Și asta și pe vremea Primariatului meu și până în zilele noastre. Este adevărat că Consiliul orășenesc ne-a amenințat și ne-a obligat ca să servim 3 zile pe săptămână. Aceasta nouă locuitorilor satului știindu-ne statutul social ca și sărăcia de atâția ani, 3 zile pe săptămână Robotă am fi produs dar și Dumneavoastră cu amenințări ați venit, când noi nu am supărat stăpânirea nici la cele 2 zile de slujbă.

2.2 Și aceia o știu că în afara slujbei alte Dări, colonii din Bărdești n-au obișnuit în afara Găinii de Crăciun, și asta în vremea iobăgiei nu a fost. După Eliberarea din legătura iobăgiei moștenite nu am dat Găina de Crăciun până acum un an (1797) când administratorul Orașului D-ul Petis venind aici cu vorbe frumoase ne-a rugat pe noi colonii din Bărdești să dăm Găina de Crăciun Orașului. Și după discuții am hotărât să o facem, deși nu-i lucru drept, și poate din partea noastră să-o câștigăm înapoi. Dar noul Arendaș tot așa dorește de la noi prin Judele de curte ca și când înainte de Eliberare ar fi fost această dare.

2.3. De la început Stăpânii de pământ dacă cineva casă, coșar, coteț, poiată, sau alte construcții voia să ridice, dacă i se adresa Orașului, acesta din Pădurea alodială îi dădea lemne destule.

2.4. La așa construcții și alte cheltuieli erau necesare. Colonii trebuiau să se gândească, pentru că Domnul de pământ în afară de stejar (cer) altceva nu dădea nimic. Și aia știu că azi vinitura, dacă cer dintre cei care nu prin actualii stăpâni de pământ au construit, dacă nu construiesc pe cheltuiala lor amână, cine este de aici și în alt loc merge el colonul tot aia pățește ca și vinitură.

2.5. Pe vremea iobăgiei Orașul obișnuia să dea ca dar 2 căruțe de lemne, numai am auzit nu am văzut. Mie știu că nu mi-a dat două care de lemne. Și când se năștea un fiu dădea atât cât putea încărca în pădure, dar când am crescut ca iobag 1 căruță de lemne a obișnuit să dea. Pentru cei 3 fii, 3 căruțe de lemne am primit.

2.6. În vremea iobăgiei Orașul, colonilor, suficient lemn dădea pentru nevoile caselor și a drumurilor (poduri) cât și pentru comerț, obișnuia să dea stânjeni de lemne ca să potolească nevoile. În afară de aceasta, bănuiesc, că Orașul ca Stăpân de pământ după placul lui dădea o bucată de pădure, ca și azi, din Pădurea alodială ca și din partea Grofului Lázár János în părți parcelate din 4 table de pădure. În vremuri grele fiecare Gazdă primea un stânjen de pădure de la Oraș, dar altfel Pădurea comunală ocupată până azi nu ne-a redat-o. De vreo 3-4 ani colonilor toate pădurile le-au fost ocupate, încât numai o bucată ne-au lăsat și aceea amestecată, numai căzături putem aduna pentru că e săracă și rară, fânaț și pășune, din pădure nu putem rezolva nevoile, chiar pe Moarte ajungem în aceste vremuri grele.

2.7. Știu că noi colonii din Bărdești dacă aveam nevoie de lemne pentru casă, poiată, adăpost de plug și grapă, orice fel de unelte, Stăpânul de pământ din hotarul nostru din Pădurea alodială din copacii pădurii ne dădea cât doream, numai că de 3 ani încoace nu ne mai dă, știindu-se că Pădurea din stăpânirea noastră ne-au ocupat-o pentru ei (Oraș).

2.8. Fără Vamă de la început, nici la Pod nici în Piață nu ne împovărează, dar după Eliberare când și eu cu carul cu 2 boi am dus tutun la vânzare 1/2 vamă mi-a luat Judele pieței. Și azi judecând am observat că Vamă pun și pe noi.

2.9. Știu că în copilărie în toate Slujbele am primit Pâine (Czipot) de la Oraș, în vremea culesului și mâncare gătită cu carne, iar de Post în zilele de lucru la toți participanții 3 Pâini (Czipot) pe zi din porunca Orașului. Cine cu forțe proprii participa, cine cu 4 boi, cine cu 2 boi, atunci fiecărui Om i-a dat 30 de Pâini (Czipot) și dacă și drumuri făceam atunci 2 săptămâni la alte slujbe nu ne mai mânau. Încă de mai demult acea Regulă au lăsat-o și n-au mai dat Pâine și altă mâncare, decât numai muncă-robotă și la adunat de Fân, Pâine bună și Vin, iar în zilele de post mâncare gătită îndestulătoare și deseori cu carul cu boi duceam mâncarea gătită pe câmp. Până acum după adunatul Fânului obișnuiam să mergeam și-n alte părți. Nu știu cum va fi de acum.

2.10. De la eliberarea din iobăgie cu nici o ocazie colonii din Bărdești n-au avut Contract. Slujbele cu Nobilul-Orașul le-am făcut, nu ne-au scutit. De când Nagy György administrează pentru Oraș ne-a cerut colonilor din Bărdești să mergem înăuntru și să ne târguim pentru un Contract, ne făcea ca niciodată noi și urmașii noștri să nu slujim mai mult de 1 zi pe săptămână. Noi poporul satului ne-am adunat și o parte am fost de acord să mergem înăuntru în oraș, dar câțiva cu Hadaro Vonya ne-au stricat și cu nici un chip n-au îngăduit să mergem, spunând că din îngăduință Regală Iobagii s-au Eliberat, dar dacă Contract încheiem din nou sub iobăgie vom cădea, astăzi mai bine nu slujim nici o zi. Acum fără Contract rămânem, dacă îmi amintesc un timp în urmă, nici o zi în plus nu ne vor pune să slujim pe noi. Cele 2 zile de slujbă, mai vechi, le facem ca și mai demult, dar 3 zile pe săptămână niciodată pe noi nu ne vor sili să le facem.

2.11. Că prin D-ul Arendaș au vrut să introducă 3 zile de slujbă pe săptămână, altceva nu știu să răspund la întrebări.

Al 3-lea martor care Răspundea era Pasztor Vaszilia, jeler din Săbad

(Voiniceni), de 64 de ani, în Libertate trecut ca jeler al Domnului Berzentzei Mihály de Gurghiu.

3.1. Știu sigur că Târgu- Mureș oraș liber regesc stăpânește colonii din Bărdești de la început din vremea iobăgiei, și de după Eliberare totdeauna cu palmele și cu 2 boi, în puterea lor, 2 zile au obișnuit să servească pe săptămână până astăzi. Știu asta pentru că Săbadul este vecin apropiat cu Bărdeștiul, aproape în fiecare zi ne întâlnim împreună, ne deplasăm la Moară și atunci ne informăm.

3.2. Nimic nu știu cu siguranță, am auzit doar că o Găină de Crăciun obișnuiesc să dea fiecare Gazdă peste an, dar nu am văzut.

3.3. Știu sigur că de la început, în cazul meu, Colonii din Bărdești de la Nobil-Oraș pentru construcții lemnele dorite le-au primit din Pădurea alodială din Hotar, atâtea câte și-au dorit, cât obișnuiau fără opreliști să și vândă. Numai de 2-3 ani nu mai primesc.

3.4. Nu a obișnuit să dea la construcții pentru Coloni alt ajutor decât lemnul (1 copac).

3.5. Dacă feciorul unui Colon se însura pe nuntă 1-2 căruțe de lemne din Pădurea alodială primea, de bani sau grâne nu am auzit. Nu era altfel când cuiva i se năștea un fecior și la Botez i se dădea 1 car de lemne. De un timp acest Beneficiu s-a șters-suspendat.

3.6. Știu că mai demult Comunitatea Târgu-Mureșului ca Stăpân de pământ în Hotarul Bărdeștiului din Pădurea alodială cu toții după pofta lor o bucată de pădure au cuprins și aceia o îngrijeau, pe care azi este Pădurea alodială și Groful Lázár János care are 3 mici păduri pe care în 4 parcele le-a dat până azi în folosință Colonilor orașului pentru lemne de foc, la grădină și pentru conservare la reparația drumurilor. Pentru Fân dau un stângen de lemne. Abia un rest de Pădure le-a rămas și până era în stăpânirea lor le satisfăcea nevoile de lemne. Dar acum 3-4 ani Consiliul orășenesc pe acestea le-a luat-o astfel încât nici un *tufăriș* nu le-a lăsat lor bărdășenilor, nu mai au nici o *talpă* de Pădure, iar acum de Crăciunul trecut, de Sărbători, Orașul a dat fiecărei Gazde un stângen lățime nici o „săgetuță” de Pădure nu mai au ca înainte.

3.7. Știu și am văzut cu ochii mei că mai înainte la căruțe, plug, grape, și pentru roți se dădea lemn destul Colonilor din Bărdești în vremea iobăgiei. De la Eliberare acest Beneficiu a fost luat de la ei, asta de la ei am auzit „că dacă n-ar fi fost acest Beneficiu, nici n-ar mai fi locuit în Bărdești ce loc nenorocit este acela, pentru că nici iarna nici vara în hotarul Bărdeștiului animalele nu pot fi ținute dacă n-ar fi fost ajutați de oficialități-stări, de puținul pământ arabil și acela obținut prin tăierile de pădure, de aceea nu au avut *slujbe* împovărătoare, că de acolo au trăit cum au putut și azi trăiesc așa”.

3.8. Deseori mergând pe drum la oraș, ne-am întâlnit și împreună am mers și am văzut că la Podul orașului colonii orașului niciodată nu au dat Vamă. Anul trecut am văzut că dacă cineva dintre ei *tutun* a dus pentru vânzare Vameșul i-a vămuț.

3.9-10. Nu știu nimic.

3.11. Am văzut și știu, că Arendatorul acum la 3 zile de slujbă forțează pe

colonii oraşului motivând că Contractul lui cu Oraşul prevede 3 zile de slujbă pentru arendă. Dar adevărul este că cineva prin *fals* pretinde asta, niciodată 3 zile de slujbă n-au servit, numai 2 zile ca până acuma. Considerând deci lucrul acesta Colonii din Bărdeşti s-au hotărât şi în grup au mers la Consiliul oraşenesc şi tocmai erau acolo şi în prezenţa mea au protestat în faţa Magistratului ca pe ei cu 3 zile de slujbă să nu-i însărcineze pentru că ei niciodată până acuma mai mult de 2 zile n-au slujit, n-au prestat, mai mult nu fac şi vor merge mai sus cu Plângerile.

Martorul al 4-lea din Săbad, trăitorul Kozma Nyilka de 64 de ani, ţăran colon al Grofului Kemény Farkas, aşa a răspuns:

4.1. Am auzit că niciodată mai mult de 2 zile pe săptămână nu au slujit Oraşului. Asta pe când eu însumi ca slugă la Bărdeşti am servit ca şi fiul meu înşurat la Bărdeşti de la care ştiu.

4.2. Fiecare Gazdă în fiecare An a *dat* Domnului de pământ câte o Găină ca *dar* pe care Găina Crăciunului au numit-o, dar şi aceasta am auzit, de 2-3 ori, că după Eliberarea de sub iobăgia moştenită niciodată n-au mai dat-o, aparţinând Beneficiilor.

4.3. Din experienţa proprie, cea din locuinţa mea, dacă vreun Colon din Bărdeşti vrea să-şi facă casă, coşar, coteţe, alte construcţii, lemnele, Oraşul ca Stăpân de pământ din Pădurea alodială aflată în hotarul Bărdeştiului a dat, a primit lemne cât a dorit. Dar de curând de 2-3 ani, acest Beneficiu le-a fost luat.

4.4 Lemne pentru construcţie le dă, dar numai pentru o jumătate de locuinţă ajunge, colonul trebuie să se gândească la asta, Stăpânul de pământ cu nimic nu ajută în afara aceluia lemn de stejar-cer şi nuiiele.

4.5. Am auzit că Colonii din Bărdeşti, feciorul când se însura, atunci Stăpânul de pământ a obişnuit să dea 1-2 căruţe de lemne din Pădurea alodială, 1 căruţă de lemne cât omul sărac poate duce, dar ca bani sau cereale să dea sau nu, asta nu ştiu.

4.6. Şi aia ştiu cu precizie că înainte în vremea iobăgiei, Colonii din Bărdeşti aveau zeciuală (Tizelesekre) de dat pentru făcutul grădinilor ca şi pentru întreţinerea drumurilor.

Martorii 5 şi 6, Pásztor György de 50 de ani jelerul Grofului Kemény Farkas şi Román Mitra de 42 de ani jelerul lui Pápai Zsigmond din Săbad la întrebarea a 6-a au răspuns: „... pentru lemne de foc, pentru nevoile satului şi a construcţiei, sunt ajutaţi. Destule păduri au avut în vremea iobăgiei moştenite colonii din Bărdeşti după cum doreau, dar de 3-4 ani Beneficiile pădurii le-au fost luate-retrase de Stăpânul de pământ. De atunci nu mai primesc lemn pentru construcţii şi vechea Pădure aflată în stăpânirea lor le-a fost luată toată, încât nici o Talpă de Pădure nu mai au, în chirie au cerut pentru a putea tăia un braţ de nuiiele. De Crăciunul trecut de Sărbători, am văzut şi noi, ca în batjocură fiecare Colon a primit un stângen lăţime, o săgeţică de pădure. La întrebarea a 8-a răspundeau: „Nici la Podurile oraşului (2) nici la Piaţă, mergând cu produse de vânzare, Colonii din Bărdeşti nu au fost împovăraţi cu Vamă.”

[illegible][illegible]

a) 8ème Lemmi Väinäl eliehit puola, kulkuben Sam Väinas Hovahan Sam
Platzman sein kerkkiseltsink. Senen offiaat vöörämbas allamats-sagget so
ko eiut Heures kirkubun Huft vitten, seyy Pööräng et omi vlygher pit
vöimät saffumbis ea Väinäläs meq neto. I nait, egy birchê, es arrega
observabakir ea Väinak saffumb vala meq netele.

a gamm Tönnu est, Sugg Gyronel lommha minn ninn iðlygalekha
 Siggir atanað ca Rannstul, ninn Talaruð ninn piðj. Gull eðlir.
 Gull est, minn Siggir. Siggir, Siggir minn eðlir. Siggir Siggir
 Siggir Siggir, ca in Siggir Siggir. Siggir Siggir Siggir Siggir
 Siggir Siggir, ca in Siggir Siggir. Siggir Siggir Siggir Siggir
 Siggir Siggir, ca in Siggir Siggir. Siggir Siggir Siggir Siggir

La întrebarea a 11-a au răspuns: „Și noi auzim în fiecare zi că noul Arendator pe Colonii din Bărdești a vrut să-i forțeze să slujească 3 zile pe săptămână, asta ca să *asude*, din contră dacă am fi sub vechea obligație iobăgească moștenită n-am fi slujit mai mult, cum ar vrea acum prin ordin regesc să introducă Arendașul.”

Martorii 7 și 8, Mány Onu de 50 de ani, colonul Baronului Henter Antal și Szonka Péter de 42 de ani, colonul Grofului Kemény Farkas, au răspuns la întrebarea nr. 1: „Până în zilele noastre 2 zile pe săptămână au obișnuit să presteze Slujbă-Robotă, cu 2 boi sau cu palmele, mai mult niciodată nu am auzit că ar fi fost forțați să facă. Stăpânul de pământ a venit cu aia că în vremea iobăgiei ar fi fost. Asta știm că aproape zilnic ne întâlnim săbăzenii cu bărdășenii, ca cei mai apropiați vecini, și atunci ne-am împărtășit fiecare nenorocirile, dar niciodată colonii bărdășeni nu ni s-au plâns că vechile obișnuințe de la începuturi, obiceiul de 2 zile de slujbe i-ar împovăra. Din contră s-au plâns mai degrabă că 2 zile de slujbă le este povară pentru că dacă Fân pe Câmpie nu fac, animale nu pot ține, nici în hotar locuri de coasă nu mai sunt, sunt puține în Rât și pe acelea Pârâul le înămoleşte încât nu au folos de fân. Dacă seamănă *porumb* pe Câmpie și nu merg îl fură animalele din apropierea hotarului Bărdești. Pentru că Hotarul Bărdeștiului este restrâns și sărac, hotar pe care noi îl știm, puținul arabil cu sudoare însângerată l-au obținut, dar pentru că înaintașii 2 zile pe săptămână slujbă obișnuiau să facă, asta i-a ținut aici, dar dacă cineva, undeva, i-ar obliga la mai mult, noi am lăsa satul rămânând fără slujbă. Asta am auzit de la Colonii bărdășeni.”

La întrebarea nr. 3 au răspuns: „...de 2-3 ani Stăpânul de pământ le-a luat Beneficiul pădurii din vremea iobăgiei și de atunci fără nici un copac i-a lăsat. Din Pădurea alodială nu le-a mai dat nimic.”

La întrebarea a 6-a au răspuns „...Orașul-Stăpânul de pământ le-a luat Pădurea comunală, iar acum nici o bucățică de pădure nu au, dar la apropiatul Crăciun fiecărui colon a dat un stângen lățime de pădure...”

La a 8-a întrebare au răspuns: „Vamă la pod și piață nu plătesc, pentru tutunul dus în piață, administratorul pieții le-a luat vamă, am auzit dar nu am văzut.”

Martorul al 9-lea din Ceuaș, Tárnován Nyikulái, jelerul Grofului Teleki Sámuel știe de la rudele din Bărdești, pe linie paternă... Martorul al 13-lea Ertsán Demian de 56 de ani, jelerul lui Pápai Zsigmond declara la întrebarea nr. 1: „... în anii fecioriei am slujit la Bărdești și știu că mai mult de 2 zile pe săptămână nu am lucrat cu palmele sau cu 2 boi.”

Martorul al 14-lea din Sântana Bucur Lazăr de 64 de ani, martorul al 15-lea Nemes János și martorul al 16-lea Király János, toți trei coloni ai Grofului Petki József făceau declarații asemănătoare precedentilor¹¹⁸.

În concluzie, am remarcat Beneficiile Pădurii pentru bărdășeni și pierderea lor ca și a Pădurii comunale. De asemenea, am remarcat amenințarea ce plana

¹¹⁸ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr. cat. Bărdești*, Nr. act 2, Anul 1797-1798, fila 1-23.

asupra lor, din partea noului arendaș, de a presta 3 zile pe săptămână slujbă (gratuită) pentru ierdașul aflat în posesie de la Stăpânul de Pământ-Orașul și din această cauză amenințând cu părăsirea satului.

Ulterior, am aflat dintr-un document de la 1846, când în calitate de arendaș era considerată chiar comunitatea sătească Bărdești, reprezentată de preotul Man Cristian.

Bardos până la mijlocul secolului al XIX-lea

Situația social-economică

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Curtea de la Viena nu se mai arată grăbită de reglementarea urbarială a relațiilor feudale, de teama mișcărilor sociale sub influența Revoluției Franceze și apoi a războaielor napoleoniene. Din perioada războaielor napoleoniene s-a păstrat Conscriptia fiscală a anului 1803, privind contribuția către armată „Tabele de impunere și percepere de naturalii întocmite pe plăși și comune” pentru plasa Șamșud, comuna Bardos prevedea¹¹⁹:

Tabelul nr. 18

Impunere către armată

<i>Numele, prenumele</i>	<i>Grâu [porți]</i>	<i>Orz [mierțe]</i>	<i>Fân</i>	<i>Valoare în Rfl. și xr.</i>
Hadaró Dumitru	7	2	-	33 1/3
Bergyán Stépán	7	3	-	45 1/3
Ignátz Obrésá	7	4	-	57 1/3
Gábor Szánduj	7	-	-	9 1/3
Kimpián György	7	-	-	9 1/3
Molnár Juon	7	-	-	9 1/3
Márton Iuon	8	-	-	10 2/3
Ignátz Báshuj	-	2	-	24 -
Molduván Vasily	-	1	-	12 -
Suma	50	12	-	3 Rfl. 30 2/3xr.

¹¹⁹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale*, Nr. act 633, Anul 1803, fila 13, verso.

Reluarea problemei reglementării urbariale are loc în anul 1820, cuprinzând întreaga țară. Numită *Conscriptia Cziraky* după numele președintelui cameral, ungurul Anton Cziraky, ajutat de trei comisari, ea a început în primăvara anului 1820 și s-a încheiat în toamna aceluiași an, din însărcinarea împăratului Francisc I al Austriei (1806-1835)¹²⁰.

Efectuarea Conscripției s-a făcut în perspectiva unei reglementări urbariale și chiar a unei rectificări fiscale și, astfel, părțile vizate, țăranii aserviți și stăpânii de pământ, au căutat să procedeze după interesul lor și anume, în vederea unei impozitări mai reduse. Conscrierea satului Bărdești a avut loc la 6 iunie 1820, realizată de conscriptorii oficiali Nagy József de Sărățeni și Szenté Pál Junior învățăcel (Puloni) și a șase martori desemnați de Consiliul orășenesc: Judele satului Șăulean Ioan, jurații: Moldovan Costin, Pele Iuon și locuitorii: Hădărău Iuon, Pintilie Todor, Moldovan Lupu și omul grofului Lázár József, Moldovan Iuon. Sătenii au fost întrebați și au răspuns după cum urmează:

I. După ce urbariu își fac slujbele și de când?

Răspuns: Noi cei care locuim pe domeniul orașului, urbariu sau convenție nu avem. Noi cei care trăim pe pământul grofului Lázár József de Fântânele avem convenții după cum am arătat.

II. Dacă au urbariul reglementează slujbele, slujesc după contract sau după obicei și de când?

Răspuns: Noi ce trăim pe Domeniul orașului slujbele le facem după obiceiul vechi. Când a început acest obicei nu știm, noi așa l-am apucat. Cei de pe domeniul grofului Lázár József fac slujbele după convenție (înțelegere).

III. A fost mai înainte un alt contract sau urbariu și dacă da, ce fel? Dacă nu e nici urbariu nici contract, care e slujba în obicei și de când?

Răspuns: Este în hotarul nostru, al orașului Tîrgu-Mureș, 21 de sesii moștenite care în fiecare săptămână cu câte doi boi lucrează două zile sau cu patru boi lucrează o zi. Noi 20 și acum slujim asemenea obiceiului. Unii fără animale în fiecare săptămână cu palmele sunt obligați să slujească patru zile pe săptămână, pentru care ei de bună voie s-au angajat numai ca de pe sesiile pe care locuiesc să nu fie mișcați pentru că sunt sesii moștenite ca și celelalte. După aceia ar fi fost unii, care pentru loc, foarte ușor ar fi găsit om să slujească cu boii. Suntem 29 slujbași cu palmele, care, în fiecare săptămână lucrăm două zile. În afară de acestea, cu toții, unul ca altul, anual dăm 1 găină de Crăciun și 10 ouă.

Suntem 4 coloni (iobagi) ai grofului Lázár József a căror slujbă se diferențiază după Convenție (Contract). Unul dintre noi, Molnar Iuon, peste an datorează pe forțe proprii 15 zile de muncă, cărăușie cu căruța 4 zile la cărat, două drumuri lungi pe care curtea de la Berghia le stabilește. Pe lângă acestea de muncit cu palmele 4 săptămâni. Soția lui datorează a munci la scos de cânepă, tors, țesut. Dă în fiecare an 2 găini de Crăciun și 10 ouă.

¹²⁰ David Prodan, *op. cit.*, pag. 308.

Celălalt, Moldovan Gheorghe în fiecare an este dator 14 zile la arat, 4 zile cărăușie, 2 drumuri lungi stabilite de curtea de la Berghia. Și în afară de acestea, 4 săptămâni pe an să lucreze cu palmele-măinile. La smuls de cânepă, topit, tors, țesut soția e datoare și dă anual 4 găini de Crăciun și 10 ouă.

Al treilea, Moldovan Vasilă, peste an cu animalele și cu plugul, cu forțele sale (utilajele lui), lucrează 14 zile, în vremea cărăușiei cu căruța 4 zile, drum lung 2 zile. Cu mâinile-palmele, în afară de acestea, la orice muncă de vară 32 de zile. La cultura cânepii, inului, lânii, tors, țesut, soția lui este datoare. Dă 2 găini de Crăciun și 20 de ouă. Al patrulea, Batya Zaharia slujba a stabilit-o cu Groful personal, la păzitul pădurii grofului de aici din hotarul Bărdeștiului având 4 bucăți de pădure.

2. Copia:
 Conventioja bárdosi zsellér Moldván Gyorgyanak
 Anno 1807. die 24-ta aprilis, léptem fenn írt /z/selléremmel ily alkura: Megtekintvén sok esztendőktől fogva - néhai édes atyám idejítől - a szolgálattjának csekély számát, birtoka pedig eleméhez elegendő lévén, fog szolgálni tehát bergenzei jóságomhoz ily móddal. 1. A szántáson egész idő alatt - maga erején - tartozik tenni 14 (tizennégy) napot, olyan időben, amikor a bergenzei tisztem kívánni fogja. 2. Egész esztendő alatt gyalogszerrel, azaz tenyérrel 4 heteket tartozik megtenni. Akkor azt is, és ahová parancsoltatik. 3. A hordáskor 4 egész napot - egy esztendőben - maga erején, szekérrel tenni köteles. 4. Egy esztendőben két utat, ahová a bergenzei udvar parancsolni fogja. 5. Karácsony/tyúkját négyet, és tizenkét tojásokat adni köteles. 6. A kender nyövést, tilolást, áztatást, fonást, szövést felesége megtenni tartozik. 7. Mindezen szolgálattját igazán, híven és józanon megkívánom. Oly hozzáátétel, hogy a szolgálatra mindenkor jókor kitégye, tisztartójának engedelmeskedjék. 8. Amely házban és örökségben lakik, az azonkívül is uraságé lévén, abból semmit oblienalni, elzálogosítani szabad nem léssen. Épületeit, conserválni tartozik kertjeit. Azokat a tűztől megoltalmazni. 9. Midőn pedig változni akarna, - az ország törvénye szerint 3 hónappal - nékem és tisztemnek hírt tégyen, és maga helyébe hasonló szolgálatra való, jó gazdaembert eléállítson, hogy így ezáltal kárba örökségem ne mennyen. Továbbá ami pere vagy bántódása lenne, maga fejétől perelni, és azt eligazítani szabad nem léssen. Hanem hírt tégyen mindenkor tisztemnek. Én is így ígérem mosiájában !!! voló meghagyattatását, és külső - háza után való - appertinentiak megadását. Írtam M/aros/vásárhelyt a fenn írt napon és esztendőben.
 Én előttem: arkosi Sigmond gróf Lázár Joseff

Contract cu groful Lázár József, 1820

După toate acestea localitatea, într-un an, slujește prin forțe proprii cu 4 boi 55 de zile, cu 2 boi 2080 zile de muncă, cu palmele 3304 zile de muncă și dă în total 58 găini de Crăciun și 540 de ouă.

Pe lângă acestea pentru groful Lázár József în cultura cânepii și a lânii se datorează cele amintite mai sus.

IV. Care sunt beneficiile locului, așezare, bunuri și drepturi comunale, alte izvoare de câștig? Care răutățile?

Răspuns: Beneficiile:

1. Hotarul nostru are două câmpuri pe care cu schimbul le folosim astfel: 1/3 în fiecare sezon, celălalt într-un sezon obișnuim să-l semănăm cu porumb. Sunt de fertilitate medie. Tot hotarul este în jurul satului, foarte aproape, ușor de gunoit, tot felul de cereale făcându-se. Recolta este medie, dacă se gunoiește, după 1 mierță semănătură de toamnă obținem 3 clăi (4,5 mierțe). O claie produce 1și 1/2 mierțe boabe. Pământul arabil se lucrează cu 4 boi.

2. Fânețele noastre 3/4 sunt lângă pârau. De două ori sunt cosite. 1/3 sunt folosite tot anul, iar 2/3 sunt folosite cu schimbul. Se produce fân bun. Pentru comunitate fâneața este bună. Toate animalele mănâncă bine. În afară de acestea, Orașul are un loc de cosit pe care în fiecare an îl putem folosi, poate fi cosit de două ori. Produce 71 de căruțe de fân. Acest rât Consiliul orașenesc a obișnuit să ni-l împartă în folosință, două părți cei cu boi și una parte cei fără boi. Pe acest rât se face fân amar pe care boii nu-l mănâncă, dar pentru oi și alte animale îl putem folosi și dacă îl ducem în Țirgu-Mureș pe bani buni îl dăm.

3. Satul nostru se află la o depărtare de o jumătate de oră cu carul cu boi de Țirgu-Mureș. În acest oraș produsele noastre se vând bine. Unii dintre noi pe *piața* orașului, în târgul săptămânal și în timpul Târgurilor de țară (4) ne ocupăm și cu măcelăritul. Unii și cu mierea. Noi care suntem ai Orașului-Consiliului orașenesc la Vama podului nu plătim vamă. Nici la piață nu plătim vamă, numai măcelarii când fac tăieri plătesc jumătate de vamă. Aproximativ de o jumătate de an după pielea de vită, oaie, miel, capră jumătate de vamă pun pe noi. De aceea am depus plângere Stimatului Consiliu orașenesc. La Țirgu-Mureș obișnuiește să fie târg săptămânal și peste an 4 târguri de țară. Și alte târguri sunt aproape de satul nostru: la Reghinul Săsesc sunt asemenea târguri săptămânale în care o dată pe săptămână este târg de tauri. Peste an mai sunt târguri de țară la: Miercurea Nirajului-2, Fântânele-2, Urmeniș-2, Petelea-2, Sânpaul-1 1/2, Luduș-3, Ghindari-3, Teaca-3 etc. La aceste târguri am obișnuit să mergem pentru a cumpăra diferite animale. Apropierea orașului face ca pe plată, cei care au înclinație pentru aceasta, să obișnuim să ducem de la un târg la altul comercianți și meșteșugari. Țirgu-Mureșul fiind aproape și folosul acela îl luăm că iarna din pădurile orașului vânzându-se metri-lemn, cea mai mare parte obișnuim să o transportăm acasă, unii pe bani, alții în parte (lemn și bani), fiecare cum se înțelege. La oraș arăm cu plugul dacă avem timp primăvara și toamna. În vremea transporturilor de grâu și fân și atunci putem câștiga bani.

4. Pășune comună nu avem, dar pentru că Domnii de pământ nu au obișnuit să țină animale de curte în hotarul acesta, pășunează boii, vacile, taurii, oile, porcii, noștri. Și în pădurile alodiale animalele noastre pasc libere, cu excepția

noilor tăieri unde trei ani se interzice pășunatul. În afară de aceasta, când mergem la slujba de pe hotar, unde animalele orașului pot să pască, pot să pască și animalele noastre, fapt pentru care nu avem nevoie să pășunăm în alte sate.

5. Loc de adăpat avem destul.

6. Lemn de construcție și pentru foc pentru noi separat nu avem. Dar nouă pentru că suntem oamenii Consiliului Orășenesc, înainte de asta a fost așa că pentru construcție, din pădurea alodială primeam lemne. Din acestea ne făceam casă, coș, cotețe și alte dorite construcții. Acum însă, să fie cinci ani Consiliul orășenesc a făcut 5 case jelerești. Toate materialele, mâna de lucru Orașul le-a dat. Lemnul pentru coș, coteț și alte construcții dacă am cerut l-am primit. În sat și în hotar lemnul necesar podurilor Orașul a obișnuit să-l dea. În privința lemnului de foc, nouă oamenii orașului, Consiliul orășenesc a obișnuit să ne dea în unii ani o bucată de pădure pe care noi între noi o împărțeam în mod egal. În acest an am primit dintr-o săgeată (de pădure) 4 brațe de lemne de foc. Au fost ani în care Orașul nu ne-a dat lemne. Pădurea din care primeam lemne de foc Consiliul obișnuia să o pășuneze. În afară de aceasta se obișnuia să se dea lemne cu ocazia măritatului unei fete sau a însurătorii unui fecior în sat, dacă fiecare era din sat, chiar și nașii, fiecare separat primea o căruță de lemne de foc. Dacă cineva murea acasă atunci la casa mortuară Orașul obișnuia să trimită o căruță de lemne de foc.

Noi cei care suntem oamenii grofului Lázár József de Fântânele, casele le avem de la Domnie. Numai acoperișul ține de noi, dar de aceea niciodată nu am cerut paie. Pentru alte construcții lemnele le cerem de la grof. În ce privește podul nostru, lemnele dorite, în jurul iosagului-sesiei și a unei mici grădini necesarul de nuiele și pari ni-l dădea și ni-l dă și acum. Lemne de foc nu am primit niciodată, ci de aici din hotarul acesta sau din localitățile vecine pe bani găsim lemne. Ducem și la oraș lemne la vânzare noi bărdășenii.

7. După munca manuală în hotarul Tîrgu-Mureșului și în oraș, cu ziua, iarna-vara, putem câștiga un ban. Noi care suntem oamenii Consiliului orășenesc, orice muncă se ivește din partea Orașului ca zilieri, contra cost, ne dă acea lucrare, adresându-ne gospodarului orășan, înaintea altora.

Așa că atunci când alții iarna nu găsesc de lucru, și dacă dorim să lucrăm cu ziua, de la Consiliul orășenesc putem câștiga bani.

8. Păduri de ghindă nu sunt.

9. Nici un fel de dijme nu avem, niciodată nu am avut în obicei.

10. Grădini de zarzavat și de pomi fructiferi, unii mai mult alții mai puțin, avem cu toții. În afară de 5 care acum nu demult și-au construit casa, aceia n-au pomi fructiferi dar grădină de zarzavat au.

11. Trestie locurile noastre n-au.

12. Comerț cu sare n-avem.

13. Fabrici nu sunt.

14. În hotarul nostru nu sunt râuri pentru comerț și plutărit, dar în hotarul Tîrgu-Mureșului este râul Mureș pe care se desfășoară plutăritul comercial. Unii

dintre ai noștri, feciori plutași, au obișnuit să meargă și să câștige un ban.

15. Crâșmărit fără limite între Domnii de pământ nu este, dar Orașul a obișnuit să dea în arendă dreptul de crâșmărit. Groful Lázár József din partea lui a dat voie la crâșmărit oamenilor lui. Începînd cu ziua de Sfântu Mihai și până la Anul Nou cu toții au drept de crâșmărit.

16. Avem locuri de topit cânepa.

17. În hotarul nostru nu sunt mori, dar în vecini la Sântana, la Curteni și Țirgu-Mureș sunt mori de făină bune și unde măcinăm tot timpul.

18. De noi este foarte aproape Țirgu-Mureș unde sunt tot felul de prăvălii, farmacii și diverși meseriași. Și în sat este un fierar.

19. În hotarul nostru sunt meri și pomi pădureți a căror recoltă ne este îngăduit să o folosim. Când este o recoltă bună-atâtea fructe sălbatice se fac încât putem să și vindem o parte și am și vândut.

20. În sat la noi fierarul, păstorii de vite și porci, au casele lor, pentru alte dorite construcții, lemnele (de cotețe etc.) Orașul a obișnuit să le dea fără nicio plată.

21. Cultivăm tutun și din asta câștigăm bani. Cu atât mai mult, cu cât suntem aproape de oraș și orașenii vin și cumpără direct de la noi. Când nu cumpără direct de la noi, atunci cu maja (100 kg) sau cu legătura ducem la Țirgu-Mureș și fără nici o opreliște le vindem.

22. În vremea cositului cu carul de doi boi servim, dacă ne place, putem sesiza Orașul, și pentru o zi de coasă se consideră o zi de slujbă cu doi boi. Dar totuși, pentru o zi de cosit primim ba 10, ba 20 de crăitari, în funcție de vreme.

Răspuns: Pagube nu sunt.

V. Care e mărimea sesiei întregi, de câte câble vieneze e un iugăr? Dacă se poate cosi și otava?

Răspuns: Cât arabil și cât de fâneață are un colon nu știu. Nu știu nici câte mierțe vieneze pune. Cât privește raturile pot fi bine cosite, am arătat.

VI. Câtă e robota în zile, și cu câte vite în jug se face? Li se socotește și mersul și venitul?

Răspuns: Nouă, care servim Orașul ni se știe și dusul și întorsul.

VII. Dijma, nona de când și din ce dau oamenii slujitori? Sunt în uz și în alte părți jurisdicției?

Răspuns: Dijma nu a fost în obicei niciodată. Dar în fiecare an dăm găina, ouăle în modul arătat mai sus. Pe partea grofului mai toarcem și țesem.

VIII. Câte sesii pustii sunt în sat, de când și de ce sunt pustii, cine le folosește?

Răspuns: Sesii pustii nu sunt.

IX. Din pădurea lor țăranii pot tăia liber și pentru negustorie? Pot folosi pădurea domniei și de pe alte hotare? În sfârșit, pot să-și vândă, să-și cumpere liber sesiile?

Răspuns: Privind pădurea am răspuns. Nu este în obicei cumpărarea și

vânzarea sesiilor și liberă n-a fost niciodată. (Întrebările din David Prodan, op.cit., pag. 308; Răspunsurile din Marosszék parasztvallomásai 1820-ból, Debrecen, 2001, pag. 162-167.) Cei doi conscriptori realizau și o prezentare sintetică a localității la 9 iunie 1820:

*„Pe acest preamult descris hotar al locuitorilor bărdășeni, după cum am observat noi, în general este îndosît și în mare parte spre nord, dar satul este așezat aproape în centrul hotarului, din toate părțile acesta este aproape de sat. Pornind de la aceasta este ușor de îngrășat și de obținut o producție medie în tot hotarul. Acest sat este o așa așezare, pe care locuitorii nu o lasă pustie, din contră se înmulțesc continuu.”*¹²¹

Conscripția ne înfățișează un tablou complex și mai concret asupra următoarelor aspecte: stăpânii de pământ și stratificarea lor-2 (Orașul și groful Lázár József); populația aservită-54 de iobagi și un jeler; pământul și animalele de jug aferente, în posesie și proprietate; stratificarea juridică și economică după pământul arabil deținut; obligațiile față de stăpânul de pământ și față de stat; tehnologia cultivării pământului arabil deținut, sistemele de cultivare a pământului, sistemele de culturi, de refacere a fertilității solului; uneltele și atelajele utilizate în cultivarea pământului, recolta obținută la porumb nu a fost menționată de bărdășeni, dar cei din Band au arătat că la 1 mierță boabe de porumb semănată primăvara obțineau toamna la cules 60 mierțe porumb știuleți (5 mierțe porumb știuleți = 2 mierțe porumb boabe), exploatarea fânețelor, a intravilanului, a pășunilor, a pădurilor, a fântânilor de apă sărată (nu e cazul la Bărdești, la Săbad-Voiniceni, da); resursele de venituri bănești a țăranilor aserviți; morile (nu la Bărdești), meseriile țăărănești (un fierar), ocupațiile suplimentare ale aserviților. Principala obligație față de nobil era *robota-claca*, mărimea ei în contextul lor juridic, de stare iobăgească, numărul zilelor de robotă pentru cei cu animale de tracțiune sau fără animale de tracțiune (cu brațele), fără a depinde de mărimea sesiei intravilane.

Cei doi nobili pretindeau robota după nevoile proprii: la aratul de toamnă și primăvară, la semănat, la cărat, la gunoire, la transportul lemnului, la transportul cerealelor la Tîrgu-Mureș și alte localități, la căpălit-prășit, la cosit, la strânsul fânului, la seceriș, la clădirea stogurilor, la culesul porumbului, la culesul strugurilor-la Tîrgu-Mureș, la reparații, la construcții în oraș etc.

Robota cu animalele și cu brațele era prestată alternativ, dar în același an ambele forme, numită și robotă „continuă”. Robota prestată cu „ruptul” se pretindea la muncile agricole principale.

În tabelul de mai jos oglindesc cele două tipuri de robotă practică de iobagii-bărbați de la Bărdești.

¹²¹ Marosszék parasztvallomásai 1820-ból, Debrecen, 2001, pag. 167.

Tabelul nr. 19

<i>Denumirea localității</i>	<i>Robota cu „ruptu”</i>	<i>Robota „continuă”</i>	<i>Nu apar cu robotă</i>
Bărdești	3	49	2

Femeile au fost menționate la muncile „peste robotă”: la smulgerea și prelucrarea cânepii, la torsul și țesutul cânepii, câlților, al lânii etc. Peste robotă femeile aveau obligația de a presta *claca* pe care o prestau frecvent în locul judei satului, o zi pe an, pe seama notarului satului, plătit de stăpânul de pământ, o zi pe an, dar angajat de comunitate. Prestau astfel de zile de clacă și pentru taurul asigurat de stăpânul de pământ-Orașul.

Această obligație de clacă era condiționată însă de avantajele-beneficiile asigurate de stăpânul de pământ.

Tabelul următor prezintă mărimea robotei bărbaților, pe zile.

Tabelul nr. 20

Numărul țăranilor care au prestat

<i>Localitatea</i>	<i>Cu „ruptul”</i>	<i>1-2 zile</i>	<i>2 zile</i>	<i>3-4 zile</i>
Bărdești	3	20	29	1

Ne amintim că paznicul de pădure Batya Zaharie, al grofului Lázár József, nu efectua robotă. Pământul cucerit de la natură prin defrișare în general, la noi, constituia principala sursă de subzistență pentru țăranimea aservită-colonii (iobagii cu drept de strămutare). Colonii au primit la Bărdești intravilanul cu casa și cu „apartenențele” adică extravilanul, suprafața arabilă și fâneața de aici rezultând robota menționată mai sus.

Tabelul nr. 21

Pământul arabil și fâneața aflate în folosința țărilor-coloni

<i>Localitatea</i>	<i>Pământ arabil / iugăre</i>	<i>Fâneață / iugăre</i>
Bărdești	242, 625	32, 875
(Voiniceni)	(438, 25)	(85, 5)

Repartiția pe familii a lotului intravilan și a extravilanului (arabil și fâneață) la Bărdești era următoarea, neexistând nicio corelație între mărimea intravilanului și cea a extravilanului¹²²:

Tabelul nr. 22

Nr.	<i>Nomina et Cognomina</i>	<i>Capacitas fundi. Intravilani.</i>	<i>Sessionalis/ Terrae arabiles/ Jugeres</i>	<i>Sessionalis prata (rât) bis falcalia</i>
1	Coloni Libera Civitatis Hadaró Jákob	M.Vásárhely 3	6 6/8	2/8 2/8 3/8
2	Godán Nyikuláj	1 1/4	2 4/8	½ ½ -
3	Pintyilie Vonyuj	1 1/:	2 4/:	1/:
4	Pintyilie Zahariá	- 2/:	2 4/:	1/:
5	Bergyian Jákob	1 2/:	6 6/:	2/:
6	Hadaró Szimion	3 3/:	6 6/:	2/:
7	Ignát Vaszily	- 3/:	4 4/:	1/:
8	Hadaró Silip	2 -	2 4/:	1/:
9	Iff. Molduván Lupuy (Jun.)	1 2/:	2 4/:	1/:
10	Hadaró György Id.Hadaró Urszuj	1 2/:	2 -	1/:
11	Saulián Iuvón	1 2/:	2 4/:	1/:
12	Pele Pribák Lupuj	1 -	2 4/:	1/:
13	Godán Stéfán	2 -	2 4/:	1/:
14	Pele Demeter	2 1/:	6 6/:	2/:
15	Pintyilie Vaszily Pintyilie Todor	2 2/:	6 6/:	2/:
16	Stéfán Demeter	2 -	6 6/:	2/:
17	Andréka Petra	- 2/:	2 4/:	1/:
18	Molduván Kosztin	- 2/:	6 6/:	2/:

¹²² D.G.A.S.-Mureș, *Colecția de microfilme-Conscripții urbariale*, Rola 612, poziția 643-645.

	Moldván Demeter			
19	Andréka Nyikuláj	- 1/:	2 4/:	1/ 1/ -
20	Pintyilie Szimion	2 -	6 6/:	2/ 2/ -
21	Ignát Obresa	1 -	6 6/:	2/ 2/ 3/:
22	Hadarou Juvon	3 -	6 6/:	2/ 2/ 3/:
23	Gábor Szánduly	2 -	6 6/:	2/ 2/ 2/:
24	Gábor Stéfán	1 2/:	6 6/:	2/ 2/ 3/:
25	Pintyilie Petra	1 2/4	6 6/8	2/8 2/8 4/8
26	Gogán Juvon	- 3/4	6 6/:	2/ 2/ 3/:
27	Hadaró Pável Hadaró Miháj	1 2/4	2 4/:	1/ 1/ -
28	Pele Szimivon Petér	2 -	6 6/:	2/ 2/ 4/:
29	Molduván Juvon	1 2/:	6 6/8	2/ 2/ 3/:
30	Molduván Vaszily	2 -	6 6/:	2/ 2/ 4/:
31	Pele Juvon	2 -	2 4/:	1/ 1/ -
32	Ignat Juvon	- 2/4	2 4/8	1/ 1/ 2/:
33	Pintyilie Gavrilă	1 2/:	2 4/:	1/ 1/ 2/:
34	Moldován Lupuy	2 1/:	6 6/:	2/ 2/ 3/:
35	Hadaró Dumitru	2 1/4	2 4/:	1/ 1/ -
36	Pintyilie Todor Pintyilie Dumitru	1 2/:	2 4/:	1/ 1/ 2/:
37	Flora György	2 2/:	6 6/:	2/ 2/ 3/:
38	Silip Mihály	2 2/:	2 4/:	1/ 1/ -
39	Bérgian Joszip	2 3/:	2 4/:	1/ 1/ 2/:
40	Bérgian Todor	1 1/:	2 4/:	1/ 1/ 2/:
41	Graur Dumitru	1 -	2 4/:	1/ 1/ -
42	Bárdosan Andréka	- 2/:	2 4/:	1/ 1/ 2/:
43	Bérgián Obreja	1 -	2 4/:	1/ 1/ -
44	Szent Marton Györgye	1 1/:	2 4/:	1/ 1/ 2/:
45	Mantján Juvon	1 -	2 4/:	1/ 1/ 2/:

46	Molduván Indrēj	- 3/:	2 4/:	1/: 1/: 2/:
47	Szent Martón Kosztin	1 2/:	6 6/:	2/: 2/: 3/:
48	Pele Kretsun Timeran Stéfán	1 2/:	6 6/8	2/: 2/: 3/:
49	Molduvan Todorne	1 1/:	2 2/:	1/: 1/: -
50	Stéfán Todorne	1 1/:	6 6/:	2/: 2/: 4/:
51	<i>M.D. Comitis Josephis</i> <i>Lázár,</i> Batye Zaharia	<i>de Gyalakuta</i> 2 -	6 4/:	1/: 2/: 3/:
52	Kozepso Molduván Vaszily	2 -	6 6/:	1/: 2/: 3/:
53	Molnár Juvan	3 -	9 9/:	1/: 2/: 3/:
54	Molduván Györgye	1 -	6 4/:	1/: 1/: 1 2/:
1.	<i>Sub Inqilinus Libera</i> <i>Civitatis</i> Tymeran Stéfán	<i>M.Vásárhely</i> -	-	- - -

Summa 55 87 242 5/8 9 3/8 9 6/8 13 6/8
 (Summa) (55) (87) (242,625) (32.875)

Din tabel am remarcat cele două văduve de la poziția 49, Molduvan Todorné și poziția 50, Stéfán Todorné, care și-au asumat răspunderea îndeplinirii obligațiilor feudale față de Nobil-Oraș, pentru a păstra intravilanul-extravilanul, simțindu-se în putere să lucreze asemenea unui cap de familie-bărbat, poate neavând băieți mari care să preia asemenea unui bărbat-cap de familie, obligațiile acestuia.

O sinteză a situației țăranimii aservite după pământul aflat în folosință este oglindită în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 23

<i>Localitatea</i>	<i>Fără pământ</i>	<i>0-2/ iugăre</i>	<i>2-5/ iugăre</i>	<i>5-8 /iugăre</i>	<i>8-15/iugăre</i>
Bărdești	1	-	29	24	1

Remarcăm că cea mai numeroasă pătură era cea formată din țăranii aserviți cu 2-5 iugăre de pământ în folosință, 52,7 % din numărul iobagilor cu drept de

liberă strămutare, iar cu 5-8 iugăre de pământ arabil, 24 de coloni respectiv 43,6 % din numărul total al țăranimii aservite. Strămutarea era condiționată de îndeplinirea obligațiilor. Numai 1 țăran nu avea pământ în folosință; în tabel el este menționat la poziția 48, locuind pe sesia lui Pele Kretsun, cred că era sluga acestuia. Pentru a avea o imagine completă asupra stratificării sociale și economice a aserviților la Bărdești, trebuie să cunoaștem și situația deținerii animalelor de tracțiune, respectiv stratificarea în funcție de numărul animalelor de tracțiune avute. Potrivit mentalității feudale, se foloseau ca animale de tracțiune doar *boii* și foarte rar caii sau bivoli. Vacile erau folosite ca animale de tracțiune eventual la muncile efectuate pe pământul aflat în folosință proprie. Urmează tabelul reflectând stratificarea țăranilor-coloni după numărul de animale de tracțiune:

Tabelul nr. 24

<i>Localitatea</i>	<i>Cu 4 boi</i>	<i>Cu 2 boi</i>	<i>Cu un nr. necunoscut exact</i>	<i>Fără animale de tracțiune</i>	<i>Cu situația neclarificată</i>
Bărdești	-	-	18	36	1

Din acest tabel rezultă că 60% din colonii-iobagi nu aveau boi de tracțiune, iar 40% cu o situație necunoscută exact, ceea ce denotă o sărăcie a populației aservite. Fenomenul care a afectat peste 60% din țăranimea aservită de la noi, trebuie privit în strânsă legătură cu calamitățile naturale din anii 1813-1818, ani ploioși, când țăranii au sacrificat până și animalele de jug pentru a scăpa de foametea ce bântuia, neavând ce da animalelor, căci stăpânul de pământ-Orașul, inclusiv fiscul regal, au venit extrem de rar și cu măsuri insuficiente în ajutorul lor. Pierderea lor însemna o grea lovitură pentru gospodăria țărănească.

Erau necesari ani îndelungați pentru refacerea efectivelor de animale mari și mici, după cum rezultă din informațiile documentare contemporane cu epoca. Plantele cultivate cu precădere au fost: grâul de toamnă, secara, grâul amestecat cu secara, alacul, orzul, ovăzul, porumbul, cânepa, tutunul. În intravilan în grădinile de lângă casă se cultiva: cartoful, varza, fasolea etc. Am remarcat din declarațiile juraților și ale martorilor că la Bărdești nu se pactica dijma din produsele hotarului și ale grădinii excepție găina și ouăle.

Vița de vie nu este menționată, dar știm din Conscriptia anului 1785, că se înființase Via (de Sus) fără a se preciza în care hotar. Se lucra la vie în oraș pe bani, sau în contul zilelor de robotă. În tabelul de mai jos menționez plantele cultivate în hotar:

Tabelul nr. 25

<i>SATU</i>	<i>Grâu de toamnă</i>	<i>Secară</i>	<i>Grâu cu secară</i>	<i>Alac</i>	<i>Porumb</i>	<i>Orz</i>	<i>Ovăz</i>	<i>Câneapă</i>	<i>Tutun</i>
Bardos	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Tutunul cultivat aducea venit important familiilor în urma valorificării pe piață și de acasă conform martorilor săteni. Sistemul de cultivare a pământului consta în faptul că niciodată nu se cultiva toată suprafața agricolă, era așa-numitul asolament bienal sau trienal. Un câmp, 1/3 era lucrat anual, 1/3 era lăsat să se odihnească „ogor”, iar restul se cultiva alternativ de la an la an prin rotație. Câmpul folosit anual, considerat cel mai bun și cel mai fertil, era destinat cultivării porumbului.

Se practica gunoiera pentru refacerea fertilității solului, pentru creșterea producției, obținerea unei recolte bune. Cultivarea pământului necesita un întreg sistem de lucrări, începând de la pregătirea uneltelor, apoi pregătirea pământului pentru semănat, până la recoltarea culturilor, înmagazinarea lor.

Aratul se făcea cu 4 boi (două atelaje), dar și cu 2 boi, după cum s-a declarat. La cărat se utilizau 2 animale de jug.

Documentul nu cuprinde tehnica însămânțării. Ea e cunoscută din literatura de specialitate, că semănatul se făcea prin împrăștierea cu mâna a boabelor-grăunțelor pe pământul destinat cultivării păioaselor și porumbului. Se cunoaște cantitatea de sămânță utilizată: 1 mierță boabe la semănăturile de toamnă.

Întreținerea culturilor cerea cel mai mare volum de muncă și efort prin plivitul păioaselor, prin prășitul-căpălitul porumbului, căpălitul tutunului etc. prin efectuarea a două prașile.

Recoltarea păioaselor se făcea cu secera, păioasele fiind legate în snopi, care erau clădiți în clăi, formate din 26-32 de snopi. Căratul păioaselor în curtea sau șura gospodarului-colon, ca și pe domeniile alodiale, se făcea prin efortul comun al mai multor familii de țărani.

Culesul porumbului se făcea tot prin întrajutorarea mai multor familii de țărani-coloni. Pentru căratul snopilor și a știuleților de porumb, căruțele au fost amenajate special pentru a spori spațiul de încărcătură cu niște prăjini la snopi, sau scânduri la știuleți sau cu un coș de căruță. Conscriptia nu face referire la înmagazinarea recoltei, dar conține date concrete cu privire la mărimea ei.

Iată recolta obținută la principalele plante cerealiere după 1 mierță cereale semănate, conform declarațiilor:

Tabelul nr. 26

<i>Localitatea</i>	<i>Grâu de toamnă</i>	<i>Secară</i>	<i>Grâu cu secară</i>	<i>Orz/ovăz</i>
Bărdești	4,5 mierțe	4,5 mierțe	4,5 mierțe	-

Recolta la porumb nu este menționată de bărdășeni.

În perioada studiată nu se cultivau plante furajere, ci doar „iarba” crescută pe „rături” de pe șes, numită și „iarbă de fân” și „iarbă” crescută pe fâneată, pe pante sau pe dealuri. „Iarba de fân” crescută pe șes, pe terenuri mai umede creștea mai rapid și mai deasă, dar conținea și „plante acre” care nu le plăceau vitelor.

Reprezentanții bărdășenilor au declarat că 3/4 din fâneata lor era lângă pârau (1/4 pe deal), iar 1/3 era folosită tot anul 2/3 folosită cu schimbul, plus lotul dat de Stăpânul feudal în râul orașului și împărțit de săteni în funcție de numărul de animale.

Deși suprafața de fâneată a satului era redusă, țăranii-coloni s-au declarat mulțumiți de calitatea fânului, apreciind că obțineau bani și din vânzarea lui. De pe un iugăr de fâneată se obțineau 2 căruțe de fân, iar de pe un iugăr de „rât” 3 căruțe de fân.

De pe râul orașului se obțineau 71 de căruțe de fân. În tabloul de mai jos reprezintă exploatarea suprafețelor de fânețe cosite de două ori sau mai puțin .

Tabelul nr. 27
Fâneată cosită de două ori

<i>Localitatea</i>	<i>Întotdeauna</i>	<i>Mai rar</i>	<i>Deloc</i>	<i>Otavă</i>
Bărdești	9,375 (iugăre)	9,75 (iugăre)	13,75 (iugăre)	+

Otava este iarba cosită a doua oară, fân cosit toamna, a doua iarbă.

Pășune comună nu era la Bărdești, cu îngăduința Consiliului orașenesc era permanent folosită pășunea alodială și se pășuna și în pădurea alodială. S-a rezervat și din ogor o parte pentru pășunat, după cum au declarat martorii. Bărdășenii erau mulțumiți de posibilitățile de pășunat pentru animalele mari și mici pe care le aveau.

Pădurea dintre hotarele Bărdeștiului era a Nobilului feudal-Orașul în general, a grofului Lázár József și prea puțin a comunei și a Bisericii. Legat de aceasta, după cum am arătat, de-a lungul timpului au fost reclamații către Consiliul

orășenesc-Magistrat „privind acaparări forțate, restricții privind exploatarea lemnului de foc și de construcție după cum am văzut mai sus în Conscripție. Studiind Colecția de microfilme¹²³ aflăm noi date de toponimie, anume despre „In Promontorio Csetetzully” (Cetățuia) de pe domeniul orașului unde s-au dat parcele pentru cultivarea viței de vie (Viile de Jos).

Deci, a existat acest toponim pe Ghitara, unde arheologul Valeriu Lazăr a executat acea periere de suprafață, stabilind apoi că acele resturi de artefracte sunt de la sfârșitul epocii neolitice și începutul epocii bronzului, cultura Coțofeni, după cum am amintit. Toponimul „Cetățuia” s-a uitat până în zilele noastre, a rămas toponimul „Viile de Jos”.

Iată-i pe beneficiarii loturilor de viță de vie (de la Ciurgău pe dreapta, pe răzoare):

Tabelul nr. 28

<i>Nr.</i>	<i>Nomina et cognomina</i>	<i>Capacitas. Jugera.</i>
1	Hadaro Jakob	1/16
2	Godan Nyilulay	2/16
3	Pintyilie Vonuy	3/16
4	Hadaro Sziminyivon	2/:
5	Hadaro Silipi	2/:
6	Iffj.Molduvan Lupuj	2/:
7	Iffj.Hadaro Gyorgue	2/:
8	Saulean Iuvon	2/:
9	Pele Pribak Lupuj	2/:
10	Pele Demeter	2/:
11	Pintyilie Vaszly	2/:
12	Stefan Demeter	2/:
13	Molduan Kosztin	2/:
14	Pintyilie Sziminyivon	2/:
15	Ignat Obresa	2/:

¹²³ D.G.A.S.-Mureș, *Colecția de microfilme*, rola 612, poziția 649.

16	Hadaro Iuvon	3/:
17	Gabor Atephan	2/:
18	Pintyilia Peter	4/:
19	Godan Iuvon	4/:
20	Pele Szimnyivon Peter	4/:
21	Molduvan Juvon	2/:
22	Id. Molduvan Vaszily	2/:
23	Pele Juvon	4/:
24	Ignat Juvon	2/:
25	Hadaro Dumitru	2/:
26	Pintyilie Todor	4/:
27	Flora Gyorgy	3/:
28	Filip Mihaly	4/:
29	Bergian Joszip	2/:
30	Szent Marton Gyorgye	2/:

Summa: 4 iug. 7/16 stj.

Terenul acordat de Oraș pentru cultivarea viței de vie pe panta aceluia promontoriu (ieșind de pământ înalt și abrupt, înaintat) al dealului Ghitara, loc înșorit, care a necesitat multă muncă pentru terasare, parcele reduse, sferturi de iugăr și mai puțin, însăși munca la vie cerea mult efort.

Impozitul pe vie era sporit față de stat, stabilindu-se pe baza producției medii. Sunt „Viile de jos” după cum le știm noi, de la Ciurgău pe dreapta, pustiite după înființarea CAP-ului (Cooperativei Agricole de Producție), după 1964¹²⁴.

Existența *pieții* de la Tîrgu-Mureș a dus la dezvoltare producției de marfă, a surplusului de produse valorificate-vândute la oraș pentru a procura bani în vederea achitării „dărilor regale”, a achiziționării de noi animale de jug, a unor unelte agricole, în vederea ameliorării condițiilor de trai, a unor nevoi spirituale (carte de rugăciuni, icoană), eventual pentru trimiterea copiilor la școli etc. Ea a determinat mutații în mentalitățile economice tradiționale, bărdășenii s-au obișnuit să producă mai mult din produsele cerute pe piețele de desfacere-târgurile săptămânale și

¹²⁴ Liviu Botezan, *Posesiuni obștești ale țăranilor în județul Mureș*, în Marisia, nr. IX. 1979, pag. 175-200.

anuale: Tîrgu-Mureș, Reghinul Săsesc, Râci, Teaca, Sânpaul, Luduș, Miercurea Niraj etc.

Martorii menționau ca sursă de bani și munca la oraș ca zilieri, contra cost, la vie, cosit, arat, căpălit, căraușie, plutărit etc.¹²⁵ S-a păstrat până în zilele noastre obiceiul de a duce la piață, la vânzare, ouă, pui, găini, miei, porci, puieti, zarzavaturi, plante medicinale, plante aromatice (mărar, cimbru, pătrunjel, tarhon) amintindu-mi de Tușa Savetă, Tușa Firă, Unchiul Vasile, Unchiul Ștefan, Unchiul Iacob și alții. Orbán Balázs¹²⁶, scria că „la 9 aprilie 1824, Groful Lázár József și-a vândut partea de moșie din Bărdești, Orașului, pentru 3.000 Florini, Orașul devenind singurul nobil-senior al satului...”

Ultimele realități social-economice și fiscale de natură feudală din prima jumătate a secolului al XIX-lea le oferă Conscriptia fiscală de la sfârșitul lunii decembrie 1830, până la sfârșitul lunii ianuarie 1831, a satului Bărdești, ordonată de guvernul în vederea unei evidențe statistice, fiind puse 21 de întrebări, la care s-a răspuns¹²⁷.

Întrebarea I se referă la numărul gospodăriilor din hotarul satului, iar dintre acestea câte erau curii (curte nobiliară) și dacă domnii de pământ locuiesc în localitate. Răspunsul ne informează că în sat erau 55 de gospodării din care 3 curii (mici conace), una a Orașului, una a preotului și a treia a cantorului. Două erau pustii, 4 case erau ale paznicilor. Bărdeștiul era al Orașului și asesorii-jurații orașului nu locuiau în sat.

A II-a întrebare se referă la categoria socială a locuitorilor. Răspunsul fiind: Secui liberi -1; *coloni* (iobagi cu liberă strămutare) – 55; *văduve* -1.

A III-a întrebare se referă la excepții de sarcini-impozite dintre purtătorii de obligații, cine erau și din ce cauze. Se răspundea că erau 27 de scutiți: 1. Farkas Jozsef juratul Orașului-administrator; 2. Pribak Lup și 3. Molduvan Vonyisz, ca paznici ai pădurii și hotarului Orașului, condiția de jeleri cu contract cu contribuție facultativă; 4. Godan Nyikolaj; 5. Hadaro Silip, amândoi păstori pădurilor din hotarul Bărdeștiului cu statut de jeleri cu contract; 6. Molduvan Lupuj Sen(ior) curatorul Bisericii uniților; 7. Pele Dumitru clopotarul Bisericii uniților; 8. Molduan Vasilika Jun(ior) și 9. Pele Iuon amândoi pădurari ai pădurii Bisericii uniților, cu statut de jeleri cu contract; 10-13. mai sunt 4 în mizerie; 14-19. în afara acestora scutiți peste an mai pot fi: Primarul și Viceprimarul, Gornicul (pădurar-pândar), Paznicul satului, Paznicul magazinului sătesc, Îngrijitorul taurului satului; 20-27. Paznici de hotar-4, Paznici de cirezi, ciurde, - 4.

A IV-a întrebare se referă la naționalitatea locuitorilor, răspunsul fiind: Maghiari-1, restul cu toți români (oláhok).

¹²⁵ Szabó Nicolae, Pop I., *Câmpia Transilvaniei. Conscriptiile urbane din 1819-1820. Studiu economico-social privind țărănimea aservită*, Tîrgu-Mureș, 1992, pag. 40-329, la Filiala Academiei Române, Institutul de cercetări socio-umane „Gheorghe Șincai”, Tîrgu-Mureș

¹²⁶ Orbán Balázs, *op. cit.*, pagina 194.

¹²⁷ D.G.A.S.-Mureș, *Conscriptii fiscale*, nr. act 752, Anul 1830, fila 173-176.

A V-a întrebare se referă la Biserică și Preot, răspunzându-se că în sat era o Biserică greco-catolică (Greco Unitum) și legat de aceasta un preot unit.

Întrebarea a VI-a se referă la religia locuitorilor, răspunsul fiind: „Reformați-1; altfel tot satul este Greco-Unit.”

Întrebarea a VII-a se referă la învățământ, răspunsul fiind: „În sat nu este Casa școlii (Oskola Ház), dar respectatul preot din proprie bunăvoință din casa parohială a cedat o încăpere pentru învățătura copiilor, ține un învățător bun pe care îl supraveghează și îl îndrumă.”

A VIII-a întrebare cu caracter economic se referă la numărul de animale de tracțiune răspunzându-se că „sunt 16 boi, 4 vaci și niciun cal.”

Întrebarea a IX-a se referă la purtarea sarcinilor colective ale satului „cu câți boi, cai, vaci, sau dacă animale de tracțiune n-ar fi câte brațe de muncă ar fi necesare ca să se facă acele munci grele”. S-a răspuns că, pentru efectuarea sarcinilor colective „sunt 8 căruțe de înjugare a doi boi, 2 căruțe de înjugare a două vaci, dacă nu sunt de-a făta. Pălmași sunt 15.”

A X-a întrebare se referă la hotar, răspunzându-se că „acesta este foarte rău și restâns, iar munca efectuată nu-și scoate prețul. Sesiile fiind mici, pomii fructiferi nu pot fi sporiți. Satul nu are pădure, pentru că ce a avut a fost luat de Oraș-Consiliul orașenesc (Vásárhellyi Publicum-fila 174 verso), numai o mică pădurice de tufșuri este dată peste an pe care o parcelează între ei. Câștiguri își asigură la Tîrgu-Mureș cu aratul, semănatul, ca zilieri. Pășune pentru animale nu au”.

Întrebarea a XI-a privind meșteșugarii satului; se răspunde că meșteșugari nu sunt.

La a XII-a întrebare privind impozitul anual al satului, se răspunde că satul a contribuit în 1830 cu 240 Rfl. și 17 xr. către stat.

La întrebarea a XIII-a privind cheltuielile satului în 1830, se răspunde că acestea au fost de 36 Rfl. și 2 xr. Dintre aceste cheltuieli spicuiesc (fila 175): pentru ștampila satului, pentru grajdul regal militar de la Cioc (Trei Sate), pentru Comisia de recrutare a soldaților, pentru lemnul necesar podului din sat, pentru regularizarea principalului pârau din sat în zona de contact cu drumul principal pe care îl inundă, pentru veterinarul scăunal, Baktsi Antal, cu ocazia vaccinării vitelor, pentru participarea vitei primarului la 4 concursuri în alte sate, pentru conservarea grajdului, pentru hăitașii de vânătoare, pentru nevoile de lumânări și hârtie ale notarului, pentru angajarea păstorilor sătești, contribuția pentru primar, pentru comisarul de plasă și ajutorul său privind contribuțiile etc.

Anual se obișnuiește să se predea în loc de 4 brațe de lemne uscate, 6 brațe de lemn crud de stejar (cer) de fiecare om care face rost sau nu greșește plătind contravaloarea în bani.

Întrebarea a XIV-a se referă la produsele în natură predate, răspunzându-se „că acestea au fost în 1830 de: 293 porții de grâu, 259 porții de orz, 257 porții de fân”.

A XV-a întrebare se referă la răspândirea bolilor venerice în sat, răspunzându-se că în această localitate nu sunt.

A XVI-a întrebare se referă la holeră, dacă a dominat și unde, răspunsul fiind că „aici nu a dominat”.

Întrebarea a XVII-a se referă la practicarea vaccinării, conform reglementărilor superioare, răspunzându-se „că și în anul precedent au fost vaccinați”.

Întrebarea XVIII se referă la veniturile comunei, în ce constau ele, răspunzându-se că ele nu sunt, că „cheltuielile comune socotite în forinți sunt repartizate pe persoane și plătite”.

Întrebarea a XIX-a se referă la mijloacele de stingere a incendiilor, dacă există și în ce stare sunt. S-a răspuns că satul „are 1 butoi pentru apă, 4 cârlige, 2 topoare, 2 oameni cu lămpașe, 2 scări lungi și 2 scări scurte, 2 ciubere mari și 2 ciubere mai mici, 4 furci de fier”, în afară de acestea, fiecare om are stabilit ca pentru stingerea focului, cu ce unelte să se prezinte, (fila 174).

Întrebarea numărul XX se referă la regulamentul adoptat privind paza de noapte, răspunzându-se că „satul fiind organizat în 2 companii (tized) fiecare în frunte cu un căprar, aceștia pentru fiecare noapte desemnează străjerii, pentru a asigura climatul de siguranță din jur”.

A XXI-a întrebare se referă la modul de aplicare a *Decretului de cultivare a cartofului*, răspunzându-se că acesta s-a cultivat nu numai într-un lot al obștii, ci și în grădinile oamenilor și în loturile de porumb s-a semănat, dar din cauza vremii, puțin s-au făcut.

Întrebarea XXII se referă la producția de grâu, porumb și câți oameni strâmtorați-nevoiași sunt din cauza producției scăzute datorată vremii. Răspunsul a fost: „La grâu producția s-a pierdut, nimic nu s-a produs. La porumb producția a fost foarte scăzută. Din această cauză sunt 40 de gospodari fără nici un bob de cereale, ceilalți până la arat nu se ajung.”

După 12 ani bărdășenii, din nou, se confruntau cu foametea din cauza vremii ploioase.

În concluzie, Bărdeștiul la 1830 are un stăpân feudal-Orașul și 55 de țărani dependenți, satul avea o obligație financiară de 240 Rfl. și 17 xr. către stat, raportat la numărul contribuabililor, să ne amintim că erau 27 de scutiți. Numărul animalelor de tracțiune era mic, deci puterea economică a țăranilor dependenți era mică. La acestea se adăugau obligațiile în natură (grâu, porumb, fân, lemn), cheltuielile comunale, muncă etc., era împovăraător, nu surprinde că predomina sărăcia.

Un nou document, din noiembrie 1837, un *Raport* al Judecătorului scăunal Csiki József către Judecătorul Suprem Regal al Scaunului Mureș, către Subjudecătorii regali, către Notarul Suprem Regal și Subnotarul Regal, către toți Judecătorii Scaunului Mureș, că la 22 noiembrie 1837 fiind la Tribunalul Scăunal la Tîrgu-Mureș, a fost abordat de un grup de locuitori din Bărdești, Scaunul Mureș,

numiții *coloni*: Hadaro Jákob, Pintyilia Vaszily, Pintyilia Peter, Bergian Andrej, Hadaro Iuon, Pintyilie Tanászi, Flora Iuon, Gábor Vaszily, Godán Györgyi, Bergián Ioszip, Graur Sziminyion, Péla Gyaraszim, Szmártyán Kosztin Jun., Moldován Iuon Jun., Péla Iuon, Pop Todor, Jun.Hadaro Iakob, Hadaro György, Murar Sofronye, Moldován Lup, Godán Péter, Hadaro Ilia, Ignat Todor, Pintyilie Záharia, Gábor Iuonás, Péla Iuon Sen., Hadaro Szinyion, Moldován Vaszily Sen., Hadaro Szimnyion Sen., Moldován Vonyiszia, Jun..Péla Kosztin, Moldván Vonuj, Seulán Iuon, Péla Dumitru, Moldován György, Moldován Kosztin, Moldován Páskuly, Hadaro Számszon, Stefán Demeter, Hadaro Szánd, Szmártyan Györgye, Bergián Todor, Kőrös Vaszily, Stefán Stefán, Ignát Iuon, care, prin funcția sa oficială, cu experiență în acest domeniu protestează solemn și legal contra Respectatului Judecător al Tîrgu-Mureșului Lázár János, Respectatului Dicső János, Notar Principal și Respectatului Fekete József, purtător de cuvânt (orator), după ce reprezentanții Consiliului orășenesc și ai Domnilor aici menționați de către coloni, protestează față de *licitația* organizată:

Ca urmare a unui Ordin Superior obligatoriu, Consiliul orășenesc a scos la Licitatie tot hotarul Bărdeștiului pentru arendare, acolo la Bărdești, la fața locului, s-a ținut Licitatia publică, la care, de când a fost vorba de timpul (ora) la care să înceapă, au și fost prezenți reprezentanții Consiliul orășenesc, cu Contractul de arendare. Contractul de arendare nu a fost trimis spre validare din două motive:

1. pentru că și așa Exponenții-coloni deasupra sumei de arendare au depus ofertă, decum prevedea Gubernul Superior Regal care a dat un decret arătând deschis că numai 50 de zile de slujbă să se efectueze, dar Domnii-Stăpânii de pământ au dorit ca 150 de zile de slujbă să efectueze Exponenții-coloni pe deasupra sumei de arendare și aceasta imediat plătită. Pe când Exponenții-coloni în Bani au promis mai mult față de alți licitatori, dar ca peste 150 de zile de slujbă în natură să presteze asta nu au putut promite.

2. pentru că Stăpânul de pământ-Orașul a dorit să expedieze Contractul, după care Hotarul, numai atunci, să-l transfere pe Exponenți ca Arendaș, după ce Gubernul Regal ar fi dat o nouă reglementare în sensul ca ziua de plată a arenzii să înceapă de Sfântul Mihail (29 septembrie), la care ei nu s-au obligat, de care în timpul licitației n-a fost vorba și Exponenții ce au promis la Licitatie, acelea fără condiționări au promis. Deci, sub altă formă dorindu-se să se scrie Contractul, decât cum s-a vorbit la licitație, și esențial în motiv, atunci Contractul nu s-a expedit. În această cauză Gubernul Suprem Regal ar fi fost anunțat, dar așa este? Pentru că Exponenții aceasta n-o știu, ba „aiuriți” au aflat la 12 noiembrie la Bărdești, că Consiliul Magistraților-Orășenesc a organizat o nouă Licitatie ținută în Oraș la Primărie, fără înștiințarea Exponenților-coloni în sat, despre noua licitație instituită, despre locul și timpul ei, publicarea lor, nu s-a făcut, deci Exponenții doar întâmplător, surprinși au aflat.

Ca nemulțumiri să nu fie, ziua următoare la 13 noiembrie, s-au prezentat la slujbă la Mureșeni pe o vreme nefavorabilă, plecând din satul lor în zori înainte de

a se lumina, la ora 4, și până seara târziu au stat la Mureșeni lucrând. O parte a Exponenților la miezul nopții, iar alții numai în cealaltă zi, în zori, au ajuns târându-se acasă, toată ziua și noaptea ținând ploaia torențială, cu toții fiind forțați și îngroziți să se gândească la soarta lor viitoare nenorocită. Aceasta pentru că Înalțul Grof și Funcționarii lui, deja la această primă slujbă depusă au promis că în condiții de slujbă vitrege Exponenții vor fi munciiți cu palmele până când „pielea și carnea” le vine jos rămânându-le numai oasele, și în asemenea condiții au anunțat că n-ar avea nevoie, Preaînaltul Grof, de slujba „de animale”, ci doar în loc de 2 zile de slujbă „de animale”, de 4 zile slujbă pe jos câte doi, pontată, într-o săptămână, 4 zile de slujbă domnească să efectueze Exponenții, 2 zile la făcut de drumuri, în afară de asta în Tîrgu-Mureș, 2 oameni să cearnă de dimineața până seara la 9-10 și în asta și Duminici, amestecat.

Câte zile mai rămân pentru Exponenți și Impozitul cine-l realizează, ce soartă îi așteaptă? Pentru că totdeauna voința Exponenților-Coloni a fost, ca dându-i în arendă, să-și cumpere partea lor, dar la noua Licitatie nu s-au putut prezenta pentru că nu știau nimic de ea, pentru că în satul lor despre Licitatie nu s-a publicat nimic. Astfel, ei Protestează cu Solemnitate (Solemni cum Protestatione) împotriva ei, la Înalțului Grof Lázár József și alți arendași, și cui i s-ar da spre arendă protestăm.

Motivele:

Dacă *summa* ofertată de Înalțul Grof Lázár József a fost mai mare, Exponenții sunt gata fără greșală și precis să plătească direct Consiliului orășenesc Contractul de arendare, și admonestează Consiliul orășenesc ca nu cumva cu Înalțul Grof Lázár József sau cu alții, ci cu Exponenții-Coloni să oprească Contractul de arendare, altfel protestează cu solemnitate, că pe Înalțul Grof Lázár József nu-l servesc, nu se prezintă la slujbă, ca această nesupunere să nu le fie pedepsită de Consiliul orășenesc, ci ca Stăpân de pământ, ca și până acum, pe Exponenți să-i primească în slujba domnească săptămânală anunțându-i înainte, ca Exponenții-coloni să nu refuze, din contră chemați să-și îndeplinească slujba până ce se încheie cu ei Contractul de arendare și la Organele locale superioare se înaintează cu ei ca arendași, atunci începând anul de arendare și plata sumei de arendare.

Exponenții propun ca toate obligațiile până la un punct să le facă până la Sfântul Gheorghe, și aplicând Consiliul orășenesc la Exponenți acel articol al îndatoririlor (150 de zile slujbă și plata imediată a arenzii) până la viitoarea zi de Sfântul Gheorghe Exponenții se vor muta de pe Sesiile lor (părăsesc satul). Din Raportul Judecătorului Csiki J. aflăm că Plângerea a fost prezentată și Consiliului orășenesc care a calificat-o drept ilegală. Documentul a fost trimis cum am precizat organului superior Judecătorul Suprem Regal al Scaunul Mureș¹²⁸.

Din următorul document, o scrisoare adresată de judecătorul Cseh Sándor, Scaunului Mureș, Judecătorului Regal Suprem, Prim Notarului și celorlalți jurați

¹²⁸ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr.cat.Bărdești*, nr. act 3/1837, filele 1-4.

aleși, aflăm că Instanța scăunală, prin Hotărâre definitivă a Nobilului Scaun Mureș (a existat și un recurs) a dat câștig de cauză Exponenților-Coloni, anulând Licităția și, deci, Contractul de arendare cu Groful Lázár József, care anunțat fiind, personal de judecător la casa sa nobiliară din Mureșeni, a admonestat inclusiv în scris „...n-am auzit și susțin în continuare că cu *toba* s-au anunțat dispozițiile Organului Superior-comunității în localitate la Bărdești privind Licităția și aceasta s-a desfășurat legal...”

În scrisoare autorul consideră că s-a greșit în hotărârea definitivă, că Exponenții-coloni au fost anunțați de următoarea Licităție și aplicarea ei, iar protestul ar veni din negândire și nesupunere etc.¹²⁹

Dovadă că colonii bărdășeni au câștigat în instanță este și actul din februarie 1846. Dintr-un raport al responsabilului secției financiare către Consiliul orășenesc, din 28 februarie 1846, rezultă că se prezentase la secția financiară (Arenzi), o delegație a bărdășenilor în frunte cu preotul Man Cristian, solicitând verificarea achitării *arendei* pe șase ani în urmă, pentru a ști dacă mai au datorie sau sunt în avans cu plata arenzii.

S-au depus chitanțele de plată, rezultând 5.249 Rfl. și 16 xr. achitați. Conform contractelor de arendare, ei în medie, pe un an în arginți, trebuiau să plătească 812 Rfl. și 26 xr. După calculele responsabilului, rezulta că bărdășenii ar fi trebuit să plătească pe șase ani 4874 Rfl. și 40 xr. Deci au plătit mai mult cu 374 Rfl. și 40 xr.¹³⁰

Conscriptia fiscală din anul 1845 privind „Evidența impozitelor impuse și administrate locuitorilor, întocmite pe sate și pe plase, situația privind stadiul strănerii obligațiilor” în cazul nostru Bardos, plasa Șamșud (Șincai), constată achitarea sumei de 178 Fl. și 23 xr., până la sfârșitul lunii iunie 1845 (fila 6), în luna august s-au achitat 12 Fl., în luna octombrie s-au achitat 43 Fl., iar la sfârșitul lunii decembrie se constata achitarea întregului impozit (fila 10), deci un impozit total de 241 Fl. și 23 xr.¹³¹

Conscriptia fiscală din anul 1846 menționează obligațiile de naturalii (impuneri și perceperi) întocmite pe sate și contribuabili la fila 22 pentru Bardos-plasa Șamșud (Șincai) prevedea un impozit de 90 Rfl., 270 porții de grâu, 270 de porții de orz și 270 de porții de fân pentru armata austriacă staționată în Transilvania¹³².

Deci, nobilimea se pregătea să mărească robota-claca pe alodiu-moșie de la 2 zile, la 4 zile de muncă gratuită ceea ce a provocat răzvrătirea, socotind că nu mai pot să se ocupe de munca pe propriile sesii-loturi intavilane și extravilane avute în folosință de la nobil, amenințând că părăsesc sesiile, respectiv satul, dacă nu se face

¹²⁹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr.cat. Bărdești*, nr. act. 3A, anul 1837, filele 1-3.

¹³⁰ D.G.A.S.-Mureș, *Fond-Conscriptii fiscale Bărdești*, 1846 februarie 28.

¹³¹ D.G.A.S.-Mureș, *Conscriptii fiscale*, nr. act 813, anul 1845, fila 6 și 10.

¹³² *Ibidem*, nr. act 816, anul 1846, fila 22.

dreptate. Cu siguranță că aceste fapte au creat o stare de nemulțumire mocnită în așezare.

Mișcarea social-națională

Anul 1848, supranumit „primăvara popoarelor” are o semnificație deosebită pentru istoria modernă a Europei, în declanșarea revoluțiilor burghezo-democratice aflându-se dorința de eliberare socială și națională în cadrul unor state burgheze moderne. Parte integrantă a revoluțiilor europene, revoluția din Țările Române a descătușat energiile și conștiința națională a poporului român. Dezideratele națiunii române erau desființarea iobăgiei, reforme democratice, egalitate și libertate personală, în Transilvania prioritar fiind respingerea „uniunii” cu Ungaria și recunoașterea națiunii române ca națiune de sine stătătoare egal îndreptățită cu cele trei „națiuni”, maghiarii, secuii, sașii, potrivit ponderii pe care o deținea în Marele Principat al Transilvaniei, prin numărul majoritar al românilor și susținerea statului mai mult decât celelalte naționalități conlocuitoare.

„A sosit anul epocal, anul speranței, anul libertății și al egalei îndreptățiri naționale, anul 1848, care prin evenimentele întâmplare prin el, va cuprinde o pagină neagră în istoria Transilvaniei.”¹³³

O cauză imediată a poziționării bărdășenilor față de evenimente a fost pierderea unei părți a pădurii obștii în favoarea Nobilului-Orașul, a unor Beneficii legate de Pădurea alodială.

În istoria revoluției din Transilvania se poate discuta, la stadiul actual al cercetărilor istorice, despre existența a trei revoluții: maghiară, română și săsească. Revoluția maghiară era o extensiune a revoluției din Ungaria, care prelua programul în 12 puncte adoptat la 15 martie 1848 la Pesta, în care se prevedea „uniunea” cu Transilvania ca modalitate de salvare și existență a statului și aristocrației maghiare, dar și de maghiarizare a naționalităților ne-maghiare din Principat.

Revoluția română, prin programul adoptat la 3-5 mai 1848, la Blaj, respingea „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria și proclama „libertatea și independența națiunii române”.

Revoluția sașilor milita pentru menținerea vechilor privilegii, a autonomiei „Universității Săsești” și respingerea necondiționată a „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria.

Aflându-se pe poziții ireconciliabile, cele trei revoluții din Transilvania vor evolua spre declanșarea celei mai violente confruntări, deschizând drumul spre războiul civil în Transilvania, care, pentru români semnifica războiul de eliberare de sub dominația maghiară. Până la 1848, Târgu-Mureș era unul din centrele

¹³³ Ioan Oros alias Rusu, *Memorii*, București, 1989, pag. 30.

tinerilor din Transilvania pentru că găzduia reședința „Tablei Regești” (Tribunalul Suprem al Principatului Transilvania), tinerii cei mai înzestrați se adunau aici la Tribunalul Suprem pentru a câștiga experiență și cunoștințe în domeniul juridic, numiți canceliști. Dintre tinerii români se aflau aici: Avram Iancu, Alexandru Papiu-Ilarian, Ioan Oros Rusu, Ioan Buteanu, Ioan Bologna, S. Poruțiu, Florian Micaș, Iosif Șterca Șuluțiu, V. Vespremeanu, I. Mărgineanu și alții. Unii dintre ei veneau de la Blaj, unde, în conflictul cu episcopul Lemeni și cu autoritățile, își făcuseră sub îndrumarea lui Simion Bărnuțiu, ucenicia în lupta pentru drepturile neprescriptibile ale națiunii române.

Simion Bărnuțiu „are meritul nepieritor de a fi deschis ochii tuturor arătând că libertatea și egalitatea oferite de unguri sunt daruri otrăvite în schimbul cărora ni se cere limba și legea. Atunci a spus el acel adevăr veșnic: că libertatea fără naționalitate înseamnă moartea unui popor”¹³⁴. Prin prezența lor și a celorlalți tineri maghiari și sași (germani), în primăvara anului 1848, Târgu-Mureșul „ocupă o pagină de frunte în istoria noastră națională”¹³⁵.

Prin colindarea satelor românești din jurul Târgu-Mureșului, Avram Iancu și ceilalți tineri au avut posibilitatea de a cunoaște nemijlocit situația insuportabilă a țăranilor iobagi din Câmpia Transilvaniei. La 13 martie 1848 izbucnea revoluția la Viena, împăratul recunoscând egalitatea naționalităților din Imperiu, apoi se retrage la Innsbruck pregătind contrarevoluția. La 15 martie 1848, la Budapesta a izbucnit revoluția având loc o mare Adunare, care votează o moțiune (program) cuprinzând 12 puncte:

1. Minister maghiar independent și responsabil;
2. Desființarea cenzurii;
3. Dietă anuală la Budapesta;
4. Libertate religioasă și egalitate în fața legii;
5. Îndepărtarea din țară a miliției străine și înființarea armatei naționale;
6. Armata va depune jurământ pe Constituție;
7. Gardă națională maghiară;
8. Eliberarea deținuților politici;
9. Libertatea instrucțiunii;
10. Înființarea curții cu jurați;
11. Despărțirea Cancelariei Aulice și a Locotenenței;
12. Unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Această moțiune a fost adusă la Târgu-Mureș de Gh. Urhási, canceliștii maghiari de la Tabla Regească convocând o Adunare la 25 martie 1848 și invitându-i și pe canceliștii români și germani¹³⁶. Sașii pretextând că nu au

¹³⁴ Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, 1918-1928, Ed. Cultura Națională, București, 1929, pag. 84.

¹³⁵ Grigore Ploieșteanu *In memoriam Avram Iancu. Avram Iancu cancelist la Târgu-Mureș*, 1972, pag. 41-44.

¹³⁶ Traian Popa, *Monografia orașului Târgu-Mureș*, 1932, pag. 145.

împuternicirea națiunii lor, nu au luat parte la adunare și au părăsit orașul.

În „Memorii”, Ioan Oros Rusu mărturisește că tinerimea română participantă la adunare „ar subscrie petițiunea tinerimii maghiare, însă numai sub condițiunile următoare:

a) să se șteargă iobăgia fără nici o desdăunare nici din partea țăranilor nici din partea statului, căci după dreptate țăranii ar avea drept de a pretinde dezdăunare de la aristocrații unguri pentru nedreptățile de secole prin care le-au uzurpat drepturile neînstrăinate omenești;

b) se vor respecta și garanta toate naționalitățile și limbile din Ungaria și Transilvania;

c) se va realiza o egalitate deplină politică și civilă”¹³⁷.

Dar tinerimea maghiară a formulat o Petițiune către Guvernul de la Cluj conținând cele 12 puncte ale Moțiunii de la Budapesta, cerându-se convocarea de urgență a Dietei Transilvaniei pentru a vota unirea Transilvaniei cu Ungaria.

La 26 martie 1848, sosește la Tîrgu-Mureș teologul Nicolae Bârlea, trimis de profesorii de la Blaj, consfătuindu-se cu tinerii canceliști la locuința lui Avram Iancu. Erau anunțați despre ținerea Adunării de la Blaj, fixată pe Duminica Tomii (18 aprilie 1848), adunare ce urma să hotărască asupra „atitudinilor ce trebuie să se aibă în acele vremuri de mari prefaceri istorice”¹³⁸.

Profesorul blăjean Aron Pumnul a redactat un Manifest răspândit în întreg Ardealul de elevii școlilor Blajului care tocmai plecau în vacanța de Paști „...e datoria fiecărui protopop, preot, sau mirian a să învoi fără întârziere ca să se adune pe Duminica Tomii în Blaj. Toți protopopii câte cu doi preoți și câte cu doi oameni din tot satul românesc, fie unit fie neunit, tot atât îi căci toți sunt români”¹³⁹.

Guvernatorul Transilvaniei contele Teleki Iosif prinzând de veste de propaganda desfășurată prin satele românești pentru participarea românilor în număr cât mai mare la Adunare, ordonă prefectilor, inclusiv prefectului Comitatului Mureș-Târnava, la 17 aprilie 1848, să împiedice cu orice mijloace plecarea protopopilor, a preoților și a celor doi delegați din fiecare sat la Adunarea de la Blaj, pe care o interzicea.

Ordinul Guvernatorului este urmat și de o circulară a episcopului unit Ioan Lemeni, către toți „preoții ca nu cunva oamenii să meargă la Adunare”¹⁴⁰.

Nu știm dacă cineva din Bărdești a participat la Prima Adunare a românilor în Blaj, din Duminica Tomei, 18/30 aprilie, unde s-au adunat 4-6 mii de participanți.

Scopul Adunării a fost atins „românii au făcut o repetiție generală pentru Adunarea din 3/15 mai 1848 activându-și conștiința națională, recunoscându-și

¹³⁷ Ioan Oros alias Rusu., *op.cit.*, pag. 31.

¹³⁸ *Ibidem*, pag. 33.

¹³⁹ Cheresteșu Victor, *Adunarea Națională de la Blaj*, Ed.politică, București, 1966, pag. 218.

¹⁴⁰ *Ibidem*, pag. 104.

conducătorii, precizându-și țelurile”¹⁴¹.

Adunarea pentru ziua de 3/15 mai 1848 a fost aprobată de autorități. Tinerii blăjeni colindă satele îndemnând pe țărani să meargă la Adunare de la Blaj „...teologul Vasile Pop, feciorul popii din Nazna, s-a abătut la românii de pe Câmpie”¹⁴².

Au fost chemați și Bărdășenii. Despre participarea lor la Adunarea de la Blaj, am aflat din „Socoteala Bisericii pe An 1848 și 1849” curator principal fiind Pintilie Iakob, și anume „Erogata (Cheltuieli) Anno 1848 et 1849” la aliniatul 14 se preciza „La Adunarea de la Blasiu 1848 viaticum (bani, provizii pentru drum) 2 Fl.30xr.” Paroh era Cristian Man (din 1824 până în 1852), iar cantor–docente (cantor–învățător) era I. Murar¹⁴³.

Țăranii români-mureșeni erau îmbrăcați în haine de sărbătoare și împodobiți cu frunză verde, cântând cântece haiducești și având în frunte un drapel albastru purtat de teologul Vasile Moldovan din Chirileu pe care era inscripția „1848 Trăiască românii”¹⁴⁴.

Un contemporan, Mészáros Károly, se arată adânc impresionat de Adunarea de la Blaj: „Cât privește aspectul exterior al acestei mărețe adunări populare, așa ceva n-a prea văzut Europa. O masă populară fantastică cu trăsături accentuate, caracteristice, ușor de recunoscut ale canceliștilor români, oferea spectatorului în tumultul sălbatic, tălăzuitor al patimilor politice, un tablou extraordinar de interesant și zguduitor. Din blocurile agitate de furtună se desprindeau ici pâlcuri de oameni cu ismene groase cu căciuli mițoase în cap, dincolo cățărați pe butoaie și pe mese, popi, avocați și profesori....Pentru a cuprinde cu privirea adunarea ne-am urcat pe o înălțime. O imensă mulțime de popor se întindea trândavă și întunecată înaintea ochilor noștri ca o tabără mare, având forma unei stele. Trebuie să mărturisim că aranjarea acestui castru avea ceva impresionant...Din centru, unde era construită o tribună, se desprindeau prin masele dese de popor, mai multe drumuri în formă de raze, astfel totul oferea un aspect într-adevăr copleșitor.”¹⁴⁵

Numărul participanților era de 40.000 de români. Adunarea fusese convocată de episcopul greco-catolic Ioan Lemeni și episcopul ortodox Andrei Șaguna. Cei doi sunt aleși președinți ai Adunării, iar vicepreședinți Simion Bărnăușiu și George Barițiu. Adunarea a depus jurământ de credință împăratului austriac de la Viena, națiunii și adoptă programul în 16 puncte¹⁴⁶.

Programul-Punctele (16) Petiției Naționale elaborate de conducătorii Adunării de la Blaj au fost citite și explicate de profesorul August Treboniu

¹⁴¹ Ela Cosma, *Cronologia anilor 1848-1849 în Transilvania*, în Anuarul Institutului de istorie, tom XLVI, Cluj-Napoca, 2009, pag. 340.

¹⁴² Traian Popa, *op.cit.*, pag. 154.

¹⁴³ D.G.A.S.-Mureș, Fond: *Parohia greco-catolică Bărdești*, Dosarul nr. 7, fila 4.

¹⁴⁴ Traian Popa, *op.cit.* pag 150.

¹⁴⁵ Cheresteșiu Victor, *op.cit.*, pag. 439-440.

¹⁴⁶ Ela Cosma, *op.cit.*, pag. 341.

Laurian, punctele fiind următoarele:

„1. Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și frăției, pretinde independența sa națională în respectul politic, ea să figureze în numele său, ca națiune română, să-și aibă reprezentanții săi în Dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească de limba sa în toate trebile ce se ating de dânsa, atât în legislație cât și în administrație. Ea pretinde în tot anul o Adunare Națională generală.

2. Națiunea română pretinde ca Biserica română fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de la oricare altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici din Transilvania.

3. Națiunea română ajungând la conștiința drepturilor individuale românești, cere fără întârziere desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi atât în comitate, cât și în districte, scaune și granițe militare. Cere totodată desființarea dijmelor...

4. Națiunea română pofteste libertatea industrială și comercială...

7. Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără nici o cenzură, prin urmare pretinde libertatea tiparului...

8. Națiunea română cere asigurarea libertății personale,....cere libertatea adunărilor...

9. Națiunea română cere înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării înlăuntru și din afară...

10. Națiunea română cere tribunale cu jurați...

11. Națiunea română cere denumirea unei comisiuni mixte compusă din români și alte națiuni transilvane pentru cercetarea cauzelor de mezuime (hotărnicie) a moșiilor și pădurilor, de ocupare a pământului comun și a sesiunilor coloniale (sesii iobăgești) și altele ce țin de categoria aceasta...

13. Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și orașele... precum și a unei universități române dotată din casa statului, în proporțiunea poporului contribuant, în dreptul deplin de a-și alege directorii și profesorii și de a sistematiza învățăturile...

14. Națiunea română pretinde purtarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiilor.

15. Națiunea română pofteste să se facă Constituțiune nouă pentru Transilvania...

16. Națiunea română cere ca conlocuitoarele națiuni nici decum să nu ia în dezbateră cauza uniunii cu Ungaria, până când națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și, deci, siv în camera legislativă. Iar din contră dacă Dieta Transilvaniei ar voi totuși a se lăsa la pertractarea aceleași uniuni, de noi fără noi, atunci națiunea română protestează cu solemnitățe.

S-a strigat „Vrem să ne unim cu Țara!” Se decide trimiterea a două delegații, la împărat și la Dieta din Cluj, precum și alegerea unui Comitet național permanent

la Sibiu¹⁴⁷.

Mulți din cei ce luaseră parte la Adunarea de la Blaj, reîntorcându-se acasă se fac apostolii hotărârilor luate acolo. Bărdășenii se regăseau în cererile programului, cu precădere în punctele 3 și 11 etc.

Dieta Transilvaniei și-a deschis lucrările la 29 mai 1848, la Cluj, în prezența Comisarului regesc Anton Puchner, comandantul suprem al armatei austriece în Transilvania. S-a dat citire celor 7 puncte ale ordinii de zi și „...or satorit că înainte de toate să se ia la dezbatere propozițiunea a treia despre Unire. În ziua următoare, la 30 mai, s-a proclamat unirea necondiționată cu Ungaria... În sala Dietei și în afară sub ferești s-a strigat mereu «Uniune sau moarte!» și de acea nimeni n-a cutezat a vorbi contra uniunei”¹⁴⁸.

La 6 iunie 1848, Dieta votează legea desființării iobăgiei, iar la 18 iunie, intra în vigoare legea care proclama încetarea iobăgiei în toată Transilvania. Iobagii devin oameni liberi, iar robota și dijma se desființează, pământurile urbariale rămân în proprietatea foștilor iobagi, vechiul proprietar urmând a fi despăgubit de stat. Tensiunea crește prin neaplicarea legii desființării iobăgiei de către nobilime și refuzul îndeplinirii obligațiilor iobăgești de către tărănimea aservită, conducând la jafuri, incendieri, bătăi, crime din partea autorităților maghiare. În ședința Dietei din 20 iunie „s-a prezentat Petițiunea Adunării Naționale române din 3 mai 1848, stătătoare din 16 puncte, însă fără rezultat zicându-se că după ce uniunea Transilvaniei cu Ungaria e decretată, toate dorințele drepte ale românilor sunt îndeplinite prin legile Ungariei din 1848, care prin uniune au valoare și pentru Transilvania”¹⁴⁹.

„De acum căile celor două popoare se despărțiră cu desăvârșire. Românii în lupta de apărare a limbii și credinței strămoșești s-au găsit alături de Împăratul, dușmanul ungarilor. Aceștia la rândul lor purtau războiul pe două fronturi, de o parte împotriva Împăratului, iar de alta contra naționalităților, care nu voiau să se lase înghițite de poporul dominant.”¹⁵⁰

Prin ordinul circular nr. 7787, din 17 iulie 1848, Guvernul aducea o serie de precizări: iobagii devin oameni liberi, iar robota și dijma se desființează, pământurile urbariale (sesiile-loturile, intravilane și extravilane) rămân în proprietatea foștilor iobagi, iar vechiul proprietar, în cazul nostru Orașul, urma să primească despăgubiri de la stat, pământurile curiale sau alodiale rămâneau și în continuare în posesia moșierului-Orașul Târgu-Mureș în cazul nostru. Divergențele urmau să fie rezolvate de tribunale, nimeni neavând dreptul să-și facă singur dreptate¹⁵¹.

¹⁴⁷ Cheresteșiu Victor, *op.cit.*, pag. 459-465.

¹⁴⁸ Oros alias Rusu I., *op.cit.*, pag. 45.

¹⁴⁹ *Ibidem*, pag. 47.

¹⁵⁰ *Transilvania, Banat, ...* Ed. Cultura Naț... , Buc., 1929, pag. 85.

¹⁵¹ Losonczy Terezia, Moldovan Ioan, *Revoluția de la 1848/1849 în Scaunul Mureș și în împrejurimi*, Ed. Tipomur, Tîrgu-Mureș, 1998, pag. 51.

Ca urmare a înrăutățirii raporturilor dintre Guvernul revoluționar maghiar și împăratul austriac și în vederea luptelor ce se conturau într-o perspectivă apropiată, autoritățile ungare voiau cu orice preț să forțeze recrutările militare încă din luna septembrie 1848, fără a mai aștepta sancționarea legii respective de către împărat¹⁵².

La 1 septembrie 1848, în Transilvania s-a trecut la recrutări. Conform Conscripției pentru recrutare, Transilvania urma să ridice 60.000 ostași pentru luptă¹⁵³. Când legea recrutării a fost promulgată de guvernul de la Budapesta, satele românești din Transilvania se aflau în cea mai aprigă luptă pentru pământ, contra robotelor pretinse de nobili. Închisorile erau pline de țărani arestați din această cauză. Execuțiile din sate, bătăile și umilințele din luna august au adus țărănimea la marginea răbdării. De aici, rezistența față de recrutare, ca o reacție normală de apărare¹⁵⁴.

Aceste evenimente au condus la convocarea celei de-a III-a Adunări Naționale de la Blaj, la care au participat 60.000 români, din 14-28 septembrie 1848, protestându-se împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria, hotărându-se organizarea administrativ-teritorială în 15 (18) prefecturi, mai importante fiind: a VIII-a, Auraria gemina, prefect Iancu Avram; a X-a, a Târnavelor, Cetatea de Baltă, prefect Macariu Moldovan; a XIII-a, a Câmpiei, Prefect Bătrâneanu, mai târziu Vlăduțiu; a XIV-a, a Reghinului, Prefect Constantin Romanu-Vivu etc.¹⁵⁵ și organizarea armată a românilor în Legiuni, fiecare prefectură cu legiunea ei.

S-a cerut guvern al Transilvaniei, format pe baze naționale proporționale, reglementarea problemei agrare, încetarea terorii. Comitetul Național Român de la Sibiu a încredințat spre conducere Prefectura și Legiunea „Câmpia”, după uciderea lui Al. Bătrâneanu, lui Nicolae Vlăduțiu. Prefectura era organizată în 8 tribunate, Bărdești făcând parte din Tribunalul IV, alături de alte 14 sate, printre care: Săbad, Podeni, Remetea, Sântana, Curteni, Ceuașu de Câmpie, Șincai etc.¹⁵⁶

Pregătirile de război se fac cu mare zor. Comisiile secuiești de recrutare străbat satele românești și ungurești pentru conscriere-recrutare în armata maghiară. Pretutindeni în satele românești se izbesc de dârzenia românilor luminați de tinerii revoluționari blăjeni să nu se înroleze în armata maghiară sau Garda secuiască, ci în Regimentul 2 românesc de grăniceri de la Năsăud și Monor sau Legiunea românească¹⁵⁷.

În septembrie 1848, la Bărdești, Matricula bisericii a fost luată cu forța de la

¹⁵² *Ibidem*, pag. 57.

¹⁵³ Ela Cosma, *Cronologia anilor 1848/1849 în Transilvania*, în Anuarul Institutului de Istorie, tom XLVI, 2009, Cluj-Napoca, pag. 331-354.

¹⁵⁴ Ioan Olteanu, *Revoluția de la 1848 în Câmpia Transilvaniei*, Ed Arhipelag XXI, Tîrgu-Mureș, 2014, pag. 167.

¹⁵⁵ *In Memoriam Avram Iancu*, Tîrgu-Mureș, 1972, pag. 64-65.

¹⁵⁶ *In Memoriam Avram Iancu*, Tîrgu-Mureș, 1972, pag. 68-69.

¹⁵⁷ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 159-160.

preotul satului Man Cristian, conscrierea fiind împiedicată și prin împotrivirea unui număr de 33 de români. Acest comportament a fost constatat de Comisia de recrutare la toate comunitățile și preoții români din Scaunul Mureș, ceea ce dovedea că împotrivirea a fost hotărâtă mai înainte¹⁵⁸.

În Raportul judeului suprem al Scaunului Mureș, Toldalagi Ferenc, adresat comisarului regal Vay Miklós, se arată că, cu ocazia conscrierii militare, locuitorii așezărilor românești și preoții lor, printre care și cei de la *Bărdești*, *Săbad*, *Sântana*, nu numai că au șovăit și au denegat acțiunea, dar în multe locuri s-a refuzat scoaterea la iveală a registrelor matricole parohiale, pe baza cărora urma a se stabili cei care se încadrau în obligația conscrierii, în funcție de anul nașterii.

Din informările oficiale sosite din localitățile *Sântana*, *Bărdești*, *Săbad*, rezultă că împotrivirile au o coloratură etnică și derivă din convingerea populației că recrutarea are loc împotriva voinței împăratului. La opoziția țărănimii au contribuit și autoritățile austriece, nemulțumite de tendințele separatiste ale revoluționarilor maghiari.

Sunt menționate unele cazuri în care ofițeri austriece răspândeau zvonuri că recrutările se fac de către nemeșii unguri cu scopul de-a reintroduce, împotriva voinței „bunului împărat” iobăgia¹⁵⁹. Cei din *Sântana* și *Bărdești* și-au trimis mesageri la garnizoana austriacă din cetatea orașului *Tîrgu-Mureș*, unde, un ofițer austriac i-a sfătuit să trimită o scrisoare la *Sibiu*, ca de acolo să fie înaintată împăratului. Ofițerul i-a îndemnat ca până când nu vor primi un răspuns clar, să nu se supună conscripției¹⁶⁰.

Autoritățile austriece aveau tot interesul să ascundă faptul că în timpul verii anului 1848, au acordat asistență militară nobililor maghiari pentru a teroriza satele mai ales cele românești. Comandantul militar austriac a furnizat arme și muniții gărzilor naționale maghiare. „Prea Bunul Împărat ” era prezentat acum ca izbăvitorul țărănimii¹⁶¹.

Era tactica „Divide et impera (Dezbină și stăpânește)”.

La 15 septembrie 1848, comisarul regal Vay Miklós îi cerea deja cu insistență ministrului de interne sistarea recrutărilor, argumentând că întâmpină dificultăți nu numai cu românii, dar că acestea „chiar și în secuime pot da naștere la o cumplită răscoală. „Mi s-a raportat că sași și valahi înarmați se adună cu miile la *Blaj*.”¹⁶²

Guvernul maghiar, informat de înrolarea românilor în regimentele grănicerești imperiale este cuprins de îngrijorare și a început să-i împiedice pe toate căile pe fruntașii românilor de a organiza masele de țărani fiind operate arestări,

¹⁵⁸ Ana Hancu, *Drama Ardealului 1848-1849*, Ed. Nico, 2012, *Tîrgu-Mureș*, pag. 120.

¹⁵⁹ *Ibidem*, pag. 57.

¹⁶⁰ Molvovan Peter, *Pace și Război, 1848-1849*, în *Transilvania Centrală*, Ed. Presa Universitară, Cluj-Napoca, 2008, pag. 77-78.

¹⁶¹ Losonczi T., Modovan I, *op.cit.*, pag. 58.

¹⁶² I. Olteanu, *op.cit.*, pag. 170.

judecări și chiar condamnări la moarte, ca teologul Vasile Pop din Nazna, la 12 septembrie 1848, Al. Bătrăneanu din Balda, la 13 octombrie 1848 etc.¹⁶³

La 18 octombrie 1848, secuii plecați de la Lutița (Odorhei), jefuiesc Reghinul Săsesc. Trupele austriece și Legiunile românești ocupă nordul Transilvaniei cu orașul Cluj. Comisarul Vaj se refugiază în Ungaria.

Aici, doresc să menționez faptul că în tradiția orală a locuitorilor din Săbad-Voiniceni s-a păstrat până în prezent faptul că cel ce i-a salvat de la incendierea satului a fost Groful Jenei József din Ceuașul de Câmpie, care și-a amenințat fiul, Jenei József, comandant al Gărzii Naționale secuiești din Tîrgu-Mureș, că-l dezmoștenește dacă îndrăznește să incendieze satele românilor de pe valea Săbadului (Sântana, Bărdești, Săbad, Ceuaș). Groful chiar ar fi pus o tablă la intrarea în sat: „Szabad-Nem Szabad” (Săbad - Nu-i Slobod-Voie), mi-au declarat bătrânii satului: Șandor Augustin de 88 de ani, nr. casei 76, Gabor Samson de 88 de ani, nr. casei 132, Togan Florian de 79 de ani, din Tîrgu-Mureș str. Libertății nr. 110, aceasta în anul 1992.

La 5 noiembrie 1848, trupele secuiești sunt înfrânte la Tîrgu-Mureș de armata condusă de generalul austriac Puchner. La 1 decembrie 1848, Kossuth Lajos numește pe generalul Iosif Bem în funcția de comandant al armatei revoluționare maghiare în Transilvania, iar la 13 decembrie, acesta declanșează ofensiva și, la 25 decembrie, intră în Cluj, lansând o Proclamație către locuitorii din Transilvania în limba maghiară, germană și română prin care acordă amnistie generală românilor și sașilor.

Spre sfârșitul lunii decembrie 1848, după ce prefectul Reghinului, Constantin Romanu-Vivu, pacificase Prefectura sa vine la Tîrgu-Mureș în ajunul Crăciunului, 24 decembrie. Orașul vede șirul de țărani cu plete lungi și straie românești, pacificându-l ca și satele din jur, o parte a populației maghiare refugiindu-se. Colaborează cu imperialii, cu generalul Gedeon ce ocupase orașul fără nicio rezistență încă din 5 noiembrie. La vestea victoriilor generalului Iosif Bem din fruntea armatei revoluționare ungare în Câmpie, Prefectul Constantin Romanu-Vivu, la 1 ianuarie 1849, părăsește orașul fără luptă, mulți români plecând în pribegie cu imperialii¹⁶⁴.

Nicolae Vlăduțiu, prefectul Legiunii a XIII-a „Câmpia”, își stabilește tabăra militară la Iernut, reunindu-și toate forțele de care dispunea. La începutul lunii ianuarie 1849, își mută tabăra la Luduș, apoi la Ațintiș, data de 5 ianuarie marcând ultima rezistență a glosașilor săi în Câmpie. Se refugiază în Munții Apuseni, unde Avram Iancu își regrupase forțele pentru a apăra pământul moșilor¹⁶⁵.

După ocuparea orașului Tîrgu-Mureș de armata revoluționară ungară, condusă de generalul Iosif Bem, la 13 ianuarie 1849, începe un crunt calvar pentru

¹⁶³ *Profiluri mureșene*, Vol. II, Tîrgu-Mureș, 1973.

¹⁶⁴ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 172-175.

¹⁶⁵ *Profiluri Mureșene*, vol. II, 1972, pag. 26.

românii din Scaunul Mureș, fiind aduse cete întregi de țărani, preoți, învățători, elevi de liceu, studenți care sunt predați Curții Marțiale, „Tribunalul de Sânge” prezidat de colonelul Forró, care, pentru cea mai mică vină îi osândește la închisoare grea și chiar la moarte.

Pentru aplanarea conflictului dintre locuitorii din Bărdești și Comisia de recrutare, judele suprem al Scaunului Mureș, Toldalagi Ferenc, comisar ministerial responsabil cu recrutarea, cerea protopopului greco-catolic, Ilie Farago, să se deplaseze la fața locului pentru a susține recrutarea tinerilor în armata maghiară, fiind somat să trimită circulare tuturor preoților și credincioșilor prin care să-i cheme la respectarea ordinelor legale, fiind făcuți direct răspunzători¹⁶⁶.

În ianuarie 1849, credem, s-a produs această deplasare pentru că la 2 februarie 1849, Comisia a alcătuit lista tinerilor recrutabili conform Matricolei bisericești: 1. Péla Sofron, 2. Hadaro Iuon, 3. Péla Számszon, 4. Vurlán Péter, 5. Pribák Jakob, 6. Hadaro Gábor, 7. Mán Gábor¹⁶⁷.

La data de 9 februarie 1849, tinerii s-au prezentat la Comisia de recrutare din Târgu-Mureș înrolându-se, primind arme și depunând jurământul, alături de tinerii din Săbad și Ceuașu de Câmpie. În seara de 9 februarie 1849, întorși în sat printre împușcături au strigat „să vă bucurați căci se întoarce coțca s-a sfârșit cu maghiarii”, că maghiarii au pierdut și de acum lumea este a românilor. Reacția lor entuziastă se încadrează evenimentului petrecut la 6 februarie 1849, când trupele colonelului austriac Urban au pătruns în Transilvania până pe Valea Bârgăului, dezarmându-i și luându-i prizonieri pe membrii avanpostului armatei maghiare, după care s-au retras din nou în Bucovina.

La 14 februarie 1849, Jenei József senior, președintele Comisiei de recrutare, propune vicecolonelului Forró ca în viitor să nu mai facă încorporări printre tinerii români. Jenei József (Senior), constata că recruții satelor *Bărdești*, *Săbad*, *Ceuașu de Câmpie*, având arme de foc asupra lor au dezertat și s-au ascuns în pădurile de la marginea comitalui Turda, unde rătăcesc și se deplasează în grupuri. Se transmitea lista cu numele tinerilor recruți dezertori pentru a fi urmăriți și arestați.

Conform Registrelor matricole, situația recruților la 14 februarie 1849 raportată de Nagy Zsigmond, membru al Comisiei de recrutare, era următoarea: Sântana de Mureș: 12 persoane; Bărdești: 16 persoane; Săbad (Voiniceni): 19 persoane; Ceuașu de Câmpie: 10 persoane etc.¹⁶⁸

Dezertarea a devenit un fenomen scăpat de sub control. La începutul lunii februarie, din companiile II și III ale batalionului de honvezi al Scaunului Mureș au dezertat 31 de tineri, majoritatea dintre ei fiind originari din sate maghiare: Foi,

¹⁶⁶ Ana Hancu, *op. cit.*, pag. 120-121.

¹⁶⁷ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Scaunul Mureș-Organe revoluționare*, nr. act 3, fila 21, Anul 1849.

¹⁶⁸ Ana Hancu, *Drama Ardealului 1841-1849*, Ed. Nico, Tîrgu-Mureș, 2012, pag. 164-166 și D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Scaunul Mureș-Organe revoluționare*, nr. act 3, fila 9, 25.

Roteni, Găiești, Tâmpa, Viforoasa, Gheorghe Doja, Neaua, Chibed, Fântânele etc. Dezertarea românilor s-a manifestat și prin fuga de acasă în taberele românești pentru a scăpa de încorporarea în armata maghiară¹⁶⁹.

În luna februarie 1849, și în Tîrgu-Mureș s-a desfășurat acțiunea de recrutare a tinerilor orașului pentru serviciul militar regulat prevăzut de lege (pentru o durată de 4 ani) în „armata regală” a generalului Iosif Bem, majoritatea neprezentându-se. Situația se datora în principal faptului că tinerii mureșeni ce îndeplineau vârsta prevăzută de lege și anume 19-25 ani, activau deja în diferite unități militare locale: 92 tineri honvezi voluntari, 30 tineri activau în detașamentul de vânători, 42 de tineri erau înrolați în unitățile de husari „Mátyás”¹⁷⁰.

Înrolarea tinerilor români cu forța, tratamentul la care erau supuși și situația grea, i-a convins să dezerteze. Situația de refugiați în pădure în plină iarnă, i-a determinat, în cele din urmă, pe tineri să se predea singuri, deși erau conștienți că vor suporta rigorigile legii, pedeapsa cu închisoarea.

Contraofensiva colonelului austriac Urban, din 6-7 februarie 1849, pe Valea Bârgăului și înfrângerea armatei maghiare conduse de colonelul Riczkó, l-au determinat pe generalul armatei revoluționare ungare Iosif Bem să pornească cu armata din Mediaș prin Târgu-Mureș, Reghinul Săsesc spre Năsăud. De la Reghin, în drum spre Teaca, în satul Lunca, au dezertat 7 tineri din Bărdești, Bozed, Herghelia, Murghești, Săbad și Urmeniș. Pelea Samson din Bărdești, Pastor Todor din Săbad, Conț Gavrilă din Bozed etc. au fost arestați și anchetați la 21 februarie 1849 de către Tribunalul militar.

Din mărturia lui Pelea Samson aflăm că a fost prins împreună cu Nadași Ioan, Nadași Gavrilă din Bărdești, Pastor Todor și alți tineri din Săbad. A fost arestat împreună cu Pastor Todor la Băla, de trupa de vânători și duși în temniță. Cel care i-a îndemnat să dezerteze pentru faptul că nu primiseră nici bani, nici mâncare, a fost un tânăr din Săbad pe nume Todor. Pastor Todor, recrut honved în batalionul din scaunul Mureș declara în fața comisiei de cercetare că a fost prins de trupa de vânători împreună cu Pelea Samson într-o casă unde ceruseră găzduire. Tot el declara că din sat au fost luați câțană 18 tineri, dar toți au fugit din armată pentru că de ei românii, maghiarii și-au bătut joc, deoarece nu știau ungurește. Cel ce i-a îndemnat să plece a fost Pavel Todor din Urmeniș, dar și ei și-au dat seama că nu pot trăi printre maghiari.

Procurorul militar Ferenczi Elek dispune pedepsirea celor 4 români, care s-au sustras serviciului militar fără a lua în considerare motivele invocate în susținerea apărării lor. Sentința de pedepsire, dată la 31 martie 1849, prevedea înțemnițarea pe 15 zile, urmând să petreacă legați în lanțuri 8 ore zilnic, iar pentru armele primite de la garnizoană și părăsite erau obligați să plătească 16 pengő

¹⁶⁹ Moldovan Peter, *Pace și Război, 1848-1849, în Transilvania Centrală* ” Ed. Presa Universitara, Cluj-Napoca, 2008, pag. 251.

¹⁷⁰ Peter Moldovan, *op.cit.*, pag. 251, 253.

fiecare. Dintre cei arestați și înțemnițați amintim pe Pastor Todor din Săbad, Pelea Samson din Bărdești, Conț Gavrilă din Bozed, Sabadi Pascu din Ceuaș, Tacaci Ioan din Pogăceaua etc.

Pentru susținerea efortului militar de război a fost organizat serviciul de aprovizionare al armatei sub conducerea lui Balogh János. Rechiziționările pe seama armatei se realizau prin eliberarea unor chitanțe care erau sau nu plătite de armată, prin jefuirea satelor românești, donații de obiecte și bani sau prin cumpărarea unor produse. Comunitățile erau obligate să susțină cu hrană soldații și animalele armatei¹⁷¹.

Comandamentul Gărzii Naționale de apărare a Scaunului Mureș, la data de 25 februarie 1849, trimitea vicecolonelului Forró, președinte al Consiliului de război din Tîrgu-Mureș, o scrisoare prin care cerea asigurarea a 6000 de lănci lungi de 10-11 picioare, lănci din lemn de esență tare cum era stejarul (cer), carpenul, cornul, mestecănușul, frasinul, solicitând să fie informat către care pădure să depună comanda¹⁷².

Această comandă viza și pădurea orașului de la Bărdești cu siguranță. Serviciul de transport, cărașia era susținută de satele din jurul orașului Tîrgu-Mureș, în caz de necesitate apelându-se și la comitatele vecine. Se constată că din majoritatea documentelor studiate răzbate furia față de români, menționându-se în mod special că nu sunt amenințări din partea trupelor românești.

La 20 ianuarie 1849, prefectul Legiunii a XII-a, Constantin Romanu-Vivu, fusese arestat de o trupă de secui la Gudea, comuna Stânceni, și înțemnițat la Tîrgu-Mureș. Tribunalul a dispus trimiterea lui la Tribunalul din Debrecen. La 29 ianuarie 1849, Constantin Romanu-Vivu și unchiul său, Ștefan Moldovan, au fost urcați într-un car tras de vaci spre a fi duși la Debrecen.

„Drumul de la Mureș Oșorhei la Dobrițin în jos pe valea Mureșului către Mureș, Luduș, Turda, Cluj și Oradea Mare, iar domnii din Oșorhei pe numiții martiri i-au pornit pe drum de țară în sus către Reghinul Săsesc, însă când au ajuns în marginea orașului, unde la mâna dreaptă spre sud pe o culme se află o capelă ce se ține de curtea din Mureș Sângeorz și de la capelă spre răsărit pe lângă colină curge un pârauț ce vine din pădurea cea din sus de capelă și trece spre nord spre subț un pod din drumul țării, mulțimea orășenilor care au petrecut pe numiții martiri, se înțelege că cu scop hotărât i-au tocat în cap ca pe niște animale... După vre-o câteva zile apoi cadavrele numiților martiri au fost aruncate într-o groapă făcută anume și astupați cu pământ... Mormântul lor se află, cum trece omul peste podul din drumul țării mai sus, amintit la mâna dreaptă într-o depărtare de 4-5 stânjani de la drum și cam 2 stânjani de la pârauțul...” scria Ioan Oros Rusu în memoriile sale¹⁷³.

¹⁷¹ A. Hancu, *op.cit.*, pag. 166-167.

¹⁷² D.G.A.S.-Mureș, *Sc.Mureș-Organe revoluționare*, nr. act 8, Anul 1849, fila 4.

¹⁷³ Vasile Netea, *Constantin Romanu Vivu, prefectul Legiunii a XII-a în anii 1848-1849*,

Românii erau anihilați și înspăimântați de atmosfera de teroare care se instituisese împotriva lor, a arestărilor, jafurilor și uciderilor, cu toate acestea continuau să se opună sub diferite forme¹⁷⁴.

Până la sfârșitul lunii martie 1849 generalul Bem ocupă întreg Ardealul, excepție cetățile Alba Iulia și Deva, menținute de habsburgi și a Munților Apuseni, aflați sub stăpânirea legiunilor române ale lui Avram Iancu. La 14 aprilie 1849, la Debrecen se face cunoscută declarația de independență a Ungariei. Împăratul este detronat și guvernator al Ungariei devine Kossuth Lajos. La 19 iunie 1849, trupele țariste rusești intră în Transilvania, la cererea împăratului Franz Iosif, începând eliberarea Ardealului.

Adorján Pál, certifica depunerea scrisorii de chezășie și suma de 200 Florini pentru eliberarea lui Moldovan Pascu din partea cetățenilor din Bărdești, Moldovan Vasilica, Berghean Indrei, Moldovan Ioan, Pintilie Sâmbion, bătrânul Moldovan Vasile. La 19 iunie 1849, preotul Man Cristian confirma depunerea chezășiei din partea celor cinci locuitori¹⁷⁵.

La 31 iulie 1849, armata revoluționară ungară este înfrântă la Albești-Sighișoara (la 3 august, trupe rusești intrau în Tîrgu-Mureș), iar apoi, la 6 august, în ultima bătălie, la Sibiu, generalul rus Lüders înfrângea pe generalul Bem. La 13 august 1849, armata revoluționară ungară depunea armele la Șiria-Arad în fața armatelor coalizate austriece și țariste, marcând sfârșitul revoluției în Transilvania¹⁷⁶.

Paguba suferită de poporul român din Ardeal în cursul Revoluției din anul 1848-1849 este evaluată la 29.260.000 Fl. de către Avram Iancu în raportul către Împărat¹⁷⁷.

Sacrificiul românilor nu a fost în zadar, deoarece la finalul revoluției constatăm că principalele revendicări propuse de revoluționari au fost îndeplinite: desființarea iobăgiei, respingerea „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria și stoparea maghiarizării românilor (cel puțin până la instaurarea dualismului austro-ungar în 1867).

În articolul „Un apel pentru cei morți”, George Barițiu scria: „Românii își apărară libertatea națională, pentru ca să nu fie prefăcuți în maghiari, împărară patria ca Mare Principat, pentru ca aceea să nu fie desființată și prefăcută în alt stat, în care ei nu mai puteau spera vreun viitor.”¹⁷⁸

La 2 septembrie 1849, soseau în oraș trupele austriece. Aprovizionarea trupelor austriece era o grea povară pe umerii locuitorilor orașului Tîrgu-Mureș și Scaunului Mureș. (Un exemplu, între 5 august și 20 septembrie au predat 21.000

Tîrgu-Mureș, 1937, pag. 39-40.

¹⁷⁴ Ana Hancu, *op.cit.*, pag. 174.

¹⁷⁵ Ana Hancu, *op.cit.*, pag. 220.

¹⁷⁶ Ela Cosma, *op.cit.*, pag. 354.

¹⁷⁷ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 86.

¹⁷⁸ Ana Hancu, *op.cit.*, pag. 334.

porții de fân, și tot atâtea porții de ovăz și 40.000 Fl. contribuție de război).

Fosta administrație civilă maghiară, Guberniul, comitatele, scaunele, au fost înlocuite cu o administrație militară austriacă, la 21 septembrie 1849 fiind formate 6 districte militare: Sibiu, Bălgrad, Cluj, Reteag, Odorhei și Făgăraș.

La 18 octombrie 1849, Siklodi Márton, directorul închisorii Tîrgu-Mureș, înainta Consiliului un Tabel despre întemnițării Scaunului Mureș de la 1 iulie până la 18 octombrie 1849. La poziția a 35-a figura Moldovan Savu din Bărdești, întemnițat la 30 martie 1849 și eliberat la 5 august 1849 pe chezășie. La poziția a 73-a figura Moldovan Petru din Bărdești, întemnițat la 21 aprilie 1849 și eliberat la 10 iulie 1849 pe chezășie¹⁷⁹. Cred că erau unii dintre cei care se opuseseră regimului.

Contribuția de război a început să fie colectată și plătită de cetățeni din luna decembrie 1849. Unii dintre cetățenii români ai orașului, apar consemnați în liste ca restanțieri la plata dării de război: Radu Ioan curelar: 17 florini; Moldovan Vasile: 4,40 florini; Man Cristian preot greco-catolic din Bărdești: 2 florini.; Bucur Mihai din Podeni: 4 florini; Vonuă Ioan din Podeni: 2 florini; Cosma Rebeca: 2 florini etc., în contrast cu cei care au plătit taxa în cursul anului 1850 în lunile mai-iunie, cum sunt: tăbăcarul Moldovan Ioan: 52,40 florini; comerciantul Kalkovics Constantin: 50,70 florini; cantorul Pepelovici Lazăr: 2 florini etc.¹⁸⁰

Rezultă din lucrare că preotul Man Cristian locuia în oraș, după evenimentele din sat fiind primit de Consiliul orășenesc ca cetățean al Tîrgu-Mureșului.

Contribuția s-a stabilit potrivit stării economice a cetățeanului.

La 3-5 decembrie 1850, stimatul nobil Consiliu orășenesc Tîrgu-Mureș, după depunerea jurământului de către fiecare dintre indivizii în cauză, în conformitate cu ordinul nr. 9844, din 21 noiembrie 1850, a desfășurat cercetarea cu privire la comportamentul politic în timpul revoluției al numiților români consemnați. „Pe cei mai jos scriși martori i-am chemat înaintea noastră și după ce i-au pus să se jure mai întâi cu credință pentru depunerea mărturiilor adevărate, am luat lista cu numele românilor care au contribuit aici în oraș la darea de război, i-am cercetat cu strictețe despre faptele și comportamentul politic din timpul revoluției, declarațiile lor le-am scris mai jos, în următorul mod (urmează un Tabel).” La poziția a 77-a figurând Man Cristian, preot la Bărdești. El nu, dar ginerii aici în Oraș au îndeplinit slujbele armatei de pază¹⁸¹.

Comisia de cercetare concluziona, la 5 decembrie 1850, că românii, cetățeni ai orașului Tîrgu-Mureș, și-au îndeplinit serviciul de pază ca membri ai gărzii naționale fără alte obligații militare. Guvernatorul civil și militar al Transilvaniei recomanda conducerii districtului Odorhei la care era arondat Tîrgu-Mureșul, ca

¹⁷⁹ Ana Hancu, *op.cit.*, pag. 480.

¹⁸⁰ Ana Hancu, *op.cit.*, pag. 264-268.

¹⁸¹ Ana Hancu, *op.cit.*, pag. 614.

românii care au fost credincioși împăratului să fie scutiți de plata taxei de război¹⁸².

La 6 martie 1851 are loc inspecția canonică a parohiei Bărdești, realizată de protopopul Ilie Farago din Tîrgu-Mureș în prezența parohului Cristian Man. Se aveau în vedere bunurile bisericii din darea de seamă a curatorului principal, Pintilie Iacob, pe anul 1848 și 1849, precizându-se că se ierta dobânda la Capitalul împrumutat unor credincioși ca: Hadaro Iacob, Pele Iuon, Pop Gavril, Moldovan Onisie, Kozma Todor, etc „...pe A: 1848 pentru timpurile turburate s-au ertatu-iar pe Anulu 1849 fiind și atunci vremile tyrane și turburate pone în luna lui Auguszt și oamenii nacasziti, batăr nu s-au putut scoate totu find tempul trecut s-au socotit ca scoasă...”¹⁸³

În concluzie, marele câștig al Revoluției de la 1848/1849 a fost desființarea iobăgiei, a obligațiilor feudale, împrăștierea țăranimii cu pământul intravilan și extravilan aflat în folosință și despăgubirea nobilimii de către stat, sfârșitul epocii feudale.

IV. Dezvoltarea localității Bărdești în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

Românii au fost prezenți în luptele pentru egală îndreptățire a limbii și națiunii române cu celelalte națiuni, zise constituționale, din anii 1861-1865, până la încheierea dualismului austro-ungar, din 1867, formarea Imperiului Austro-Ungar, care s-a menținut până în 1918. Au sprijinit material și financiar, prin Biserică, Războiul de Independență al României din anii 1877-1878, cât și mișcarea Memorandistă din 1892-1894.

„Generațiile următoare au fost constrânse să continue lupta care nu s-a terminat cu succes decât în urma Primului Război Mondial 1914-1918, Tratatul de la Trianon-Paris. Acesta ștergea amintirea tuturor suferințelor trecutului și dădea satisfacție deplină, revendicărilor juste ale românilor din Transilvania.”¹⁸⁴

Situația social-economică de la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului al XX-lea

Interesele economice și cheltuielile mari pentru întreținerea aparatului

¹⁸² Ana Hancu, *op.cit.*, pag. 270.

¹⁸³ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Bărdești*, Dosarul 7, fila 4.

¹⁸⁴ Dragomir Silviu, *op.cit.*, pag. 159.

birocratic au determinat luarea unor măsuri pentru mărirea veniturilor statului, scutirea de impozite a nobilimii a fost ștearsă, țărănimea a fost împrăștiată; se impuneau contribuții (impozite) în funcție de veniturile proprietății. Nobilul devenea moșier, iar fostul iobag, țăran gospodar sau econom. Se generalizează sistemul de impozitare și dări proporționale cu veniturile producătorului, ceea ce a impus măsurarea tuturor proprietăților prin Decretul imperial, din 20 octombrie 1848, lucrări cadastrale, care încep în anul 1850.

În luna aprilie 1851, s-au realizat măsurători cadastrale privind marginile hotarului Bărdești spre localitățile vecine, ceea ce am și prezentat în capitolul I. Cadrul Natural, punctele limită, de către Comisia cadastrală districtuală în prezența Comisiei satești formată din: Man Daniel, conducătorul oficial al comunei-Primarul (Judele), Murar Sofronie, pădurar și membri aleși: Florea Obreja, Vârlan Teodor, Pintilie Onu, Pintilie Peter, Pelea Iuon (Jun), Moldovan Gheorghe. Erau prezente și Comisiile comunelor vecine: Săbad, Cuiejd, Hărțău, Sâncrai, Remetea, Tîrgu-Mureș, Sântana.

Se realizaseră și măsurătorile cadastrale din interiorul limitelor hotarului, respectiv extravilanul și intravilanul, rezultând o suprafață totală de 996 de iugăre, ceea ce rezultă din Tabelul de mai jos. În baza unui Ordin, la 10 Februarie 1854 se realiza Repartiția sumei 175 Pengő/30 fileri, pentru lucrările agricole (măsurători cadastrale după împrăștiare) făcute la Bărdești, respectiv pentru un iugăr se achita suma de 5 forinți și 1 phengő- sau 2 Rfl. și 3 xr. Din tabelul de mai jos aflăm împrăștiările din sat ca urmare a Revoluției de la 1848/1849.

Tabelul nr. 29

<i>Nr.crt.</i>	<i>Numele proprietarilor</i>	<i>Nr. casă</i>	<i>Suprafața terenului iugăre/ stânjeni</i>	<i>Suma de plată Fr. ph. fil.</i>
1.	Algya János	Q	- 875	- 9 1
2.	Andreika Anna	Q	- 50	- 6 3
3.	Andreika Gabor	37	5 1219	1 40 2
4.	Andreika György	31	6 1455	1 49 3
5.	Andreika Todor	42	8 52	2 2 -
6.	Bárdos Község	61	153 235	- - -
7.	B.K.Megye Temploma	Q	24 210	2 42 -
8.	B.K.Cántora	2b	5 500	1 33 3
9.	B.K.Papja	1	18 1050	4 18 1

10.	Bátya Szánduly	11	8	470	1	51	2
11.	Bátya Iuon	35	-	380	-	13	1
12.	Bérgián András	19	13	870	2	10	-
13.	Bérgián György	30	7	935	2	26	-
14.	Bérgián Todor	Q	-	650	-	16	1
15.	Bérgián Iuon id.	29	6	1514	1	59	-
16.	Bérgián Iuon kőz.	26	6	1514	1	59	-
17.	Bérgián Iuon if.	41	8	375	2	8	-
18.	Dombrádi Theodora	14	-	560	-	22	1
19.	Florea Ilisia	Q	-	400	-	7	3
20.	Floréa Obrésa	9	13	1185	2	12	2
21.	Gábor Vaszi	17	13	260	2	7	1
22.	Godán György	Q	-	150	-	7	1
23.	Godán Szálomie	Q	-	410	-	7	3
24.	Hadaro Elena	22	2	765	-	56	3
25.	Hadaro Ilia Flora	53	8	300	2	4	2
26.	Hadaro Péter	27	3	95	-	46	1
27.	Hadaro Számszon	49	7	791	1	52	3
28.	Hadaro Szánduly id.	24	13	1535	3	5	2
29.	Hadaro Szánduly if.	14	8	565	2	18	2
30.	Hadaro Szimion	48	15	1130	3	33	2
31.	Hadaro Iákob	51	17	465	3	38	3
32.	Kemény Pál Báro	Q	23	-	2	22	1
33.	Kerekes Tamás	55	6	1205	1	59	3
34.	Kerekes Iuon	55	-	521	-	11	2
35.	Komisz Szimion	2	-	150	-	7	1
36.	Komisz Iuon	19	-	275	-	24	3
37.	Kövésdi Ref.megye	Q	10	1000	1	19	1
38.	Mán Krisztián	18	13	1435	3	22	-

39.	Mán Todor	18	-	370	-	14	3
40.	Mán Ionás	45	14	900	3	46	1
41.	Moldován Demeter	43	10	1285	2	28	3
42.	Moldován György	33	7	170	2	3	1
43.	Moldován Onisia	39	6	1555	2	6	3
44.	Moldován Onuj	Q	-	250	-	7	1
45.	Moldován Péter	21	14	155	3	23	-
46.	Moldován Jákob	Q	-	215	-	7	1
47.	Moldován Iuon id.	57	7	236	1	56	1
48.	Moldován Iuon köz.	52	7	105	1	56	1
49.	Moldován Iuon if.	51	5	1180	1	37	-
50.	Moldován Ionás	44	13	907	2	44	2
51.	Morár Sofron	46	29	980	4	46	-
52.	Oltyán Iuon	52	7	497	1	59	3
53.	Peléa Demeter	6	12	1545	3	-	1
54.	Peléa Gyeraszim	7	15	1335	3	40	2
55.	Peléan Ilia	Q	-	200	-	7	1
56.	Peléa Iuon id.	40	13	1190	3	12	2
57.	Peléa Iuon if.	15	8	45	2	22	-
58.	Pintyilia Atyim	25	6	1320	1	52	3
59.	Pintyilia Flora	53	-	795	-	12	3
60.	Pintyilia Flora	Q	-	130	-	14	3
61.	Pintyilia György	64	1	662	-	21	3
62.	Pintyilia Dragian	50	7	1176	2	8	-
63.	Pintyilia Onuy	58	7	276	2	8	-
64.	Pintyilia Péter	8	13	1130	3	13	23
65.	Pintyilia Szimion	16	13	1465	3	19	2
66.	Pintyilia Jakob	47	15	930	3	33	2
67.	Pintyilia Iuon id.	36	6	1446	2	2	8

68.	Pintyilia Iuon köz.	50	7 730	2 8 -
69.	Pintyilia Iuon if.	4	7 235	1 47 -
70.	Pribák Maria	22	7 880	2 8 -
71.	Pribák Iuon	13	7 270	1 49 1
72.	Saulián Gábor	Q	- 90	- 6 3
73.	Saulián Szánduly	Q	7 1086	2 8 -
74.	Szenertyán György	5	1 511	- 25 1
75.	Szenmartyán Ionás	5	12 270	2 48 -
76.	Szengiorzán Márián	20	14 408	3 19 2
77.	Stéphán Iuon id.	23.	14 75	3 19 2
78.	Stéphán Iuon if.	Q	8 395	2 1 -
79.	Stéphán Vaszi id.	3	7 195	1 52 3
80.	Stéphán Vaszi if.	28	7 920	1 52 3
81.	Teleki Sámuel Grof	Q	23 -	2 22 -
82.	Zahariás Todor	34	7 1275	2 8 -
83.	Vájdeján Vaszi	32	14 850	3 12 2
84.	Vírlán Todor	38	12 1455	3 7 1
85.	MVásárhely Község (Orașul)	56	145 1110	16 33 -
86.	MVásárhely Plébánni (Bi.cat.)	Q	6 -	- 45 -

Suma 996 iugăre 175 Pengó 30 filer

Analizând tabelul, remarcăm noi proprietari: Groful Teleki Sámuel (23 iugăre), Baronul Keménly Pál (23 iugăre), Biserica catolică Tîrgu-Mureș (6 iugăre), Biserica reformată din Cuiejd (10 iugăre și 1000 stâneni).

Orașul era proprietarul a 145 iugăre și 1110 stâneni etc. Aparent, Consiliul orașenesc împroprietărise pe cei menționați din alodiul-moșia sa cu 62 iugăre 1000 stâneni. Proprietatea comunei Bărdești era de 153 iugăre 253 stâneni (pădure, pășune, fâneață).

Proprietatea comună a Bisericii era de 24 iugăre și 210 Stâneni. Proprietatea Bisericii-portiunea popii era de 18 iugăre 1050 stâneni, iar portiunea cantorală era

de 5 iugăre 500 de stânjeni¹⁸⁵. Benkő Károly, în lucrare sa de căpătâi „Marósszék ismertetése ” (Cunoașterea Scaunului Mureș), la pagina 335, specifică la 1860 despre Bardos: „... Suprafața hotarului și în parte: 481 iugăre 1340 stânjeni Arabil, 103 iugăre 1225 stânjeni Fâneată, 91 iugăre 225 stânjeni Pășune, 289 iugăre 390 stânjeni Pădure, 5 iugăre 1060 stânjeni Vie și Nearabil 2 iugăre 560 srânjeni, în total 996 iugăre...”¹⁸⁶

Tabelul de mai jos reflectă această situație.

Din Recensământul populației și animalelor, de la 31 decembrie 1869, rezultă starea materială a bărdășenilor, caracterizată prin sărăcie, de unde și starea economică precară a localității.

Tabelul nr. 30

(Gospodari, anexe și animale)

<i>Nr. casă</i>	<i>Gospodari</i>	<i>Grajd</i>	<i>Șură</i>	<i>Vaci</i>	<i>Boi</i>	<i>Viței</i>	<i>Oi</i>	<i>Porci</i>
1.	Man Christian-preot și gospodar	1	1	1	2	4	50	10
2	Komis Simion cantor și gospodar	-	-	-	-	-	1	1
3	Stefan Lica-gospodar indep.	1	-	1	-	-	10	1
4	Sauleanu Lina-(văduvă) zilieră	-	1	-	-	-	-	-
5	Szemertyan Iuon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	3	1
6	Pelea Petrea-gospodar indep.	1	1	1	-	2	8	2
7	Pelea Geraszim-gospodar indep.	-	-	-	-	-	4	2
8	Pintilie Iuon-gospodar indep.	1	-	-	-	1	-	1
9	Florea Obresa-gospodar indep.	1	1	2	-	3	6	-
10	Pintilie Nania-gospodar indep.	1	-	2	-	1	5	1
11	Batya Szandu-gospodar indep.	1	-	2	-	1	4	1
12	Moldovan Iuon-gospodar indep.	1	-	-	-	2	4	1
13	PUSZTA (Ulița Vale)	-	-	-	-	-	-	-
14	Hadaro Demeter-gospodar indep.	1	1	1	-	1	4	2
15	Pelea Iuon-gospodar indep.	1	-	2	-	2	11	-

¹⁸⁵ D.G.A.S.Mureș, *Fond:Parohia gr. cat. Bărdești*, nr. Act 10/1854

¹⁸⁶ Benkő K. *op.cit.*, pag. 335, Cluj 1868-1869.

16	Pintilie Iuon-gospodar indep.	1	1	1	2	3	21	3
17	Gabor Vaszilia-gospodar indep.	1	1	2	-	3	16	2
18	Pelea Samson-gospodar indep.	1	-	-	2	-	11	-
19	Komes Iuon-gospodar indep.	1	-	2	-	-	13	-
20	Moldovan Petrea-gospodar indep.	1	-	-	2	4	15	1
21	Szengyorzan Marian-gospodar indep.	1	1	2	2	-	10	1
22	Pribak Rafina (văduvă) zilieră	-	-	-	-	-	-	-
23	Stefan Iuon-gospodar indep.	1		1	-	1	5	1
24	Hadaro Gavrilă-gospodar indep.	-	-	-	-	-	5	3
25	Pintilie Achimu-gospodar indep.	1	1	2	-	-	4	-
26	Iuon Bergian-gospodar indep.	-	-	-	-	-	8	1
27	Hadaro Vaszilie-gospodar indep.	1	1	-	-	1	1	-
28	Stefan Vaszilie-gospodar indep.	1	1	-	-	2	-	-
29	Bergian Iuon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	1
30	Bergian Georgie-gospodar indep.	1	1	1	-	1	5	1
31	Kimpeanu Dumitru-cioban	-	-	-	-	-	-	1
32	Moldovan Georgie-gospodar indep.	-	-	-	-	-	2	-
33	Kalkovits Georgie-gospodar indep.	1	1	-	-	2	13	2
34	ZahariasSusana (văduvă)-gosp. ind.	-	-	-	-	-	-	1
35	Batya Iuon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
36	PUSZTA (Ulița Dosz)	-	-	-	-	-	-	-
37	Andreka Vaszilie-gospodar indep.	-	-	-	-	-	5	1
38	Virlan Dumitru-gospodar indep.	-	-	-	-	-	4	1
39	Butuk Dumitru-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
40	Pelea Niculae-gospodar indep.	1	1	1	-	3	15	1
41	Bergian Iuon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	8	1
42	Andreka Theodor-gospodar indep.	1	1	2	-	2	5	2
43	Moldovan Dumitru-gospodar indep.	1	1	2	-	2	8	1
44	Moldovan Iuon-gospodar indep.	-	-	1	-	-	4	-
45	Man Constandinu-gospodar indep.	1	1	1	-	1	5	-
46	Iuonu Murariu-gospodar indep.	1	1	2	2	2	36	-

47	Pintilie Iakob-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
48	Hadaro Achim-gospodar indep.	1	1	1	-	2	5	-
49	Hadaro Szamszon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	1
50	Pintilie Petre-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
51	Hadaro Iuon-gospodar indep.	-	1	-	-	-	-	1
52	Oltyan Iuon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
53	Muresianu Stefan-gospodar indep.	1	-	-	-	2	10	2
54	Moldovan Iuonuk-gospodar indep.	-	1	-	-	-	2	1
55	Moldovan Andrei-gospodar indep.	-	-	1	-	-	6	-
56	Bordas Szamszon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	5	-
57	Moldovan Iuon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	1
58	Pintilia Todor-gospodar indep.	-	-	-	-	-	5	-
59	Pusztá (Ulița de Jos)	-	-	-	-	-	-	-
60	Pusztá (mijlocul satului)	-	-	-	-	-	-	-
61	Pusztá (mijlocul satului)	-	-	-	-	-	-	-
62	Pusztá (mijlocul satului)	-	-	-	-	-	-	-
63	Pusztá (mijlocul satului)	-	-	-	-	-	-	-
64	Pintilie Georgie-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	1
65	Saulean Anika (văduvă)-gospod. ind.	1	-	1	-	-	-	-
66	Bergian Theodor-gospodar indep.	1	-	1	-	1	-	-
67	Hadaro Iuon jun.-gospodar indep.	1	1	2	-	-	9	1
68	Stefan Iuon jun.-gospodar indep.	1	-	-	2	-	-	-
69	Gancsa Demian-gospodar indep.	-	-	-	-	2	2	-
70	Pelea Sofron-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
71	Virlan Petru-gospodar indep.	1	1	-	-	-	7	-
72	Moldovan Iuon-gospodar indep.	-	-	-	-	-	7	-
73	Pelea Oniszia-gospodar indep.	1	1	2	-	-	10	-
74	Virlan Iakob-gospodar indep.	-	-	-	-	-	3	1
75	Vajdejan Vaszilia-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
76	Muresan Lazar-gospodar indep.	1	1	1	-	3	13	3
77	Pelea Dumitru-gospodar indep.	1	-	-	-	-	-	-

78	Hadaro Vaszi-gospodar indep.	1	1	-	-	2	22	-
79	Hadaro Petru-gospodar indep.	-	-	-	-	-	-	-
80	Hadaro Solomon-gospodar indep.	1	1	2	-	3	18	6
81	Virlan Pavel-gospodar indep.	-	-	1	-	1	-	1
82	Forgats Manyi (văduvă) zilieră	-	-	-	-	-	-	-

Analizând tabelul de mai sus constatăm că din 82 de intravilane cu număr, 7 intravilane erau pustii-nelocuite, deci 75 de intravilane, gospodării, erau locuite.

Din cele 75 de gospodării doar 39 aveau grajd, deci 52%, iar din cele 75 de gospodării doar 27 aveau și șură deci 36%. De asemenea, din 75 de gospodari, doar 30 aveau vaci, 45 de gospodari nu aveau o vacă, deci 60% și doar 7 gospodari aveau 2 boi, principală forță de tracțiune necesară la arat, sigur se practica și înjugatul vacilor la arat și întrajutorarea gospodariilor între ei.

Tabelul prezintă puterea economică redusă a satului în pragul anului 1870. Numărul total al oilor era mai mare de 453 de capete, dar erau și gospodării fără o oaie. Numărul total al porcilor era de 67, dar recensământul avusese loc după Sf. Ignat, deci după tăierea porcilor de Crăciun.

Au fost recenzați și 6, cai deținuți de următorii gospodari: Man Chistian 2 cai, Gabor Vasile 1 cal, Komes Iuon 1 cal, Moldovan Petrea 1 cal, Iuon Murariu 1 cal. Erau în sat și 5 gospodari cu stupi de albine: Man Christian- preot și gospodar, după cum am văzut cu 20 de stupi; Florea Obresa-gospodar, cu 3 stupi; Murariu Iuon-gospodar, de la nr. 46 cu 3 stupi; Muresian Ștefan gospodar, de la nr. 53 cu 2 stupi și Hadaro Vaszi gospodar, de la nr. 78 cu 4 stupi, deci exista un total de 32 de stupi de albine.

Cu siguranță că în sat se practica și un comerț în natură, produs pentru produs, ca și produs contra cost. Recensământul a fost realizat de recenzorul oficial desemnat Kóncz János și supravizat de reprezentantul comunității locale parohul Man Christian¹⁸⁷.

Pentru unele familii se impunea munca cu ziua pentru asigurarea traiului, pentru achitarea taxelor și impozitelor, pentru cumpărarea celor necesare în gospodărie.

Iată centralizatorul recensământului.

Tabelul nr. 31

<i>Gospodării locuite</i>	<i>Grajduri</i>	<i>Șuri</i>	<i>Vaci</i>	<i>Boi</i>	<i>Vitei</i>	<i>Oi</i>	<i>Porci</i>
75	39	27	44	14	60	453	67

¹⁸⁷ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Recensământul populației*, Dosar nr.236/1870, Bardos.

Pământul, principalul obiect al muncii a devenit obiectul cumpărării și vânzării, în urma transformării din proprietate feudală în proprietate burgheză, ceea ce o demonstrează și cele ce urmează mai jos. S-a păstrat Registrul cadastral funciar Bărdești din 1880, cu modificările intervenite în iulie 1884 în baza reglementărilor aduse de adunarea de la Budapesta, în 3 iulie 1882, privind clasa proprietății funciare, apoi în aprilie 1911, în baza reglementărilor din mai 1909, cu scopul sporirii impozitului funciar.

În tabelul de mai jos redau secvențial pe proprietarii funciari din Bărdești și impozitul stabilit per total pe comuna Bardos.

Tabelul nr. 32

(economi sau gospodari)

<i>Numele proprietarului</i>	<i>Nr.casă</i>	<i>Calitate</i>	<i>Grădină/stj.</i>	<i>Casă-curte stj.</i>
Pella Onisia	60	a III-a	352	176
Pella Nekulai	59	idem	316	213
Moldovan Peter	58	idem	247	74
Vurlean Iuon	57	idem	75	52
Vurlean Dumitru	55	idem	222	156
Vurlean Peter	54	idem	75	53
Bardos (comuna)	62	Iden	220	-
Lazar Ștefan	53	idem	418	42
Zaharias Todor	52	idem	325	56
Vurlan Simon	51	idem	324	56
Graur Todor	49	idem	369	55
Bardos (comuna)	62	idem	234	-
Berghian Todor	48	idem	-	-
Berghian Ilia și Demeter	46	idem	-	171
Berghian Dumitru	45	idem	376	-
Pintilie Kandid	43	idem	-	165

Bardos (comuna)	62	idem	100	134
Bardos (comuna)-ulița Dosului	62	idem	11760	72
Pella Peter	61	idem	135	50
Ștefan Todor și Maricza	56	I-a	210	100
Ștefan Todor și Maricza	56	idem	872	38
Ștefan Todor și Maricza	56	idem	700	-
Kálkovics György	50	idem	593	110
Fulea Ilie (va cumpăra...)	47	idem	417 (Szaltelechi)	32
Ganzsa Damian	44	idem	160	40
Bardos (comuna)	62	idem	216	1050 (drum)
Bardos (comuna)	62	a III-a	332	-
Ștefan Iuon	42	I-a	375	90
Ștefan Vasilă	41	idem	360	98
Fekete György	40	idem	214	108
Florea Peter	39	idem	406	108
Berghian Iuon	38	idem	365	165
Pintilie Efraim	37	idem	539	62
Moldovan Demeter	36	idem	576	182
Ștefan Iuon	35	idem	845	38
Pribak Florica	34	idem	664	28
Moldovan Gyeraszim	33	idem	946	74
Moldovan Todor	33	idem	950	73
Szentgyorgyi Márian	32	idem	400	185
Berghian Andrei	31	idem	666	170
Man Todor	30	idem	754	188
Gabor Salamon	29	idem	1 iug. 365 stj.	108
Pintilie Iuon	28	idem	850	114
Andreka Vaszi	27	idem	233	104

Hadaro Virginia și Finika	26	I-a	384	40
Hadaro Solomon	25	I-a	255	56
Moldovan Iuon	24	idem	464	34
Pribak Iuon	23	idem	250	56
Batya Szandu	22	idem	748	90
Pintilie Dumitru	21	idem	1110	27
Flora Obreza	20	idem	1269	254
Bardos (comuna) -ulița Vale	62	idem	610	61
Szabó Demeterné (Iren)- Algya Nina	19	idem	1502 (grăd.model)	130
Pella Peter jun.	18	idem	508	120
Hadaro Vaszi jun.	17	idem	480	80
Pella Iuon jun.	16	idem	440	109
Pella Leontin	15	idem	440	109
Szenmertyan Alexa	14	idem	301	53
Pintilie Ilia	13	idem	208	41
Pella Peterné și Ștefan Krucsiza	12	idem	131	10
Ștefan Peter	12	idem	131	ü
Rothenthal Henrik báró	12	idem	130	-
Pella Peterné- Ștefan Krucsiza	12	idem	-	10
Ștefan Peter	12	idem	-	9
Rothentjal Henrik báró	12	idem	-	9
Bardos (comuna)	62	idem	279 (pârâu)	-
Biserica gr.-cat. Bardos	10	idem	421	54 (Școala)
Biserica gr.-cat.	10	idem	1 iug.275stj.- bis.și	cimit.)+128gr ăd.
Ștefan Vasziné- Peleşka	9	idem	336	161

Anika				
Hadaro Gavrilla	8	idem	264	69
Târgu-Mureș	7	idem	1 iug. 676 stj.model	79
Moldovan Andrei	6	idem	622	92
Moldovan Vaszi (Zamfira- H.Simoné)	5	idem	710	108
Hadaro Anika (ut.Mihály)	4	idem	760	120
Oltean Iuon	3	idem	150	65
Marusan Lazar (ut.Miklós)	2	idem	117	65
Bardos (comuna)	62	idem	585 (ulița)	117
Pella Szamszon	30	idem	999	-
Hadaro Iona a lui Iakobe	74	idem	201	102
Hadaro Iuon (pakular)	73	idem	273	83
Malyas Saveta	7	idem	351	-
Szaltelaki Laszlo	0	idem	1510	-
Hadaro Vasziné-Mujka Maria	70	idem	1204	187
Hadaro Iuon a lui Simion	72	idem	613	45
Hadaro Ioachime	71	idem	601	39
Gabor Vaszi	69	idem	266	150
Morar Iuom	68	idem	1 iug. 179stj.	178
Man Kostantin	67	idem	554	113
Moldovan Iuon (utodai)	66	aIII-a	168	148
Moldovan Dumitru	65	idem	166	-
Moldovan Dumitru sen.	65	idem	900	115
Andréika Todor	64	idem	469	92
Pap Lázár	63	idem	46	92

TOTAL

34 iugăre 504 stj.

Același Registru cadastral prezintă situația la *pădure*: „Fața”-2 iugăre 1550 stj.-Bardos (comuna); „Fața” c. „Dosz”- 17 iug. 1100 stj. - Biserica gr.-cat. Bardos; 16 iug. 719 stj. -Bardos (comuna); 3 iug. 1028 stj.-Biserica reformată din Cuiejd; „Balk”-h. Pojarnița-16 iug. 559 stj. Bardos (comuna); 5 iug. 1505 stj.-Tîrgu-Mureș; 2 iug. 1552 stj.-Tîrgu-Mureș; 7 iug. 1472 stj.-Bardos (comuna); Kemény Domokos Baron (locuind la Morăreni) 12 iug. 1520 stj.; 12 iug. 1520 stj.-Teleki Sámuel Grof (locuind la Glodeni); 12 iug. 1519 stj.-Tîrgu-Mureș; „Balk” -i. Fățuica- 7 iug. 624 stj.- Biserica catolică Tîrgu-Mureș; 3 iug. 393 stj.-Tîrgu-Mureș; 19 iug. 1315 stj.-Bardos (comuna); „Balk” k. Capul pâraului-32 iug. 559 stj. Bardos (comuna); 28 iug. 1208 stj.- Tîrgu-Mureș; 3 iug. 951 stj.-Tîrgu-Mureș.etc.

Fila 59 prezintă proprietarii de vie de pe „Balk ” via „Den Szusz”:

1. Biserica gr.-cat. Bardos 457 stânjani; 2. Vurlan Dumitru 190 stj.; 3. Batya Szandu 285 stj.; 4. Pella Szamszon 285 stj.; 5. Pintilie Iuon 285 stj.; 6. Bergian Iuon 285 stj.; 7. Bergian Andrej 190 stj.; 8. Pella Peter 190 stj.; 9. Pella Iuon Jun. 95 stj.; 10. Pintilie Iuon Jun. 95 stj.; 11. Pella Dumitru Sen. 95 stj.; 12. Pella Peter Sen. 95 stj.; 13. Bergian Demeter 95 stj.; 14. Pella Iuon Jun. 95 stj.; 15. Florea Obresa 190 stj.; 16. Pella Nekulae 190 stj.; 17. Morar Iuon 190 stj.; 18. Ștefan Iuon Vaszi 190 stj.; 19. Szentgyorgyi Marian 190 stj.; 20. Bergian Todor 190 stj.; 21. Ștefan Vaszili 190 stj.; 22. Pelle Peter 190 stj.; 23. Hadaro Finika 190 stj.; 24. Hadaro Virginia 190 stj.; 25. Hadaro Salamon 190 stj.; 26. Jakab Jozsef 190 stj.; 27. Bergian Iuon 190 stj.; 28. Hadaro Iuon 190 stj.; 29. Pintilie George 190 stj.; 30. Pintilie Kandit(ne) 190 stj. (cumpără Muresan Mihaly); 31. Man Konstantin 190 stj.; 32. Muresan Lazar (revine Miklós) 95 stj.; 33. Gabor Salamon 190 stj.; 34. Gabor... 190 stj.; 35. Moldovan Todor 190 stj.; 36. Ganzsa Semion 190 stj.; 37. Pap Lazar 190 stj.; 38. Kalkovits György 380 stj.; 39. Hadaro Vaszi 190 stj.; 40. Pelea Szamszon 190 stj.; 41. Man Kosztantin 190 stj.; 42. Tőkés Ferencz (Cuiejd) 190 stj.; 43. Szentyan Florea 190 stj. (fila 59–61)

Centralizatorul suprafețelor pe ramuri agricole: arabil = 578 iugăre 792 stânjani; grădini = 34 iugăre 504 stânjani; fâneată = 61 iugăre 762 stânjani; vii = 9 iugăre 1574 stânjani; pășune = 85 iugăre 110 stânjani; pădure = 261 iugăre 345 stânjani; suprafață de pământ neimpozitată = 29 iugăre 522 stânjani.

Total productiv = 970 iugăre 887 stânjani.

Total hotar Bardos = 999 iugăre 1409 stânjani¹⁸⁸.

Composesoratul sau averea comună a vechiului Scaun Mureș a apărut în timp odată cu constituirea așezărilor stabile ale secuilor din Scaunul Mureș, când un teritoriu din munții scaunului, din jurul localității Sovata, a devenit un bun comun al celor 127 de sate din scaun (secolul XV-XVI), iar legiferarea cadrului juridic al instituției composesoratului a fost consfințită prin Articolul de lege XIX din 1898, în termeni juridici composesoratul fiind o formă de proprietate comună în cadrul comunitar, indivizibil. El constituie posesia privată a mai multor

¹⁸⁸ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală*, nr. act 296/1880, Bardos, fila 1-80.

gospodari, folosită în comun și care împart veniturile între ei, potrivit proporțiilor stabilite.

Același sistem de administrare a pădurilor a fost aplicat în Transilvania și de statul român după 1918, fiind fixat prin lege și regulament, în 16 aprilie 1925, iar apoi, la 8 iulie 1933. Venitul anual curat al comunității de avere se întrebuința exclusiv pentru scopuri economice, culturale și sanitare al obștii(lor). În Lista satelor coproprietate ale Composesoratului vechiului Scaun Mureș, la poziția 7. figurează Bărdeștiul¹⁸⁹.

În perioada următoare până la Primul Război Mondial disproporția dintre proprietatea moșierească-Orașul Tîrgu-Mureș și proprietatea țărănească s-a păstrat, dar o oarecare stratificare socială s-a produs între economi-gospodari-țărani, fapt reflectat în Registrul Caselor, de la 26 aprilie 1911, realizat în baza unei Legii V din anul 1909, registru realizat de Primarul și notarul comunei Bardos Marosán Mihály (Mureșan Mihai) și Harangozó József trimis cadastral¹⁹⁰.

Tabelul nr. 33
Registrul caselor

<i>Numele proprietarului casei</i>	<i>nr. proiect casă</i>	<i>nr. cadastru</i>
Konya Lőrinczné și Morar Maria	537	50
Pella János (Sofroon)	539	84
Marosán Miklós	542/1	57
Huszár László	540	39
Marosán Mihály	141	56
Moldován János	139/2	68
Hadaró Simonné și Moldovan Zamfira	138	35
Moldovan Mihály	137	70
Târgu- Mureș (oraș liber regesc)	134	62
Hadaró László	133	30
Stefán János	130	101
Biserica gr.-cat. Bardos	128	58

¹⁸⁹ *Anuarul arhivelor mureșene*, vol. II, Tîrgu-Mureș, 2003, pag. 249–155.

¹⁹⁰ D.G.A.S.-Mureș, Fond: *Coloana de evidență cadastrală*, nr.act 307, Anul 1911, Bărdești, 4 file.

idem	126	58
idem	124	58
Stefán Péter	120	107
Pintilia János	115	89
Hadaró Márton	113	32
Bács Gábor	112	1
Pella János D.	109	81
Villa Péter	108	124
Pella István	105	80
Szabó Irén	104/1	110
Szabó Irén	104–2	110
Vurlán János	101	127
Pintilia Demeter	100	88
Bátya Szilárd	98	5
Bátya Péter	97/1	4
Pella János Leontiné	230	82
Komesz Péter	1180/1	48
Hadaró Mihály	93	33
Szász Péterné özv. (väd.) și Roska Zámfira	96/1	115
Moldovan Maria și Vurlán Sándorné özv.	95	131
Vurlán Pál	91/2	129
Bota János	90	12
Királyhalmi Illásné și Hadaró Finika	89/1	47
Hadaró Virginia	89/2	37
Pintya János	84	91
Pintya János	86/1	91
Pintilia Illés	83	87
Gábor Szilárd	80	22
Bérgyán Pál	79/2	9
Kelemen Lászlóné öz.și Mán Mária	79/1	44

Komesz Simon ut. (urmași)	76	49
Szentgyörgyi János	75	118
Simon Sándor	55	97
Gráur László iff. (Jun.)	65	26
Rusz Tivadár	62	93
Szabadi János	59/2	113
Bérgjan Gábor	59/1	8
Szemertyán János	58/1	116
Szmertyán Sándor	58/2	117
Simon Sandor	72	97
Stefán Laszló/Istváné	54	103
Stefán Demeter	51	98
Pintilia Kandit	31	90
Bergyán Demeter/Jánosné	28	7
Bács János	46	2
Stefán Jánosné și Jakab Károlina	26/01/14	100
Ștefán Jánosné éi Gábor Károlina	26/02/14	105
Bergyán Pártenie	25/01/14	10
Bergyán Demeter/Tivadaré	43	6
Graur Tivadárné özv. (văduvă).)	21	27
Kalkovics János	41	42
Sauleán Zámfira	20	94
Szőcs Tivadar	17	121
Stefán Tivadarné özv./ Faragó Anna özv.	39	108
Lázár István	15	55
Vurlán Anikó	13	54
Brézsa Demeter	10	13
Pusztatelek (Sesie pustie)	-	-
Hadaró Demeter asztalos (tâmplar)	38/1	28
Vurlán Lázár	9	128

Pusztatelek	-	-
Pella János Miklósné	4	83
Gábor János	36	19
Pella Lázár	1	85
Comuna Bardos	32	59
Comuna Bardos	35	59
Moldován János și Pap Lukréczia	174/1 și 174/2	67
Pintya László iff. (Jun.)	173	92
Moldovan Demeter	170	66
Kozma Simon	169	53
Mán Gyula	164	63
Morar János	163	73
Gábor László	160	20
Hadaró Demeter Achimé	159	29
Sándor Lászlóné și Hadaró Zámfira	156	96
Szálteleki László	152	114
Hadaró Tivadar	150	36
Pántya János	149	76
Pusztatelek	-	59
Pella Sámson	147/1	86
Moldovan Jánosné și Marosán Mária	234/1	69
Boros János	251/1	11
Sándor Péter	254	95
Bátya Péter	406	132
Tamás László utodai	380	122
Cseusán László	383	14
Szabadi Jakab	386/1	112
Kartmanu Dánnel	583/1	43

În baza aceleiași Legi V/1909, s-a realizat un nou Registru cadastral-Carte funciară a comunei Bărdești (Marosbárdos) în toamna anului 1911, având în vedere noile reglementări privind noile grupe de calitate a pământului (pe o scară de la I-VIII), intravilan și extravilan, venitul estimat pe gospodărie și, deci, a impozitului funciar.

Din acest registru mi-am propus să vă prezint câteva aspecte (extrase):

1. Bács Gábor, nr. casă 18, arabil 3 iugăre 743 stânjeni pătrați (1600 stâjeni pătrați = 1 iugăr), grădină 440 stânjeni pătrați, rât 239 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat (casă și curte) 109 stânjeni pătrați. Total suprafață 3 iugăre 1536 stânjeni pătrați. Venit curat 11 koroane 32 fileri. Impozit agricol 2 koroane 26 fileri;

3. Bátya Péter, nr. 27, arabil 5 iugăre 562 stânjeni pătrați, grădină 318 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat (casă și curte) 248 stânjeni pătrați. Total suprafață 5 iugăre 1129 stânjeni pătrați. Venit curat 23 koroane 58 fileri. Impozit agricol 4 koroane 71 fileri;

5. Bérgián Pál ut., nr. 41, arabil 4 iugăre 793 stânjeni pătrați., grădină 377 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat (casă și curte) 94 stânjeni pătrați. Total suprafață 4 iugăre 1264 stânjeni pătrați. Venit curat 13 koroane 34 fileri. Impozit agricol 2 koroane 67 fileri;

7. Bérgián Demeter Jánosé, nr. 35, arabil 886 stânjeni pătrați, grădină 188 stânjeni pătrați, rât 750 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat (casă și curte) 171 stânjeni pătrați. Total 1320 stânjeni pătrați. Venit curat 1 koroană 33 fileri. Impozit agricol 27 fileri;

8. Bács János, nr. 56, arabil 2 iugăre 1357 stânjeni pătrați, grădină 160 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat (casă și curte) 140 stânjeni pătrați. Total suprafață 2 iugăre 1557 stânjeni pătrați. Venit curat 19 koroane 46 fileri. impozit agricol 3 koroane 89 fileri;

9. Bérgián Parténia, nr. 59, arabil 7 iugăre 138 stânjeni pătrați, grădină 482 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat (casă curte) 143 stânjeni pătrați. Total suprafață 7 iugăre 763 stânjeni pătrați. Venit curat 25 koroane 14 fileri. Impozit agricol 5 koroane 3 fileri;

15. Cseusán László (Szabadi Jakab), nr. 97, arabil 613 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 71 stânjeni pătrați. Total 684 stânjeni pătrați. Venit curat 3 koroane 44 fileri, impozit agricol 69 fileri;

19. Gráur László iff., nr. 46, arabil 1599 stânjeni pătrați, grădină 576 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 182 stânjeni pătrați. Total 1 iugăr 757 stânjeni pătrați. Venit curat 5 koroane 56 fileri. Impozit 1 koroane 11 fileri;

22. Gábor Valentin, nr. 84, arabil 5 iugăre 1023 stânjeni pătrați, grădină 266 stânjeni pătrați, Fâneată 939 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 150 stânjeni pătrați. Total 6 iugăre 778 stânjeni pătrați. Venit curat 32 koroane 27 fileri. Impozit 6 koroane 45 fileri;

29. Huszár László, nr. 4, arabil 847 stânjeni pătrați, grădină 207 stânjeni

pătrați, pământ neimpozitat 90 stânjani pătrați. Total 847 stânjani pătrați. Venit 2 koroane 74 fileri. Impozit 55 fileri;

30. Hadaró Simonné sz. Moldován Zámfira, nr. 7, arabil 6 iugăre 72 stânjani pătrați, grădină 301 stânjani pătrați, Fâneț 447 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 161 stânjani pătrați. Total 6 iugăre 981 stânjani pătrați 27 koroane 46 fileri. Impozit 5 Koroane 49 fileri;

33. Hadaró Mihály, nr. 30, arabil 3 iugăre 354 stânjani pătrați, grădină 250 stânjani, pământ neimpozitat 56 stânjani pătrați. Total 3 iugăre 660 stânjani pătrați. Venit curat 13 koroane 48 fileri. Impozit 2 koroane 70 fileri;

38. Hadaró Demeter (Ioachimé), nr. 85, arabil 7 iugăre 1514 stânjani pătrați, grădină 601 stânjani pătrați, rât 556 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 91 stânjani pătrați. Total 8 iugăre 1162 stânjani pătrați. Venit 33 koroane 92 fileri. Impozit 6 koroane 78 fileri; 43. Hosu Dumitru (de la Kornja Lőrincné) sz. Morár Mária, nr. 1, locuiește la Tîrgu-Mureș, arabil 9 iugăre 376 stânjani pătrați, rât 1 iugăr 858 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 298 stânjani pătrați. Total 1532 stânjani pătrați. Venit 45 koroane 77 fileri, impozit agricol 9 koroane 15 fileri;

45. Komesz Peter, nr. 29, arabil 3 iugăre 662 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 200 stânjani pătrați. Total 3 iugăre 862 stânjani pătrați. Venit 7 koroane 50 fileri, impozit agricol 1 koroană 50 fileri;

48. Komészt Simon (utod) nr. 43, arabil 3 iugăre 1056 stânjani pătrați, grădină 1144 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 275 stânjani pătrați. Total 4 iugăre 875 stânjani pătrați. Venit 17 koroane 49 fileri. impozit agricol 3 koroane 59 fileri;

49. Kalkovics János, nr. 62, arabil 9 iugăre 779 stânjani pătrați, grădină 593 stânjani pătrați, rât 398 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 110 stânjani. Total 10 iugăre 280 stânjani pătrați. Venit 39 koroane 18 fileri, impozit agricol 7 koroane 84 fileri;

51. Kozma Simon, nr. 81, arabil 2 iugăre 658 stânjani pătrați, grădină 168 stânjani pătrați, rât 196 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 253 stânjani pătrați. Total 2 iugăre 1275 stânjani pătrați. Venit 11 koroane 62 fileri, impozit agricol 2 koroane 32 fileri;

55. Kemény Katalin Bároné, (fără număr) locuind la Morăreni. Pădure 12 iugăre 1520 stânjani pătrați. Venit 23 koroane 31 fileri, impozit agricol 4 koroane 66 fileri;

57. Marosán Miklós, nr. 3, arabil 9 iugăre 459 stânjani pătrați, grădină 1 iugăr 100 stânjani pătrați, rât 1367 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 317 stânjani pătrați. Total 12 iugăre 643 stânjani pătrați. Venit 59 koroane 4 fileri, impozit agricol 11 koroane 81 fileri;

58. Marosán Mihály, nr. 5, arabil 17 iugăre 602 stânjani pătrați, grădină 1163 stânjani pătrați, rât 1 iugăre 1144 stânjani pătrați. Pădure 4 iugăre 506 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 225 stânjani pătrați. Total 24 iugăre 440 stânjani pătrați. Venit 78 koroane 27 fileri, impozit agricol 15 koroane 58 fieri;

59. Moldován Mihály, nr. 8, arabil 10 iugăre 1586 stânjeni pătrați, grădină 1 iugăr 790 stânjeni, pământ neimpozitat stânjeni pătrați. Total 12 iugăre 1490 stânjeni. Venit 48 koroane 96 fileri, impozit agricol 9 koroane 79 fileri;

60. Târgu-Mureș, oraș liber regesc, nr. 9, arabil 16 iugăre 875 stânjeni pătrați, grădină 1 iugăr 676 stânjeni pătrați, rât 2 iugăr 360 stânjeni pătrați. Pădure 149 iugăre 301 stânjeni pătrați, pământ neimpozabil 79 stânjeni. Total 169 iugăre 691 stânjeni pătrați. Venit 6 koroane 17 fileri, impozit agricol 69 koroane 23 fileri;

61. Moldovan János, nr. 6, arabil 1 iugăr 76 stânjeni pătrați, grădină 309 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 100 stânjeni pătrați. Total 1 iugăr 485 stânjeni pătrați. Venit 3 koroane 33 fileri, impozit agricol 67 fileri;

62. Biserica greco-catolică Bărdești, nr. 13, arabil 19 iugăre 1007 stânjeni pătrați, grădină 549 stânjeni pătrați, rât 5 iugăre 505 stânjeni pătrați, Pășune 1 iugăr 559 stânjeni pătrați. Pădure 22 iugăre 377 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 1 iugăr 1075 stânjeni pătrați. Total 50 iugăre 559 stânjeni pătrați. Venit 168 koroane 64 fileri, impozit agricol 33 koroane 73 fileri;

64. Frânceanu Alex (cu creionul scris) Moldován János és neje, közös, nr. 78, arabil 10 iugăre 315 stânjeni pătrați, grădină 469 stânjeni pătrați, rât 825 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 92 stânjeni pătrați. Total 11 iugăre 101 stânjeni pătrați. Venit 28 koroane 53 fileri, impozit agricol 5 koroane 70 fileri;

67. Morár János, nr. 83, arabil 19 iugăre 1112 stânjeni pătrați, grădină 1 iugăr 179 stânjeni pătrați, rât 6 iugăre 54 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 441 stânjeni pătrați. Total 27 iugăre 186 stânjeni pătrați. Venit 134 koroane 24 fileri, impozit agricol 26 koroane 85 fileri;

73. Marosbárdosi-Bărdești, avut comunal, (fără număr), Pășune 95 iugăre 848 stânjeni pătrați. Pădure 58 iugăre 1097 stânjeni pătrați. Venit 344 koroane 55 fileri, impozit agricol 108 koroane 91 fileri;

74. Comuna Bărdești, nr. 77, grădină 648 stânjeni pătrați, rât 1 iugăr 29 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 24 iugăre 147 stânjeni pătrați. Total 25 iugăre 824 stânjeni pătrați. Venit 9 koroane 94 fileri, impozit agricol 1 koroană 99 fileri;

75. Școala confesională comunală, nr. 77, Pășune 1584 stânjeni pătrați. Total 1584 stânjeni pătrați. Venit 89 fileri, impozit agricol 18 fileri;

76. Pella János (Sofron), nr. 2, arabil 1 iugăr 311 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 297 stânjeni pătrați. Total 1 iugăr 608 stânjeni pătrați. Venit 3 koroane 64 fileri, impozit agricol 73 fileri;

77. Pintilia János, nr. 16, arabil 9 iugăre 73 stânjeni pătrați, grădină 208 stânjeni pătrați, rât 709 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 146 stânjeni pătrați. Total 9 iugăre 1136 stânjeni pătrați. Venit 35 koroane 27 fileri, impozit agricol 7 koroane 5 fileri;

80. Pintilia Demeter, nr. 80, arabil 1 iugăr 716 stânjeni pătrați, grădină 1110 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 27 stânjeni pătrați. Total 2 iugăre 253 stânjeni pătrați. Venit 10 koroane 61 fileri, impozit agricol 2 koroane 12 fileri;

85. Pintya László iff., nr. 79, arabil 4 iugăre 1400 stânjeni pătrați, grădină

469 stânjani pătrați, rât 474 stânjani pătrați, Pășune 630 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 232 srânjani pătrați. Total 6 iugăre 5 stânjani pătrați. Venit 19 koroane 62 fileri, impozit agricol 3 koroane 92 fileri;

92. Rusz Tivadár, nr. 42, arabil 2 iugăre 298 stânjani pătrați, grădină 539 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 62 stânjani pătrați. Total 2 iugăre 899 stânjani pătrați. Venit 6 koroane 16 fileri, impozit agricol 1 koroană 22 fileri;

96. Sabadi Ioan, nr. 53, arabil 3 iugăre 229 stânjani pătrați, grădină 375 stânjani pătrați, rât 198 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 143 stânjani pătrați. Total 3 iugăre 945 stânjani pătrați. Venit 13 koroane 92 fileri, impozit agricol 2 koroane 78 fileri;

109. Szabó Irén, nr. 22, arabil 28 iugăre 1214 stânjani pătrați, grădină 1502 stânjani pătrați, rât 1 iugăr 820 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 130 stânjani pătrați. Total 31 iugăre 466 stânjani pătrați. Venit 149 koroane 66 fileri, impozit agricol 29 koroane 93 fileri;

110. Szentgyörgyi János, nr. 44, arabil 13 iugăre 1275 stânjani pătrați, grădină 400 stânjani pătrați, rât 2 iugăre 822 stânjani pătrați. Pădure 4 iugăre 507 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 185 stânjani pătrați. Total 20 iugăre 1589 stânjani pătrați. Venit 93 koroane 11 fileri, impozit agricol 18 koroane 62 fileri;

111. Szabadi János, nr. 48, arabil 1 iugăr 90 stânjani pătrați, grădină 259 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 82 stânjani pătrați. Total 1 iugăr 431 stânjani pătrați. Venit 4 koroane 40 fileri, impozit agricol 88 fileri;

115. Szálteleki László, nr. 87, arabil 29 iugăre 186 stânjani pătrați, grădină 1 iugăr 1388 stânjani pătrați, rât 4 iugăre 185 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 526 stânjani pătrați. Total 35 iugăre 685 stânjani pătrați. Venit 175 koroane 41 fileri, impozit agricol 35 koroane 8 fileri;

121. Villa Péter, nr. 20, arabil 8 iugăre 936 stânjani pătrați, grădină 430 stânjani pătrați, rât 634 stânjani pătrați, pământ neimpozitat 80 stânjani. Total 9 iugăre 541 stânjani pătrați. Venit 47 koroane 61 fileri, impozit agricol 9 koroane 52 fileri.

Am remarcat impozitarea după categoria pământului și suprafața deținută. Principalii plătitori de impozit agricol către stat erau:

a. Bărdești pe avutul comunal (poziția 73) cu un venit estimat de 344 koroane 55 fileri (din pășunat cu precădere) și, deci, un impozit agricol de 108 koroane 91 fileri;

b. Târgu-Mureș (poziția 60) cu o suprafață totală de 169 iugăre 691 stânjani pătrați (pădure în general) cu un venit estimat de 346 koroane și, deci, un impozit agricol de 69 koroane 23 fileri;

c. Biserica greco-catolică – Bărdești (poziția 62) cu o suprafață totală de 50 iugăre 559 stânjani pătrați, un venit de 168 koroane 64 fileri și, deci, un impozit agricol de 33 koroane 73 fileri,

Dintre gospodarii satului cu cele mai mari impozite agricole menționez pe:

a. Szálteleki László (poziția 115, preot) cu o suprafață totală de 35 iugăre

685 stânjeni pătrați, un venit estimat de 175 koroane 41 fileri și, deci, un impozit agricol de 35 koroane 8 fileri;

b. Szabó Irén (poziția 109) cu o suprafață totală de 31 iugăre 466 stânjeni pătrați, cu un venit estimat de 149 koroane 66 fileri și, deci, un impozit agricol de 29 koroane 93 fileri;

c. Morár János (poziția 67, învățător) cu o suprafață totală de 24 iugăre 440 stânjeni pătrați, un venit estimat de 78 koroane 27 fileri și, deci, un impozit agricol de 26 koroane 85 fileri;

d. Marosán Mihály (poziția 58, primar) cu o suprafață totală de 24 iugăre 440 stânjeni pătrați, un venit estimat de 78 koroane 27 fileri și, deci, un impozit agricol de 15 koroane 58 fileri;

e. Szentgyörgyi János (poziția 110) cu o suprafață totală de 20 iugăre 1589 stânjeni pătrați, un venit estimat de 93 koroane 11 fileri și, deci, un impozit agricol de 18 koroane 62 fileri (remarcăm că plătea un impozit mai mare, probabil datorită încadrării la calitate a pământului);

f. Marosán Miklós (poziția 57) cu o suprafață totală de 12 iugăre 643 stânjeni pătrați, un venit estimat de 59 koroane 4 fileri și, deci, un impozit agricol de 11 koroane 81 fileri;

g. Moldován Mihály (poziția 59) cu o suprafață totală de 12 iugăre 1490 stânjeni pătrați, un venit de 48 koroane 96 fileri și, deci, un impozit de 9 koroane 79 fileri;

h. Villa Péter (poziția 121) cu o suprafață totală de 9 iugăre 541 stânjeni pătrați, un venit de 47 koroane 61 fileri și, deci, un impozit agricol de 9 koroane 52 fileri.

Dintre cei cu cele mai reduse impozite menționez pe:

a. Buja Vasile (poziția 14) cu o suprafață totală de 788 stânjeni pătrați, un venit estimat de 98 fileri și, deci, un impozit agricol de 20 fileri;

b. Bérgián Demeter Jánosé (poziția 7) cu o suprafață totală de 1320 stânjeni pătrați, cu un venit estimat de 1 koroană 33 fileri și, deci, un impozit de 27 fileri;

c. Moldován János (poziția 61) cu o suprafață totală de 1 iugăr 485 stânjeni pătrați, un venit estimat de 3 koroane 33 fileri și, deci, un impozit de 67 fileri;

d. Pella János (poziția 76) cu o suprafață totală de 1 iugăr 608 stânjeni pătrați, un venit estimat de 3 koroane 64 fileri și, deci, un impozit agricol de 73 fileri;

e. Szabadi János (poziția 116) cu o suprafață totală de 1 iugăr 431 stânjeni pătrați, un venit estimat de 4 koroane 40 fileri și, deci, un impozit agricol de 88 fileri.

Remarc și aici că grupa de pământ și venitul obținut de pe el a determinat impozitul agricol și nu suprafața totală.

TOTALIZATOR: arabil 527 iugăre 881 stânjeni pătrați, grădini 33 iugăre 75 stânjeni pătrați, râț 53 iugăre 1307 stânjeni pătrați, vie 3 iugăre 1128 stânjeni pătrați, pășune 99 iugăre 136 stânjeni pătrați. Pădure 262 iugăre 1435 stânjeni pătrați, pământ neimpozitat 35 iugăre 922 stânjeni pătrați.

TOTALUL HOTARULUI = 1015 iugăre 1084 stânjeni pătrați.

VENIT = 3540 koroane 78 fileri.

IMPOZIT AGRICOL = 708 Koroane 16 fileri¹⁹¹.

În concluzie, remarcăm față de Registrul cadastral din 1880, schimbarea de proprietari datorită vânzării-cumpărării și a divizării unor intravilane-extravilane între urmași.

De asemenea, am remarcat creșterea suprafeței hotarului cu 16 iugăre 675 stânjeni pătrați. Ca noutate, pentru anul 1911, se consemna un venit estimat al comunității, iar apoi valoarea impozitului agricol al comunității bărdășene către stat de 708 Koroane 16 fileri, mult mai mare decât la mijlocul secolului al XIX-lea, de 241 Fl. 23xr., dar menționând și impozitul din a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea de 308Rf. 11 xr.

Evoluția demografică

Înfrângerea Revoluției burghezo-democratice din 1848–1849, a însemnat pentru Transilvania reintroducerea absolutismului monarhic austriac-habsburgic. Puterea fiind concentrată la Viena, care putere suferise grave pierderi materiale și umane ce trebuiau evaluate și refăcute pe seama masei contribuabile. Se impunea un recensământ al populației după ce, prin Patenta imperială fusese desființată iobăgia-legământul urbarial incluzându-i și pe jeleri și se împrăștiară țărani deveniți liberi-slobozi cu pământul aflat în folosință, la 21 iunie 1854.

Recensământul a fost organizat la 1857.

La Bărdești au fost înregistrate 73*(76) proprietăți, intravilane, trei erau pustii (cu număr de casă), fiind conșcriși 330*(333) de locuitori, 171 de sex masculin, din care, 98 necăsătoriți și 73 căsătoriți, 5 văduvi și 22 încorporabili, între 17–26 de ani.

Femeile erau în număr de 162, din care, 89 erau necăsătorite, 73 căsătorite și 11 văduve. Confesional, erau numai români greco-catolici. Am folosit asteriscul la numărul de case 73, pentru că la acordarea numărului de casă, numărul 7, numărul 8 și numărul 38 sunt acordate de două ori. La suma locuitorilor de 330 din document, am folosit din nou asteriscul pentru că făcând totalul locuitorilor am obținut 333 de locuitori. Totalul de 333 de locuitori mi-a fost confirmat și de totalul pe sexe, masculin 171 persoane și feminin 162 persoane. În medie, de casă erau 4,4 persoane, dar erau și case cu doar două persoane, ca la numerele 47, 71, 72; case cu trei persoane, la numerele 4, 25, 28, 32, 33, 38, 51, 60; case cu șapte persoane, ca la numerele 6, 26, 34, 35, 55, 63 sau chiar și 8 persoane, ca la numerele de casă 17 și 45¹⁹².

După constituirea Imperiului Austro-Ungar, are loc recensământul de la

¹⁹¹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală*, nr. act 309, Anul 1911/ Bărdești, fila 2–9.

¹⁹² D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Recensământul populației*, Dosar nr. 37/1857, Bardoș, fila 1–73.

sfârșitul anului 1869, conform căruia, la Bărdești era o populație de 361 de locuitori, din care, 179 de sex masculin și 181 de sex feminin. Era specificată și religia locuitorilor, de 357 greco-catolici și 4 reformati. Ca știutori de carte, sunt menționați 5 sățeni: preotul Man Christian, preoteasa Vlăduțiu Ana, cantorul Komis Simion, gospodarul Pelea Nicolae, de la nr. 40, și gospodarul Iuonu Murariu, de la nr. 46.

Casele erau de suprafață în general cu o încăpere, excepție era casa parohială, cu 4 încăperi și pivniță și 16 case cu 2 încăperi (cameră și cămară) la nr. 7, 9, 10, 20, 46, 56 etc. La nr. 82 (Joseni) era o locuință bordei, semiîngropată, hurubă¹⁹³.

Barabás Endre în lucrarea sa „Maros-Torda vármegye és Maros-Vásárhely közigazdasági leirása”, apărută la Budapesta în 1907, la pagina 120 ne informează că la Bărdești la 1869 erau 360 de locuitori, iar la 1900 erau 401 locuitori, cu limba maternă maghiară erau 13 locuitori, scriu și citesc 45 locuitori. Pentru anul 1880 m-am folosit de datele furnizate de Registrul de cadastru, unde sunt consemnate 74 de case și, deci, 370 de locuitori¹⁹⁴.

În anul 1910 era o populație de 415 locuitori¹⁹⁵.

În tabelul de mai jos am reprezentat cu asterisc (*) datele furnizate de lucrarea lui Varga Árpád, apărută la Miercurea Ciuc, în anul 2011.

Pentru anul 1880, sunt consemnați 311 locuitori, din care, 296 români, 4 maghiari și 11 țigani. La 1890, sunt înregistrați 332 locuitori, din care, 307 români și 15 țigani. Confesional erau 331 greco-catolici și 1 romano-catolic.

Pentru anul 1900, erau recenzați 409 locuitori, din care, 396 români, 13 maghiari, iar din punct de vedere religios 396 erau greco-catolici, 1 romano-catolic, 8 reformati și 4 unitarieni¹⁹⁶.

Tabelul nr. 34

Anul	1857	1869	1880	1890	1900	1910
nr. locuitori	330* (333)	361	370 (311*)	348 (332*)	401 (409*)	415
nr. case	73*(76)	75 (82)	74	86	93	100

Un document valoros păstrat la Arhivele Statului din Târgu-Mureș este

¹⁹³ *Ibidem*, Dosar nr. 236/1870

¹⁹⁴ D.G.A.S.-Mureș, *Coloana de evidență cadastrală*, nr.act 296

¹⁹⁵ *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, pag. 18.

¹⁹⁶ Varga E. Árpád, *Erdélyetnikai és felekezeti statisztikája. I. Népszámlálási adatok 1850 és 2002 között*, Csikszereda, 2011, pag. 463 și 586.

Registrul de stare civilă, cu numărul de inventar 56, ce a aparținut Bisericii unite a satului.

Înscrisurile aparțin parohului în activitate sau locuitorului, până la desemnarea titularului.

Protocolul morților dintre 1825–1864, scris cu litere chirilice, prezintă următoarea rubricatură: Anul, luna și ziua înmormântării, duhovnicul-preotul îngropător, mortul, religia, cimitirul, vârsta.

Voi exemplifica:

La fila 1,

- aliniatul 3, 1835 februarie 4, duhovnic-preot îngropător Raduly Simon, mortul este Man Nicolae, fost cantor la Sâncrai, în cimitirul din Bărdești, de 57 de ani;
- aliniatul 4, 1837 februarie 4, era menționat ca duhovnic-preot îngropător Cassian Man, mortul Komis Chandid, specificându-se cantor al Bărdeștiului, de 53 de ani;
- aliniatul 6, 1852 ianuarie 18, duhovnic-preot îngropător Elie Farago (protopop), mortul Cassian Man, preotul locului, de 64 de ani;
- aliniatul 7 în același an era menționată Theodora preoteasa de 60 de ani;

La fila 2, din 8 ianuarie 1834 până la sfârșitul anului sunt consemnați 12 morți, din care 8 copii și doar 4 adulți între 36 și 53 de ani, deci, mortalitatea infantilă era ridicată.

La fila 2-verso, în josul paginii este o însemnare: 1833 s-au născut 13 au murit 11, deci, sporul natural al populației satului a fost de 2 locuitori. La fila 3 jos, se specifică: „1834 s-au născut 16, au murit 12”, sporul natural fiind de 4 locuitori.

La fila 5 apare scris:

- 1825 ianuarie 22, duhovnic și preot îngropător Kasian Man, mortul Iuon Morar, de religie greco-catolică, de 63 de ani;
- 1825 august 7, duhovnic și preot îngropător Ivan (Ioan) Man, mortul Moldovan Dimitrie de religie greco-catolică de 63 de ani;
- 1825 septembrie 6, duhovnic și preot îngropător K. Man, mortul Marian a lui Ignat Vasilie, de religie greco-catolică, de 2 ani; fila 8.
- 1826 aprilie 13, preot K. Man, mortul Priboc P., de religie greco-catolică, de 76 de ani;
- 1826 aprilie 29, preot K. Man, moarta Maria Hadaro (jună), de religie greco-catolică, de 20 de ani;
- 1826 noiembrie 6, preot K. Man, mortul Dimitrie de 6 zile.

Pentru anul 1826, în josul filei era consemnat 12 morți din care 7 copii, deci, mortalitate infantilă sporită.

În josul filei 8, pentru 1829 era consemnat: au murit 12 s-au născut 11, deci, un spor natural de 1 locuitor.

În josul filei 13, pentru anul 1839 se consemna: au murit 20, s-au născut 13 deci cu 7 mai mulți au murit decât s-au născut, ceea ce însemna o descreștere naturală a populației.

Pentru deceniul 3 și 4 al secolului XIX am socotit o medie de vârstă a decedaților majori de 47,93 ani.

În josul filei 14–15, pentru anul 1841, din ianuarie până în decembrie erau consemnați 9 morți, din care, 7 copii.

La fila 18:

- 1845 ianuarie 18, duhovnic-preot îngropător Cassian Man, mortul Alexa Berghian, colon 18 ani;
- 1845 aprilie 1, duhovnic-preot îngropător Cassian Man, moarta Pintilie Todora, muierea lui Pop Gavrilă, colon, de 41 de ani;
- 1845 aprilie 13, duhovnic-preot îngropător Cassian Man, mortul Ignat Petru, colon, de 28 ani 3 luni;
- 1845 mai 19, mortul Todora Berghian (vergura), 15 ani;
- 1845 august 4, Irina, muierea lui Moldovan Ioan, de 64 de ani.

Pentru anul 1846, din ianuarie până în decembrie, sunt menționați 12 morți, din care, 8 prunci între 9 zile și 3 ani și doar doi vârstnici Pintilie Zaharie de 74 de ani și Batya Zaharie de 73 de ani și tânărul Flora Iuon, om de 31 de ani;

La fila 20, pentru anul 1847, mai 21 era consemnat ca decedat Sinyion Graur de 35 de ani, *armalist* (frunțaș călare);

La fila 20, anul 1848 din ianuarie până în decembrie sunt consemnate 26 de decese, din care, 10 prunci între 5 zile și 3 ani, iar dintre vârstnici menționez pe Szengyorgian Maria-Gornica (pădurar, pândar, croitor-cuvânt de origine slavă) de 65 de ani, Batya Marina vidua lui Ignat Iuon, de 72 de ani. Tineri decedați menționez pe Szemertyan Kosztan, holtei, de 21 de ani, Ștefan Gyorgye de 24 de ani etc.

Pentru anul 1849, filele 22–24, sunt consemnați 25 de decedați, din care, 9 prunci între 3 zile și 6 ani, dintre vârstnici menționez pe Moldovan Vasile „până acum colon, iar acuma slobod” de 76 de ani, Pintilie Vasile de 74 de ani. Tineri decedați erau: Hadaro Todor, „slobod”, de 24 ani 4 luni, Bergian Dumitru, „holteiu”, de 29 de ani, Breșa Alexa de 21 de ani, Hadaro Ilie, „holteiu”, de 22 de ani.

În floarea vârstei decedați, menționez pe Godan Josip de 41 de ani, Kerekes Anica de 40 de ani etc.

La fila 35, pentru anul 1861 din ianuarie până în decembrie, sunt consemnați de preotul Man Daniel 12 morți, din care, 7 prunci între 7 zile-3ani, iar dintre adulți, menționez pe Teodora Hadaro de 30 de ani, muliera lui Pele Samson, Paraschiva Moldovan, „muliera” de econom, de 32 de ani și Oana Moldovan, „veduva”, de 80 de ani etc.

Pentru anul 1863, din 10 ianuarie până în 28 decembrie (filele 37–38) sunt consemnați 22 de decedați, din care, 17 copii, 6 de câteva săptămâni, deci

mortalitate infantilă foarte ridicată¹⁹⁷.

Din aceeași colecție s-a păstrat Registrul de stare civilă cu numărul de inventar 57, care cuprinde: *Protocolul botezaților* (1868–1897), *Protocolul cununaților* (1867–1910), *Protocolul morților* (1867–1889).

Din *Protocolul botezaților* am selecționat câteva înregistrări de nașteri, el prezentând următoarea rubricatură: Anul, luna, ziua nașterii și a botezului, Numele botezatului și miruitu, Locul botezului, Părinții pruncului, Soarta părinților și locu unde locuiescu (starea economică), Religiunea botezatului, Nașii, Preotu botezatoriu, Botezatulu legiuitu au nelegiuitu (legitim sau nelegitim), Cându s-a împunsu de versatu (vaccin contra vărsatului), Reflexiuni (Observații-decesul botezatului de obicei).

Fila 2: 1868,

- 12 martie/11 aprilie, Georgie, tata Ionu Ștefan (senior) și mama Anișca, economi în Bardos;
- 26/26 aprilie, Maria, Iuonu Moldovan a lui Ionas și Anica economi în Bardos;
- 27/28 aprilie, Vasilie, Pribak Iacobu și Rafina, economi în Bardos;
- 2/2 iunie, Constandinu, Petru Hadaro și Anica, economi în Bardos;

Fila 3: 1869,

- 31 martie/3 aprilie, Ioanu, Ioachim Hadarau și Theodora, economi în Bardos;
- 12/14 aprilie, Ștefan, Petrea Pelea și Cruciția, economi în Bardos;
- 13/14 august, Dumitru, Ștefan Lica și Anica, economi în Bardos, mort la 8 februarie 1870;

Fila 4: 1869,

- 22/26 septembrie, Cruciția, Bunu Moldovanu și Anica, Corturari-neorustici-Faur;
- 18/20 decembrie, Virginia, Dumitru Hadaro și Florica Pelea, economi în Bardos;

Fila 5: 1870,

- 22/23 martie, Sofronie, Vasile Andreica și Florica, economi în Bardos;
- 2/3 aprilie, Dochitia, Andrei Covasianu și Paraschiva, dilieri în Bardos;
- 5/6 iunie, Elisaveta, Ștefanu Muresianu și Anișca, economi în Bardos, Nașii Ionu Murariu și Anica, Preot Ch. Man, legiuit, mort la 25 aprilie 1872;
- 23/24 iulie, Gavrilu, Petru Toganu și Rafina, dilieriu în Bardos;

Fila 5: 1870,

- 16/18 august, Flore, Petrea Hadaro și Samfira, economi în Bardos,

¹⁹⁷ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Colecția de Registre de stare civilă*, nr. Act 56, Comuna Bărdești, Religia greco-catolică, b. (botezați), c. (căsătorii), m. (morți) 1825–1864, filele 1–38.

mort în 20 noiembrie 1870;

- 1/3 decembrie, Neculae, Lazar Muresianu și Rafina Ceusean, economi în Bardos, Nași Iuonu Murariu și Anica, legiuitu;
- 26 nov./30 decembrie, Cornelia, Christianu Man și Ana Vladiului, preotul locului;

Fila 6: 1871,

- 11/17 martie, Iulius, Costandin Man și Anica Moica, economi în Bardos, Nașii Onisie Pelea și Anica;
- 7/8 mai, Vasile, Iuonu Ștefan și Anica, economi în Bardos, Nașii Teodor Moldovan și Florea Veselina, legiuitu.

Fila 7: 1872,

- 14/17 martie, Efremu, Muresianu Anica, neorustica-vagabonda, nelegiuitu, Nașu Ștefan Vasilica-bătrânu;
- 6 aug./23 sept., Mihaila, Ștefan Muresianu și Anișca, economi în Bardos, Nașii Iuanu Murariu și Anica, legiuitu.

Fila 9: 1873 aprilie 22/23, Theodoru, Petrea Hadarau și Samfira, economi în hotaru Bardosului; 30 mai/14 iunie, Lavinia Otilia, Christianu Manu și Ana Vladiului, paroh;

Fila 10: 1874 martie 24/25, * Theofilu și Florea gemeni, Lazar Muresianu și Rafina Ceusian, economi în Bardos, Nașii Iuonu Murariu și Anica Laszlo,* repausatu în 27 martie 1885;

Fila 11: 1875 septembrie 8/9, Vasiliu, Vasile Ștefan cu Anica, economi în Bardos, preot Vasiliu Saltelechi (primul botezat de acesta);

Fila 12: 1876 martie 9/10, Ioane, Ioane Murasianu cu Anica Moldovan, economi în Bardos; 24/26 august, Ioanu, Vasilie Pinteaa și Todora Andreica, economi în Bardos;

Fila 20: 1882 decembrie 1/1, Anica, Ioane Murasianu cu Anica Moldovan, economi în Bardos, Nașii Teodoru Florea cu Maria Comes, repausata în 12 dec. 1882;

Fila 21: 1884 octombrie 19/20, Ioane, Mariuca Pella alias Moldovan, fata greșită, Nașii Lazar Muresianu cu Rafina Ceusianu, nelegiuitu;

Fila 23: 1885 martie 7/8, Antoniu, Moldovan Ciucurean cu Moldovan Laura, „corturari gr.-cat. cziganu cu cortu asediatu în Bardos”, Nașa Moldovan Maria, nelegiuit;

Fila 24: 1885 aprilie 29/30, Mariuca, Villa Petru cu Victoria, economi în Bardos, Nașii Moldovan Toderu cu Veselina Florea, repausatu în 1889 august 12;

Fila 26: 1886 ianuarie 17/19, Ioane Moldovanu, Petru Moldovanu cu Anica Mesteru, economi în Bardos, Nașa Hadareu Vergenia; 4/5 august, Alesandru Sabadi, Petru Sabadi cu Rafina Andreica, economi în Bardos, Nași Nicolau Pella cu Anica Costinu;

Fila 30: 1888 mai 15/16, Basiliu Moldovan, Dumitru Moldovan cu Raveca Chinesu, „încetat din viață la 25 august 1950 în Bărdești”;

Fila 36, aliniatu 8: 1891, Augustinu Florea, Samsonu Florea cu Mariuca Pella, Nașii Vasiliu Sangeorzan cu Fira Pella;

Fila 38: 1892 iulie 1/3, Iuliu, Ioane Murariu cu Mariuca Tataru, învățătoru gr.cat. Bardos, Nașii Vasiliu Szaltelechi cu Elisabeta Cheianu;

Fila 42: 1895 martie 1/5, Constantin, Iacobu Szabadi cu Florica Florea, econom gr.cat. la Hurubele Bardosu, Nașii Petru Florea cu Rusu Lintia;

Fila 48 (verso): 1897 august 20/20, Anica, Mihaila Murasian și Sanfira Barna, economi în Bardos etc.¹⁹⁸

Din același „Registru de stare civilă ” spicuiesc din „*Protocolulu Cununatiloru*” având următoarea rubricatură: Anul-luna-ziua cununiei, Etatea mirelui, Etatea miresei, Statutul cununaților, Numele conumele, Martorii etc. (1867–1910) nu neapărat în această ordine.

Fila 50:

- La 13 octombrie 1867 se căsătoreau Vasile Șandoru de 26 de ani cu Floarea Semertean de 20 de ani, ambii juni, martori fiind Sofronu Morariu cu Petru Pintile;

- La 9 februarie 1868 se căsătoreau Lazaru Popp cu Anica Comis 20 de ani, ambii juni, martori fiind Petru Pintilie și Nicolae Pelea;

- La 16 februarie 1868 se căsătoreau Gerasim Moldovan de 29 de ani cu Maria Gabor de 28 de ani, ambii juni, martori fiind Vasilie Văidean și Petru Florea;

- La 16 februarie (Faur) 1868, se căsătoreau Todoru Roșca de 36 de ani cu Maria Moldovan de 26 de ani, ambii juni, martori fiind Simion Komisu și Sofron Murar;

- La 1 iunie 1868 se căsătoreau Ioan Boros din Sâncrai de 37 de ani cu Anica Moldovan din Bărdești de 28 de ani, ambii juni, martori fiind Simion Comis și Nicolae Pelea;

- La 11 august 1868 se căsătoreau Simion Vurlanu-văduv de 38 de ani cu Maria Sauleanu „fata in faru” de 24 ani, ambii de aici, martori fiind Simion Comisu și Iuon Pintilie;

- La 22 noiembrie 1868 se căsătoreau Teodoru Berghian de 24 de ani cu Anica Moldovan de 26 de ani, ambii juni, martori fiind Petru Pintilie și Solomon Hadaro;

Fila 52 aliniatu 2:

- La 1 august 1870 se căsătoreau Theodoru Florea de 25 de ani cu Maria Comisu de 20 de ani, ambi juni din Bărdești, martori fiind Lazaru Muresianu și Rafina Covisianu;

- La 10 mai 1873 se căsătoreau Vasile Pinte de 36 de ani mire văduv din Ceovasul de Campie cu Teodora Andreica 22 de ani, mireasa

¹⁹⁸ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Colecția de „Registru de stare civilă”*, Comuna Bărdești, Religia greco-catolică, b. 1868–1897, nr. Act 57, fila 2–49

jună din Bardosiu;

- La 2 noiembrie 1873 se căsătoreau Vasile Tyrnoveanu din Golomba de 23 de ani cu Anica Batya din Bardosiu de 22 de ani, ambii juni;

Fila 53:

- La 7 iunie 1874 se căsătoreau Indreiu Moldovan văduv de 39 de ani cu Lina Csavasi, mireasa fată mare, de 31 de ani din Sabadu, acum locuind în Bardosiu;

Fila 54:

- La 7 noiembrie 1874 se căsătoreau Vasilie Husariu din Săbad de 25 de ani cu Anica Văideanu din Bardosiu de 19 ani, martori fiind Toaderu Florea cu Maria;
- La 6 iunie 1875 se căsătoreau Ioane Murusianu din Berghia de 34 de ani, elu june, cu Ana Moldovanu de 27 de ani, ea vidua, nașii fiind Samson Pelea cu Marica;

Fila 56.

- La 21 septembrie 1879 se căsătoreau Petru Chinezu de 32 de ani, văduv gr.cat. din Sântana de Mureș, cu Anica Sangeorzan de 28 de ani, văduvă gr.cat. din Bardos, nașii fiind Ioane Moldovan cu Lina Cibi;

Fila 60:

- La 3 martie 1889 se căsătoreau Nicolae Rusu din Poiana Ariesena de 27 de ani cu Cornelia Manu din Bardos de 18 ani, ambii juni;

Fila 61:

- La 21 februarie 1892 se căsătoreau Ioane Baciș din Moșița de 24 de ani cu Rusanda Cozma din Bardos de 18 ani;

Fila 62:

- La 9 octombrie 1892 se căsătoreau Vasile Moldovan de 34 de ani cu Laura Florea de 23 de ani, ambii juni din Bardos (străbunica mea);
- La 12 februarie 1893 se căsătoreau Ioanu Szabadi de 38 de ani, văduv din Săbad, cu Maria Manu de 29 de ani, văduvă din Bardos;

Fila 63:

- La 12 noiembrie 1893 se căsătoreau Alesandru Simion din Băla de 27 de ani cu Maria Moldovan din Bardos de 16 ani, ambii juni;

Fila 65:

- La 3 octombrie 1897 se căsătoreau Nicolau Murasianu văduv de 27 de ani cu Maritia Gabor jună de 20 de ani, ambii din Bardos, nașii Ioanu Murar cu Maria Tatar;

Fila 67:

- La 21 ianuarie 1900 se căsătoreau Pinteș Avram de 28 de ani din Săbad cu Palco Carolina de 20 de ani din Moșița, ambii juni domiciliind în Bardos;

Fila 68:

- La 12 iulie 1903 se căsătoreau Iulius Man de 31 de ani cu Pintilie Finica de 18 ani, ambii juni din Bardos, nașii fiind Murasianu Mihaila cu Fironica Barna;

Fila 69:

- La 15 noiembrie 1903 se căsătoreau Berghian Dumitru a lui Mitroi văduv de 55 de ani cu Florea Laura văduvă de 34 de ani, ambii din Bardos, nașii fiind Kiralyhalmi Ilia cu Hadareu Finica;

Fila 72:

- La 28 iunie 1908 se căsătoreau Alecsandru Franceanu din Ciuptelnicu de 26 de ani cu Lucreția Pop din Bardos de 22 de ani, nașii Francean Feodor cu Muntean Ana;

Fila 74:

- La 3 iunie 1910 se căsătoreau Teodor Kőteles jun gr.cat. din Nazna de 25 de ani cu Leontina Sangeorzan jună din Bardos de 18 ani etc.¹⁹⁹

În cele ce urmează doresc să subliniez mortalitatea ridicată în rândul minorilor în general și al pruncilor în special, situație constatată în „*Protocolu morților*” din Registrul de stare civilă, nr. de inventar 57, din perioada 1867–1890 având în vedere că pe lângă vârsta decedatului este specificată și cauza decesului.

Pentru anul 1867 sunt consemnate două decese, unul al unui prunc de 7 zile-ordinariu și altul de 42 de ani-ordinariu.

Anul 1868 indică 20 de decedați, din care, 12 minori, 60%, minori de la 6 zile - 3 luni - 8 luni-1 an -3 ani - 7 ani, dar și 3 decedați de 22 ani - 24 ani – 28 ani. La cauză se înscrie doar-ordinariu.

Pentru anul 1869 sunt consemnate 8 decese, din care, 2 minori, 2 de peste 70 de ani, 2 de peste 50 de ani și 2 de peste 30 de ani.

Pentru anul 1870 sunt menționate 15 decese, din care, 6 minori între 1 zi și 2 ani, 2 tineri de 22 de ani și 23 de ani, 3 decedați de 49–50–52 de ani, 2 decedați de 60–61 de ani etc.

Pentru anul 1871 sunt consemnate 10 decese, din care, 50% minori între 8 zile și 6 ani, dar și 2 tineri de 24 ani și 27 ani. În dreptul decedatului de 46 de ani se specifică, june (necăsătorit), iar la cauză „sufocat prin aprinderea nartului în plamanu”.

Pentru anul 1872 sunt 12 decedați, din care, 7 minori, (60%), 2 decedați de 68 de ani și 69 de ani și 2 decedați de 32 de ani etc.

Pentru anul 1873 sunt menționate 15 decese, doar 3 prunci între 1 zi-7 zile-2 luni, 4 tineri între 19 ani-26 ani-30 de ani-32 de ani, iar cel mai vârstnic decedat de 75 de ani.

¹⁹⁹ *Ibidem*, c. 1867–1910, Filele 50–75

Pentru anul 1874 sunt consemnate 26 de decese, din care, 6 minori între 3 luni și 9 ani, 1 decedat de 27 de ani, 3 decedați de peste 30 de ani, 5 decedați de peste 40 de ani, 5 decedați de peste 50 de ani, 3 decedați de peste 60 de ani, apoi 3 decedați de peste 70 de ani. Deci, 50% de decedați în putere de a munci.

Pentru anul 1875 sunt menționate 11 decese, în dreptul la 7 decedați la cauză se specifică, „*firescu*”, la unul de 30 de ani este trecut „*tifosu*”-, la cel de de 31 de ani – „*heftica*” -, la cel de 89 de ani - aprindere de plămâni, iar unu de 5 luni-ordinariu.

Pentru anul 1876 sunt consemnați 15 decedați: 2 ordinariu, 2 de aprindere de plămâni, 2 de friguri, 4 de tifos, 1 de vărsat, 1 de arsuri în focuri, 1 de heftică (oftică-T.B.C.), 1 de vărsat, 1 natural.

Pentru anul 1877 sunt consemnate 11 decese, din care, 3 de „*tifusu*” printre care și Ștefan Muresianu de 46 de ani, căsătorit, decedat la 16 februarie și înmormântat la 18 februarie 1877, în cimitirul bisericii din localitate de către Preotul spiritual și al înmormântării Vasiliu F. Saltelechi (fila 87 verso și fila 88 aliniatul 5).

Prin urmare, el nu putea fi și la Plevna la sfârșitul lunii august 1877 și să moară acolo, după cum au afirmat urmașii la 1991, înscriindu-l pe monumentul din sat.

Arhivistul Câmpian Alexandru din Chinari, nr. de casă 20, ca și profesoara de istorie Puni Lucica str. Bisericii Maghiare, nr. de casă 108, din Sântana de Mureș, nu știu de bărdășeni și sântăneni participanți la Războiul de Independență. Nici fostul director al D.G.A.S.-Mureș profesor dr. Ioan Ranca, nici actualul director și profesor dr. Liviu Boar nu au studiat niciun document privind participarea nominală a românilor mureșeni la Războiul de Independență din 1877–1878.

În continuare, în Protocolul morților „urmează 1 deces la naștere, Florica Sanmartean de 30 de ani, 2 decese de boală de apă, 1 deces de gravă diaree la vârsta de 6 luni și 3 săptămâni, 1 deces din friguri, 1 deces de aprindere de plămâni la 58 de ani, 1 deces de difterie la 9 zile” etc. Imaginile de mai jos reprezintă fila 87 verso și fila 88 față, din Registrul de stare civilă al parohiei greco-catolice Bărdești, observați aliniatul 5.

Pentru anul 1878 sunt menționate 8 decese, dintre care amintesc cazul de „lovire gută” la 59 de ani, cazul „din debilitatea bătrâneții” la 80 de ani, cazul de „tifosu ” la 79 de ani etc. Pentru anul 1879 sunt menționate 12 decese, din care, 4 din cauză de tifos, 2 din cauză de aprindere de plămâni (unul la 56 de ani și altul la 61 de ani). Este menționat și cazul „prin înecare la scaldă ” al junei Ana Manu de 18 ani.

Pentru anul 1880 sunt înscrise 13 decese, din care, 4 de aprindere de plămâni, două cazuri de tifos, un caz de heftică (oftică), un caz de înec la 14 ani a lui Petru Pella, unul de tuse la 3 ani, unul de gravă diaree la 25 de luni etc.

Deci, peste 57% de decese din cauza unor afecțiuni respiratorii.

Protocolul Mortilor					
Anul, Lun'a, Dia a morții.	Anul, Lun'a, Dia a înmormântării.	Preotul spiritual, anume, și de unde.	Preotul înmormântării, locale sau străin.	Numele și Consemnarea mortului.	Religia mortului.
1876 16 Octombr	18 Octombr	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Maria Sabadi	Gr. cat.
1876 13 Septem	15 Septem	nu au fost	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Amica Bergian	Gr. cat.
1877 30 Ianuarie	2 Februarie	au fost Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Amica Samostan	Gr. cat.
1877 18 Februarie	19 Februarie	nu au fost	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Vasile Madam	Gr. cat.
1877 16 Februarie	18 Februarie	au fost Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Stefan Muresian	Gr. cat.
1877 16 Februarie	18 Februarie	nu au fost	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Ioana Comien	Gr. cat.
1877 13 Martie	14 Martie	nu au fost	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Grasie Moldovan	Gr. cat.
1877 30 Aprilie	1 Mai	nu au fost	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Costandiu Birlic	Gr. cat.
In luna 1877 facanduse Visitațiunea Canonica					
1877 8 Octombr	10 Octombr	nu au fost	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Ioana Moldovan ali Janas	Gr. cat.
1877 14 Septem	15 Septem	nu au fost	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Grading Belu ali Petru Belu	Gr. cat.
1877 14 Septem	15 Septem	au fost Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Vasile & Sălăbulea per gr. cat. la	Ioana Bergian	Gr. cat.

Registrul de stare civilă al parohiei greco catolice Bărdești, registru care include și Protocolul morților, fila 87, aliniatul 5

Parohiei G. Catholice					
Locul unde s'a înmormântat.	Statutul mortului: june, casătorit, au veduvut	Etatea mortului.	Genul morții ordinari.	Genul morții extraordinari și anamitu care?	Reflexiuni.
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	Vedusa	de 55 ani	sigur	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	junca	de 2 luni.	apărând de pleu	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	maritata	30 ani.	nascera	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	junca	de 1 anu 6 luni	sigur	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	Casatorita	de 46 ani	sigur	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	junca	de 12 ani	bola de apa	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	junca	de 6 zile	bola dinaria	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	junca	de 1 anu si 10 luni	bola de apa	-	-
cercebandusi proleu de la matricula la oltaru in ordine - prin Valile Băscu					
Am. Prody					
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	junca	4 ani.	sigur	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	junca	6 luni.	grima dinaria	-	-
Cemeteriul bas. gr. cat. din loc.	inmormantata	de 38 ani	apărând de pleu	-	-

Registrul de stare civilă al parohiei greco catolice Bărdești, registru care include și Protocolul morților, fila 88, aliniatul 5

Pentru anul 1881 sunt înregistrate 16 decese, din care, 6 de aprindere de plămâni, 2 cazuri de „heftica”, 1 caz de „tifosu cu vărsatu ”, 1 caz din „boala de apă”, un caz din „boala uscată” etc.

Pentru anul 1882 sunt consemnate 16 decese, din care, 9 de vărsat, 3 de heftica, 2 de aprindere de plămâni etc. Pentru anul 1883 sunt consemnate 14 decese, din care, 7 de heftica, 4 de aprindere de plămâni, dar amintesc cazul Floricăi Comesu de 28 de ani „de fresurii (fruguri) grele stropsind”, deci, 80% afecțiuni ale căilor respiratorii.

Pentru anul 1884 amintim 9 decese, 4 din afecțiuni respiratorii, dar amintesc și cazul junelui de 25 de ani Ioane Olteanu sufocat prin băutu de „mosieni”. Pe anul 1885 sunt amintite 36 de decese, din care, 29 de decese din cauză de „ghifteritis” (provocată de un virus care, printr-o membrană ce se formează în gât, blochează respirația).

Din cei 29 decedați, 19 erau minori între 9 săptămâni și 9 ani, iar 10 decedați erau între 10 și 21 de ani. Cel mai în vârstă era de 65 de ani, decedat de tifos, un altul de 64 de ani din cauză că „înădușitu prin osiu(os)”, iar unul de 32 de ani de „frasu nevoia” etc. Numai în familia Kelemen Vasile au decedat 3 copii, de 2 ani, de 5 ani și de 12 ani; în familia Saltelechi F. Vasile s-au îngropat 2 fete; Man Constantin a îngropat o fată și un băiat etc.

A fost o epidemie de difterie, vaccinul exista, dar nu se practica vaccinarea și, iată, urmările. Pentru anul 1886 sunt menționate 14 decese, din care, 10 de difterie, rezultă că boala era în regresie.

Anul 1887 sunt înregistrați 18 morți, din care, 5 de difterie, 4 de „debilitate de naștere” (fila 104–105).

În anul 1888 sunt 15 morți, din care, 12 copii, majoritatea, 9, de „malcezu” (scarlatină), doar 2 de difterie. Erau doar 3 adulți între 54 de ani, Papp Josipu, de 67 de ani Comesu Ioanu și de 72 de ani Flora Obreja (fila 106).

Pentru anul 1889 sunt consemnate 10 decese, din care, 4 de scarlatină și 2 heftică (oftică-T.B.C.), 7 decese erau la copii.

În concluzie, decesul domina în rândul minorilor și, cu precădere, al pruncilor. Am realizat pentru perioada 1868–1889 o medie a vârstei decedaților majori rezultând vârsta de 49,8 ani, deci, o creștere a duratei de viață față de prima jumătate a secolului XIX²⁰⁰.

²⁰⁰ D.G.A.S.-Mureș, *Fond:Colecția de Registre de state civilă*, Bărdești, nr. act 57, filele 75 verso-108.

Participarea la Primul Război Mondial (1914–1918) și la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918

La 15 iulie 1914 începea Primul Război Mondial (1914–1918), dintre cele două blocuri politico-militare, Puterile Centrale (Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar), pe de o parte, și Antanta (Franța, Anglia, Imperiul Rus) pe de altă parte.

Pierderile armatei austro-ungare în oameni și materiale, mult mai slab pregătită decât armata germană, au început încă din primele luni de război. Regimentul 22 de infanterie cu sediul la Țirgu-Mureș a primit ordinul de mobilizare la 31 iulie 1914, la 4 august 1914 a început mobilizarea, iar la 19 august 1914 a pornit spre Galiția (Polonia) ocupând poziție contra rușilor.

Armata austro-ungară a fost înfrântă și retrasă pe aliniamentul Carpaților (Nistru-Prut-Siret) începând un război de poziție. Evenimentele din cursul anului 1917 din Rusia, finalizate cu instaurarea dictaturii comuniste a lui Lenin, au condus la retragerea Regimentului 22 de pe poziții la 5 februarie 1918.

De la 1 martie 1918, Regimentului 22 a pornit spre frontul italian prin Colomea-Câmpia Crișului-Pozsony-Viena-Linz-Insnsbruk-Triest și apoi, pe jos, până la Asiago, în nordul Italiei, participând la luptele de acolo.

La 28 octombrie 1918 au pornit spre casă²⁰¹.

Bărdășenii mobilizați, se regăsesc în acest regiment. Avem în acest sens mărturiile unor supraviețuitori. Izidor Tudoran, învățător supraviețuitor, în *Autobiografia* sa, scrisă între 1977–1978, redă povestirea evenimentelor de pe frontul de la Asiago: „*Noi aici pe front o duceam foarte greu, mâncarea slabă, paraziții ne mâncau, pericol de moarte în orice clipă. Nu puteai să faci nici o mișcare că dacă observau italienii începeau un bombardament de nu rămânea piatră pe piatră. Hrana venea noaptea la 12. Supa era apă cu puțină făină tulbure, pâinea era numai fărâmituri, cum o aduceau cu funicularul de la mari depărtări și apoi cu căruțele și pe cai.*

Când o primeam, mâncam toată odată și până în noaptea următoare numai apă mai aveam. Eram murdari, slabi, cu păduchi, flămânzi, că nu mai semănam a oameni: – și în pericol. Pregătirile pentru ofensivă au fost mari, armată multă, tunuri, avioane, noi în rezervă ca să intrăm direct în foc. 15 iunie a sosit; la ora 2 noaptea a început bombardamentul cu toate tunurile. Noi cu arma, 200 de cartușe, grenade, ½ l de rom în ploscă, 2 conserve, Țiboc, slănină, pâine, în sacul de merinde.

Sub bătaia tunurilor am plecat până am ajuns în șanțurile din linia întâi de

²⁰¹ Nagy István, *Erdelyi ezredék a világhaborúban. Marosvásárhelyi 22 Honved gyalogezred* editată în 1942, pag. 107–123, la Biblioteca Teleki.

foc. Aici ne-am oprit, iar la ora 8 când toate tunurile au încetat mii de tunuri care nu se mai auzeau sunetele decât un vuiet ca o apă mare când vine.

Inamicul a stat ascuns în cazemate și n-a tras de loc. Tunurile ușoare ale noastre au înaintat până în linia I. Ne spuneau înainte de ora 8 că italienii sunt complet zdrobiți, ca să mergem înalte fără frică. La ora 8 fix a sunat comanda «Baioneta pe armă, sus și înainte». Ne-am ridicat, atunci am văzut că parcă numai oameni au plecat. Înainte, înapoi, la stânga și la dreapta valuri, valuri de soldați înaintau spre inamic pe câmpul gol și fără adăposturi. Ne-au lăsat să ne apropiem până la 100 m de tranșeele lor.

Atunci, ca la un semn, au început mitralierele, tunurile, iar de sus au apărut avioanele. Zburau corpurile de oameni pe sus, toată lumea la pământ culcat în iarba mare ce era, în scurt timp n-am mai văzut nici un om. Tunurile și mitralierele au continuat pentru că noi eram pe deal iar ei pe vale. Noi, fără nici o acoperire, ei în tranșee de piatră. N-a fost așa cum ne-au spus tunarii că i-au distrus complet. Au mai tras și cu proiectilele cu gaze. Se auzeau vaiete și strigăte de ajutor dar nimeni nu mai îndrăznea să facă vreo mișcare, că mitralierele erau pe el. Din cei 12 soldați din grupa mea mai aveam lângă mine 4, ceilalți au căzut morți și răniți. Stăteam lipiți de pământ.

Odată simt o lovitură în casca de pe cap, un cartuș a nimerit cu câțiva milimetri mai la dreapta de mijlocul căștii. Că dacă venea din plin front trecea prin fier ca prin varză și, deci, și prin cap. Lovitura a fost puternică și m-a speriat rău. Am luat casca jos și am zis către Rus Ciril de lângă mine: «Nu curge sânge?» A spus «Nu», am pus pe cap casca și am stat nemișcat până când s-a înserat, de dimineață de la ora 8. Mihai din Gurghiu s-a ridicat prea sus ca să sară într-o groapă de tun; a fost nimerit în burtă de un glonte [și] am mai rămas doar cu trei soldați. La ora 20 am ajuns la o grămadă mare de piatră zdrobită.

Când era pe la amiază încă am avut poftă de mâncare, am luat sacul de merinde și am mâncat. După ce s-a înserat am zis către soldații de lângă mine să ne retragem încet câte unul pe burtă. Unul Șara, erau toți care au mai rămas din compania noastră. Aici era comandantul companiei și Borda. De fapt, numai eu din grupa mea am fost mai înainte trimis. Borda zice: «Tu ești Izidor, am auzit că ești mort». Șara se azea strigând după ajutor din groapa de tun. S-a înserat de-a binelea, inamicul nu ne mai vedea. Împreună cu Borda am trimis niște soldați să-l ridice pe Șara și să-l ducă înapoi.

Apoi noi toți care eram vii ne-am ridicat și cu pași grăbiți ne-am retras înapoi, cei morți au rămas care pe unde au picat.

Altă armată venea înainte pentru a ne înlocui pe noi. Au venit husarii cu armele lor în bandulier și râdeau de noi văzându-ne în ce hal suntem. Au ocupat poziția în front dar, în ziua următoare au început italienii un bombardament puternic pe ei, așa că seara am fugit înapoi care cum am scăpat, dar noi n-am râs de ei numai i-am întrebat de ce și vin înapoi?

„La 29 octombrie 1918 au pornit spre casă, pentru ei era sfârșitul

războiului.”

Opt familii din Bărdești erau îndoliate. Se primiseră scrisori de *deces* pentru: Breja Teodor, Hădărău Octavian, Moldovan Dumitru, Moldovan Teodor, Sângeorzan Ioan, Ștefan Aurel, Sabadi Ioan, Vârlan Alexandru.

Husar Gh. Cornelia n. 1934, de 81 de ani (domiciliată în Bărdești nr. 59), postășiță pensionară, povestește că tatăl ei Vila Gherasim (n. 1896), la 18 ani a fost dus pe front, deci, din 1914, și ajuns pe frontul italian a căzut prizonier.

După 3 ani de prizonierat a venit acasă. A întemeiat familie și a avut 6 copii (2 băieți și 4 fete). A murit la 88 de ani, în 1984.

Tâmplarul pensionar Ioan V. Hosu n. 1940, de 75 de ani din Bărdești (domiciliat în Tîrgu-Mureș, strada Păcii nr. 68/8) relatează despre bunicul său dinspre mamă: „*Suciu Petru un om voinic înalt de 2 m, a mers 5 zile și 5 nopți pe jos ajungând la Marea Adriatică. Mort de oboseală s-a pus jos pe o piatră adormind pe loc cu arma în mână. Venind ofițerul lor i-a tras o palmă de-a căzut jos de pe piatră trezindu-se îngrozit că-i inamicul. De spaimă a prins arma lovindu-l cu patul puștii peste cap pe ofițer, omorându-l. N-a fost condamnat. Întors de pe front s-a căsătorit cu o văduvă cu 6 copii, printre care și mama mea, și au avut împreună un băiat Nicolae. A murit în 1967 sau 1968 la 82 de ani.*”

Moldovan M. Iacob, nr. de casă 50, își amintește că s-a întors tatăl lui pe jos de pe frontul italian, invalid de o mână, împreună cu Cazan Ioan.

Țărănimea satelor, supraviețuitorii, eroi de fiecare zi, femei, vârstnici, copiii, sufereau cel mai mult: bărbații erau la armată, ajungându-se astfel la lipsa brațelor de muncă.

Pământurile trebuiau să fie cultivate de cei de acasă, cotele de cereale predate conform Ordonanțelor guvernamentale. Situația țăranimii s-a înrăutățit considerabil de-a lungul anilor de război. Înărutățirea situației era cauzată de militarizarea tuturor sectoarelor economice legate de aprovizionarea frontului. Au fost create Centralele sau Oficiile economice pe ramuri de producție. O astfel de centrală economică a apărut la Tîrgu-Mureș în frunte cu un Comisar guvernamental. Centralele le-au urmat Comisiile comitatense, de plasă și comunale (Bărdești). Cea comunală era formată din notarul-primar Mureșan Mihăilă, preot Saltelechi V., învățător Aurel Fejer și țărani înstăriți vârstnici.

Avea ca sarcini: stabilirea suprafețelor ce trebuiau cultivate de fiecare gospodărie, rechiziții, fixarea și strângerea impozitelor, acordarea ajutoarelor de război, trimiterea membrilor familiilor țăărănești la corvezi militare sau la munci forțate pe pământurile moșierilor etc.

Contradicției de natură socială i se adaugă cea de oprimare națională pe care o exercitau reprezentanții aparatului de stat austro-ungar, oprimare suportată numai de români, reflectată în situația școlară, datorită intensificării politicii de maghiarizare, care era consecința directă a legii școlare a lui Apponyi, din anul 1907. (vezi Școala procese-verbale scolastice).

Rechizițiile de cereale au fost introduse în 1915 și au început să se execute

faptic din 1916. Un ordin guvernamental, din 30 mai 1916, trimis Prefecturii din Tîrgu-Mureș preciza că la viitoarea recoltă urma să se lase producătorilor direcți doar 18 kg de grâu, orz sau secară pe lună și numai acelor persoane care trăiau în gospodăria aceea.

Totodată atenționa că partea ce depășea nevoile casei și ale gospodăriei nu se putea înstrăina decât prin intermediul Sociității Anonime Haditermény (Producție de război), fie sub forma vânzării-cumpărării, fie în alt mod.

În anul 1917, cantitatea de cereale ce putea fi reținută de producătorii direcți s-a redus la 15 kg pe lună pentru cei trecuți de 15 ani și la 12 kg pentru copiii sub această vârstă. Reducerea fost și mai accentuată în primăvara anului 1918. Acum, rația lunară era de 12 kg pentru bărbatul trecut de 15 ani, la 10,5 kg pentru femei și la 9 kg pentru copil.

Referitor la recolta pe 1918, ziarul „Pesti Hirlap” informa în numărul din 13 iulie, că Ministerul Agriculturii a impus Comitatul Mureș-Turda „cu 1500 de vagoane cereale”

Rechiziția s-a efectuat de astă dată extrem de sever „direct de la batoză”. De la cereale, rechizițiile s-au extins treptat asupra furajelor, paielor, cânepii, slăninii, laptelui, pieilor brute, porcilor, cailor și vitelor cornute.

După evenimentele din toamna anului 1917 din Rusia, Revoluția bolșevică-comunistă, și încheierea păcii cu Puterile Centrale, dorința încheierii războiului devine tot mai pregnantă. Erau familii îndoliate. Datorită accentuării crizei statului dualist prin prelungirea războiului, noul împărat Carol I, încă din 1917, a permis reluarea activităților politice, ceea ce a condus la afirmarea neîngrădită a năzuințelor de ordin național, la izbucnirea revoluției de la Viena și Budapesta, la sfârșitul lunii octombrie 1918, ajungându-se la separarea Austriei și Ungariei, la înlăturarea monarhiei.

În zilele revoluției de la Budapesta, la sfârșitul lunii octombrie 1918, s-a format Consiliul Național Român Central care și-a asumat rolul de reprezentant suprem al năzuințelor românilor transilvăneni, stabilindu-și sediul la Arad. Revoluția în Transilvania s-a declanșat la 31 octombrie 1918. Lipsurile constatate de țăranii-soldați întorși acasă cu sufletele încrâncenate de cele văzute și auzite pe front, găsindu-și familiile despuiate de bunuri, zbătându-se în neajunsuri, a exacerbât spiritul de revoltă în lumea satelor, lor revenindu-le rolul de inițiatori și organizatori ai distrugerii vechiului aparat de stat austro-ungar.

Atacurile țăranilor împotriva pretorilor, notarilor, primarilor, jandarmilor, au fost declanșate în urma evenimentelor care au avut loc la 3 noiembrie 1918 în centrul de plasă Bandul la Câmpie, unde, fiind târg, erau adunați apoximativ 1000 țărani, poate și din Bărdești, fiind atacate prăvăliile negustorilor speculanți. Garda civilă maghiară din Band a cerut ajutor prefecturii Tîrgu-Mureș, care trimite un detașament de ofițeri în frunte cu locotenentul Tővisi Géza, îndreptându-se contra răsculaților unii fiind înarmați, bătălia fiind soldată cu 3 morți, 20 răniți și 20 prizonieri. Patru dintre aceștia (3 maghiari și 1 român), au fost acuzați că erau

„capii revoluției”, au fost judecați de un Consiliu în frunte cu comandantul gărzii locale, Sándor Gerő, și condamnați la moarte. Au fost executați prin împușcare în piața târgului de vite.

Extinderea revoltei n-a putut fi evitată, în zilele de 6–8 noiembrie, ea a cuprins toate satele plasei Bandul de Câmpie²⁰². Pretorul plasei Mureșul de Jos, raporta la începutul lunii noiembrie 1918, că membri administrației din subordinea sa și-au părăsit posturile, cei mai mulți refugiindu-se la Tîrgu-Mureș.

La Bărdești și Râciu, notarii au fost izgoniți și înlocuiți²⁰³.

La Reghin la 5 noiembrie 1918, s-a constituit Comitetul Național Român pentru Comitatul Mureș-Turda, lansând un Manifest către toți românii din comitat, chemând la ordine pe români, care sub influența valului revoluționar cereau schimbări social-economice mai profunde. Manifestul a fost răspândit prin curieri în toate comunele românești, inclusiv la Bărdești, invitând pe fruntașii satelor pe ziua de 7 noiembrie 1918 la Reghin ca să pună bazele Gărzii Naționale, care trebuia să asigure ordinea și liniștea²⁰⁴.

În acele zile se formează la Tîrgu-Mureș Consiliul Național Român Cercual având următoarea componență:

1. Ștefan Rusu-protopop ortodox-Președinte;
2. Augustin Nilca-preot greco-catolic Vicepreședinte;
3. Eugen Vancu-director de bancă-secretar;
4. Valer Ghibu-avocat-secretar;
5. Ioan Chinezu-student în litere-notar;
6. Constantin Georgescu-contabil-casier;
7. Ioan Roman-preot-controlor;
8. Dr. Aurel Baci-avocat-comisar militar;
9. Nicolae Căndea-căpitan-Comandantul Gărzii județene;
10. Nicolae Oprean-comerciant-comisar pentru alimentație;
11. George Târnăveanu-preot-membru;
12. Ioan Maloș-preot-membru;
13. Dorift Șuteu-preot-membru;
14. Victor Tufan-preot-membru;
15. Nicolae Matora-preot-membru;
16. Vasile Saltelechi-preot-membru;
17. Alexandru Borda-preot-membru;
18. Alexandru Tămaș-funcționar de bancă-membru;
19. Alexandru Oltean-preot-membru;
20. Ioan Fleșeriu- învățător;

²⁰² Botezan L. Stoica A., *Situația țărănimii din Comitatul Mureș-Turda în anii 1914–1918*, în Marisia, vol. V, 1975, pag. 226–227, 232–233.

²⁰³ Ioan Silviu Nistor, *Contribuții mureșene la Marea Unire din 1918*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, pag. 15.

²⁰⁴ Nistor I., *op.cit.* pag. 38.

21. Nicolae Comes-cantor-membru;
22. Ioan Moldovan - învățător-membru;
23. David Roman-învățător-membru;
24. Teodor Muică-preot-membru.

C.N.R. Cercual Tîrgu-Mureș își exercita cu autoritate rolul de organ conducător în raport cu consiliile locale, de pe teritoriul aflat în raza sa de competență și căruia aceste consilii îi înaintau rapoartele și celelalte acte întocmite²⁰⁵.

La 15 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central dă o Proclamație cu privire la alegerea delegațiilor cu credenționale pentru Adunarea Națională convocată pe 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, care urma să hotărască asupra viitorului Transilvaniei. Consiliul Național Român Cercual Târgu-Mureș comunică la Consiliul Național Român al Comitatului Mureș-Turda de la Reghin că și târgumureșenii organizează alegerile delegațiilor în Târgu-Mureș și celelalte cercuri din apropiere, cerând în acest scop „blanchetele de credenționale” și procesele verbale pentru a se putea completa potrivit dispozițiilor primite²⁰⁶.

Delegații cu credenționale, ai Reuniunii învățătorilor greco-catolici printre care și învățătorul din Bărdești, Aurel Fejer din Protopopiatul Mureșului, aleși la 26 noiembrie 1918, au fost: Ioan Fleșeriu învățător în Sântana de Mureș și David Ioan Roman, învățător în Săbad-Voiniceni.

Delegații cu credenționale ai Cercului Acățari au fost aleși în Adunarea electorală din 26 noiembrie 1918, de la Târgu-Mureș, printre cei aleși, fiind: Nilca Augustin, preot în Săbad, Alexandru Barda, preot în Cornățel, Dorift Șuteu, preot în Sânbenedict, Ioan Botoș, plugar în Ungheni, Ioan Ugran, plugar în Cornățel²⁰⁷.

Delegații Cercului electoral Târgu-Mureș II, au fost aleși în Adunarea care a avut loc la 26 noiembrie 1918, tot la Târgu-Mureș fiind aleși: Ioan Roman, preot în Sântana de Mureș, George Chinezu, plugar în Sântana de Mureș, Dumitru Buja, plugar în Sântana de Mureș, Ștefan Togănel, plugar în Săbad și Sava Husariu, plugar din Săbad²⁰⁸.

Delegații cu credenționale și membri Consiliului Național Român ai Comitatului Mureș-Turda, cărora li s-a pus la dispoziție un vagon special, au plecat în 29 noiembrie 1918 din Reghin spre Alba Iulia. Din Târgu-Mureș s-au urcat delegații cu credenționale ai cercurilor electorale din jur și membri C.N.R. Cercual Tîrgu-Mureș, printre care și preotul de la Bărdești, Vasile Saltelechi, învățătorul Aurel Fejer²⁰⁹.

În afara delegațiilor oficiale, din Bărdești au participat la marele eveniment și gospodarii: Berghian Gabor, Moldovan A. Mihai, Mureșan Mihăilă, Pella Ioan

²⁰⁵ Nistor I.S., *op.cit.*, pag. 63–64.

²⁰⁶ *Ibidem*, pag. 125.

²⁰⁷ *Ibidem*, pag. 127.

²⁰⁸ *Ibidem*, *op.cit.*, pag. 128.

²⁰⁹ *Ibidem*, pag. 129.

Leonte (curator principal), Pintilie Dumitru, Pintilie Ilie, Togan Mihail etc.

La 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, Marea Adunare Națională formată din 1228 de delegați cu credențional, reprezentând pe toți românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, a elaborat *Rezoluția* prin care decreta UNIREA lor și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România.

Actul de la 1 Decembrie 1918 este dovada unei voințe unanime nu numai prin votul celor 1228 de delegați, ci și prin susținerea celor 100.000 de români strănși pe „Câmpul lui Horea”.

La 2 decembrie este aleasă delegația formată din: episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, Alexandru Vaida-Voievod, Vasile Goldiș, Caius Brădiceanu și Mihai Popovici, ce urmau să prezinte Actele Unirii Regelui Ferdinand I (1914–1927).

La 14 decembrie 1918 în Sala Tronului este predat Actul Unirii, iar la 24 decembrie 1918, Regele Ferdinand I îndeplinește actul constituțional al Decretării unirii, dându-i putere de lege prin votul deputaților și senatorilor, veniți la București.

La 8 ianuarie 1919, sașii, într-o Adunare lărgită la Mediaș, au recunoscut Unirea, iar șvabii, la 10 august 1919, într-o Adunare de la Lugoj au recunoscut Unirea.

În 1922, la Târgu-Mureș Partidul Național Maghiar recunoaște Unirea, după ce Ungaria la 4 iunie 1920 a semnat Tratatul de pace de la Paris-Trianon²¹⁰.

Conferința de pace de la Paris-Versailles s-a desfășurat între 18 ianuarie 1919-iunie 1920, recunoscând prin tratatele încheiate actul Unirii. În timpul lucrărilor Marile Puteri Învingătoare-Antanta (S.U.A., Marea Britanie, Franța), au cerut României să intervină militar în Ungaria, unde la 21 martie 1919 se proclamase Republica Sovietică Ungară, pentru înlăturarea comuniștilor lui Béla Kun.

La 16 aprilie 1919, începe intervenția militară a Antantei, inclusiv a României. Printre militarii Armatei române era și voiniceneanu Suci, zis „Voluntarul” făcând parte din regimentul de la Târgu-Mureș, aflat pe Tisa, care a învins armata roșie-comunistă, participând la ocuparea Budapestei (mi-a declarat Togănel V. Constantin, n. 1925, din Voiniceni, nr. 190).

Impresionată de romanul „Carnetul din port-hart” al scriitoarei Ileana Vulpescu, privind campania militară din 1919, a armatei române contra armatei roșii ungare, redau mai jos însemnările lui Băncilă Dumitru, ofițer de carieră: „*Văzând cât se poate conta pe aliați, Armata Română pornește ofensiva împotriva Ungariei la 16 Aprilie 1919. Comandantul forțelor armate române din Transilvania este Generalul Mărdărescu George, șef de Stat Major al Armatei a II-a în 1916–1918. Ungaria ne atacă la 15 și 16 Aprilie. Izbutim să îi respingem. Pe 17 și 18, lupte crâncene ale noastre contra lor pentru a forța defileurile de la Ciucea și de la Cinci. Spargem frontul ungar. Poarta de intrare în Crișana e în mâinile noastre.*”

Lupte puternice se dau la Beiuș, care este eliberat de Armata Română, în frunte cu batalionul ardelean Beiuș, care și-a depus jurământul pe drapelul

²¹⁰ Marcel Știrban, *Din istoria României, 1918–1921*, Cluj-Napoca, 1987, pag. 65, 79, 92.

românesc la Tebea, în fața mormântului lui Avram Iancu. Trupele ocupă la rând Huszt, Sătmarul, Careii-Mari, Oradia-Mare.

Contele Kalmán Tisza, fratele marelui nostru dușman Tisza, cere protecția Armatelor Române împotriva propriilor armate care se dedau la acte banditești, ne cer ajutor și ungurii din Oradea. Până la venirea trupelor române în Oradea, românii ori stăteau ascunși, ori în frunte cu vicarul Ciorogaru fuseseră duși între baionete la Primărie spre a fi executați.

Îi salvează căpitanul de poliție, gândindu-se la ce le-ar putea face românii când aveau să vină în Oradea.

La 23 aprilie ocupăm Debretinul. La 28 aprilie, românii predau trupelor cehcești orașul Munkács, alungând armata ungară. Ocupăm toate trecerile peste Tisa și izbutim să încercuim divizia de Secui, armată regulată și nu improvizată, care dovedește vitejie și pricepere. Se predau trupelor noastre. Sunt 10.000, cu important material de război.

Se dau lupte crâncene pentru cucerirea localității Bochiș-Ciaba, unde sunt masate puternice forțe ungurești. La 30 Aprilie, Brătianu e chemat de Pichon, Ministrul Afacerilor Externe al Franței, spre a îi spune ca nu cumva trupele române să meargă spre Budapesta, neînțelegând Aliații că răul trebuie curmat de la rădăcină, adică, la Budapesta, de unde începe anarhia.

Cu tot respectul față de Aliați, noi nu renunțăm ca Tisa să fie hotarul între noi și unguri. În seara zilei de 1 mai, românii ocupă tot malul stâng al Tisei, aruncând pe unguri pe malul drept. La 2 mai, Béla Kun propune pace Guvernului Român, care nu se încrede în promisiunile cuiva pe care îl socotește un aventurier.

Comandantul militar român din Transilvania comunică intenția unui Armistițiu cu anumite condiții. Regele și Regina străbat Ardealul în lung și în lat, asistă la defilările sătenilor de diferite neamuri, în diferitele lor straie. Peste tot primesc omagiile autorităților, ale locuitorilor și ale preoțimii.

Între Aliați sunt divergențe. Foch propune zdrobirea lui Béla Kun și a dezordinii din centrul Europei, cu trupe franceze, cehoslovace, sârbești și românești.

Tergiversările Aliaților și neînțelegerile dintre ei îi dau curaj lui Béla Kun, care pornește un atac împotriva proaspăt alcătuitei Cehoslovacii, armata cehoslovacă fiind în curs de organizare. El conta pe ajutorul Rușilor (Lenin), care ne trimite două ultimatumuri... Ungurii îi bat pe cehoslovaci, care cer ajutor românilor.

Încercăm să îi ajutăm, dar ei fiind foarte slabi pierd legătura cu trupele române. Românii trebuie să se apere spre Tisa, spre Maramureș unde intră în legătură cu Armata Poloneză.

Mergem prin Pocuția, până ocupăm Colomeea și înaintăm spre Stanislau împiedicând astfel posibile legături între Unguri, Ruși și Ucrainenii.

În timpul asta, la Paris funcționează Conferința Păcii. Consiliul Suprem, altfel zis Consiliul celor patru (Clemenceau, Lloyd-George, Wilson, Orlando), împarte țările în țări mari, cu interese mari, și în țări mici, cu interese mici. Noi cei mici, trebuie să ne pledăm tot timpul cauza față de acești mari, care ne asvârl firimituri de la masa lor...

Clemenceau îl ceartă pe Béla Kun că a atacat Cehoslovacia, ceea ce acesta neagă, și îl poartă la Conferința Pacii de la Paris. Clemenceau nu uită să ne învinuiască de dezordinea din Ungaria. Chipurile, Guvernul Karolyi ar fi demisionat fiind că noi nu am respectat linia de demarcație între noi și Unguri, stabilită de Aliați. Când de fapt, Karolyi fusese înțeles cu Béla Kun cum printr-o revoluție în mijlocul Europei să îi sperie pe aliați.

După cum se vede Conferința Pacii se îmbată cu apă rece. Brăteanu, calm, spune că Tisa e singura graniță de oarecare siguranță între România și Ungaria.

Dacă am fi stat neutri până în ultima clipă a Răsboiului, nu ne-ar fi tratat mai prost marii noștri Aliați. În urma somațiunii lui Clemenceau, Ungaria încheie, pe 23 iunie 1919, armistițiu cu Cehoslovacia. Noi ne retragem trupele din Slovacia și din Pocuția. Ungurii proclamă Timișoara republică socialistă. Sârbii îi gonesc și ocupă ei Banatul. Nu se ține seama, că Aliatii, în 1916, ne-au recunoscut nouă Banatul. Sârbii deportează țărani bănățeni la muncă în Serbia, terorizează restul populației.

La numeroasele noastre proteste la Consiliul Suprem al Aliatilor de la Paris, se hotărăște că partea de Răsărit a Banatului să fie a Românilor, cealaltă a Sârbilor, partea de răsărit fiind ocupată de trupe franceze, iar Sârbii să se retragă de acolo.

Sub ochii binevoitori ai Francezilor, ungurii se înarmează împotriva noastră. La Arad, sub ochii Generalului francez Gondrecourt, prieten al ungurilor, se formează un guvern naționalist ungar prezidat de Karolyi Iuliu.

Generalul Gondrecourt interzice Românilor ocuparea Ardealului, ceea ce noi facem când Aradul e pus sub comanda Generalului Tournade, binevoitor Românilor. Să fii la cheremul unor caprițuri de cătană străini, cu alte cuvinte. Frumos se mai scrie Istoria !

Pe 2 Iulie Generalul Franchet d'Espérey rezolvă conflictul româno-francez, recunoscând prefectul român și refuzând să primească vreo delegație ungurească. Și ziceam că odată cu terminarea Războiului va fi liniște și pace ! Soarta granițelor unui popor să țină de hachițele unui general sau de ale mai știu eu cui!

Asta este imparțialitatea politicii...Marile Puteri!

Primum două ultimatumuri din partea Rușilor să ne retragem din Basarabia și din Bucovina. Atacurile lor prin trecerea Nistrului sunt tot mai numeroase. Încearcă fraternizarea cu trupele franceze din Basarabia aruncând manifeste din aeroplan.

Noi întărim paza armată pe toată lungimea frontierei, având și trupe de rezervă în spate. La somația Consiliului Suprem de la Paris, Românii răspund că se retrag de pe Tisa doar dacă ungurii dezarmează. Ceea ce aceștia nu fac.

În fața amenințării lui Béla Kun, care se înarmează permanent pentru a reface vechile granițe ale Ungariei, și după o tentativă comunistă de a pune mâna pe putere la Viena, Consiliul Interaliat ține, la 11 Iulie, o conferință la care Mareșalul Foch propune o acțiune militară împotriva Ungariei și ocuparea Budapestei, unde e rădăcina neorânduielei.

Armata aceasta trebuie să fie formată din francezi, cehi, slovaci, sârbi și români (84.000 de oameni). Mareșalul Foch apelează la Generalul Prezan, care e

întru totul de acord. Cehii, slovacii și sârbii n-au acceptat propunerea lui Foch.

Bela Kun la 17 iulie, începe atacul împotriva Românilor. Are o armată organizată de ofițeri de carieră, controlată de comisari politici. Are brigăzi de lucrători însărcinați cu reprimarea oricărei acțiuni contra-revoluționare și brigăzi formate din prizonieri de război. Béla Kun speră în izbucnirea revoluției în România și în intrarea Armatei Ruse peste noi. Superiori numeric, dar mai ales ca armament, ungurii ne fac să ne retragem de pe un teritoriu de 80 km lățime și 60 km adâncime.

Presa Aliatilor își învinovățește guvernele de nepăsare față de România. Pe bună dreptate! Iar guvernele nu mai pot! Le podidește plânsul de mila noastră... Roata norocului se întoarce: ungurii sunt înconjurați. Înfrânți, se retrag în debandadă și asvârle armele în urma lor. Armata Română, înaintând, nu întâlnește alceva decât armament abandonat. Asta se întâmplă pe 26 iulie. Ungurii aruncă în aer podul de la Szolnok, de peste Tisa. Noi izbutim să trecem Tisa pe un pod de vase de la Tisza Bő, în fața M.M.L.L. Regele și Regina, care se aflau pe malul stâng al râului. Ioan Brăteanu se află de asemenea de față și privește cum se taie nodul gordian.

Marii diplomați de la Paris, până acuma numai bețe în roate ne-au pus. După ei, am fi rămas în fața Tisei până în Ziua de Apoi... La 2 august, Béla Kun fuge cu un tren special la Viena, cu bani, cu bijuterii, cu argintărie și cu obiecte de artă „agonisite” în 4 luni de conducere... Se instalează un nou guvern, președinte fiind Peydl. Aliații neîncrezători în noul Guvern Ungar, roagă România să își oprească trupele pe liniile pe care le ocupau în acel moment. La 3 august, în pustă, cele 3 grupuri ale Armatei Ungare sunt înconjurate de Români. Trupele ungare se predau ori aruncă armele și se risipesc în grupuri mici... Pe 4 august 1919, Colonelul Rusescu în frunte cu 400 de Cavaleriști, cu 2 tunuri și cu două grupuri de mitraliere, încalcând ordinul pe care îl primise de a se duce spre sud, în direcția Kecskemét, intră în Budapesta.

O delegație guvernamentală ungară vrea să îi vorbească. El o trimite spre Tisa la Cartierul General Român. I se spune că în Budapesta sunt peste trei regimente cu 7000 de ostași. El joacă tare și spune că dacă într-un ceas tratativele nu sunt încheiate, Artileria Română bombardează orașul. Ungurii cedează. Rusescu telegrafiază și seara intră în Budapesta detașamentul Cavaleriei române. Bravo Rusescule ! I-ai pus cu botul pe labe, băiatule! Guvernul ungar, o delegație franco-engleză venită de la Viena, oficial îl roagă pe Colonelul Rusescu să părăsească Budapesta. În particular Francezii îi spun să stea tare pe poziție, timp în care grosul Armatei Române pătrunde în oraș.

În 4 August 1919, Armata Română defilează pe marele Bulevard Andrassy din Budapesta. Erau răzbuțai 1000 de ani de obidă și de umilințe. Deasupra Parlamentului ungar falfăie Steagul nostru tricolor. Și de prăjină, atârnă o opincă la sugestia unui sergent! Românii pacifică toată Ungaria și dau la Budapesta de mâncare săracilor...”²¹¹

²¹¹ Ileana Vulpescu, *Carnetul din port-hart*, Ed. Tempus, Ploiești, 1996, pag. 256–264.

V. Biserica și școala

Biserica

Biserica, prin credința creștină, ne-a îndemnat la fapte bune, ne-a mângâiat în nenorocirile zilnice, ne-a dat speranța în ziua de mâine, ne-a ținut uniți, aproape de strămoșii noștri, iar în vremuri grele ne-a dat puterea de a trece peste obstacole și a birui.

Ne-a învățat să fim toleranți, să iubim viața, munca, părinții, copiii, să înlăturăm vrajbele, să urâm minciuna, lăcomia, egoismul și înșelăciunea. Se făcea semnul crucii și se spunea „Doamne ajută”. Rugăciunile „Tatăl nostru”, „Credeul”, „Împărate ceresc”, „Îngerelul” și altele învățate în epoca romană (sec. I-III), în latină, se rosteau zilnic, când se așezau la masă, se culcau sau se sculau, mergeau la lucru, ori la război.

Limba bisericească era latina. Când bulgarii ajung stăpâni în sudul Dunării, se introduce ritul slav în biserică din secolul al X-lea până în secolul al XVIII-lea. Astfel a pătruns la noi în biserică slujba mai complicată ca, vecernia, utrenia, liturghia, au adus alfabetul chirilic, cuvinte ca: vecernie, utrenie, liturghie, ceaslov, orologhion, cazanie, psaltire, patrafir, cădelniță, odăjdii, smirnă, pristol, coșciug etc.

Creștinilor li se vestea slujba religioasă nu numai prin toacă (latină), ci și prin clopote (slavă). Preoțimea din Ardeal ducea o viață aspră cu obligații iobăgești asemenea credincioșilor-tărani iobagi. Mănăstirile erau sărăcăcioase, în școli modeste se preda de către călugări și preoți cetitul și scrisul cu litere chirilice. Cu aceste litere s-au scris și tipărit toate manuscrisele și cărțile ce ni s-au transmis de-a lungul veacurilor.

Credincioșii români în epoca slavonă își făceau rugăciunile tot în română. Viața religioasă a românilor ortodocși din Scaunul Mureș s-a scurs în liniște până în secolul XIV, când începură încercările de convertire întreprinse printre românii din Ardeal de reformați și catolici și, de aceea, biserica română ortodoxă nu atrage atenția asupra sa.

Totuși în arhivele orașului Tîrgu-Mureș s-a păstrat un contract din anul 1676, care ne pomenește de preotul Isaia Moldovan din Bardos (Bărdești) care garantează cu toată averea sa că un credincios al său va face o piuă bună de scărmănat lâna, unui cetățean al orașului.

Din document rezultă că acest bărdaș era deosebit de priceput de-i mersese vestea între breslașii din oraș, fiind solicitat să confecționeze acea piuă, el un

iobag-bărdaș de pe moșia orașului.

Un al doilea document vizând viața religioasă a bărdășenilor este cel legat de crearea bisericii greco-catolice. La 1688, Teofil Vlădica (d. 1697) preotul românilor ortodocși din Transilvania, convins de emisarii Curții-catolice de la Viena înclină a primi unirea cu Biserica Romei. Deși Vlădica și câțiva preoți ortodocși primesc unirea cu Roma catolică, totuși poporul de la sate, cu rare excepții, nu-și părăsește brusc legea strămoșească.

Clerul român urma să primească aceleași privilegii și imunități ca și clerul de rit latin (scutirea de obligații iobăgești față de nobil, scutirea de impozite, loc de biserică și școală, porțiune canonică în hotar, etc).

Noul mitropolit Atanasie Anghel (1698–1712) convoacă un sinod în octombrie 1698, unde unirea e recunoscută, documentul rezultat fiind semnat de 38 de protopopi ai Bisericii Românești din Transilvania și purtând sigiliul mitropoliei. În luna ianuarie 1699, guvernul instituie o Comisie care străbate satele românești din Scaunul Mureș și anchetează atitudinea preoților și țăranilor români față de legea catolică, constatând că preoții și țăranii nu-și părăsesc ușor credința veche.

Popa Vasile din Bărdești cu credincioșii săi bătrâni, adunându-se au mărturisit ” că în religia în care au fost și sunt în aceea vreau să rămână până la moarte ”.

Prezenți au fost acești credincioși: „1. Szöcs Farkas (Suciu Lup), 2. Gabor Dumitru, 3. Simion Vasile, 4. Pele Nicolae, 5. Maior Gheorghe, 6. Moldovan Ștefan.”²¹²

Unirea începută de Teofil se desăvârșește la 1700 sub episcopul Atanasie Anghel, care iscălește cu preoții și protopopii delegați, din nou, actul Unirii din Alba Iulia, formele fiind păstrate. Unirea nu răscolește tulburare în sufletele credincioșilor, a rămas fumul de tămâie, lumânările de ceară, icoanele, semnul sfintei cruci, posturile, sărbătorile, mătaniile etc.²¹³

Ideea unirii cu Roma era tot mai acceptată în Mitropolia Ardealului, pe măsură ce consecințele ei practice erau înțelese, și pe măsură ce partea catolică își puna în practică promisiunile.

După vizita arhireului la Viena, în 1701, face o declarație oficială care arată că Mitropolia Ardealului nu mai este supusă celei din București, Unirea fiind definitivă. Cele stabilite vor fi cuprinse în a doua Diplomă leopoldină semnată de împăratul Leopold I (1658–1705), la 19 martie 1701, cuprinzând chestiuni privitoare la Biserica română unită, promițând recunoașterea neamului românesc între celelalte națiuni și în hotarele obârșiei sale, cu condiția recunoașterii papei.

Unirea cu Roma, la acea dată, a reprezentat un gest ultimativ de salvare a neamului și limbii. Presiunile multiple care se exercitau asupra românilor ar fi dus

²¹² Ranca Ioan, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții, 1699–1821*, vol. I, Cluj-Napoca, 1995, pag. 12.

²¹³ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 208.

la deznaționalizare, așa cum s-a întâmplat cu majoritatea elitei naționale (boierime), care, pentru a-și păstra privilegiile și puterea, s-a lepădat de credință, limbă și neam²¹⁴.

Alt document, Conscriptia fiscală din anul 1722, ne confirmă existența porțiunii canonice la Bărdești formată din următoarele: un intravilan-sesie având o casă parohială, curte și grădină; un extravilan format dintr-un arabil de 1 iugăr și un fânaț de 1/2 iugăr, nesupuse impozitării²¹⁵.

În anul 1732 a fost numit episcop Ioan Inocențiu Micu Klein, fiind și înnobilit, făcut baron, și astfel, membru al Dietei Transilvaniei. În această calitate a încercat să determine aplicarea prevederilor de Unire din 1701, în ceea ce privește drepturile politice ale românilor uniți, folosind pentru prima dată ideea coborârii românilor din cuceritorii romani ai Daciei, ca argument în favoarea egalității cu cele trei națiuni (ungurii, secuii, sașii) recunoscute din Transilvania.

Pentru aceasta, organizează Șematismul din anul 1733 (Recensământul greco-catolicilor din Transilvania). Conform acestuia, la Bardos erau 80 de suflete greco-catolice, 16 familii, având biserică și casă parohială. Proprietatea bisericească-canonice constă dintr-un loc arător de 1 iugăr și un cositor de 2 care de fân deci 1 iugăr. Preot era popa Vasile²¹⁶.

De menționat că, a fost întemeietorul Blajului ca centru ecleziastic, cultural-școlar românesc și primul ierarh român care a promovat trimiterea de tineri români la studii la Roma. Blajul va deveni pentru multă vreme focarul cultural al românilor ardeleni, „Roma ardeleană”. Episcopul trimite memorii Curții de la Viena, cât și Guvernului Transilvaniei pentru ca acestea să se pronunțe asupra drepturilor politice ale românilor sprijinit pe actele din Viena. În răspunsul din 17 iunie 1735, Guvernul Transilvaniei, printre altele, specifica: „Pe față, în adunări și în convorbiri particulare, preoții înșiși declară adeseori că ei n-au depus jurământ pentru unire și pentru lepădarea de la schismă (ortodoxie) ci numai ca să poată fi liberi de judecata domnilor de pământ, de servicii și de contribuție; se vede aceasta și din faptul că în realitate se servesc toți de cărți schismatice (ortodoxe), din care, vorbesc poporului și slujesc Liturgia,...Numai când se ivește vreo cauză, vreun litigiu, vreo contribuție proprie de ordin lumesc, se refugiază toți la imunitatea unirii ca la o ancoră sacră.”

Această poziție este deschis exprimată în ședința Dietei Transilvaniei, din 30 septembrie 1737, când Inochentie Micu Klein spune pe față: „Eu și clerul meu ne-am unit sub condiția de a obține acele beneficii și acele foloase de care se bucură romano-catolicii, altfel, dacă nu ni se dau, ne facem orice.” Episcopul constata că se urmărea în continuare convertirea la una din religiile protestante și asimilarea

²¹⁴ Grigore Bota și Vasile Ormenișan, *Socolu de Câmpie file de monografie*, Ed. Tipomur, 2005, Tg-Mureș, pag. 242–243.

²¹⁵ Pál-Antal Sándor, *Székely Székek a 18. században. I Marosszék..*, pag. 507, aliniat 114.

²¹⁶ *Șematismul archidiecesei metropolitane de Alba Iulia și Făgăraș pe Anul domnului 1900 De la Sfânta Unire 200(ani)*, Blaj, pag. 422.

lingvistică a românilor, inclusiv a celor uniți.

Chemat la Viena, Inocențiu Micu Klein organizează un mare sinod la Blaj între 25 iunie și 6 iulie 1744. La încheierea lucrărilor, episcopul a întrebat Sinodul dacă păstrează unirea cu Roma în cazul în care li se refuză drepturile promise și convenite. Majoritatea răspunde că vor părăsi unirea oricum, și dacă li se acordă acele drepturi.

De la Viena, episcopul a fugit la Roma, de unde va demisiona în 1751, și unde va muri în anul 1768²¹⁷.

După cum am menționat mai sus, la Bardos era o Biserică de lemn, confirmată și de documente ulterioare pe care le voi prezenta la momentul oportun. Iată ce mi-a declarat parohul de azi al Bărdeștiului, părintele Ilie Mureșan (n. 30 martie 1950): Participase la o activitate de voluntariat organizată de Protopopul Gheorghe Șincan la Păcureni (înainte de 1986). Acolo, vrând să intre în biserica de lemn prin scunda ușă de intrare s-a lovit în frunte. Ridicându-și privirea a citit înscrisul *Bardos*, trăgând concluzia că mica biserică aparținu-se Bărdeștiului. (la Casa parohială din Bărdești, nr. 54, la 2014).

Mergeți și vizitați Biserica de lemn de la Păcureni, fostă a Bărdeștiului. Priviți-o în poza de mai jos, după reabilitarea din 1986.

Biserica de lemn din Păcureni (fostă Bărdești)

²¹⁷ Mihai Ardelean, Dorin-Adrian Suciu, *op.cit.*, Pag. 128–129.

Expertul în arhitectură, inclusiv în cea a bisericilor de lemn din județul Mureș, Ioan Eugen Man, scria următoarele: „Bisericile din lemn românești întruchiează una dintre cele mai particulare realități ale vieții spirituale ale poporului român, domeniu al creației populare, continuitatea unei străvechi tradiții în arta construcțiilor. Beneficiind de întinse ținuturi acoperite de seculare păduri (ca și în cazul nostru) poporul român și-a construit din lemn casa, anexele gospodărești, iar pentru comunitate *Casa Domnului - Biserica*, clădirea cea mai importantă dintr-un sat într-un loc mai înalt, pe o culme sau un deal, de unde să fie văzută de toți și mai apropiată de centrul satului. Pe deal era ferită de foc și de umezeală. În bătaia vântului care conservă lemnele, fără vreo casă în vecinătate, împrejmuită de o grădină care mai târziu a ajuns cimitirul credincioșilor din sat. Legătura dintre casa țărănească și biserică apare ușor de înțeles dacă ținem seama de caracterul popular al ceștinismului liber acceptat și nu impus. Oricât de modeste ar fi fost organizațiile bisericesti, acestea trebuiau totuși să satisfacă cerințele liturgice ce necesitau trei încăperi înscrise de la est la vest: altarul, naosul și pronaosul, la care se putea adăuga și tinda.

Cucerirea maghiară-catolică în Transilvania s-a făcut în detrimentul românilor care au pierdut stăpânirea asupra pământurilor și s-au văzut îngrădiți în dreptul de-ași practica credința-ortodoxă și nu într-una zidită. Este cazul și Bisericii de lemn din Păcureni (fostă Bărdești) datând de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Acoperișul în patru ape nu se deosebește cu nimic de cel al casei țărănești.

Dimensiunile pereților bisericii sunt modeste: o navă în lungime de 10,14 m pe latura sudică și de 10,20 m pe latura nordică și o lățime de 4,30 m, precum și absida decroșată cu 51 cm la sud și 41 cm la nord, având o lungime de 2,85 m (foto de mai sus cu absida decupată).

De pe蒙тажи intrării, dinspre sud, aflăm că meșteri i-au fost Oprea Popa și Toaderu. În interior naosul și absida altarului au o boltă semicilindrică unică. Valoarea artistică este dată de cele două intrări: intrarea în pronaos de pe latura sudică decorată cu chenare reprezentând frânghia, dinte de lup, triunghiul în cruce, ușoare reprezentări ale pomului vieții și crucea; intrarea dintre pronaos și naos conține ca decor: frânghia, triunghiul cu cruce, șiruri de creștături mărunte, crucea, cât și imaginea unor turle de biserică.

Turnul-clopotniță a fost adăugat în secolul al XIX-lea. În anul 1986 s-au desfășurat ample lucrări de consolidare și protejare a bisericii, între care realizarea unei fundații de beton spre a-i asigura stabilitatea și protecția contra apei freactice etc.”²¹⁸

De asemenea, Biserica de lemn de la Păcureni (fostă a Bărdeștiului), intră în categoria celor călătoare, demontată a fost vândută: „Pentru biserica veche s-au primit 1300,00 (coroane)” în anul 1917²¹⁹. A fost cumpărată de mica comunitate românească greco-catolică din Păcureni.

Au loc agitații publice împotriva unirii cu Roma (sub călugărul ortodox Visarion). Guvernul văzând că misionarii ortodocși din Principatele române (Țara

²¹⁸ Ioan Eugen Man, *Bisericile de lemn din județul Mureș*, Ed. NICO, Tîrgu-Mureș, 2009, pag. 8–9, 283–284.

²¹⁹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Bărdești*, nr. act 19, (1904–1942), fila 46, Percepțiuni, la nr.curent 25.

Românească și Moldova) încearcă să zădărnicească toate strădaniile sale de peste 40 de ani, la 15 Aprilie 1745 ordonă următoarele:

1. Bisericele să fie date preoților uniți care vor fi apărați împotriva tuturor violențelor populației române;

2. Preoților uniți li se vor da toate privilegiile și drepturile de care se bucură preoții celorlalte religii recepte (catolică, reformată, luterană);

3. Preoții neuniți vor fi supuși la suportarea tuturor sarcinilor publice;

4. Persoanele care vin din țări străine ca să revolte țărani români și doresc să facă slujba de preot, trebuie să-și prezinte scrisorile de hirotonire, toți cei neuniți vor fi denunțați protopopului sau vicarului unit mai apropiat.

Se vor lua măsuri ca potrivit unui ordin guvernamental anterior (septembrie 1743), să se satisfacă dorințele preoților uniți, dându-li-se teren de biserică, casă parohială și pământ de porțiune canonică; persoanele bisericii unite vor fi permise în numărul nobililor; preoții uniți vor fi scutiți de zeciuială, danii și taxe; nobilii români vor putea avea aceleași funcții ca și ceilalți nobili; fiii iobagilor români, dornici de a cerceta școlile, nu vor mai fi împiedicați de la această năzuință nobilă de domnii de pământ²²⁰.

În anul 1746, mai mulți preoți din satele din jurul Bărdeștiului (Nazna, Berghia, Band, Șincai, Oroii, Culpiu, Săbad, Porumbeni) au prezentat actele de hirotonire eliberate de episcopul Ioan Inochentie Micu Klein (1732–1751), iar în cazul nostru, *Popa Vasile* din Sântana și Bărdești prezintă act de la episcopul Ioan Patachi (1723–1727)²²¹.

Dintr-o lucrare mai recentă, aflăm că Popa Vasile (Maior) era fiul lui „Gheorghe Maior țăran liber originar din Târnăveni, stabilit la Dateș (pe vremea războiului antiabsburgic condus de Francisc Rakoczi al II-lea, 1703–1711) și căsătorit a avut doi fii, Vasile și Todor. Murindu-i soția s-a recăsătorit la Șăușa, unde s-a mutat doar cu unul dintre fii, Vasile, unde au stat 8–9 ani până când s-a sfârșit și cea de-a doua soție, ceea ce l-a făcut să părăsească și acest sat și să se stabilească la Bărdești, unde s-a călugărit, luându-și numele de Iuon, și unde a și murit. Vasile fiul său, un copil dezghețat, a ajuns preot în Bărdești. Nu se știe dacă a făcut studii speciale. Mai degrabă a învățat câte ceva din secretele profesiei pe lângă parohul din Șăușa în anii petrecuți acolo.

În anul 1746 el prezenta autorităților Scaunului Mureș, dovada de hirotonisire emisă de episcopul Ioan Patachi și, în felul acesta și-a exercitat misiunea pe mai departe. Preotul Vasile Maior s-a căsătorit cu o femeie simplă din Bărdești, Georgiana, și au avut trei băieți: Gheorghe, Pascu și Dumitru. Gheorghe s-a făcut preot, ajungând la 1750 protopop al Unghenilor, iar mai târziu protopop al Tîrgu-Mureșului. Pascu și Dumitru au rămas agricultori în Bărdești, unul decăzând în situația de robotaș (zilier sau jeler) al parohului unit din sat și locuitor pe la 1755 împreună cu mama sa, în casa parohială a satului.”²²²

Conscripția familiilor de uniți din Scaunul Mureș din 14 august 1755 menționează pentru Bardos 44 de familii unite respectiv, 234 de suflete, deservite

²²⁰ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 210–211.

²²¹ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 25–26.

²²² Serafim Duicu, *Pe urmele lui Petru Maior*, pag. 17–27, București, 1990.

de 1 preot, un dascăl și un clopotar²²³. În 1750 prin ridicarea la Tîrgu-Mureș a Bisericii de Piatră și a caselor parohiale ajunge să fie o bună parohie românească înființându-se un protopopiat. În fruntea lui este pus între anii 1750–1762, protopopul Gheorghe Maior al Georgii (tatăl lui Petru Maior care s-a născut la Tîrgu-Mureș în 1760, și care cu ocazia mutării tatălui său la Căpușu de Câmpie a fost ținut la bunica din Bărdești până în 1763).

La 9 noiembrie 1758, cerând o patrulă de soldați se deplasează în comuna Bărdești și aici face conscrierea averii bisericești înaintând despre aceasta un raport amănunțit Consiliului orașenesc²²⁴.

Raportul era prezentat Consiliului orașenesc, în anul 1759, din care spicuiesc: „...în Hotarul de sus în locul numit Csetezüje (Cetățuia) un arabil de 4 cub. (4 iugăre) deasupra lui fiind arabilul lui Gabor Simon, iar dinjos arabilul lui Hadaro Ilie. Tot în acest Hotar de sus era și o bucată de pădure, numită Pădurea Dosului, a cărei lățime era de 22 de stânjeni, care spre Cuiejd avea Pădurea iobagilor D-ului Lazar, iar spre Bărdești Pădurea comună a Bărdeștilor. În Hotarul de jos, Ghitara un arabil de 2 iugăre 2 stânjeni, deasupra fiind locul lui Hadaro Ioan, iar dinjos locul lui Nistor Ioan. (Se precizează că aceste terenuri au aparținut pământului comun).

Deasupra casei parohiale, în Hotarul de sus la Csintirimmon (Cimitir), un loc de 7 iugăre 7 stânjeni, iar deasupra acestuia alt arabil de 7 iugăre 7 stânjeni și al treilea pământ a lui Popa Vasile, deasupra lui fiind a lui Hadaro Ioan, iar dedesupt a lui Pele Gligor de 1 iugăr și un alt pământ de 3 stânjeni a lui Pintilie Ursu. Al cincilea pământ era la Dos de 1 iugăr 7 stânjeni, deasupra fiind a lui Pintilie Ursu. Al șaselea pământ era în Balk de 1 iugăr 1 stânjen, vecin pe o parte era Kentus Petru, de altă parte cu a lui Gadocz (Godan) Ioan.

Tot în acest loc de sus lângă sat era o bucată de rât de coasă de 3 Care = 1 1/2 iugăre. În Hotarul de jos era un arabil în locul numit Dos de 2 iugăre 2 stânjeni vecinul de jos era drumul țării. Alt arabil era lângă drum țării de 1 iugăr. Un pământ de-al treilea era pe laterala Coastei (Kosztá) de 1 iugăr deasupra era pământul lui Moldovan Obreja. În Gâtul Bardășului lângă Pârâu era o bucata de rât de cosit de 3 Care (1 1/2 iugăre). În sat Parochia are 2 sesii mici (iosaguri), în mijlocul satului, închiriate, cine locuiește acolo dănd o măsură de ceară. Toate acestea în fața noastră ne-au declarat Curatorii și Locuitorii Bărdeștiului cu toții aprobând și noi semnând și întărind cu peceta...”

Deci, Biserica dispunea la 1758 de un arător de 27 iugăre 26 stânjeni, un fânaț de 6 care respectiv 3 iugăre și o Pădure a Dosului, față de anul 1722, când averea bisericii era de 1 iugăr-arător și 1/2 iugăr fânaț. Înzestrarea bisericii se făcuse din pământul comun al satului și nu din pământul alodial-moșia orașului ceea ce crease o stare de nemulțumire între săteni față de biserica greco-catolică²²⁵.

²²³ Traian Popa, *Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul scaun al Mureșului*, vol. I, Ed. Concordia, Târgu-Mureș, 1937, pag. 39.

²²⁴ Traian Popa, *Monografia orașului Tîrgu-Mureș*, pag. 215.

²²⁵ D.G.A.S., Mureș, *Fond:Primăria municipiului Tîrgu-Mureș-Acta politica*, nr. act 515, Anul 1759.

Pagină din Raportul lui Gheorghe Maior

Împărăteasa Maria Tereza (1740–1780), temându-se de agravarea situației, după aproape cincisprezece ani de piedici, în 13 iunie 1759, dă un edict prin care se tolerează credincioșii ortodocși, iar episcopului unit i se interzice persecutarea lor.

La sfârșitul anului 1759, are loc prima răscoală împotriva unirii cu Biserica Romei. Arestarea ieromonahului Sofronie de la Cioara (azi Săliște, județul Alba) a determinat ridicarea a peste 600 de țărani pentru eliberarea lui.

Ieromonahul Sofronie organizase, în 10 august 1760, sinodul de la Zlatna. Se cerea: episcop ortodox, restituirea bisericilor și averilor confiscate, eliberarea credincioșilor arestați și clericilor închiși pentru credință, libertate religioasă. Memoriile trimise Vienei și Guvernatorului Transilvaniei nu au primit răspuns.

Persecuțiile continuă, provocând întinderea răscoalei. Este atacat Blajul, centrul Bisericii Române Unite, episcopul Petru Pavel Aron se refugiază la Sibiu. Împărăteasa Maria Tereza trimite pentru cercetare pe generalul austriac Adolf von Bukow numit comandant al tuturor forțelor armate din Transilvania. Profitând de luptele confesionale dintre ortodocși și uniți, dă ordin să fie arse foarte multe biserici și mănăstiri românești ortodoxe din lemn. Determină pe călugărul Sofronie de la Cioara să se retragă în Muntenia.

Tulburările religioase continuă. În anul 1760, în comuna Pogăceaua apare Popa Tunsu, alias Ioan Molnar din Sadu (Sibiu), care la 20 iulie 1760, se duce la vestitul târg de țară de la Sânpetru, unde se adună românii din toate părțile Ardealului, făcându-și o tribună în mijlocul mulțimii începe să batjocorească în proză și versuri pe uniți, pe catolici și pe calvini. Funcționarii prezenți, inclusiv vicecomitele, n-au cutezat să-l aresteze de teama mulțimii.

Protopopul Gheorghe Maior și protopopul Dănilă din Uilac văzând efectul propagandei făcute de Popa Tunsu, denunță cazul garnizoanei din Tîrgu-Mureș, care trimite 20 de soldați împărătești, la Pogăceaua arestându-l. Încarcerarea sa produce o adevărată revoltă între românii de pe Câmpie. Țăranii reântorși acasă de la târgul din noiembrie 1760 de la Sânpetru, își alungă preoții uniți și ocupă cu forța biserica. Sat după sat părăsește Unirea. Bărdeștiul participă la evenimente pentru că protopopul Gheorghe Maior pusese aici ca păstor al sufletelor pe un preot bătrân și văduv, obligându-l să renunțe la locuința parohială și porțiunea canonică în favoarea mamei și fratelui său, iar el (preotul) să trăiască din veniturile ce le avea de la credincioșii bărdășeni. Acest preot n-avea nici priceperea nici energia cuvenită ca să potolească spiritele credincioșilor, dispuși să îmbrățișeze iarăși legea ortodoxă.

Dovadă, Conscripția confesională a generalului Adolf von Bukow din 1761–1762. Din totalul de 152.836 familii românești din Transilvania, 127.712 erau ortodoxe și 25.174 greco-catolice (în anul 1750 fuseseră conscrise 25.165 familii ortodoxe). La Bardos, în 1762 (Buchow) erau conscrise 15 familii greco-catolice (*5) care întrețin 2 preoți, și 32 de familii trecute la ortodoxie (*5) neavând preot, respectiv 235 de locuitori. Biserica aparținea uniților, deși mai puțin numeroși. Casa parohială nu se precizează, dar e posibil că era în folosul celor doi preoți

uniți. În acel an, parohia se întreținea din arabilul de 8 câble și fânețul de 3 care²²⁶. (5)

Aceste plecări și reveniri se vor stabiliza până la sfârșitul secolului în contextul înființării, în anul 1761, la Sibiu, a unei episcopii ortodoxe dependente de Karlowitz. Încunoștințat că Unirea se clatină în Scaunul Mureș episcopul Petru Pavel Aron (1752–1764) întreprinde o vizită canonică prin Scaun, ajungând la Tîrgu-Mureș, la 19 mai 1763, și revenind la începutul lunii decembrie 1763 în Tîrgu-Mureș, Săbad, Râciu etc.

Biserica unită sprijinită și de guvern va începe să se consolideze. Consiliul orașenesc, îndemnat de iezuiți, intervine la 12 aprilie 1766, pe lângă episcopul din Blaj ca să trimită un preot mai destoinic în Bărdești, căci, începând din 1761, românii de aici începură a părăsi unirea din motivul că n-au preoți buni: „E adevărat - scrie consiliul - că protopopul Gheorghe Maior a pus un preot bătrân și vădov care a lăsat în casa parohială pe mama și fratele său ca pe niște robotași (zilieri) ai preotului. Dar acest preot nu-și poate îndeplini cum se cuvine funcția și încasează taxe mari de la popor. Din acest motiv este de dorit ca episcopul să dea poruncă aspră protopopului ca să introducă ca preot în Bărdești pe popa Gheorghe din Corunca.”

Prin participarea sa la deținerea și încarcerarea lui Popa Tunsu, apostol al ortodoxiei, protopopul Gheorghe Maior și-a câștigat numeroși adversari, astfel că, părăsește la sfârșitul anului 1762 parohia Tîrgu-Mureș mutându-se la Căpușul de Câmpie ca preot și protopop la Icelandul Mare și de aici administrând și protopopiatul Mureșului²²⁷.

Conscripția preoților și dascălilor învățători privind veniturilor lor de la 20 august 1778, pentru Bărdești ne arată că preotul unit beneficia de un intavilan lung de 26 st. (stânjeni) și lat de 18 st. (stânjeni), iar dascălul beneficia de un ioșag lung de 18 st. (stânjeni) și lat de 4 st. (stânjeni). În Transilvania 1 stânjen = 1,900 m.

Preotul avea și un venit de 35 mierțe de cereale, iar dascălul, un venit de 12 mierțe, din partea comunității. Extravilanul-porțiunea canonică, arabilul, două suprafețe, era de 27 de mierțe (3,3 iugăre), iar fânețul de 2 care (1 iugăr)²²⁸.

Conscripția familiilor „Graeci Ritus Unitorum” (greco-catolici) din Scaunul Mureș, de la 1 februarie 1779, consemnează la Bardos 58 de familii, deservite de un preot Popa Sanduj, de un Popa Diaconul și de Petre György (Gheorghe) „campanatores”- clopotar. Ei au plătit pentru scutire de sarcini publice către noii protopopi, Orha și Samuilă, sumele de 1 Rfl. și 42 xr. respectiv 2 Rfl. și 33 xr²²⁹.

Conscripția preoților, cantorilor și a curatorilor, precum și a impozitelor pe

²²⁶ Ioan Ranca, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții, Scaunul Mureș 1699–1821*, vol. I, Cluj-Napoca, 199.

²²⁷ Traian Popa, *op.cit.*, Tîrgu-Mureș, 2005, pag. 221–223.

²²⁸ *Ibidem*, pag. 63.

²²⁹ Traian Popa, *Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul Scaun al Mureșului*, Ed. Concordia, Tîrgu-Mureș, 1936, pag. 54.

care le plătesc, din anul 1780, pentru Bărdești ne arată că erau curatorii Hadaro Ilieș și Pintilie Urs contribuind facultativ, dar participă la toate nenorocirile care afectează satul alături de toți locuitorii.

Primarul satului, Pele Gheorghe, nu plătește decât o taxă de protecție. Locuiesc cu toții în iosașurile comunității Tîrgu-Mureș ca iobagi²³⁰.

O statistică a preoților și dascălilor-învățători care nu plăteau tribut de război în perioada 1778–1782 menționează la Bărdești ca preot pe popa Sandu, iar cantor-învățător pe Pintilie Arsinte²³¹.

Conscripția de la 15 octombrie 1789, care consemna numărul de familii „Dis Unitorum ” (dezuniți) menționa la Bardos 52 de familii (*5=260 de suflete). În satele din jur: Săbad (Voiniceni), Culpui, Ceuaș, Herghelia, Porumbeni, Câmpenița, Bozed nu sunt recenzate familii de „dezuniți ” (ortodocși).

Deci, după zece ani, bărdășenii revin la ortodoxie²³².

În concluzie, conform documentelor din secolul al XVIII-lea, Bărdeștiul avea o biserică de lemn, casă parohială, porțiune canonică. Preoți au fost popa Vasile și popa Sandu. Remarcăm oscilația de la ortodoxie la greco-catolicism și viceversa, sub povara vremurilor.

Secolul al XIX-lea este mult mai bogat în informații, aceasta și datorită introducerii Registrului matricol de Stare civilă al comunității de credincioși de la 1824–1898, a Registrelor de venituri și Cheltuieli ale parohiei Bărdești, Șematismul jubiliar de la 1900 etc. „Biserica de lemn din anul 1791, renovată în anul 1804, în onoarea ss. Arhangheli. Că cine a mai funcționat ca preot până la 1824, nu s-a putut erua. De la 1824 însă până la 1852 a funcționat Cassian Man; de la 1853 până la 1867 Dănilă Man; de la 1867 până la 1874 Cristian Man; iar de la 1875 până de presinte actualul preot Vasiliu Saltelechi-venitul congrual 385 coroane 90 fileri.”²³³

În același document, la pagina 764, se preciza: „Saltelechi Vasile, născut în Mădărașul de Câmpie la 20 august 1846, hirotonisit în Blaj la 30 ianuarie 1874 și denumit prin decretul nr. 2663 din 27 decembrie 1873 de administrator parohial în Casonul Mare (Harghita), iar prin decretul nr. 2050 din data de 3 august 1875 de paroh în Bardos.” (Este cel care, de la vârsta de 29 de ani până la 81 de ani, deci timp de 51 de ani, a servit comunitatea de credincioși din Bardos-Bărdești, până la 1927, pensionat, a decedat în septembrie 1931.)

Episcopia Blajului, la dispoziția Gubernului, în anul 1838, îi obligă pe preoții greco-catolici să treacă la folosirea sigiliilor oficiale. Sigiliul parohiei Bărdești a fost reprodus de pe un act din anul 1856. Avea formă rotundă, cu diametrul de 29 mm. În exergă, legenda: +SIGILLUM ECCLESIAE G[RAECO]

²³⁰ *Ibidem*, pag. 77.

²³¹ *Ibidem*, pag. 81.

²³² Traian Popa, *Documente privitoare la trecutul românilor...*, pag. 24.

²³³ *Șematismul arhiepiscopiei metropolitane de Alba Iulia și Făgăraș pre anul 1900, De la Sânta Unire 200 (ani)*, Blaj, Tipografia seminarului arhiepiscopesc, pag. 422.

CATHO[LICAE] BARDOS 1838. În câmpul sigilar se văd figurile a două personaje, cu fața îndreptată spre noi. În mâna celui din dreapta se distinge vârful unei cruci, a celui din stânga vârful unui toiag. La picioarele lor, o ridicătură. Personajele sunt apostolii Petru și Pavel, sfinții protectori ai bisericii²³⁴.

Cu toate condițiile economice precare, biserica a găsit resursele necesare pentru a repara locașul de cult, casele prohiale și de a ridica și întreține școală. Pe lângă veniturile modeste, realizate prin contribuția credincioșilor preotul(ții) au recurs pentru mărirea beneficiilor, la acordarea de împrumuturi cu dobândă unor săteni, după cum vom vedea mai jos, cum era și în alte sate, sau la arendarea unor pământuri aparținând bisericii, arendarea dreptului de crâșmărit. Nu erau refuzate donațiile făcute de particulari pentru cumpărarea obiectelor de cult, veșminte, potire, cărți religioase, pământuri etc.

În toate aceste cazuri, vom aduce dovezi. Comunitatea creștină bărdășană în frunte cu parohul Cassian Man s-a implicat în evenimentele anilor revoluționari 1848/1849, ceea ce vom prezenta la momentul oportun.

La 3 august 1855, avea loc un Sinod bisericesc la Blaj sub președinția episcopului Alexandru Sterca Șuluțiu în cadrul căruia s-a prezentat starea tuturor odoarelor bisericilor greco-catolice vizitate de protopopi, în cazul nostru, vizita având loc la 13 iunie 1855, consemnându-se:

„1. Biserică care este din lemn de brad pe stâlpi de gorun sub coperiș de șindrilă în stare de mijlocu...” iar dintre cărțile necesare slujbelor fiind menționate: „a) Evanghelia legată în folis și tipărită la Blaj sub Împărăteasa Maria Tereza în anul 1776, cu binecuvântarea Epitropului Gavril Greg Major; b) Exposovlieriu legat în folis și tipărit la Blaj sub Împărăteasa Maria Tereza 1767, cu binecuvântarea celor mari; c) Liturgia în 4 tomuri tipărită la Blaj sub Împăratul roman Francisc al II-lea, cu binecuvântarea Excelenței Ioan Bob la 1807; d) Cazania (învățătură morale) legată în folis tipărită în română în București sub Vodă Ioan Alexandru Scarlatu Ghica cu binecuvântarea Mitropolitului Ungrovlachii Grigore Chivu în anul 1768; e) Octoih legat în 4 tomuri, tipărit la Blaj sub Împărăteasa Maria Tereza cu binecuvântarea celor mai mari la anul 1776.”²³⁵

Pentru a cunoaște cu exactitate veniturile preoților, conform ordinului mai vechi al Locotenenței cezaro-crăiești, din 10 octombrie 1858, nr. 19547/2932, se cerea tuturor oficiilor diecezane completarea cu exactitate și cu documente autentice a „Rationum”-urilor (Bilanțurile contabile).

Protopopii responsabili cu redactarea acestora, aveau rolul de a instrui pe cei care întocmeau situațiile privind veniturile și cheltuielile bisericilor respective (parohi, primcuratori). Începând cu anul 1858, aceste situații privind veniturile și cheltuielile parohiilor, realizate anual, reflectau starea economică precară în care se găsea biserica și preoții uniți din protopopiatul Tîrgu-Mureș. Dărilor de seamă

²³⁴ Pál-Antal Sándor, *Sigiliile instituțiilor mureșene*, Ed. Mentor, Tîrgu-Mureș, 2013, pag. 283, 323.

²³⁵ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr. cat. Bărdăști*, Dosar nr. 7, fila 119.

privind situația economică a parohiilor cuprindeau:

- a) Capitalul (contribuția anuală a credincioșilor);
- b) Dein naturale (realizări din produse);
- c) Percepțiuni (donații și alte venituri);
- d) Erogațiunile (cheltuielile);
- e) Ajutor de la fundații²³⁶.

În anul 1865, parohul Daniele Man din Bărdășiu primea din ajutorul împărătesc 50 Florini²³⁷.

Acest ajutor se acordase datorită sărăcirii credincioșilor, care au fost confrunțați în anii 1861–1865 cu ploi abundente, inundații, grindină, brumă etc., precum și din cauza cheltuielilor cu procesele urbariale pentru reglementarea dreptului de proprietate în urma Reformei agrare din 1848 și a Patentei imperiale din 1854²³⁸.

În continuare, din ceea ce s-a păstrat din Registrele de venituri și cheltuieli ale parohiei greco-catolice Bărdești, aflate actualmente la Direcția Generală a Arhivelor Statului Mureș, voi prezenta extrase de venituri și cheltuieli. Precizez că, în general, am păstrat exprimarea din acea perioadă. Din actul nr. 7 aflăm:

Fila 2, 1846:

Perceptum:

1. La verificarea trecută au fost rămas Capital 199 Rf. 39 xr.;
2. Arenda Chrismi dipe An 1843 au adus 57 Rf. 46 xr.;
3. Din disma viilor pe anul 1844 au venit 4 Rf. 12 xr.;
4. Din cucuruza după, usura (cheltueli) la vizitatie trecuta (controlul trecut al protopopului), din 129 merte cu tuleu s-au vândut 31 1/2 merce, care s-au vendutu per 1 Rf. 21 xr. Au adus 42 Rf. 39 xr. Capitale cum perceptu facis in summa 304 Rf. 16xr.;

Erogatum:

1. Când s-au luat pădurile Megii (Comunității) și s-au dat la ale pădurariu 1Rf. 20xr.;
2. Când au dat Parohu locu cel de Curtie, de lângă vii, la Megie (Comunității), fiind al său proprio ore cumpărat s-au cheltuit și pe niște Ocini 2Rf. 36 xr.;
3. Pe dresu ușilor și porților Popești 1 Rf. 51 xr.;
4. Pe 2 Luminare de aramă pe Prosztol 5Rf.;
5. S-au dresu câte ceva în pregiurul Bisericii și mesele 3Rf. 51 xr.;
6. La păcurariu pentru oile existente la Chinaru și cu vinderea lor 1Rf. 24 xr.;
7. Când s-au dres Coperișurile casi și Găbănașului Popii 1Rf. 40 xr.;

²³⁶ Ana Hancu, *Aspecte privind situația economică a preoților, în Anuarul bisericilor mureșene*, vol IV, Tîrgu Mureș, 2005, pag. 133.

²³⁷ *Ibidem*, pag. 149.

²³⁸ *Ibidem*, pag. 130.

8. Scândura pentru masa cei de pomană cu față cu tot 43 xr.;
9. Lui Iacobu Oni pentru unu perete la Poiată 1 Rf. 16 xr.;
10. Pe 100 cuie Rf. 30 xr.;
11. Pe două darabe de grinzi la Poiată 6 Rf. 30 xr.;
12. Când s-au asezat cucuruzu în Cosui și pe spinii din Cosui 50 xr.;
13. Când s-au făcut ieslele în Poiată s-au cheltuit cu totu 1 Rf. 25 xr.;
14. Pe un zaru la ușa Bisericii 4 Rf. 52 xr.;
15. S-au făcut două fețe de masă una pe Prosztol alta ...în Bese 14 Rf.;
16. Pe mătăsă și petele la Epatrafir 5 Rf. 50 xr.;
17. Pe Cadelnice 13 Rf. 30 xr.;
18. Interesul Rațiilor (Școlii-elevilor) 3 Rf.;
19. Cu prilejul vizitării familiilor cheltuit 7 xr. Erogati summa facit 87 Rf.
- 30 xr. Banii Megiesi (Banii comunității) 222 Rf. 46 xr.

Fila 3:

Din care se află dați împrumutu precum arată

Lista datoratilor:

1. Pintilie Onu datoria Solvis 1846 5 Rf.;
2. If. Hadaro Iacob cu usura (dobânda) An 1843 cu tot 17 Rf. 24 xr.;
3. Moldovan Oniszie cu usura 17 Rf. 24 xr.;
4. Pop Gavril cu usura 20 Rf. 18 xr.;
5. Pintilie Iacob cu usura 58 Rf.;
6. Hadaro Sandu cu usura 14 Rf.;
7. Pele Iuon Junior cu usura 5 Rf.;
8. Pele Gerasim di pe chiasmă 14 Rf.;
9. Murariu Sofron fătă cu usura 4 Rf. 40 xr.;
10. Chirasie lui Ștefan Ștefan cu usura 16 Rf. 12 xr.;
11. Moldovan Georgi- teren 6 Rf. 40 xr.;
12. Ignath Theodor- teren 6 Rf. 40 xr.;
13. Pintilie Iuon a lui Zacharie-teren 8 Rf.;
14. Hadaro Ilie 5 Rf. Debitorium summa 198 Rf. 18 xr. Verificarea era făcută la 28 ianuarie 1848 de protopopul Ilie Farago și Danil Man, adjunctu.

Dreptul		Precepțiune	Preț
1	La vîntușie trecuă au rămas Capital - - - - -		222.46.
2	afușu acesui Capital la vîntușie trecuă rămasă se în Codișu, la' dui care fînd s'acumintu camplab, si dui amplușu meriele, si de vîntușie mîncău au eșeu 20% merie, dui care vîntușușu per 1845 sau Capitalu - - - - -		39.50.
3	afușu acesui 1846 - sau imblăscu în anul 1846 si eșeu afușu la vîntușie dela Cole Troșușu immentușu, la dui dui vîntușușu, si la dui Capitalu comere - afușu de acesui au eșeu 30% de pînelu care vîntușușu per 1845 20% au adușu - - - - -		46.12.
4	Credința Chirpici pe 1845 - 13.46. 13.46. pe 1847. 12.46. si summa - - - - -		42.
5	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		60.
6	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		2.50.
7	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		2.50.
8	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		1.24.
9	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		7.
10	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		2.
11	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		1.6.
12	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		20.
13	Diașușu de Capitalu a Anulu 1846 imblăscușu în 1847 sau ven - - - - -		108.
14	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
15	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
16	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
17	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
18	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
19	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
20	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
21	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
22	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
23	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
24	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
25	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
26	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
27	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
28	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
29	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
30	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
31	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
32	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
33	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
34	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
35	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
36	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
37	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
38	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
39	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
40	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
41	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
42	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
43	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
44	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
45	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
46	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
47	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
48	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
49	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
50	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
51	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
52	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
53	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
54	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
55	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
56	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
57	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
58	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
59	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
60	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
61	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.
62	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		12.30.
63	la vîntușie trecuă dui fînd de pînelu cu - - - - -		6.

Pagină din Registrul de venituri și cheltuieli al parohiei

Fila 3, verso:

„În anul 1851 din 6 Martiye cu prilejul verifcației Canonice în Parohia Bardăsului s-au luat sama bunului Bisericescu din mâna și de sub darea de samă a făcurator Pintilie Iacob pe Anul 1848 și 1849 și s-au aflat precum urmează.

Perceptum:

1. La vizitația trecuta aveau Capital datu împrumut 314 Rf. 8 xr. usura acestora pe A: 1848 pentru tempurile tulburate s-au ertatu, iar pe Anului 1849 fiind și atunci vremurile tyrane și tulburate până în luna lui August și oamenii năcșziti, bătr nu s-au putut scoate totu fiind timpul trecut i s-au socotit ca scoasă și mai în jos în lista datorazilor sau alipitu lângă Capitalu care trebuie să fie 104 Rf. 40 xr.;

2. Venitul Crișmelor pe Anii 1848 și 1849 au adus 14 Rf.;

3. Disma viilor din Anul 1848 începândusă turburările mai tare pe la culesu s-au ertatu, iar pe Anul 1849 au adus 4 Rf. 18 xr.;

4. Cu prilejul visitației trecute usura anului 1847 fiind nu s-au scos Făcuratoruli i s-a lăsat ca pone (datorie) și 15 zile să scoată per 20 xr. pentru 1 merce (mierță) cu tulei și lui i s-au luat ca scoasă socotindu-i-să a avea în mână/care mai târziu i-ar fi scos 188 Rf. 45 xr. Summa perceptum face 628 Rf. 51 xr.

Fila 4;

Erogata Anno 1848 et 1849:

1. Pe 1848 s-au plătit la sesiunea de focu 30 xr.;

2. Pe 1848 s-au plătit la sesiunea de focu 43 xr.;

3. S-au înoit porțile la Joszagu Popescu, cumpărând ușa, plata meșterului, doi stâlpi, cinci balamale, adusu scândurilor și a păciunilor (parilor), se face tot s-au cheltuit 15 Rf. 35 xr.;

4. La adunarea de la Blasiu 1848 viaticum 2 Rf. 30 xr.;

5. Pentru togmirea grânariului Popescu 7 Rf. 28 xr.;

6. Pentru coperirea șurii și poeții Diacului cu leațuri 7Rf. 20 xr.;

7. Pentru curățirea fontanei Popesei 48 xr.;

8. Pentru bârna la podmoale, cu plata meseriașului 16 Rf. 26 xr.;

9. Pentru tăiatu lemnelor și adusu lor la megi 3Rf. 36 xr.;

10. Pentru una perete și podmolu la poiată 3 Rf.;

11. Pentru arsuri în 8 rânduri fundații 5 Rf. 22 xr.;

...

13. Pentru făcutu cuptiorului în Casa parohială, pentru unu dărabu de fier, 15 țigle și îndreptatu ferelor la Cuptoriu Popi 12 Rf. 8 xr.;

14. Pentru Cuptoriul din Școală s-au cheltuit 1 Rf. 24xr.;

15. În An=1849 la sentinția (asigurare) de focu în 2 rânduri 1 Rf. 26 xr.;

16. Pronuncire pe Foaie legilor 5Rf.;

17. Adjutoriu Episcopului 5 Rf.;

18. S-au cumpărat un lemn la cumpănă și unu de sageată la fontane Popescu 15 Rf. 40 xr.;

19. Lui Kozma Todor pentru mai multe lucruri, morminte la Biserică și Ecoolo (Școală) 5 Rf.;

20. Aldămaș pentru arenda fâgădăului 36 xr. Summa erogati face 113 Rf. 42 xr. Care Erogate de 113 Rf. 42 xr. sustrăgându-se din Summa perceptului cu Capital cu tot în 628 Rf. 51 xr. pe mai rămâne banii megieszi 515 Rf. 9 xr. Din care sunt dați împrumut cu usura Anului 1849 ce nu s-au scos...

La fila 5 aflăm că în Anul 1850, aliniatul 2, s-au cheltuit pentru plata zugravului care a zugrăvit Biserica și altarul în 2 rânduri 200 Rf., iar de la aliniatul 3 aflăm că s-au mai cheltuit 129 Rf. 50xr. „pentru vinars la zugrav, purtatu zugravului, togmitu-câștigatul [im]positului material și alte cheltuieli mai mărunte peste tot cu prilejul zugrăvirii Bisericii și altarului”.

Fila 7 ne informează că la 2 decembrie 1852 a avut loc controlul protopopului Ilie Farago asupra veniturilor și cheltuielilor parohiei avându-l ca și curator principal pe Pele Dumitru.

M-am oprit asupra cheltuielilor:

- „1. S-au cumpăratu 2 Cruce la Biserică cu 17 Rf.;
2. S-au dresu păreții găbănașului din nou cu 4 Rf.;
3. Pe făcutu gardului nou la Jozzagul Popescu fiind proptelele și paiele a Parochului s-au cheltuit cu lucrul – 6 Rf. 50 xr.;
4. Contribuția anilor 1851/1852 – 23 Rf. 30 xr.;
5. Repartiție pentru Spitalu după focu pe A. 1852–23 xr.;
6. Pe 3 furcoiu la ușa și poarta gardului cătră câmpu -3 Rf.;
7. Reparatu coperișului Casei și gardurilor Popii-4 Rf. 40 xr.;
8. (Două) 2 funii la clopote – 2 Rf.;
9. Pe lipitul șurei la lucrător s-au cheltuit - 3 Rf. 40 xr.;
10. Lipitu grânarului și aldămașul vincelirului (paznicul viei)-1 Rf. 40 xr.;
- 11.....;
12. La zidariu care grămăditu vatra, au pus cuptoriu și o piatră mare la vatră, 10 c(ț)igle -6 Rf. 13 xr.;
13. (Patru) 4 grinzi de brad la poditura poieților popești, adusu și vama -35 Rf. 32 xr.;
14. Sufitul (Stropitul) Casei Cantorale – 1 Rf. 20 xr.;
15. Socoteala pe 2 ani și Diurna Prot (opopului) – 10Rf.; Summa erogati face 136Rf. 7 xr.”

De la fila 14, în urma controlului din 12 aprilie 1861, aflăm că s-au făcut următoarele cheltuieli:

”....

3. Cumpăratul a 4000 sindrile cu 8 Rf.;
4. Adusu sindrilelor acestora de la Mvásárhely – 35 xr.;
5. Pentru Abecedariu și 12 Table - 1 Rf. 65 xr.;
6. Cuie de sindrilă 3000 la S. Biserică - 1 Rf. 44 xr.;
7. Cu făcutu porții parohiale – 2 Rf.;

8. Cu reperatul ferestilor Bisericii și a casei Parohiale - 2 Rf.;... 11. Meșterului Todor pentru sindrilitul Bisericii – 4 Rf. 46 xr.;

Lista Datoraților:

1. Pop Gavrilă 40 Rf. 51 xr.;
2. Hădărău Iacob Jun 13 Rf. 39 xr.;
3. Pintilie Petru – 18 Rf. 50 xr.;
4. Pintilie Iacob – 5 Rf. 46 xr.;
5. Moldovan Onisie – 7 Rf. 9 xr.;
6. Berghian Ioan a lui Toader – 5 Rf.;
7. Hădărău Vasilică a Sandului – 5 Rf. 40 xr.;
8. Berghian Andrei din Donația de la D. Aldea – 12 Rf. 60 xr.”

Pe fila 15/verso consemnându-se data verificării 22 ianuarie 1863, la venituri pe 1862 era consemnat:

„4. Din paguba adusă din păduri după păscut (amenzi) – 10 Rf.;

5. Den Dijmuitu pădurilor - 4 Rf.;..

10. Den pădurea Megyi 43 Rf. 20 xr.” Summa venitului pe 1861 era de 207 Rf. 68 xr.

La Cheltuieli, pe 1862, am reținut:

„ Când s-au asediatu Comuna cu Docente (Învățător) s-au cheltuit 2 Rf. 30 xr.;

5. S-au cumpărat 13.000 sindrile cu 18 Rf.;

6. S-au cumpărat cuie de fier di la 13000 cu 6 Rf. 25 xr.;

...

9. La Sindrilit Biserica 13 Rf. 52 xr.;

10. La culcatu Meruinilor (topometriști) Pădurii Bisericii - 10 xr.;

11. La pădurariu pe 1862 s-au datu 24 xr.; (fila 16)

12. S-au datu în dare împărătească pe 1860–10 Rf. 52 xr.;

13. S-au dat în dare împărătească pe 1861 14 Rf. 99 xr.;

14. S-au dat în dare împărătească 1862, 14 Rf. 99 xr.”

Fila 17 informează despre vizitațiunea canonică din 19 nov. 1863 de la Casa parohială a preotului Daniel Man, făcându-se socoteala Curatorului primar Ioane Pintilie, veniturile și cheltuielile pe anul 1863.

„Perceptum:

1. De la Todor Andronic din Capital- 12 Rf.;

2. De la Vasilie Hadaro den datoria anului – 4 Rf. 61 xr.;

3. Din așchiile vândute pe lângă licitațiune – 80 xr.;

4. De la Betuna Belciu pentru daună făcută în Pădurea Megyi – 2 Rf. 32 xr.;

5. Dela fostu Curator Ioane Pribacu - 13 Rf. 76 xr.;

6. Dein pădurea Megyi pagubă de la Onu Sebedian – 34 xr.;

7. De la păzitorii Pădurii pentru dauna făcută - 1 Rf.;

8. De la pădurea Megyi s-au mai căpătat – 2 Rf.;

9. Camăta banilor alocați a 10-a după 57 Rf. - 14 Rf. 24 xr.;

11. Din Pădurea Bisericii paguba prin vite făcută -2 Rf.”

La fila 19 la Perceptum aflăm:

„2. Din cămăta Capitalului de 76 Rf. 19 xr. - 19 Rf. 3 xr.

...4. Din curățiturile pădurii pe lângă licitațiune – 58 Rf. 40 xr.;

5. Din perele donate de către Parochiu – 1 Rf. 80 xr.”,

iar de la fila 20

„3. Deinu Cârciurăritu (Comunei) de 3 luni ce s-au donatu Bisericii – 16 Rf. 11 xr.;

4. S-au estimatu în Pădurea megyi paguba de 3 Rf.;

5. S-au estimatu pe mâncare vite tot în Pădurea megyi – 60 xr.”

La fila 32, aflăm Perceptum pe anul 1877 din:

„4. Din Pădurea bisericii prin licitaie s-au primit – 113 Rf. 11 xr.;

5. Hadărău Dumitru s-au pedepsitu pentru un lemn – 1 Rf.;

6. Estimându-se Pădurea bisericii s-a aflatu daună – 3 Rf.;

7. Donațiunea alora siese (ce sunt) curatorii la S. Biserică - 6Rf.;

8. Din licitațiunea unui gardu stricatu – 1 Rf. 20 xr.;

9. Dein chuthia s.biserice s-a primitu – 1 Rf. 75 xr.”

La Erogatum aflăm din aliniatul 2 că s-au cheltuit în anul 1877 pentru „contributiunea imperială 56 Rf. 17 xr.”

La fila 34 (verso) aliniatul 11, pe anul 1880, s-au cheltuit „În dare regească 22Rf. 98xr. ”, iar în Anul 1881 22 Rf. 72 xr. (fila 35 verso, aliniatul 15.)

Fila 40 ne informează la aliniatele 2: „S-au cumpărat Sindrile 14.000 de 44 Rf. 80xr.; 3. S-au cumpărat Sindrile la s. Biserică 8000 de 24 Rf.; 4. S-au solvit pentru sindriluitu Bisericii 12 Rf. 40xr.; 5. S-au cumpărat cuie de sindrilă de 13 Rf. 4 xr.”. S-a refăcut acoperișul bisericii.

Fila 116 cosemnează: „Averea bisericescu-scolastice a parohiei greco-catolice a Bardosului pe anul 1888:”

I.

1. Biserica de lemn acoperită cu sindrilă în stare bună-300 Fl.

2. În altaru pristalu de lemn-5 Fl.

3. În fundulu altarului masa de lemn-1 Fl.

4. Proscomidiar cu fața de masă de -1 Fl.

5. Potire 2 unu de plumb și altu de cincu (cositor) aurit-30 Fl.

6. Pe frontaciul la altariului 4 icoane mai mari și 8 micuțe-8 Fl.

7. În jurulu bisericeii strane din lemn-10 Fl.

8. În turnu bisericeii 2 clopote de 30 și 40 Kg.- 45 Fl.

II.

Vestmentele-3 Felone cu stihare și cu toate apartientile lor, 4 prapori-70 Fl.

III.

Cărțile: Liturghierul și Evangheliu, Apostolierul, Minciolu, Octoichului mare și micu, Strașuicu, Gertecositariulu, Evokologionulu, Cazania, Triodululu, toate în stare bună.

Icoane vechi pe suport de lemn de la Biserica de lemn.

Cărți vechi din arhiva bisericii

a. Biblioteca parohială: Matrimoniu, Istoria universală bisericească, îndreptariulu poeticu, Conciliu provinciale I și II, Dogmatica speciale și Siematismele 4 folia dein mai mulți ani;

b. Biblioteca scoalei: stă numai din folia scoli din mai mulți ani și câteva legendarie și Abecedaria folosindu pentru prunci, unu protocolu pentru siedintiele senatului scolastic și protochoalele numite A.B.C.;

c. Archivulu parohiale stă dein cerculariule Metropolitane dein anu până anulu curente și documentele de cununia a celor cununați în decursul anilor, Matriculele botezați, cununați și morți.

Pagina din carte cu scriere chirilică

În patrimoniul Bisericii se păstrează cărți bisericești românești scrise cu litere chirilice: a) Penticostar, 1768 (slujbe de la Utrenie) Blaj; b) Catavasier, 1768, Blaj (anumite cântece de la Utrenie); c) Streșnic, 1817, Blaj (Întru mărirea Domnului), cu următoarea consemnare pe prima pagină interioară: ” Acest Streșnic s-au cumpărat prin Ștefan Crucilia în folosul Sfintei Biserici greco-catolice din Bărdești la anul 1907-consemnat de Șandor Giorgie.

IV. Realitățile.

Casă parochială de lemn acoperită cu paie, cu 4 încăperi, 100 Fl.

Șura de lemn acoperită cu paie- 100 Fl.

Grânariu de lemn cu pivniță- 50 Fl.

Grajd din lemn acoperit cu paie- 100 Fl.

Conia de scânduri, coperită- 20 Fl.

Fontana

V. Casa școlare și cantorală ale satulu una acoperită de paie cu tinda în școală, 5 bănci pentru prunci, cuptoriu de fieru, masă, 24 table de perete, una masină de calculatu, globu și Mapa Europei și Ungariei- 80 Fl. (fila 116 Verso)

VI. Pământurile. (Pământurile)

a. În folosinta bisericei: arabil-14 iugăre 698 stânjeni; grădină-421 stânjeni; fânaț-2 iugăre 1393 stânjeni; vie-562 stânjeni; pădure-17 iugăre 1100 stânjeni, în total-35 iugăre 1214 stânjeni, neproductiv, 1 iugăr 275 stânjeni. Total venitul evaluat în bani- 43 Fl. 87 xr. (fila 117/118)

b. Portiunea canonică cantorală: arabil-3 iugăre 409 stânjeni; grădină-128 stânjeni; fânaț-1429 stânjeni; vie-105 stânjeni; pășune-1 iugăr 243 stânjeni; Totalul constituie întruna 5 iugăre 1010 stânjeni. (fila 121/verso) ne prezintă pentru 9 martie 1872 o consemnare realizată de preotul Cristian Man privind Portiunea canonică ce folosește preotul după Cadastru: arător-13 iugăre 1407 stânjeni; grădină-cimitir 3 iugăre 453 stânjeni; vii- 1050 stânjeni; neproductiv- 246 stânjeni. Venitul curent 41 Fl. 57 xr.

Fila 98 cuprinde Conscripția nominală a sufletelor din parohia Bărdești (1900–1913).

Indicele-Familiilor aflatore in parochia gr.cat. a Bardosiului la finele anului 1900.

Tabelul nr. 35

<i>Nr. curent</i>	<i>Numele și conumele capilor de familie</i>	<i>nr. foii</i>
1	Andreica Dumitru	31
2	Baciu Gavrilă	9

3	Batya Petru (nr.casei 86)	90
4	Batya Constantin	24
5	Bergian Alesandru (nr.casei 52)	54
6	Bergian Dumitru a Todor	53
7	BergianDumitruaMitroi	
7	Bergian Dumitru a Mitroi	49
8	Bergian Pavel	42
9	Bergian Gavrilă	43
10	Bergian Dumitru	62
11	Calcoviciu Joanu	56
12	Ceneanu Vasile (nr.casei 84 Hurube)	88
13	CozmaToader	86
14	Cozma Simeon (nr.casei 71)	75
15	Comes Maria	48
16	Comes Simeon (nr.casei 33)	37
17	Comes Petru	92
18	Comes Anica (născută Plesca)	40
19	Kelemen Vasiliu	26
20	Dregiciu Todor	91
21	Királyhalmi Ilie (nr.casei 26)	29.
22	Gabor Ioan	69
23	Gaur Todica	55
24	Gaur Vasile	70
25	Gabor Ilie	52
26	Gabor Vasile	78
27	Gabor Solomon	74
28	Husariu Vasile (nr.casei 3)	4
29	Hadareu Simeon (nr.casei 6)	7
30	Hadareu Vasile	10
31	Hadareu Marian	15
32	Hadareu Florica	30

33	Horvat Simeon	50
34	Hadareu Dumitru (masar)	63
35	Hadareu Dumitru a Todorei	80
36	Hadareu Joan (pacurar)	83
37	Jakob Josif	51
38	Lazar Ștefan (nr.casei 58)	60
39	Murariu Maritza	1
40	Murasian Nicolau (nr.casei 1)	3
41	Moldovan Laura (n. Florea, nr.casei 5)	6
42	Moldovan Judrei	8
43	Moldovan Toder (nr.casei 34)	38
44	Moldovan Petru	66
45	Moldovan Dumitru	74
46	Man Constantin	76
47	Murar Juon (nr.casei 73)	77
48	Georgiu Nistor	71
49	Pella Joana Sofron (nr.casei 2)	2
50	Pintilie Candid (nr.casei 4)	5
51	Plesca Anica măritată Ștefan	11
52	PintilieJoan	14
53	Pella Joan Leontie	16
54	Pella Joan a Dumitri	17
55	Pella Ștefan	19
56	Pintilie Marisca (născută Pribac)	22
57	Pintilie Jilie	23
58	Pella Nicolau	67
59	Pella Lazar	68
60	Pop Lazar	72
61	Pintea Vasiliu	73
62	Pantea Ioan	84
63	Pella Samson (nr.casei 81)	85

64	Pintea Todor	79
65	Roșca Todor	41
66	Ștefan Petru	13
67	Szabo Nina (născută Algya nr.casei 19)	20
68	Sandor Petru	35
69	Sangiorzan Joan	39
70	Sas Petru	45
71	Sanmartyan Alexa	44
72	Ștefan Vasile (nr.casei 44)	46
73	Ștefan Dumitru	47
74	Suciu Toader	58
76	Saltelechi Vasile (nr.casei 77)	81
77	Sandor Vasile	82
78	Szabadi Joanu (nr.casei 22)	25.
79	Togan Petru	32
80	Villa Petru	18
81	Vurlan Joan	21
82	Vurlan Sand	27
83	Vurlan Maria	57
84	Vurlan Petru	61
85	Vurlan Dumitru	65
86	Vurlan Jova	64
87	Vass Mihaly (nr.casei 21)	23
88	Hadarau Mihailă	26
89	Hadarau Maria	28
88	HadarauMihaila	26
89	HadareuMaria	28

Prin conscripție se constată în Bardosiu 378 suflete gr. cat. Revizuită în Bardosiu la 15.10.1904. Iosifu Vancea protopop. (Ștampilă)

Pe fila 97-verso, se consemna: „În anul 1911. Januar. 10. s-au conșcris și numărul sufletelor de religie gr.cat. 389 cu cortorari laolalta.”²³⁹

Protocolul luat în Adunarea generală bisericească din 11 aprilie 1902 sub președinția onorabilului paroh local Vasiliu F. Saltelechi, făcându-se referire la Protocolul original al Adunării generale bisericești, din 17 ianuarie 1901, când s-a hotărât zidirea *bisericii* și când s-a promis o sumă de bani de familie:

Tabelul nr. 36

Nr.ord.	Numele credincioșilor care au promis dăruiri la zidirea bisericeii din localitate	Suma promisă coroane	1901 solvit coroane	1902 solvit coroane
1	Vasiliu Saltelechi	300	20	-
2	D. Nina Sabo	100	20	-
3	Ioan Murar	100	20	-
4	Simon Alexandru	100	20	-
5	Morosan Mihaly	100	20	-
6	Szengyörgy Ioan	100	20	-
7	Pella Ioan Leont	100	20	-
8	Morosan Nicolae	100	20	-
9	Vila Petre	100	20	-
10	Petru Sandor	50	10	-
11	Pella Nicolau	50	10	-
12	Pintea Vasile	50	10	-
13	Hadareu Dumitru	60	12	-
14	Batya Petru	60	12	-
15	Pella Lazar	40	7	-
16	Pella Ioan Sof.	40	7	-
17	Bergian Pavel	60	12	-
18	Graur Vasile	30	6	-

²³⁹ D.G.A.S., *Fond: Parohia gr.cat. Bărdești*, Act nr. 14/1900–1911.

19	Comes Simoni	30	6	-
20	Moldovan Iuon	50	10	-
21	Ștefan Todor	50	10	-
22	Bergian Sand	60	12	-
23	Gabor Vsilica	50	10	-
24	Moldovan Dumitru	50	10	-
25	Jakob Iosif	20	4	-
26	Hadareu Ilia și Fira	30	6	-
27	Hadareu Mihaly	30	6	-
28	Husar Vasilica	10	2	-
29	Ștefan Ioan a Licoci	20	4	-
30	Pella Samson	30	6	-
31	Gabor Solomon	50	10	-
32	Calcovics Ioan	40	7	-
33	Gabor Ioan	30	6	-
34	Vurlan Dumitru	50	10	-
35	Andreica Dumitru	30	6	-
36	Ștefan Dumitru	30	6	-
37	Cozma Simeon	30	6	-
38	Florea Constantin	25	4	-
39	Bergian Dumitru	20	4	-
40	Suciu Todor	30	6	-
41	Bergian Demetru a Tod.	20	4	-
42	Cenan Vasilica	20	4	-
43	Hadareu Vasilica	30	6	-
44	Baciu Gavrilă	30	6	-
45	Pintilie Ilie	60	12	-
46	Constantin Batya	60	12	
47	Batya Georgie	40	7	-

48	Sabadi Ioan	10	2	-
49	Florea Laura văduvă	6	1	-
50	Ștefan Petru	10	2	-
51	Pintilie Ioan	30	6	-
52	Pella Ioan Dum.	30	6	-
53	Vass Mihály	40	7	-
54	Comes Petru	20	4	-
55	Vurlan Pavel	10	2	-
56	Királyhalmi Ilie	40	7	-
57	Pella Florica	20	4	-
58	Togan Petru	10	2	-
59	Murar Maritza	80	10	-
60	Samortyan Ioan	6	1	-
61	Kelemen Vasile	20	4	--
62	Rus Toader	20	4	-
63	Bergian Gavrilă	20	4	-
64	Sas Petru	20	4	-
65	Ștefan Vasile	30	6	-
66	Horvat Simeon	12	2	-
67	Gabor Ilie	30	6	-
68	Saulean Maria	4	1	-
69	Lazar Ștefan	20	4	-
70	Vurlan Petru	40	7	-
71	Bregia Dumitru	30	6	-
72	Hadareu Dumitru modos	20	4	-
73	Sas a Nico. Bergian Iova	10	2	-
74	Hadareu Simion	20	4	-
75	Laslo Ioan	10	2	-
76	Moldovan Petru	20	4	-

77	Pop Lazar	60	12	-
78	Hadareu Ioan	30	6	-
79	Man Iulius	80	12	-
80	Moldovan Anica	10	2	-
81	Șaulean Fira	4	1	-
82	Sangiorzan Vasile și Fira	30	6	-
83	Pantea Ioan	60	12	-
84	Hadareu Marian	-	-	-
85	Pella Ștefan	-	-	-
86	Pintilie Dumitru	-	-	-
87	Vurlan Sand	-	-	-
88	Cozma Todor	-	-	-
89	Plesca Anica	-	-	-
90	Dregici Toder	10	-	-

Suma

3307

637

Apoi s-a citit Actul de aprobare prin care Prea Veneratul Consistoriu întărește Protocolul original, luat în 17 Ianuarie 1901, sub condițiunea ca la încasarea banilor să nu se folosească de judecătoria politică, ci să se îndeplinească prin Coratoratul bisericescu și ca în Rațiunile ordinari anuale să se inducă separat în mod evident ca Capital anume destinat pentru zidirea bisericei, datat la 28 Mai Nro. 2806/1901²⁴⁰.

Adunarea generală bisericească, din 16 august 1903, de sub președinția M.O.D. Vasiliu Saltelechi ia în discuție *locul interan* (intravilan) al credinciosului decedat Pella Onisia decis spre vindere și se întreba credincioșii, că fiind acel loc în mijlocul comunei este potrivit pentru zidirea unei biserici noi, prețul de vânzare fiind de 525 Fl.

Credincioșii se învoiesc la cumpărarea acestui loc, iar solvirea (plata) să se facă din darurile luate la protocolu din anul 1901. Semnatarii Protocolului erau: Vasiliu F. Saltelechi, Simon Sandu, Ioanu Murariu, Szengyorgyian Iuon, Marosan Mihaly, Pintilie Ilie, Pintya Lazar, Pinteia Iuon, Gabor Solomon, Ștefan Todor, Bergian Pavel, Hodoreu Dumitru, Pintya Petru²⁴¹.

²⁴⁰ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr.cat. Bărdești*, nr. act 14, fila 50.

²⁴¹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr.cat. Bărdești*, nr. act 14, fila 55.

La ședința Curatoratului bisericesc din 24 aprilie 1904 sub președenția M.O. preot local Vasiliu Saltelechi se prezenta Ordinațiunea Prea Onoratului Oficiu greco-catolic predorial din Cercul Mureșului de Sus de la data de ...Nro.../1904 având ca obiect consultarea asupra zidirii unei biserici noi. Președintele curatoratului preciza: „Cum și în ce mod s-ar putea mai curându zidirea unei biserice noi ca nu cumva să fim opriți a mai ține serviciu Divin în biserica actuală ce e amenințată pentru vechimea ei cu desființarea, cu închiderea.”

Membri curatoratului în unanimitate hotărăsc să se facă o Cerere către Înalțul Ministru al Agriculturii pentru a le aproba tăierea pădurii numită Pojar,, din care, apoi „s-ar putea căpăta prin licitație o sumă cam de 1000 Fl. lângă care s-ar încasa și din darurile promise spre scopul acesta în 1900 adunând astfel suma (și) pe anul venitoriu 1905, ne-am putea apuca de zidirea unei biserice noi”. Semnau membri Curatoratului: Vasiliu Saltelechi paroh gr. cat. președinte și membri Marosan Mihail, Pinte Iaon, Morosan Miklós, Pintilie Ilie, Pintya Vaszi, Hadareu Vasilica, Batya Petru. Notificare: Revăzută la 5.10 1904 de Josifu Vancea, protopop (ștampilă). / S-a revăzut la 6.10.1905 de Josifu Vancea, protopop (ștampilă)²⁴².

Fila 60, din Protocolul de la 22.10.1905, al adunării bisericești ținute în școala confesională gr. cat. locală, aflăm despre aprobările primite de la Ministerul Agriculturii, și prin Ordinul nr. 78/1905 de la Curatoratului Divanal regional din Tîrgu-Mureș „este la obiect consultarea asupra modului curățirii pădurii bisericești numită Pozsar”.

Se stabilește data licitației pe 30.10.1905, iar publicarea să se facă în scris în comunele Cuiejd, Pănet, Mădăraș, Săbad, Râciu, Sâncrai și Nazna. Semnau: D.U.S. Vasile F. Saltelechi, Marosan Mihaly, Ioan Morariu, Petru Sandor, Pelea Lazar, Pintilie Ilie, Pintilie Dumitru, Gabor Peter.

Protocolul luat la 24.06.1906 cu ocazia Adunării bisericești ținute în școală și având ca obiect „Aducerea unor deciziuni cu privire la lucrul cu palmele și cu carul într-u facerea cărămizilor menite pentru zidirea s. Biserici.”

Credincioșii, după desbatere „unanim decid ca credincioșii care nu vor ieși la lucru când vor fi chemați, cei cu palmele vor solvi pedeapsa în lada bisericii 2 coroane, iar cei cu caru 4 coroane când sunt bărbați, nu se primesc numai acolo unde e văduvă, iar prunci numai de la 14 ani în sus se primescu. Totodată credincioșii decid și aceea prestarea lucrului cu palma se face nu după fumuri, ci după părechi cununate, că subtu unu fumu sau acoperement locuiescu mai multe perechi cununate fiecare pereche este datoare la prestarea lucrului sub pedeapsa vectată mai sus...” Semnau: D. Vasiliu Saltelechi paroh, Ioan Morariu, Petru Șandor, Maroșan Miklós, Pintilie Ilie, Brezsa Dumitru, Pintya Vaszi, Batya Peter. S-a revăzut la 24.10 1906 de protopop J. Vancea. Ștampilă (fila 73).

²⁴² *Ibidem*, fila 59.

Protocolul din 7 aprilie 1907 arată: Obiectul adunării credincioșilor era „scoaterea darurilor promise din partea celor 90 de credincioși induși în obligațiune pentru zidirea unei noi biserici.”

Credincioșii au decis în unanimitate, ca, în anul respectiv să achite „toate darurile în 4 rate: și anume pe târgu verii (Ur nap) rata primă, pre târgul pepenilor septembrie 4 rata a 2-a, pre târgul toamnei 17 noiembrie rata a 3-a, era pre târgul bobotezei 1908 rata a 4-a. După scoaterea fiecărei rate Curatorul este obligat a-i eloca (depune) la vro casă de păstrare.”

La punctul 2 al Protocolului era consemnată decizia lui Pella Ioan de a da pământul de la „capul dealului în folosul bisericii, în parte spre lucrare, Pella Ioan va pune sămânța, credincioșii sunt datori a-l ara și săpa, fructul se va împărții în două, cucuruzii jumătate la biserică jumătate la proprietariu...”

Credincioșii aprobau decizia proprietarului angajându-se să lucreze, iar cine nu lucra la timpul potrivit urma să fie amendat cu 2–4 coroane. Semna Curatorul. S-a revăzut la 14 septembrie 1907 de protopopul J. Vancea care și ștampila. Protocolul din 8 decembrie 1907, fila 67, ne prezintă implicarea Bisericii prin Curatorat în problema moralității credincioșilor, prim curatorul Pellea Ioan atrăgând atenția asupra „... încălcării poruncei a 6-a din diece (10) și se sporescu la prunci nelegiuți, stricându-se moralitatea. Suntem espuși amentitei pedepsei cerând luarea în dezbatere și unele pedepse spre a se curma acestu reuă în viitor”.

Curatorul a decis în unanimitate „ca fata greșita să solvească în lada bisericii pedeapsa de 10 coroane, până nu va solvii această pedeapsă să nu intre în biserică, și de se va afla bărbatul acela care va fi comis greșala cu fata greșita, acela încă va solvi pedeapsa de 10 coroane cea ce se va scoate și pre calea execuției.”

Se enumerau cazuri de fete: Gabor Maritia, Ștefan Maritia (Vergenia), Vurlan Elisa, Bergian Maria, Comis Marie, Modovan Maria, Vurlan Anica. „Acestea indicate vor fi provocate prin curatorul primariu ca în timp de 15 zile să solvească pedeapsa dictată ori să dea contract de datorie în lada bisericii.”

Era luată în discuție și problema concubinajului, fiind amintiți Horvat Simeon, Gabor Petrică, Moldovan Antoniu, față de care s-a decis „ca după decisiunile din Sinodul Archidiocesan ținut în Blas să nu se primească la primirea acelor daruri de care se împărtășescu credincioșii”.

Prezidiul aducea la cunoștința Curatoratului și problema „că legile sfintei biserici ce opresc jocurile în d(z)ilele de post precum și vara de d(z)iua Crucii, și îi provoacă ca să aducă ...pedeapsa pentru tinerii aceia care vor îndrăzni în d(z)ilele oprite a tine jocuri.”

S-a decis ca prim-curatorul „să aducă de scire tinerilor că sub pedeapsa de 10 coroane să nu cuteze a joca în dilele de post.”

La punctul 4 al ordinii de zi, curatorul prim Pella Ioan „interpelează ca pentru indivizii aceia care se colonizează în comună prin căsătorie având drept aici la realitățile și zidirile bisericii și scoalei, să solvească ceva bani de colonizare”. (Frâncean Alecsandru, Cremenea Ioan) în unanimitate s-a decis ca să se achite 20

de coroane bani de colonizare. Procesul verbal era semnat de: Vasiliu Saltelechi paroh gr. cat., Ioan Morariu cantor docente, Pella Iuon Leonte prim curator, Pella Lazar, Marosan Miklós, Moldovan Mihaly, Pantea Ioan, Pintya Vaszi, Petru Sandor, Pintilie Dumitru, Pellea Niculae, Marosan Mihaly, Bacsı Gabor, Bergian Gabor, Bacs János.

Un alt aspect luat în discuție de Curatorul bisericesc, la 2 mai 1909, consemnat în Protocol, a fost participarea la acțiunea de reîmpădurire a suprafeței defrișate din pădurea bisericii la data de „27 martie implantând surcele de pădure în margine și pe locurile golite din pădurea bisericească numai o parte dintre credincioși au prestat serviciu ceilalți n-au voit a se supune mandatului trimis de forestierul regescu din M. Vásárhely care cere pedeapsirea acestor credincioși neascultători”.

Curatorul „în consens unanim decide ca acei credincioși neascultători să fie pedepsiți în folosul bisericii cu câte 60 de fileri, și anume, următorii credincioși: Pella Samson, Hadaro Todor, Manu Iuliu, Cozma Simeon, Pop Lazăr, Moldovan Petru, Hdaro Dumitru Nicușor, Ștefan Todoroiu, Suciu Todor, Calcoviciu Ioan, Graur Todor, Vurlan Simeon, Gabor Ilia, Togan Gavrilă, Horvat Simeon, Dreghiciu Todor, Bergian Gavrilă, Rus Teodor, Graur Vasile, Kelemen Vasile, Kiralyhalmi Ilie, Villa Maria, Vurlan Pavel, Moldovan Mihaly, Pinteă Avram, Simon Todor, Bergian Dumitru Mitroi, Simon Laszló. Acești credincioși sunt îndatorați în termen de 8 zile a solvi pedeapsile de 60 fileri Curatorului primar (Pella Iuon Leontie)”. (fila 71).

Din fila 73 aflăm că la 17 septembrie 1910 mai erau credincioși care nu achitaseră darul-obligațiune pentru noua biserică, stabilindu-se un ultim termen pe 1 ianuarie 1911.

La punctul 3 al Ordinii de zi se propune „ca în toamna anului curente credincioșii să se silească întru aducerea nisipului necesaru la zidire”.

Propunerea este primită „să promit cu toții ca fiecare om cu carul, va aduce o prismă de nisip, care o va ridica în ograda sa, arătând-o curatorului primariu după tocmirea la timp se va duce la ograda parochială”. (fil 74).

Protocolul din 6 aprilie 1911 ne informează că s-a constituit o Delegație formată din preotul Vasile Saltelechi, învățătorul Ioan Morar, Mihăilă Murasan, Alexandru Simon, Ioan Sangiorzaan și Lazar Pella pentru a se deplasa la Comitat, la Vicecomite care să discute chestiunea privind locul pe care avea să se ridice biserica.

S-a revăzut la 25 septembrie 1911 de către protopopul I. Nistor. Ștampilă. (fila 77) Protocolul din 21 februarie 1912 luat în cadrul Adunării generale bisericești în cadrul căreia se anunța că „Prea Veneratul Consistoriu prin scripta den data de 20 Decembrie Nro. 10015–1911 a aprobat planul bisericei și preliminarul de spese și lasă ca întreprinderea să se dea prin licitațiune, și numai după ce se vor încasa banii oferiți de credincioși în folosul bisericii... Tot atâta

concede ca curatoratul în numele bisericii să împrumute banii de lipsă de la cutare bancă.”

Referitor la împrumutarea banilor, s-au ales credincioșii Mihailă Mureșian, Pella Ioan Leontie, Alexandru Simon, Pintilie Elia care vor avea a subscrie cumbiul (împrumutul) cu suma de 5000 coroane.

Fila 78 cuprinde Protocolul din 3 martie 1912, al Curatoratului bisericesc care stabilea pentru data de 9 aprilie 1912, a 3-a zi de s. Paști la 3 ore postmeridian, Licităția pentru acordarea lucrării de zidire a bisericii. Parohul V. Saltelechi și Curatorul primar Ioan Leontie Pella urmau să publice Edictul de concurs la foaia Unirea în Blas și în limba maghiară, la o foaie ecleziastică în M. Vásárhely.

La fila 79 este Protocolul din 9 aprilie 1912 al Adunării bisericești de sub președinția parohului Vasile Saltelechi fiind consemnată Licităția lucrării câștigată de Szász István din Glăjărie, pentru 5500 coroane, urmând să se prezinte în comună la 1 mai 1912 „ca să se apuce de zidire.”

Protocolul luat în Adunarea generală bisericească din 28 august 1912 (fila 81) privește conținutul *inscripției* de pe turnul bisericii. S-a decis ca fără a aminti numele curatorilor și a preotului local, să se pună inscripția următoare: „Întru mărirea lui D-zeu sau edificat la 1912 cu puterile proprii și prin darurile benevole a credincioșilor gr. cath. români din această comună și cu hotărârea unanimă ca în toate timpurile în limba română să se înalțe rugăciuni în acest Sion al Domnului.”

Urmează semnăturile: Vasile Saltelachi, Moldovan Mihailă, Mureșan Mihai, Lazar Pelia, Petru Gabor, Gabor Constantin, Octavian Hădărău, Ioan Kocsis, Mureșan Nicolae, Pella Iuon L(eontie), Alexandru Simon, Niculae Pellea, Gavrilă Baci, Vasile Hădărău, Berghian Pavel, Ioan Sângiorzan. (Vide: Bardos 1 oct. 1912 I. Nistor protopop. Văzut în Bardos, la 12 sep. 1913 Ion P. Decei adm.protopop.)

„Ratiociniul Bisericii și scolei gr.cat.din Bardos pre anul 1912 luat la 1913 Ianuar 28 fiind curator primariu Ioan Leontie Pella: I. Fontanela proventelor A. Din realitati (realități):

1. Sub Nro. topografic 994 al parcelelor cadastrale una pădure de 17 iugăre 1100 stânjeni pătrați de coroane – 31,84;

2. 6 iugăre portiune canonică cantor-docente a: 20 coroane;

3. Agrul donat de Gangia Demian de ½ iugăre extensiune 817 stânjeni pătrați cu venit curat de coroane – 6,00. B.

Din naturale:

1. De la 27 fumuri a: 1metreta cucuruz în grăunțe coputate în leafa Docentală a: 2 coroane – 54,00;

2. De la 111 fumuri câte o zi de lucru cu palma computate în leafa Docentală a: 1 coroană - 111,00;

Capitale:

1. Din discul bisericii vezi perceptul;

2 Din capitale alocate la privati vezi perceptul;

3. De la cununății anului 1912 vezi perceptul a: 2 coroane;

4. De la botezații anului 1912, vezi perceptul a: 20 fileri;

Daruri benevole.

Darurile și repartițiuni prestate de credincioși vezi induse la dorința credincioșilor, induse toate în fruntea percepțiunilor acestui Raciociniu pentru zidirea bisericii celei noue ”

II. Perceptiuni

Tabelul nr. 37

Nr. ord.	<i>Numirea obiectelor. Daruri și repartițiuni</i>	<i>coroane / fileri</i>
1	-de la M. V. Saltelechi	300
2	-de la D-n Ana Sabo	240
3	- de la Alexandru Simon	220
4	- de la Mihaiu Murășan	200
5	- de la Ioan Sângeorzan	200
6	- de la Ioan Pella Leonte	200
7	- de la Nicolau Murășan	160
8	- de la Ioan Murar	160
9	- de la Petru Villa	140
10	- de la Ilie Pintilie	160
11	-de la Petru Șandor	130
12	- de la Ioan Pintilie	130
13	- de la Simeon Hădărău	120
14	- de la Paul Bergian	140
15	- de la Mihaiu Moldovan	150
16	- de la Ioan Calcoviciu	120
17	- de la Vasilica Gabor	110
18	- de la Dumitru Moldovan	110
19	- de la Constantin Gabor	100
20	- de la Sandu Bergian / Petru Gabor	76

21	- de la Baciú Gavrilă	80
22	- de la Octavian Hădărau	70
23	- de la Mihaiu Hădărau	70
24	- de la Iacob Iosif / Ștefan Ioan	70
25	- de la Iuon Gabor	60
26	- de la Simeon Comes	70
27	- de la Dumitru Hădărau a Totori	120
28	- de la Iuon Pella lui Dumitru	70
29	- de la Niculae Pella (Iuon)	50
30	- de la Vasiliu Pinteá	25
31	- de la Petru Batea	120
32	- de la Iuon Pella Șofran	40
33	- de la Vasiliu Graur	20
34	- de la Iuon Ștefan Lica	60
35	- de la Vasiliu Husariu	98
36	- de la Dumitru Ștefan	50
37	- de la Dumitru Bergian I. Mitroiu	70
38	- de la Teodor Suciú Petru	10
39	- de la Bergian Demeter I. Toader	50
40	- de la Vasiliu Hădărau a Gavriloi	60
41	- de la George Batea	60
42	- de la Iuon Sabadi	22
43	- de la Petru Ștefan lui Lica Aurel	30
44	- de la Vas Mihály	25
45	- de la Petru Comes	10
46	- de la Paul Vârlan	9
47	- de la Ilie Királyhalmi	20
48	- de la Vergenia Hădărau	20
49	- de la Petru Togan Gavrilă	10

50	- de la Vasilica Chelemen Dumitru	40
51	- de la Toader Rus	40
52	- de la Ștefan Lazăr	40
53	- de la Petru Vârlan și Anica	50
54	- de la Dumitru Breja	80
55	- de la Dumitru Hădăreanu măsar	12
56	- de la Șașca Niculae / Bergian Iova	50
57	- de la Iuon László	3
58	- de la Lazar Pap rămășițele	60
59	- de la Iuon Hădăreanu păcurariu	60
60	- de la Ștefan Pella	80
61	- de la Dumitru Pintilie a lui Nonie	20
62	- de la Vârlan Sand	100
63	- de la Ioan Pantea	80
64	- de la Anișca Pleșca/Văd. Vasilioae fiul Dumitru	40
65	- de la Fira Șăulean	2
66	- de la Iulius Man	130
67	- de la Pogăcian Constantin de la Săbad	2
68	- de la Ioan Baci	-
69	-de la Simon Cozma	20
70	- de la Ioan Pinte	60
71	-de la Constantin Cotorea	100
	Summa	5564
72	După banii repartizați / camăta primită	24,50
73	Pentru iarba di pe drumu viei s-au primit	4,00
74	S-au luat împrumutu de la Suci Nicolae	4000,00
75	S-a primit de la miliție (lenieș) și honvezi	904,04
76	Dăruire de la oberleitvcantul di la Denieș	10,00
77	S-o vândut la Biserica din Râciu 4600 cărămizi	250,00

78	S-a vândut la Pella I. Niculae 400 cărămizi	20,00
79	Colectă din America s-a căpătat	119,50
80	Ajutor la zidirea scoalei din Fondul Cultural	499,38
81	Husar Vasilica p. 1 an datoria veche solvit	8,00
82	Interesele Capitalului de 1650 Cor. 90 fileri s-au primit	165,09
83	Cenan Vasilica p. 47 din datoria veche solvit	8,00
84	Vârlan Iuon p. 59 din datoria veche solvit	30,00
85	Pentru o icoană cu chivatul sf.biserici s-a căpătat	2,80
86	Cu producțiunea teatrală de la Crăciun s-a primit	16,00
87	Cu producțiunea teatrală la Nazna s-a primit	16,00
88	În ziua de Bobotează de la tinerimea din loc.	6,00
89	Interes după reg. 500 Cor.	20,00
90	De la Moldovan Marie pentru concubinată	20,00
91	De la Frâncean Alecsandru pentru colonizare	10,00
92	De la 3 cununii a 2 Cor.	6,00
93	De la Vârlan Măriuca s-a primit	2,00
94	Pedeapsă pentru absențele copiilor	14,00
95	S-au primit de la Calcovici Iuon pentru grânariu	144, 8
96	Pentru paie și lemn s-au primit	44,34
97	Interesă după 100 Cor. de la Sânmărtean Iuon	12,00
98	Pentru iarba de la pădurice s-a primit	18,00
99	Arendă pentru agrul donat de Damian	98,00
100	De la Batya George pentru piatra de beton	8,00
101	S-a vândut dărabe de cărămizi	3,00
102	Buța Vasile a solvit pentru colonizare	20,00
103	De la unii credincioși dăruiri pentru lumini	19,60
104	De la 14 botezați din anul curant a 20 fileri	2,80
105	Din cutia bisericească s-au primit	122,74
106	S-au vândut lemne groasă din pădurea bisericeii	143,40

107	S-au vândut grămezi de lemne din pădurea bisericii	354,44
108	S-au primit de la Honvezi pentru cvartire A .1912 aug.	12.00
109	S-au primit de la Man Iulius pentru că n-au adus beton	8,00
110	S-au primit de la Gabor Constantin pt.că n-au adus beton	8,00

Summa percepțiunii: 12.748,71

Erogatiuni (Cheltuieli)-selecțiuni:

2. Maestrului intreprinzător Szász István s-a plătit –11235,00;
5. S-a cumpărat Mapa Europei – 18,00; 6. S-a cumpărat Globul terestru – 24,00;
8. Tipografiei pentru publicarea edictului de licitație pentru zidirea bisericii- 6.00;
9. Pe foaia „Unirea „pe 1913 – 18,50;
10. Pentru mlădițe de stejar de la stat – 4,56;
- 11–12. La stat pentru administrarea pădurii bisericii – 6,02;
14. Pentru focărit și măturatul școalei la G. Baci – 5,00;
15. În fundațiunea regnicolară învățământ- 24,50;
19. Pedepsa pentru timbre pe contract – 15,00;
21. Cu mutatul crâșmei și reparat la năglăgit – 100,00;
22. Pentru 30 cară vamă pentru lemne – 6,96;
23. Pentru parii planului bisericeii – 20.00;
31. Pentru concesiunea de zidire a bisericii – 19,00;
32. La un ziar maghiar pentru publicarea edictului de licitație la zidirea bisericii – 6,00;
34. Pentru piatra de beton la zidirea bisericii – 7,00;
35. Vamă la 14 cară cu adusul cimentului a 20 fileri – 5,60;
38. Pentru nisip la biserică s-a dat – 8,00;
41. Interes (dobândă) după 4000 coroane pe un an – 400,00
42. Pentru cuptor, zaruri, hoarne și cuie la locuița Cantor-Docentală - 48,80;
48. În darea regală și reperatul drumului – 99,26;
50. Vizitațiunea canonică 6,00;
55. Pentru spălatul fereștilor și podelelor – 5,00;
57. Pentru curățitul privatei la școală - 3,12;
58. Vamă la cară cu adusul fereștilor – 0,60;
59. În salariul docental de la 1 Nov. 1912–1 Nov. 1913 – 200,00;
61. Pentru inscripția la peatra comemorativă la biserică - 24,00;
63. Diurna cu publicarea Ratiunilor bisericii – 10,00; Summa erogatului: 12.636,00²⁴³.

²⁴³ D.G.A.S.-Mureș, *Fond:Parohia gr.cat. Bărdești*, Dosar nr. 19 (1904–1942), fila 23 – 25 verso.

Din același Dosar nr. 19, la fila 30 (verso) la Erogatiuni (Cheltuieli) pe anul 1913, aflăm cheltuielile pentru finalizarea lucrului la noua biserică:

- „14. Întreprinzătorului bisericii Szász István – 615,00;
- 26. Scânduri la închisul bisericii – 26,74;
- 31. Pentru cioplitul șoșilor din jurul bisericii – 15,20;
- 32. Pentru făcutul stâlpilor și o ușă la închisoarea bisericii – 24,00;
- 33. Pentru 50 metri drot (sârmă) țesută s-au dat – 60,00;
- 39. Cu tocmeala maistrului pentru facerea iconostasului spese – 2,40;
- 53. Pentru scocuri la ferestrele bisericii – 18,50;
- 55. S-au cumpărat țevi la cuptorul din biserică - 6,90;
- 60. Maistrului pentru iconostas și zugrăvitul bisericii – 860,00.”

În concluzie, rezultă că în anul 1913, au fost finalizate lucrările la noua biserică, aceasta fiind sfințită. Protocolul Curatoratului bisericesc, din 19 iunie 1914, consemnează îngrijorarea președintelui curatoratului privind achitarea „de 4000 coroane ce au contactat biserica de la Suciul Nicolae din Podeni cu ocazia zidirii bisericii celei noi, pentru că suma aceea e așa împovărătoare încât abea pot suporta interesele, pe lângă alte multe spese amcale ce la are biserica”.

Curatoratul, în unanimitate, decide „că după repartitia pe credincioși nu se poate accepta deloc lipsiți fiind de bucate 3 părți din acești credincioși pentru anii săraci ce au premers 2 după olaltă, mai adăugându-să că și în anul curente o parte din holde le-au stricat rău ghița, așa că având biserica o bucată de pădure numită Dos care după planul de exploatare ar fi să se taie în anul 1917, Pădurea aceasta să se ceară printr-o rugare și prin interpunerea Excelenței sale D-ului Mitropolit la Înalțul Ministru al Agriculturii ca să o putem tăia în toamna anului curente prin ce am putea plăti cel puțin 2000 coroane și celelalte 2000 coroane restante pe viitor le-am achita prin repartitie”. Semnau Vasilie Saltelechi paroh, Aurel Fejer docente, Pella Iuon Leontie curator prim, Pintilie Ilie, Alexandru Simon, Morosian Miklós, Gavril Baciul/Fejer și Mihail Hădărău/Fejer. Văzut! Bardos, 18 sep. 1914 D. Ion Decei ad. protopop²⁴⁴.

Din fila 39, a Dosarului nr. 19, aflăm că în anul 1915 maistrului Szász István i s-a achitat ultima restanță de 150 coroane pentru zidirea bisericii. Totodată, aflăm că lui Nicolae Suciul din Podeni i-a fost achitată de datoria de 4000 coroane.

Din cheltuielile anului 1916, fila 43 (verso) aliniatul 6, „Cu sfințirea clopotelor la preotul din Sântana – 6,00.”

Fila 44 (verso) ne informează asupra donației de 800 coroane a ostașului Vurlan Lazăr” spre păstrare până la venirea acestui credincios acasă de pe câmpul de luptă; interese (dobândă) va căpăta 5%. Însă dacă va veni acasă cu ajutorul lui B. S., acestea interes le donează S. Biserici. Dacă însă, ferească bunul Dumnezeu, ar rămânea pe câmpul de luptă atunci întreaga sumă o donează S. Biserici din localitate ca să se cumpere un clopot la biserică. Bardos la 2 aprilie 1917.

²⁴⁴ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr.cat. Bărdești*, Dosar nr. 14 (1879–1925), fila 83

Semnează: Vasile Saltelechi (paroh), Vurlan Lazăr- donator, Lazăr Pelia curator, Murasin Miklós, Baciú Gavrilă, Iuon Moldovan.” (Vurlan Lazăr s-a întors de pe front.)

De la fila 46, Percepțiuni pe anul 1917, aflăm din aliniatul 25: „Pentru Biserica veche s-au primit – 1300,00 coroane ”, iar de la fila 47 de la Cheltuieli, aflăm că în 1917, aliniatul 21: „S-a solvit toată datoria bisericeii - 1600,00 coroane.”

A fost foarte greu, având în vedere și faptul că între 1914 – 1918 statul austro-ungar a fost implicat în Primul Război Mondial, iar obligațiile de război afectau și pe bărdășeni. Se primiseră înștiințări de deces pentru: Breja Teodor, Hădărău Octavian, Moldovan Dumitru, Moldovan Teodor, Sîngeorzan Ioan, Ștefan Aurel, Sabadi Ioan, Vîrlan Alexandru.

Din Protocolul, de la 7 iulie 1923, al Adunării generale bisericești a credincioșilor, aflăm un scurt sumar de activitate a preotului Vasile F. Saltelechi după 48 de ani de servire a comunității, avea 77 de ani:

„1. Că a venit în Bardăs într-o locuință rea și ia îndemnat de au făcut locuința corespunzătoare unui preot după partea sa,

2. Că au aflat o Școală miserabilă și la îndemnurile sale astăzi lasă o școală corespunzătoare (construită în 1891).

3. Am aflat venind în Bardos o biserică mică de lemn pe un deal de îi fluiera vântul în altariu. Astăzi îndemnând pe credincioși, dăruind mai mult ca oricare, lasă după sine o biserică frumoasă de piatră în centrul satului și întreabă pe credincioși dacă recunosc toate acestea.”²⁴⁵

Procesul verbal din 31 decembrie 1927 la Cheltuieli (fila 67) prezintă următoarele: „

...7. Cauțiune la fondul de regenerare a pădurii 276,00 lei;...

9. La dispoziția Regiunii silvice Cluj 221,10 lei;...

11. Zidarilor pentru trotuarul bisericii 2000 lei;...

13. La Dumitru Șut pentru făcutul antisambrei bisericii 1400 lei;...

16. La curățirea pâraului 135 lei;...

30. Premii la copiii de școală la examen din religie 100 lei;...”

Semnau: Vasile Saltelechi paroh gr.cat., Gheorghe Șandor, era ultimul proces-verbal al parohului de 81 de ani, Vasile F. Saltelechi. A urmat o perioadă de interimat a preotului din Săbad Nilca Augustin, care semnează și două Protocoale în următorii doi ani (fila 69).

Rațiunile pe anul 1930 sunt semnate la 31 decembrie 1930 de Augustin Belea, administrator paroh, deci, noul preot al Bărdeștiului (fila 70).

Fila 74 (verso) consemnează pentru anul 1931 la Esite (Cheltuieli) aliniatul „44. Pentru cunună preotului V. Saltelechi - 60 (coroane)”.

²⁴⁵ *Ibidem*, Dosar nr. 14, fila 89.

Rezultă că, la vârsta de 85 de ani împliniți, după ce servise comunitatea 51 de ani, preotul Vasile F. Saltelechi s-a stins din viață, fiind înmormântat în cimitirul localității. Ziarul „UNIREA” din 30 octombrie 1931, Blaj, Foaie bisericească – politică, la pagina 4 consemna „Vasile Saltelechi preot în pensie, v. protopop on (orific). a adormit în Domnul, la Bărdești, în 30 septembrie c(urent). în anul 86 al vieții și 57 al preoției sale cinstitute. Fie-i partea cu dreptii.”

Mormântul lui este și astăzi îngrijit de bărdășenii cu suflet.

Biserica nouă din piatră, sfințită în 1912

Dosarul nr. 23 ne-a oferit spre cercetare „Protocol pentru procese verbale al Curatoratului bisericii gr.cat. Bărdești (1931 – 1939)”.

Din acesta am aflat la fila 17 despre întrunirea de la 30 decembrie 1937 a Curatoratului, avându-l ca președinte pe parohul local Augustin Belea, Pelea Ștefan curator-prim, Pelea Iacob curator-casier și membri: Moldovan Mihail, Mureșan Mihail, Suciuc Emil și Hădărău Augustin, președintele făcând cunoscut membrilor necesitatea reparării bisericii și „oferta D-ului pictor Ciupe Aurel din Tîrgu-Mureș referitor la pictarea iconostasului, zugrăvirea bisericii, precum și vopsirea stranelor bărbătești, toate în valoare de 110.000 lei”.

Membri Curatoratului aprobă „...dar în urma schimbării intervenite în conducerea țării, amână lucrarea, dar ca totuși D-l profesor Ciupe Aurel să facă un deviz numai despre iconostas, deocamdată tâmpla și cele 34 de icoane...”

Procesul-verbal, din 20 februarie 1938, fila 18, ne informează că Prea Veneratul Ordinariu arhiepiscopal a înapoiat Contractul pentru pictarea iconostasului dintre Curatorul bisericesc și D-l Ciupe Aurel cu îndrumarea să se facă Publicații de licitație și ce iese Curatorul să decidă în cauză. Un alt proces-verbal, din 29 martie 1938, ne informează că s-a hotărât o nouă repartitie a credincioșilor pentru a se întregi suma ce o aveau pentru pictura bisericii. Curatorul împărțea credincioșii în cinci clase, după puterea financiară de a contribui:”

Clasa I-1500 lei

1. Belea Augustin preot;
2. D-na Miculescu;
3. Moldovan Mihail;
4. Simon Emil la cerere;
5. Vârlan Vasile la cerere.

Clasa a II-a cu 1000 lei.

1. Mureșan Mihail
2. Hădărău Ioan
3. Ștefan Toader
4. Cotorea Vasile
5. Moldovan Lazăr
6. Gabor Constantin și Ioan, fiul
7. Sângeorzan cu Buja
8. Pinteș Ioan.

Clasa a III-a, cu 500 lei

1. Hădărău Ioan
2. Pelea Ștefan
3. Hădărău Dumitru junior
4. Moldovan Ioan D.
5. Ștefan Ioan cu Vasile
6. Pelea Iacob
7. Pelea Lazăr
8. Pinteș Vasile

9. Hădărău Dumitru senior
10. Vârlan Vasile trecut la cl. I.
11. Pantea Ioan
12. Simon Atila
13. Șandor Gheorghe
14. Simon Arpad
15. Platon Nicolae
16. D-na Henteș
17. Gabor Constantin la cererea sa.

Clasa a IV-a, cu 300 lei

1. Pinte Alexandru
2. Moldovan Ioan L.
3. Văd. Baci Gavrilă
4. Vila Gherasim
5. Mădărășan Lisa
6. Pini Silvia
7. Frâncean Alexandru
8. Gabor Zaharie
9. Sabadi Carolina
10. Bărdășan Iuliu
11. Berghian Partenie
12. Șut Dumitru
13. Pelea Alexandru
14. Calcovici Ioan
15. Cazan Ilie
16. Moldovan Basil
17. Batea Gheorghe
18. Hădărău Augustin
19. Țepeș Gregoriu
20. Cozma Dionisie
21. Văd. Barabaș Maria.

Clasa a V-a cu 100 lei

1. Sămărtean Ioan
2. Șandor Petru
3. Văd. Comes Lazăr
4. Văd. Cozma Simion
5. Hădărău Maria
6. V. Hădărău Fira
7. V. Ștefan Ioan
8. Pintilie Simion
9. Batea Ioan
10. Comes Petru

11. Hădărău Mihail
12. Rusu Toader
13. Vârlan Ioan
14. Vârlan Teodor
15. Gabor Victor
16. Dicu Ilie
17. Dicu Ileana
18. Văd. Ștefan Raveca
19. Gabor Valentin
20. Graur Vasile
21. Graur Lazăr
22. Berghian Lazăr
23. Sânmărtean Alexandru
24. Moldovan Mihai
25. Rusu Toader +100
26. Baciuc Gheorghe
27. Pantea Ilie
28. Gălățan Petru
29. Suciuc Ana
30. Suciuc Petru
31. Lazăr Ioan
32. Hosu Vasile
33. Vârlan Lazăr
34. Pelea Ioan
35. Hădărău Petru
36. Moldovan Iosif
37. Văd. Gabor Ioan
38. Moldovan Mihai
39. Moldovan Raveca
40. Șeulean Ioan
41. Cheteleș Toader
42. Valea Gheorghe
43. Florea Florica
44. Moldovan Anton
45. Pelea Fira
46. Văd. Căliman Dumitru.

„Licitația a fost câștigată de D-nul Ioan Ciupe, pictor din Tîrgu-Mureș printr-o ofertă de 70.000 lei, pictarea iconostasului și zugrăvirea Bisericii²⁴⁶”.

Procesul-verbal, din 21 noiembrie 1938, (fila 21) ne face cunoscut că pictura bisericească era gata, președintele curatoratului Augustin Belea invitând membri

²⁴⁶ *Ibidem*, fila 20.

curatoratului să facă recepționarea lucrării, dacă corespunde cerințelor prevăzute în Contractul de ofertă.

La 31 decembrie 1938, preotul Augustin Belea preda parohia Bărdești, fiind numit la Solovăstru, onoratului Pop Aurel, preot-profesor în Tîrgu-Mureș, ca administrator parohial interimar, în prezența părintelui protopop Iosif Pop. Protopopul „mulțumește în numele său personal și în numele credincioșilor parohiei Bărdești, părintelui Belea Augustin, pentru tot ce a făcut în curs de opt ani și jumătate în cele sufletești și materiale, lăsând ca moștenire un popor disciplinat, o biserică zugrăvită și prevăzută cu iconostas nou, și cu case parohiale superedificate, precum și Școală frumoasă edificată (193...).

Îi dorește acelaș spor în noua parohie unde îl vor însoți plăcutele aduceri aminte ale foștilor fii sufletești....”²⁴⁷

În luna februarie 1939, urmează la conducerea parohiei onorabilul Ion Petraș, ca administrator și paroh local²⁴⁸.

Din Procesul-verbal al Curatoratului, din 29 octombrie 1939, de sub președenția onorabilului Ioan Petraș: „Preotul invită pe curatori (Pelea Iacob prim curator, Pelea Ștefan casier, Simon Emil, Moldovan Mihai, Hădărău Augustin-membri) să pregătească credincioșii în vederea strângerii capeței, adică 1 felderă sau mierță de bucate de fiecare familie.”

Aceasta pentru că „mierța și ziua de lucru face parte întreguitoare din plata preotului și a cantorului”. Credincioșii s-au conformat acestei reguli.

În cursul anului 1940 s-a pus problema sfințirii bisericii după pictarea iconostasului (1938), pentru a vedea „visul cu ochii, adică dorința de a vedea în mijlocul lor pe bunul părinte (episcop) la actul solemn al consacrării”.

Din cauza amânării din partea credincioșilor, iar apoi a evenimentelor politice (cedarea Ardealului de NV), visul nu s-a realizat.

La 21 septembrie 1941, avea loc Adunarea generală a credincioșilor ținută în localul școlii, sub președenția onorabilului Ioan Alexandru, administrator interimar și a d-lui notar Máthé Ludovic, delegat administrator, având ca obiect „Reintroducerea liticatlui” (1 mierță bucate și 1 zi de lucru) ca întregire la salariul preoțesc, conform adresei nr. 1917/1941.

Cei prezenți hotărăsc în unanimitate „...că după ce a ieșit din uz contribuția liticatlui nu vor mai contribui cu nimic...” se consemna în Procesul-verbal²⁴⁹.

Din ianuarie 1942, servește comunitatea preotul Roman Husar, iar apoi, Alexandru Târnăveanu.

²⁴⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 23, fila 22.

²⁴⁸ *Ibidem*, fila 22.

²⁴⁹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr.cat. Bărdești*, Dosar nr. 25(1939–1949), fila 10–16–31.

După *Unificarea bisericească* din august 1948, credincioșii au revenit la Biserica mamă – Ortodoxă. Au servit preoții Dumitru Nistor și Săulean Virgil. Din anul 1954 până în anul 1959, a servit preotul Stoica Gheorghe, iar din 1960, preotul Gligor Ilie până în martie 1977.

Preotul paroh Mureșan Ilie mărturisește:

„În decembrie 1976 am fost hirotonisit. Protopopul preot David Lazăr în aprilie 1977 m-a trimis la Bărdești cu părintele Gligor Ilie, care m-a prezentat credincioșilor. Curatorul, Hădărău Nicolae prim-curator și Moldovan Iacob, membru, a spus că până nu vine protopopul să dezlege calul de la gard nu mă primesc. Aceasta era înainte de Paști. Paștile le-am făcut la Bărdești.

După 2–3 luni, Curatorul format din Hădărău Dumitru, Hădărău Augustin, Gabor Lazăr, Gabor Victor, Cazan Vasile, prin Hădărău Dumitru mi-a urât: «Să depășesc anii de slujire ai părintelui Vasile Saltelechi, care au fost 20 (50)...» și, iată că, acum în decembrie 2014, mai sunt aici (de 37 de ani).”

Întrebându-l care au fost realizările dumnealui, mi-a răspuns: „Noua casă parohială, vechea din pământ am dat-o jos în 1982, gata în 1986 și la care ușile, geamurile le-a făcut tatăl dumnitale, badea Moldovan Ioan, gardul de fier forjat de la casa parohială.

După 1990/1991 am început reparația capitală a bisericii: mai întâi cea externă, nou acoperiș de tablă Lindab, izolația fundației, geamuri și ușă termopan, zugrăvit, iar apoi și cea interioară cu încălzire centrală prin podea, 2009/2010.

Toate au fost realizate din banii comunității și din donațiile unor sponsori din oraș în valoare totală de peste 3 miliarde lei. Am realizat reîntregirea proprietății bisericești, întăbularea ei la Cartea funciară.

Tot la realizări menționez și activitățile cultural-artistice, serbările cu ocazia unor sărbători în biserică: de Crăciun «*Nașterea Domnului*», «*Craii*» sau «*Irozii*», iar de Paști, piesa de teatru «*Mironosițele*» cu elevii claselor I-IV din sat și cu elevii mai mari, care mergeau la școală la Sântana și în oraș.

De Sfântă Mărie am pregătit «Omagiu Fecioarei Maria și Mamelor» îmbrăcați în costume naționale (1986–1992). Preoteasa a fost alături de mine, pregătea și costumația personajelor. Am organizat excursii la mănăstirile din Moldova, la Prislop la Arsenie Boca etc.”

La data de 15 noiembrie 2015, a avut loc sfințirea bisericii de ÎPS Irineu, Arhiepiscopul Alba Iuliei.

În mijlocul credincioșilor și imagini din scenetele prezentate consătenilor

POST SCRIPTUM. Născuți în Bărdești având exemplul tatălui și nu numai, din chemare, după ce au făcut Școala primară greco-catolică de pe lângă Biserica din sat, iar apoi gimnaziul latin la Tîrgu-Mureș, sau Școala românească de la Blaj, finalizând cu studii teologice au ajuns preoți:

„1. Man Daniel, v(ârsta) 22, locul nașterii Bărdești, ocupația tatălui preot, studii teologice 1843/1844, 1844/1845, 1845/1846, 1846/1847, numit la Bărdești-Mureș, (1852)²⁵⁰ (până la 1876 când este numit Saltelechi F. Vasile);

2. Man Cristianus, v(ârsta) 22, locul nașterii Bărdești, ocupația tatălui preot, studii teologice 1852/1853, 1853/1854, 1854/1855, numit la Gâmbuț-Mureș, Șematismul 1865, p. 26.(Eu cred că cei doi erau frați, tatăl lor preot fusese Man Casian, decedat în ianuarie 1852, la vârsta de 64 de ani);

3. Șimon Aloisiu, data nașterii 30 august 1896 - Bărdești, hirotonisit la 5 ianuarie 1919, numit la Apalina, Mureș, Iernuțeni-Mureș, Tîrgu-Mureș III, județul Mureș, Șematismul 1932 p. 150, Șematismul 1938 p. 148;

4. Morariu Laurențiu, data nașterii 14 octombrie 1902, locul nașterii Bărdești-Mureș, tatăl cantor-docente, studii teologice 1922/1923, 1923/1924, 1924/1925, hirotonisit la 23 noiembrie 1925, numit la Hărțău-Mureș, Herghelia-Mureș²⁵¹;

5. Man Iuliu, data nașterii 3 octombrie 1906, locul nașterii Bărdești, hirotonisit la 16 noiembrie 1930, numit la Gura Râului-județul Sibiu, Mădăraș-județul Mureș, apoi la Reghin, Mureș. În anul 1948 a revenit la Biserica Ortodoxă fiind instalat preot la parohia ortodoxă română Tîrgu-Mureș I, cu slujba la Biserica de Piatră și protopop al Tîrgu-Mureșului. În anul 1957, este transferat în postul de inspector bisericesc la Arhiepiscopia Bucureștilor²⁵²;

6. Ghibuțiu Viorel, data nașterii 21 februarie 1921, locul nașterii Bărdești, hirotonisit la 19 octombrie 1947, numit la Coșnea-județul Harghita, după 1949–1955 preot ortodox la Voiniceni, iar apoi la Târgu-Mureș la Biserica de piatră²⁵³.

²⁵⁰ Șematismul din 1865, p. 122.

²⁵¹ Șematism 1932, p. 141.

²⁵² Nicolae Băciuț și Gh. N. Șincan, *Monument de arhitectură bisericească - Biserica de Piatră*, în Vatra Veche, Anul I, nr. 11, decembrie 2009, pag. 37.

²⁵³ Sigmirean Cornel, *Intellectualitatea ecleziastică-Preoții Blajului (1806–1948)*, Ed. Universității Petru Maior, Tîrgu-Mureș, 2007, pag. 133, 141, 245, 265, 295, 354.

Școala confesională

În vechiul Scaun al Mureșului, școala românească ia ființă la mijlocul secolului al XVIII-lea, autoritatea maghiară nefiind interesată în trezirea conștiinței naționale românești.

Se pare că și înainte vor fi existat școli românești pe lângă mănăstirile de călugări de la Sânmărtinul de Câmpie, Râciu, Lăscud etc., pentru instruirea cântăreților de biserici (cantor) sau chiar pentru pregătirea preoților, dar lipsa documentelor le lasă în negura necunoscutului.

Anul înființării școlii confesionale românești, greco-catolice, la Bărdești nu este cunoscut cu certitudine, dar este legat de înființarea Bisericii Unite în Transilvania²⁵⁴. La 11 octombrie 1754, episcopul unit Petru Pavel Aron îndrepta către clerul și mirenii săi o Scrisoare episcopală prin care vestea deschiderea școlilor din Blaj. Conscriptia din 14 august 1755, a credincioșilor și preoților uniți din Protopopiatul Iclandul Mare, înregistra la Bărdești, 1 biserică, 236 „suflete unite”, 44 de familii (în medie 5,3 suflete cuprindea o familie), 1 preot și 2 cantori/învățători „ludimagistri”.

Deci la 1755 la Bărdești era școală primară confesională, care, în 2015 a împlinit 260 de ani de existență²⁵⁵.

În anul 1777, se reorganiza învățământul prin „Ratio Educationi” astfel:

a)-școala trivială cu 1–2 învățători, obligatorie atât la sate, cât și la orașe (școală elementară de 3 ani),

b.)-școala capitală centrală, superioară celei triviale, cu durata de 3 ani, pregătind elevi pentru gimnaziu,

c.)-școala normală capitală, câte una în fiecare provincie, având 4–5 învățători și o durată de 4–8 ani, în funcție de progresul elevilor la învățătură²⁵⁶.

Într-o Conscriptie, de la 1778–1782, a preoților și învățătorilor uniți și neuniți din Scaunul Mureș „cari a nu plăti tribut de războiu” aflăm că la Bărdești funcționa o școală unită având ca învățător pe Pintilie Arsinte, diacon-învățător dispunând de un iosag-intravilan lung de 18 stânjeni și lat de 4 stânjeni, salariul era de 12 mierțe cereale, iar în hotar doar preotul avea un arabil și un fânaț²⁵⁷.

²⁵⁴ Traian Popa, *Începuturile școlii românești în vechiul Scaun al Mureșului*, Tîrgu-Mureș, 1927, pag. 6.

²⁵⁵ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 39.

²⁵⁶ Traian Popa, *op.cit.*, pag. 6.

²⁵⁷ Traian Popa, *op. cit.*, pag. 63 și 81.

Împăratul Iosif al II-lea, la întoarcerea din una din vizitele efectuate în Transilvania, și-a exprimat cu dezgust indignarea împotriva nobilimii maghiare, care adusesse pe iobagi în cea mai degradantă stare de robie²⁵⁸.

În anul 1784, se introduce un Plan de învățământ, care prevedea pentru școlile cu 3 clase 25 de ore săptămânal, materiile predate fiind: Rugăciune 2 ore, Istorie biblică 2 ore, Cântări liturgice 1 oră, Cunoașterea literelor 2 ore, Silabisire 2 ore, Citire 4 ore, Aritmetică 2 ore, Economia câmpurilor 4 ore, Scriere 4 ore.

Se impunea acest program pentru că, de fapt, școala se făcea mai mult iarna, în celelalte anotimpuri atât învățătorii, cât și elevii munceau în gospodărie, pe ogor, pășunau vitele, ori efectuau alte lucrări cu caracter agrar de sezon, astfel că, progresul școlar era slab.

În anul 1786, împăratul Iosif al II-lea, pentru bunul mers al învățământului dispune printre altele: școlile mai vechi să se pună într-o stare mai bună, spezele pentru susținerea școlii să le plătească o parte părinții copiilor prin colecte, ori mici taxe. La acestea, Comisia de studii ardeleni a mai dispus: pentru leafa dascălului-învățător să se încheie un Contract cu Comuna, în prezența unui funcționar administrativ, 2/3 să i se plătească în natură, iar restul în bani; dintre cantori să nu se mai numească dascăli pe viitor, decât cei care și-au însușit metoda normală de predare; să se stărpească obiceiul de-a moșteni funcția de dascăl din tată în fiu, cum se întâmpla cu cea preoțească, de aceea niciun dascăl să nu mai fie numit în satul lui natal; să se dezhădăcineze obiceiul de a trimite copiii cu vitele la pășune în timpul funcționării școlii; să se țină evidența copiilor care frecventează școala; să li se dea copiilor cărți gratuite; să fie premiați anual primii 3 elevi mai buni la învățătură, pentru a fi înduplecați a îmbrățișa cariera de dascăl; cu prilejul cununiilor, preoții să laude în public pe cei care frecventează regulat școala; fără certificat școlar nimeni să nu poată ajunge primar sau jurat al satului; bătrânii satului să cerceteze împreună cu preoții școala și să îndemne tinerii la învățătură; cei ce se disting trebuie lăudați în public și premiați²⁵⁹.

La sfârșit de secol, dascălii nu se deosebeau de ceilalți locuitori ai satului, iobagi și jeleri, se îmbrăcau în aceleași straie de pănură și cânepă, locuiau în aceleași locuințe ca și iobagii și jelerii, se hrăneau la fel ca aceștia, singura deosebire era că știau puțină scriere și citire, dar și aceasta nu în toate cazurile, căci unii dintre ei nu învățau pe elevi decât cântecele liturgice cu cele 8 glasuri și câteva rugăciuni. Țăranii depun eforturi plătind taxa școlară, dând cantitățile de cereale stabilite, efectuând alte munci în folosul școlii, pentru întreținerea școlii și a învățământului²⁶⁰.

Conscripția fiscală din 1831, la întrebarea a VII-a privind învățământul, consemna următorul răspuns „În sat nu este Casa școlii dar respectatul preot, Man

²⁵⁸ *Marisia*, vol. IX, pag 209.

²⁵⁹ Hobica, *Școala în regiunea Mureșului...*, în *MARISIA*, vol. IX, 1970, Tg.-Mureș, pag. 219.

²⁶⁰ *Ibidem*.

Cassian, din proprie bunăvoință din casa parohială a cedat o încăpere pentru învățătura copiilor, ține un învățător bun pe care îl supraveghează și îl îndrumă.”²⁶¹

În lucrarea lui Pallós Albert, privind istoria instituțiilor de învățământ din comitatul Mureș-Turda, apărută la 1896, privind Bărdeștiul se consemna că, la 1852, cu sprijinul comunității s-a construit o școală²⁶².

La 1879, prin articolul de lege XVIII se dispunea ca în toate școlile primare să se propună limba maghiară ca studiu obligatoriu, iar învățătorii care nu au calificarea pentru predarea limbii maghiare se îndatorează a-și dobândi această calificare în răstimp de 4 ani, supunându-se unui examen special.

De la 30 iunie 1882, nimeni nu va mai putea obține diploma de învățător fără a fi calificat și pentru predarea limbii maghiare²⁶³.

S-au păstrat Protocoalele (Procese-verbale) ale Senatului scolastic (Consiliul de conducere al Școlii) din perioada 1879–1925. Din aceste procese verbale rezultă că Școala confesională era condusă de: Președintele Senatului scolastic (Director) parohul Saltelechi Vasile, Notar (învățătorul) Morariu Ioan, și membri (5) dintre părinții cu copii în școală, pe timp de 3 ani, depunând un jurământ. Membri Senatului își repartizau responsabilitățile: frecvența elevilor și contactarea părinților inclusiv amendarea conform legii, asistență la ore, curățenia, întreținerea mobilierului și a clădirii, aprovizionarea cu lemne, tăierea și depozitarea lor. Voi exemplifica din câteva Procese-verbale păstrate.

La 3 decembrie 1879 se întrunea Senatul scolastic, dezbătându-se următoarele probleme:

„I. Cu respectu la frecventarea scoalei din partea pruncilor. Onisia Pella ca inspector de frecventare, împreună cu doctele (învățătorul) Ioane Murariu, înșiră pe următorii prunci neglijenți: Comesu Daria, Hadareu Maria, Hadareu Lazar, Vajdean Maria, Andreica Sofronie, Bergian Fironica, Pella Vasilă, Hadareu Mihaila, Muresian Mihaila, Florea Maritia, Moldovan Maria, Papp Elena, Pintilia Maria, Papp Florica, Hadareu Raveca, Comesu Petrica, Pella Leontie, Manu Anica. Se exprimă mirarea.

Însă luându-se după aceea mai deaproape la judecare fiecare pruncu s-au aflat că unii au fost cu «morhoi» (boală), alții ca servitori, erau neapți de tot de a frecventa școala și numai foste pricini s-au judecat ca să fie supuși la pedeapsă: Senatul scolastic decide «cu acestu privilegiu să se dojenească deocamdată părinții și să se dea amenințare, iar la casu de neglegere să i se aplice meritata pedeapsă dictată prin lege»...”

²⁶¹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Conscriptii fiscale*, nr. act 752/1830 fila 172–176.

²⁶² Pallós A., *Népoktatási intézketeinek története Marostorda-vármegye*, Marosvásárhei, 1896, pag. 108.

²⁶³ *Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș (1918–1928) – Școala*, vol. II, București, 1929, pag. 1024.

II. Cu bunăstarea și curățenia scolii, inspectorul Pella Samson raporta cum că în luna espirată a lui Noiembrie venind de 3 ori la școală au aflat totdeauna în stare bună.

III. Senatul impune Curatorului să se îngrijească de lemn de foc(uli) și de procurarea aparatelor de gimnastică și de un Glob impuse prin ordinațiuni mai înalte. Semnau: Vasiliu Saltelechi președintele Senatului, Murar Ioan docente și membri: Pella Nicolae, Pella Onisia, Pella Samson, Sângiorzan Marian și Vurlan Petre.

La 11 februarie 1880, se consemna în urma raportului docentului Ioan Murariu că „doi prunci a lui Hadarau Solomon și unul a lui Pintilie Efrim, altu a lui Husariu Vasile și a lui Comesu Ioan” absentaseră. Senatul școlastic observa că din cauza „pauperității parenților și de aici provenind miseria în vestimentarea pruncilor i escusa și i absolvea pe luna espirată de la frecventarea școlii”.

Procesul-verbal, din 29 martie 1880, făcea referire la repetenții care „sunt ca servitori, Hadareu Ilie, Hadareu Ioan, Hadareu Gavrilă și Batya Veselina, Calcoviciu Anica, Pella Ioan, Sangeorzan Marian au frecventat școala regulat...”

Protocolul, din 27 decembrie 1880, consemnează: „...frecvența foarte reu, ca neglijenți următorii Gabor Ioan, Comes Petru, Pella Leontie, Ștefan Vaasilica, Murar Lazar, Pella Nicolae, Manu Constantin, Papp Lazar, Hadareu Solomon, Mureșan Ștefan, Pintilie Efrim, Moldovan Andrei, Moldovan Toader, Pella Vasile, se pedepsesc cu câte 10–15 creițari după cum au absentat în mai multe sau mai puține randuri, dein care pedepse au a încurge în lada școlii 2 Florini 5 creițari.”

Fiind întrebat inspectorul de frecventare de câte ori „au cercetat progresul pruncilor în școala au raspuns ca nu au prea pututu merge pentru care admoindu-se i se impune a cerceta în tota săptămâna o dată școala”.

Protocolele, din octombrie 1881 - martie 1882, consemnează cauza multelor absențe „varsatu domnesc” și, deci, „nu se potu da la pedeapsa nice unul”.

Cu ocazia examinării pruncilor, din data de 8 mai 1882, în prezența Protopopului Vasile Hossu și a Inspectorului școlasticu civilu Repczeik se recomandă credincioșilor „ași mări școala”.

Protocolul, din 28 ianuarie 1883, consemna la punctul II al ordinii de zi „...cărțile cumpărate acum 3 ani sunt cam stricate și nu de ajuns, ar fi de lipsă a se mai procura lângă acelea altele, precum și globu și gimnastica ar fi a se procura. Se lasă casierului ca din banii școlastici ce-i are în casa remanentia să știe de datorintia a procura cele de lipsa.” Semnau: Vasilie Saltelechi președintele Senatului școlastic, Murar Ioan docente și membri Pella Nicolae, Pella Onisie, Sangeorzan Marin, Moldovan Gerasim, Pop Lazar.

Protocolul, din 15 martie 1883, consemna că au sosit de la Blaj „pentru pruncii școlari următoarele cărți: Geografie 4 buc., Aritmetica 4 buc., Istoria Ungariei 4 buc., Legendariu 6 buc.” La 31 octombrie 1883, curatorul și casierul Nicolae Pella „reportera despre spesele (cheltuielile) facute cu repararea târnațului și varuitulu școlii spre scientia”.

Protocolul, din 30 noiembrie 1883, consemna „La punctul III se aduce la cunoscintă cum că în folosul scoalei s-au donat 6 Abc.-uri și 1 Legendarium toate în limba maghiară”.

Protocolul, din 30 august 1884, ne informează că Senatul scolastic a decis începerea anului școlar pe 8 septembrie 1884 și conform Matricolei școlare frecventarea obligatorie a școlii de 28 de prunci inclusiv repetenții. La punctul III „cercetarea prin membri Senatului scolastic au aflat curățita și pusă în ordine corespunzătoare de a se putea ține învățământul în acea. Singurul defect s-a aflat în *cuptoriu* care cuprinde loc mult, consumator de lemne multe. Casierul Nicolae Pella și Judele comunal promit să procure bani necesari din unele pedepse pe care vor cumpăra unul de fier versat”.

Din punctul IV al ordinii de zi aflăm că membri fostului Senat scolastic Pella Samson, Sangiorzan Marian, Pella Onisia și Vurlan Petre și-au „dat abdicarea”. Motivarea: „Fiind oameni fără de prunci și aflându-se alții s-a și înlocuit prin Manu Constantin, Gabor Solomon, Pella Petrica, Mureșan Lazăr, rămânând 2 vechi Pella Nicolae și Papp Lazăr.”

Protocolul, din 31 octombrie 1884, menționează la problema frecvenței: „Domnul Docente raportează că în aceste 2 săptămâni mai mulți neglijenți din cauza culesului de cucuruzi și vie pe unii cerându-i părinții spre ai folosii la câmpu.”

Protocolul, din 2 ianuarie 1885, ne arată că la Punctul I privind frecvența „Domnul Docente enumera pe următorii: Moldovan Maria, Gabor Maricza, Pinteș Ioan, Hadareu Augustin, Pintilie Anna, Florea Maritzia, Pella Fira, Papp Elena, Pella Neti care se pedepsesc cu lucru la grădina scoalei; Pella Alexandru-morbos, Pintilie Martha-morbos, Manu Carolina-morbos”. Senatul scolastic decide „ca părinții să se pedepsească cu câte 1 stânjenu (de săpat) la șanțu (de) la grădina scoalei și pomi unde va fi de lipsă “

Protocolul, din 18 octombrie 1885, la problema frecvenței semnalează prezența „bolei gifteriei”, iar Senatul scolastic decide ca timp de 3 săptămâni să se închidă școala.

Protocolul, din 29 noiembrie 1885, ne informează că, în continuare, școala este închisă și încă 14 zile va continua să fie închisă până se va „cere concesiunea de la medicul cercual.”

Protocolul, din 10 ianuarie 1886, ne informează că: „Incetatu boala gifteritis s-au decisu unanimu de a să se silească părinții cu prunci a-și trimite la frecventarea scoalei.”

Protocolul, din 31 ianuarie 1886, la punctul II privind bunăstarea școlii ne informează privind donația primită din partea Inspectorului regesc de școli Deak L. „a următoarelor obiecte de învățământ: Globu terestru, Mașina de calculat și 24 de table de perete pentru cetit și scris”. Senatul scolastic le primește și se „decide a i se mulțumii.”

Dar Protocolul, din 28 februarie 1886, ne informează despre *cinismul* numitului Inspector regesc școlar care participând, la Blaj, la un Sinod protopopesce privind Școlile a spus: „Scoalele noastre romane nu facu progresul recent și va fi silitu a le inchide.” Senatul scolastic se arată foarte indignat, având în vedere strădania comunității bărdășene, și cât de multe s-au făcut.

Din Protocolul, de la 26 septembrie 1886, aflăm că se adusese la cunoștință Senatului scolastic „ordinatiunea Inspectorului regesc școlar cum că espirând 3 ani de când s-au alesu membri să se aleagă alții pe 3 ani”.

S-au ales prin aclamațiuni: Bergian Pavel, Pintilie Ioan, Pinte Vasilie și Șandor Petru. Au rămas din cei vechi Pella Nicolae, Papp Lazar și Moldovan Gerasim. Cu toții au depus jurământul. „După aceasta alegându-se de inspectori săptămânali 1. Bergian Pavel, 2. Sandor Petru, 3. Pintilie Ioan, 4. Pinte Vasilie s-au cititu protocolu și subscrisu.”

Prin Protocolul, din 5 martie 1888, aflăm că Senatul scolastic a decis închiderea școlii pe timp nedeterminat datorită *scarlatinei*.

Din următorul Protocol, de la începutul lunii aprilie 1888, aflăm că s-a reluat școala. Președintele Senatului scolastic, parohul Vasile F. Saltelechi remarcă la 7 iulie 1923 „...am aflat o școla miserabilă și la îndemnul sale astăzi las o Școală corespunzătoare (2 săli de clasă, 2 locuințe pentru docente)” cea construită în 1891 prin efortul comunității, pentru a preveni închiderea școlii confesionale ca necorespunzătoare și construirea unei Școli de stat cu limbă de predare maghiară²⁶⁴.

Școala nouă a fost construită în curtea casei parohiale, cum intrăm pe poartă pe partea stângă de-a lungul văii. Protocolul din 6 noiembrie 1898 menționează o Donație de cărți: 2 Abecedare, 2 Aritmeticii, 2 Geografii, 2 Istorii a Ungariei, 2 Exerciții de limba maghiară. La 14 decembrie 1907, Legea școlară a lui Apponyi, XXVII, stabilea salariul minim al învățătorului la 1000 de coroane (pe an), la paragraful 17 dispunea „ca fiecare școală și fiecare învățător se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară și conștiința apartenenței la națiunea maghiară.”, iar la paragraful 19 al legii prevedea „ca un elev cu limba maternă nemaghiară, după terminarea anului al patrulea de școală să-și poată exprima pe înțeles gândurile în limba maghiară atât cu graiul, cât și în scris.”

Înaintarea dintr-o clasă într-alta se face „atârănătoare de la aprecierea nu numai a bisericii ci și a inspectorilor regești de școală”. Abia au mai rămas școli românești să nu solicite ajutor de la stat. Cele ce îl solicitau sub motivul „mari interese de Stat” puteau fi închise²⁶⁵.

Protocolul, din 5 ianuarie 1908, al adunării generale a credincioșilor a luat în discuție majorarea salariului învățătorului Murariu Ioan. (Jun.) „Cu toții au răspuns

²⁶⁴ *Ibidem*, fila 89.

²⁶⁵ *Transilvania, Banat...* Vol. II, Buc. 1929, pag. 1026–1027.

că nu sunt în stare a ridica salariul din puterea lor, ci doresc să se ceară ajutoriu de la stat.”

Din următoarele Protocoale ne-am dat seama că ședințele Senatului scolastic au loc în comun cu cele ale Curatoratului bisericesc.

Protocolul, din 8 octombrie 1911, ne informează despre o reparație capitală a școlii „casa (caseria) bisericii e tare evacuată în urma speselor multe cu repararea școlii deci propune a decide scoaterea celor 10% după dare și ejectate în folosul școlii”. Semnau Vasile Saltelechi președinte și membri Alecsandru Simon, Pella Iuon L., Bresa Demetru, Murăsan Mihail. Ne reamintim că Protocolul Curatoratului bisericesc, din 19 iunie 1914, era semnat și de cantorul-docente Aurel Fejer.

La 28 august 1917, avea loc ședința Senatului scolastic privind primirea unui învățător supleant la școala confesională pentru anul școlar 1917–1918, pe d-l învățător pensionar Ioan Ganga, locuitor în Tîrgu-Mureș, cu un salariu anual de 800 coroane (plătit în două rate) și locuința docentală.

Școala urma să înceapă la 1 octombrie 1917. Salariul urma să fie asigurat parte de credincioși, parte de pruncii de școală.

Protocolul, din 12 august 1918, ne informează despre învățătorul Aurel Fejer, pentru anul școlar 1918–1919, nemulțumit de locuința docentală, problemă rezolvată prin închirierea casei parohiale, ca apoi, din Protocolul, din 9 septembrie 1918, să aflăm „...că fiind învățătorul Aurel Fejer pe câmpul de luptă ” anul școlar să înceapă la 10 octombrie 1918 cu învățătorul pensionar Ioan Ganga, „cu plata legală de 800 coroane solvind-o în rate lunare anticipate, Senatul scolastic urmând să înainteze Ministrului de culte solicitarea pentru ajutor de 400 coroane...” Semnau Vasile Saltelechi, președinte, membri George Sandu, Alecsandru Simon, Petru Sandor, Gavrilă Baci, Marosan Mihali.

După război revine ca învățător Aurel Feher, care semna în ultimul Protocol, păstrat în Registru, la 27 septembrie 1924, Senatul scolastic avea în frunte pe Directorul scolastic (preotul) Vasile Saltelechi (78 de ani), iar ca membri pe Murasan Mihai, Moldovan Mihail, Petru Sandor, Hadarau Ioan²⁶⁶.

O altă sursă informativă este Procesul-verbal de inspecție școlară pe anul școlar 1883/1884, care ne informează că învățător și cantor al satului era Murar Iuon de 45 de ani, având o vechime de 27 de ani, absolvent al școlilor din Blaj în anul 1857, deci funcționând din anul școlar 1857/1858 de la vârsta de 18 ani, calificat titular. Școala funcționa în clădire proprie (casa ei), o sală de clasă și locuința dascălului. Erau 21 de elevi. Exmatriculați prin împlinirea vârstei de 12 ani erau 8 elevi, din care, 3 știu să scrie și să citească, iar 5 elevi știu doar să citească. Penalizați pentru absențe erau 10 elevi, din banii rezultați cumpărându-se

²⁶⁶ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia greco catolică Bărdești*, An 1879–1925, dosar nr. 14, file 1–49.

manuale. Fără absențe erau 8 elevi. La ora inspecției doar 4 elevi aveau manualele la ei.

Învățătorul știa să citească și să scrie în limba maghiară pe care o învățase. Nu primise locuință și nu era chiriaș, deci locuia în propria lui casă, era localnic. Școala avea grădină, teren de sport dar nu avea aparate de gimnastică. Materialul didactic disponibil era: Tablă neagră, Socotitoare, Tăblițe de perete pentru citit. Nu dispunea de: Hărți, Glob terestru, Album de biologie, Modele pentru caligrafie și desen, hărți de mână, instrumente de măsurat. Școala nu dispunea de bibliotecă sătească, nici de bibliotecă pentru învățător și tineret. Școala avea mobilier (bănci, dulap, masă, scaun). La examinarea elevilor prezenți din obiectele de studiu, conform legii instrucției publice (Religie, Scriere, Citire, Socotit, Limba maternă, Vorbire, Geografie, Istorie, Biologie, Educație civică, Gospodărie, Practică agricolă, Muzică, Educație fizică, Desen, Caligrafie, Limba maghiară) rezulta următoarea situație, clasificare: Religie – Bine, un elev; Scris- Foarte bine, 1 elev; Citire- Foarte bine, 1 elev; Socotit - Foarte bine, 1 elev etc.

Venitul învățătorului era în produse estimate la 27 de forinți, în lemne de foc în valoare de 31 forinți. Documentele școlare erau la zi: Matricolă, Catalog, Condică de prezență.

Procesul-verbal de inspecție era semnat de președintele Senatului scolastic (Director) preotul Szálteleki László (Vasile Saltelechi), notarul Senatului scolastic învățătorul Muráru Iuon, primarul comunei Pop Lázár și notarul comunal (inspector școlar) Vics Benedek.

Procesul-verbal al inspecției școlare pe anul școlar 1884–1885 constata o îmbunătățire a dotării școlii cu: Harta Europei, Harta Ungariei, Abum de biologie, Instrumente de măsură.

Procesul-verbal pe anul școlar 1885–1886, consemna 17 absolvenți, fără absențe 6 elevi, total absențe 288, din care, 265 motivate. S-au acordat 23 de sancțiuni financiare pentru absențe, banii s-au cheltuit pentru biblioteca școlii. Erau consemnate 6 abandonuri școlare datorită împlinirii vârstei de 12 ani, din care, 4 știu citi, iar 2 știu citi și scrie. 16 elevi aveau manuale, iar 8 elevi nu aveau manuale la ei. Anul școlar începuse la 15 septembrie și se termina la 18 mai.

Lemnele de foc erau asigurate de biserică și de elevi. Curățenia școlii era asigurată de elevi. La dotări materiale este menționat: Globul terestru, o colecție de imagini și biblioteca cu 7 cărți în limba maghiară și 15 cărți în limba română. Venitul învățătorului crescuse la 29 forinți, rezultați din evaluarea produselor primite plus 6 forinți în natură și o diurnă de 70 de crăițari.

Privind evaluarea școlii, aflăm că sala de clasă avea o înălțime de 3 m, pe elev revenind 1m pătrat de spațiu. Școala avea și o locuință pentru învățător (neocupată de acesta). Era loc și de lemnele școlii în suprafață de 401 stânjeni pătrați. Școala era mărginită de un șanț. Dispunea de o grădină și un teren de sport dotat cu o frânghie și o bară. Venitul anual al școlii era evaluat la 16 forinți (6 forinți din produse și 10 forinți de la biserică).

Privind evaluarea școlară: la Religie 5 elevi aveau calificativul Foarte bine, 12 elevi erau notați cu Bine, iar 7 elevi aveau calificativul de Satisfăcător; la Scris 4 elevi erau notați cu calificativul de Foarte bine, 4 elevi aveau calificativul de Bine, iar 15 elevi erau notați cu calificativul de Satisfăcător; la Socotit 9 elevi erau notați cu calificativul de Foarte bine, 11 elevi erau notați cu calificativul de Bine, iar 4 elevi erau notați cu calificativul de Satisfăcător etc. Semnau Procesul-verbal aceeași.

Procesul-verbal de inspecție pe anul școlar 1886–1887, menționa 12 absolvenți, 4 abandonuri școlare datorită depășirii vârstei de 12 ani, din care, știu să scrie și să citească 3, iar 1 doar citi.

În ziua inspecției, 16 elevi aveau la ei manualele, iar 8 elevi nu aveau manuale. Elevii care frecventau școala erau împărțiți în trei clase. Școala de repetiție (clasa repetenților) era una. Anul școlar începuse la 8 septembrie și se încheia la 9 mai. Curățenia era asigurată de elevi. Venitul învățătorului era de 100 de forinți, venitul în natură era estimat la 7 forinți, diurna era de 84 crăițari.

Calificativele acordate: la Religie: 6 elevi erau apreciați cu Foarte bine, 8 elevi erau apreciați cu calificativul de Bine, 5 elevi erau notați cu Satisfăcător; Scris: 3 elevi erau notați cu Foarte bine, 4 elevi erau notați cu Bine, 12 elevi erau notați cu Satisfăcător; Citire: 6 elevi erau notați cu Foarte bine, 7 elevi erau notați cu Bine, 6 elevi erau notați cu calificativul Satisfăcător; etc. Procesul-verbal pe anul școlar 1891–1892, consemna o nouă clădire a școlii, cu 2 săli de clasă, pe elev revenind mai mult de 1 m pătrat de spațiu, erau 2 locuințe și un spațiu de depozitare a lemnului de foc de 401 stâneni pătrați.

Urma să se înlocuiască mobilierul școlar. Venitul învățătorului era estimat la 100 forinți (6 iugăre arător, 25 mierțe de porumb și 95 crăițari diurnă). Programă școlară fusese parcursă. Procesul-verbal al anului școlar 1893–1894, consemna un nou învățător și cantor Murár János ifju. (Morar Ioan junior) de 28 de ani, fiul precedentului învățător și cantor, absolvent al Școlilor de la Blaj în anul 1887, angajat ca ajutor pe termen limitat. Venitul învățătorului era de 109 forinți. Erau 21 de elevi. Exmatriculați prin împlinirea vârstei de 12 ani erau 4 elevi, care știu să scrie și să citească.

Din cei ce frecventau școala 20 aveau manuale, 16 nu aveau manuale. Școlarizarea repetenților era organizată în 2 clase. Curățenia școlii era asigurată de elevi. Valoarea imobiliară a școlii era de 800 de forinți. Anul școlar începuse la 5 septembrie și se încheia la 6 mai. Semnau: președintele Senatului școlastic, preotul, Szálteleki László (Saltelechi Vasile), notarul Senatului școlastic, învățătorul, Murár János ifju. (Morar Ioan jun.), primarul comunității Szentgyorgyi János (Sângiorzan Ioan) și notarul-inspector școlar, Vics Benedek²⁶⁷.

S-au păstrat câteva numere din publicația pentru școală din perioada 1879–1893 numită FOI*A SCOLASTICA, menționând câteva teme abordate: „Intrarea

²⁶⁷ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia gr.cat Bărdești*, nr. act 15, Anul 1883–1893.

elevilor incepatori in scola ”; „Scol*a ca locu de instructiune” (1879); „Cev*a despre instructiunea morale”, „Ceva despre jocurile scolare”, „Cum are se ingrasiarea gascelor pentru ca se aiba ficatulu mare”, „Metodulu limbei materne in scol*a elementaria”, „Obiectele de invetiamentu dein punctu de vedere alu principiului desvoltarei”, „Cum putem face progresu cu copiii?” etc.²⁶⁸

Comisia de expropriere și împrăștiere, ce punea în aplicare Legea de Reformă agrară, din iulie 1921, pe baza articolului 40, a declarat expropriat intravilanul grădină nesădită de 1 iugăr 785 stânjeni, proprietate a comunei urbane Țirgu-Mureș, pentru a se construi Școala de stat aprobată la 12 octombrie 1921 de Prefectura Mureș-Turda²⁶⁹.

Școala de stat a fost construită în deceniul al IV-lea al secolului XX, după 1931, unde funcționează și actualmente, cu clasele primare în sistem de simultaneitate.

O situație statistică cu învățământul primar din anul școlar 1939–1940 din județul Mureș, consemnează Bărdeștiul cu școală de stat, 67 de copii în vârstă de 7–16 ani, români, iar ca învățător pe Balea Mihai, grad didactic definitiv. Învățământul românesc a fost desființat în septembrie 1940, după Dictatul de la Viena din 30 august 1940, introducându-se învățământul unguresc, fiind numit un învățător maghiar-ardelean Bartis. (De la Hădărău I. Ioan, n. 1831, de 84 ani, nr. casei 133.)

S-a reluat învățământul românesc în luna noiembrie 1944. Cultivând mintea, dar și spiritul, școala a rezistat încercărilor prin care i-a fost dat să treacă în timp²⁷⁰.

VI. De la Marea Unire până în zilele noastre Epoca contemporană

Dezvoltarea social-economică

Sfârșitul Primului Război Mondial a condus la destrămarea Imperiului Austro-Ungar, la actul de la 1 Decembrie 1918, Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Anul 1919 a început pe plan economic sub semnul aplicării și în județul Mureș-Turda a măsurilor inițiate de Consiliul Dirigent

²⁶⁸ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Parohia greco catolică Bărdești*, nr.act 16, Anul 1879–1890.

²⁶⁹ D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală-Reforma agrară 1921*, nr. act 17, Anul 1922–1927, Bărdești.

²⁷⁰ Traian Bosoancă, Ilarie Gh. Opriș, *Învățământul primar de stat și confesional din Județul Mureș în anul școlar 1939–1940*, Ed. Mureș, 2005, pag. 34.

(Guvern) al Transilvaniei până la unificarea deplină, în baza hotărârilor de la Alba Iulia și a unei intense activități pentru înlăturarea rănilor pricinuite de război care au influențat pozitiv viața satului, agricultura.

Avem în vedere arendările forțate, inițiate de Consiliul Dirigent: „Toate teritoriile ce formează proprietatea statului sau a cooperațiilor și a proprietarilor particulari absenți sau fără reprezentanți la fața locului, nu s-au luat măsuri și nu se vor lua de către noi alte măsuri, sînt de a se da imediat în arendă, în temeiul și conform ordonanței nr. 82”, se arăta în circulara 516/a, din 12 martie 1919, a Consiliului Dirigent²⁷¹.

Nu a fost cazul la Bărdești, pentru că nu erau mari proprietari. Fiecare gospodar avea obligația de a-și lucra pământul. În primăvara anului 1920 s-au întocmit pe comune și plăși Tablouri cu moșiile-suprafețele propuse a fi expropriate.

Comisia locală din Bărdești era formată din primarul Pintilie Dumitru, preotul Vasile Saltelechi și membri, gospodarii, Șandor Petru, Ioan Bota.

La 30 iulie 1921, la București, se votează Legea de Reformă agrară, iar în anul 1922, se trece la aplicarea prevederilor ei. Comisia de ocol pentru expropriere și împrumut, avându-l ca președinte pe G. Dimitriu și ca secretar pe Iosif Olteanu, iar ca membri pe agronomii H. Doljan și Augustin Olteanu, „În numele legii Comisiunea de ocol pentru expropriere după terminarea desbaterilor privitoare la exproprierea moșiei situată în comuna Bărdești, proprietatea comunei urbane Tîrgu-Mureș și în baza susținerilor, constatărilor și cercetărilor făcute la fața locului a pronunțat cu unanimitate de voturi următoarea

Hotărâre finală

I. Declară expropriată suprafața de 18 iugăre 1235 stânjeni teren cultivabil, din care, 16 iugăre 875 stânjeni arător și 2 iugăre 360 stânjeni fânețe proprietatea comunei urbane Tîrgu-Mureș în favorul statului pe baza articolului 6 aliniat a. din Legea pentru Reformă agrară pentru cauză de utilitate publică tot terenul arător și fânețe cât este în hotarul comunei Bărdești.

II. Declară expropriată suprafața de 1 iugăr 785 stânjeni grădină intravilan, proprietatea comunei urbane Tîrgu-Mureș în favorul statului pe baza articolului 40 din legea agrară pentru a se construi Școala de stat.

III. Scutește de expropriere pădurea din hotarul comunei Bărdești, proprietatea comunei urbane Tîrgu-Mureș pe baza articolului 6 punct 8 din lege. Motivare Comisiunea de ocol pentru expropriere pe baza declarației proprietarului, a cercetărilor făcute și informațiilor luate în cursul desbaterilor, a constatat că proprietatea comunei urbane Tîrgu-Mureș are o suprafață de 169 iugăre 691 stânjeni în această comună, din care, 18 iugăre 1235 stânjeni cultivabil, iar 1 iugăr 785 stânjeni intravilan, iar restul pădure.

²⁷¹ Traian Rus, *Problema agrară...*, în MARISIA, vol. VII, Tîrgu-Mureș, 1977, pag. 267.

Comisia, pe baza articolului 6 aliniat a., a declarat expropriat terenul cultivabil, iar pe baza articolului 40 din lege, a declarat expropriat intravilanul grădină nesădită de 1 iugăr 785 stânjeni pentru a se construi Școala de stat aprobată la 12 octombrie 1921 de Prefectura Mureș-Turda. Comisia a declarat neexpropriabilă pădurea din hotarul acestei comune, apreciind nevoile comunei Tîrgu-Mureș, pentru stabilimentele industriale ce la are, școli, spital, primărie, Palatul cultural, funcționari și ceilalți îndreptățiți din tabloul comunei Tîrgu-Mureș, pe baza articolului 6 punct 8. și articolul 33 din lege, rămânând ca pentru nevoile comunei Bărdești să se destine din pădurea de 400 iugăre expropriată în hotarul comunei Voiniceni. La Bărdești, în 16 august 1922.

Această hotărâre finală s-a pronunțat în prezența reprezentanților proprietarului comunei Tîrgu-Mureș și delegaților. Proprietar: Dr. Adalbert Csiser consilier orășenesc, Iosif Vancea, primarul comunei urbane. Delegația sătenilor: Șandor Petru, Ioan Bota. (Ștampilă)²⁷²

Fila 31 cupride:

Tabelul nr. 38

Îndreptățiți la împrumutarea definitivă cu loturi cultivabile

<i>Nr. cur.</i>	<i>Numele și prenumele</i>	<i>Etatea</i>	<i>Stare civilă</i>	<i>Categ.</i>	<i>Dacă posedă vite de muncă</i>	<i>Lotul de împrumutare Întreg / Complectare jug/stj.</i>	<i>Obs.</i>
1	Czergő Iosif	41	Căs.	I	-	1	
2	Hădărău Ioan	39	Căs.	I	-	1	
3	Descendenții minori ai lui Sabadi Ioan	min.	min.	I	are	- 800	
4	Pintilie Simion	40	Căs.	I	-	- 800	
5	Bota Ioan	38	Căs.	I	-	1	
6	Pantea Ioan	30	Căs.	I	-	1	
7	Fülöp Iosif	48	Căs.	II	-	1	

²⁷² D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală, Reforma agrară 1921*, nr. act 17, Anii 1922–1927, Bărdești.

8	Sămărtean Ioan	45	Căs.	II	-	1	
9	Sămărtean Alex	40	Căs.	II	-	1	
10	Graur Vasile	40	Căs.	II	-	- 800	
11	Berghian Lazăr	40	căs.	II	are	- 800	
12	Văduva și orf. Vălean Ioan	40	Căs.	II	are	1	
13	Moldovan Anton	37	Căs.	II	-	- 800	țigan
14	Orfanii lui Sângeorzan V.	36	Căs.	II	-	- 800	
15	Kóteles Teodor	36	Căs.	II	are	1	
16	Lăcătuș Adam	34	Căs.	II	-	- 800	țigan
17	Duciu Petru	31	Căs.	II	-	1	
18	Kozák Balint	30	Căs.	II	-	- 800	țigan
19	Seulean Ioan	28	Căs.	II	-	- 800	
20	Buzgău Traian	26	Căs.	II	-	1	
21	Moldovan Mihai	25	Căs.	II	-	1	
22	Lazăr Ioan	34	Căs.	III	-	1	

Prezentul tablou s-a încheiat cu un număr de 22 îndreptățiți admiși la împroprietărire cu lot cultivabil. Bărdești la 4 august 1927. Președinte Gh. Drișeu, Secretar I. Olteanu, membri: Agronom Regional R. R. Verzea, Delegat Ministeru Agriculturii Augustin Oltean.

Tabelul nr. 39

Îndreptățiților care vor fi împrăștiți cu lotul cultivabil în hotarul comunei urbane Tîrgu-Mureș

<i>Nr. cur.</i>	<i>Numele și prenumele</i>	<i>Etatea</i>	<i>Starea civilă</i>	<i>Categ.</i>	<i>Dacă posedă vite de muncă</i>	<i>Lotul de împrăștiere Întreg / Comlectare iug. / stj.</i>	<i>Obs.</i>
1	Descendenții minori ai lui Mădăraș Ioan	-	minori	II	-	- 800	
2	Cosma Simion	61	Căs.	II	-	- 800	
3	Vârlan Teodor	35	Căs.	II	are	- 800	
4	Moldovan Ioan	28	Căs.	II	are	- 800	

Bărdești, la 4 august 1927. Președinte Gh. Drișcu, Secretar Iosif Olteanu, membri: Agronom Regional R. R. Verzea Delegat Ministeru Agriculturii Augustin Oltean. Șampilă.

Fila 32 cuprinde:

TABELUL nr. 40

de îndreptățiți admiși la împrăștierea cu loc de casă al comunei Bărdești

<i>Nr. crit.</i>	<i>Numele și prenumele</i>	<i>Etatea</i>	<i>Categoria</i>
1	Csergő Ioan	41	I
2	Kőteles Teodor	36	II
3	Sânmărtean Ioan	45	II
4	Hădărău Petru lu Dumitru		II
5	Moldovan Antoniu țigan	37	II

6	Lăcătuș Adam	34	II
7	Vârlan Vasile		IV
8	Gabor Constantin		II

Fila 43 a Dosarului menționează Expropriații: 60. Orașul Tîrgu-Mureș - Total arătură 17 iugăre 660 stânjeni în Chilia, Față, Balc; grădină 1 iugăr 364 stânjeni; fânaț 1 iugăr 854 stânjeni; pășune 2 iugăre 1055 stânjeni; TOTAL suprafață 21 iugăre 1082 stânjeni. 56. și 85. Eclesia greco-catolică Bărdești –fânaț 1113 stânjeni în Chilia; TOTAL suprafață 1113 stânjeni. Eclesia reformată din Cuieșd – pășune 937 stânjeni; pădure 4 iugăre 1300 stânjeni în Fața; TOTAL suprafață 5 iugăre 637 stânjeni. 30. Pelle Ioan Leontin – fânaț - 251 stânjeni în Chilia; TOTAL suprafață 251 stânjeni. și Szentgyörgyi Ioan - fânaț - 1130 stânjeni în Chilia; TOTAL suprafață 1130 stânjeni.

La fila 45, la așa numita *recapitulatie* rezulta un TOTAL suprafață expropriată de 28 iugăre 1018 stânjeni la Bărdești. Semnează Augustin Niklas ing.

Fila 52, cuprinzând un Proces-verbal datat 12 iunie 1928, notifica:

„Subsemnatul Dolejan consilier agricol județean constata în comuna Bărdești la sediul notarial conform foilor cadastrale categoriile și calitatea terenului expropriat în hotarul comunei, din care, rezultă că în cazul exproprierii întinderii de 1113 stânjeni de la Biserica greco-catolică necesară rezolvării locuințelor în această comună, e teren de fânaț, pentru care s-a dat în schimb drept preț suprafața de 1 iugăr 200 stânjeni fânaț din terenul expropriat în raza orașului Tîrgu-Mureș din fosta proprietate a Municipiului cu acelaș nume. Din proprietatea Pelle Ioan Leonte s-a expropriat suprafața de 251 stânjeni fânaț necesară problemei locuințelor căruia i s-a dat în schimb drept preț 700 stânjeni din râtul Bărdeștilor expropriate de la orașul Tîrgu-Mureș.

Exproprierea suprafeței de 1130 stânjeni din proprietatea lui Sângheorzan Ioan, dându-se în schimb întinderea de 1 iugăr 1083 stânjeni teren cultivabil din râtul Bărdeștilor fost proprietatea orașului Tîrgu-Mureș. Consilier agricol H. Dolejan, Notar cercual Simion, Inginer operativ Carol Friederich. ”

Reforme Marii Uniri au întărit și mai mult legătura țăranilor, gospodarilor, cu pământul, conștiința apartenenței lor la marea familie a națiunii române fiind întregită prin participarea lor mai activă la producția materială, la viața culturală a satului și a județului.

Evoluția demografică

În „Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite” se menționează la Bărdești, pentru anul 1920, o populație de 382 de locuitori. Era un recensământ realizat de biserică exprimând o descreștere a populației de la 415 locuitori (1910) la 382 locuitori (1920), deci, un minus de 33 de locuitori datorită pierderilor de vieți omenești din timpul războiului și a emigrărilor spre Tîrgu-Mureș. (Ibidem, pag. 18)

Următorul recensământ a avut loc în anul 1930, luna decembrie, consemnând Bărdeștiul cu o populație de 320 locuitori, din care, 296 români, 2 unguri, 5 evrei și 17 țigani. După limba maternă erau 301 vorbitori de română, 7 vorbitori de maghiară și 12 vorbitori de țigănească. După religie, erau 11 ortodocși, 296 greco-catolici, 8 reformati, 5 mozaici²⁷³.

Populația cuprinsă între 7–64 de ani era de 129 de sex masculin și de 131 de sex feminin. După nivelul de instruire: erau 78 bărbați și 66 femei având o instruire primară; 1 bărbați și 2 femei cu o instruire secundară; 2 bărbați cu pregătire profesională; cu pregătire universitară 1 femeie. Neștiutorii de carte erau 46 bărbați și 62 femei²⁷⁴.

Recensământul, din anul 1941, prezintă următoarea situație: un total de 367 locuitori, din care, 337 de români, 14 maghiari și 16 țigani. Rezultă că, din 1930 până în 1941, numărul românilor a crescut cu 36 de persoane, cum de asemenea a crescut numărul ungarilor cu 7 persoane, iar numărul țiganilor a crescut și el cu 4 persoane. Din punct de vedere al confesiunii, avem următoarea situație: 355 de greco-catolici, 3 romano-catolici și 9 reformati²⁷⁵.

În tabelul de mai jos prezint evoluția populației între anii 1920 și 2012 ca și numărul locuințelor.

Tabelul nr. 41

Anul	1920	1930	1941	1956	1966	1977	1980	1991	2002	2012
nr. locuit.	382	320	367	340	366	412	350	313	419	500
nr. case	99	92		-	-	118	-	119	194	210

²⁷³ *Recensământul general al populației României la 1930*, vol. II, București, 1939, pag. 294.

²⁷⁴ *Ibidem*, vol. III, pag. 304.

²⁷⁵ Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. I. Népszámlálási adatok 1850 és 2002 között*, Csikszereda, 2011, pag. 463 și 586.

Remarcăm din tabel descreșterea populației din sat între anii 1920–1930 cu 62 de locuitori, datorită atracției orașului.

Între anii 1977–1991 a scăzut populația cu 99 de locuitori datorită atracției orașului, în urma „industrializării socialiste” a Țirgu-Mureșului. O situație privind navetiștii de la Bărdești la Țirgu-Mureș din 1977, consemnează următoarea stare: 75 navetiști, din care, 58 bărbați și 17 femei; muncitori calificați 59, muncitori necalificați 14, 1 tehnician și 1 intelectual.

În anul 1979, lucrări privind recensământul populației active din C.A.P. - Bărdești, bărbați și femei pe grupe de vârstă consemnează următoarea situație: Bărbați între 50–64 ani 2 persoane; între 40–50 ani 28 persoane; între 30–40 de ani 14 persoane; între 24–30 ani 15 persoane; între 21–24 de ani 14 persoane; între 16–20 ani 25 persoane, TOTAL 98 de persoane. La femei era următoarea situație: între 50–64 de ani 28 de persoane; între 40–50 ani 26 persoane; între 30–40 de ani 20 persoane; între 24–30 de ani 12 persoane; între 20–24 de ani 2 persoane; între 16–20 de ani 10 persoane, în TOTAL 98 de persoane²⁷⁶.

După Revoluția din 1989, a crescut numărul populației și al locuințelor prin stabilirea unor familii din oraș, nu neapărat cu rădăcini bărdășene, dornice de a locui la casă și nu la bloc, atrase de aerul curat și de liniștea din vale. Pentru anul 2002 sunt consemnați 419 locuitori, din care, 388 sunt ortodocși, 23 sunt greco-catolici, 3 sunt romano-catolici, 9 sunt reformați, 1 este evanghelic și 2 sunt neoprotestanți. Din punct de vedere etnic, din totalul de 419 locuitori, 391 locuitori sunt români, 4 sunt maghiari, 1 este german și 11 sunt țigani. Recensământul din anul 2012 a consemnat o populație de 500 de locuitori.

Mărturii, amintiri bărdășene

1. Moldovan M. Iacob (n. 1 aprilie 1930), de 85 de ani, soția Silvia din Sântana, nr. casei 50, relatează: „Tata Mihai a fost primar 20 de ani, a decedat în 1942 la 60 de ani (n. 1882), soție i-a fost Pelea Mariția. Moșu a fost Moldovan Andrei. Tata a fost în primul război mondial în armata ungară și a fost împușcat în mână pe frontul italian, invalid s-a întors acasă. Tatăl lui Cazan Vasile din sat, Ioan, s-a întors pe jos de pe frontul italian. Tata a participat la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918 din Alba Iulia. A fost primar între 1922–1942. Fiind Primar în vremea cedării Ardealului (30 August 1940), când au venit ungurii în sat la începutul lunii septembrie 1940 i-a întâmpinat arătându-le ștampila veche a primarului din vremea Austro-Ungariei, cu care noi copiii ne jucaserăm până atunci. Vorbind ungurește prezentând vechea ștampilă, hortiștii au crezut că au fost așteptați de bărdășeni, astfel că oamenii au fost cruțați de la batjocorire, bătaie. După moartea lui tata în 1942 a fost primar Șandor Emil. Granița în România au trecut-o Mureșan Nicolae, Partenie Emil și alții. La Reforma agrară din martie 1945 nu am primit pământ. Vremea cotelor a fost între 1946 și 1962, vremuri

²⁷⁶ Arhiva Primăriei din comuna Sântana de Mureș

grele. C.A.P.-ul ne-a luat gândul rânduiei lucrărilor agricole. Am lucrat în oraș la fabrica de ulei «Lázár Ódön», iar apoi la fabrica de mobilă «Simon Géza » devenită «I.P.L.-23 August» la uscătorie, de unde m-am pensionat după 1990. Mi-amintesc că Vilma m-a pârât că merg la biserică, dar nu am fost dat afară din servicii de comuniști, eram intrat în C.A.P.»

Tineri la 1911 și 1913 în port popular

2. Hădărău I. Ioan, (n. 18 octombrie 1931), nr. de casă 133, fiul lui Hădărău I. Ioan (n. 1891) și Anica (Sângeorzan) declară: „Aici pe vale era pădure care a fost defrișată pentru loc de casă, de grădină, după cum se formau familiile, un loc de pădure era curățat făcându-se casă, curte, grădină, povestea tata și buna Firă (Moldovan, n. 1878, căsătorită la 1889 cu Simeon Hadareu nr. casă 6).

Buna Firă era soră cu Vasile Moldovan căsătorit cu Laura (Florea) în 1892, avându-l la 1894 pe Ioan Moldovan (nr.casă 5, moșul autoarei). Buna Fira și cumnata Laura (străbunica autoarei) au împărțit iosagul de curte și grădină în două, întăbulându-le fiecare în parte. Tata a fost militar în primul război mondial, pe frontul din Galiția, căzând prizonier la ruși, 8 ani a fost dus în Siberia la lucru la pădure. Știa românește, ungurește, nemțește și rusește. Casa părintească s-a ridicat în 1943–1944 în timpul Ungariei. Tata știind că venirea rușilor înseamnă

colectivă, a vândut pământ și a ridicat casă nouă și mare, alții au cumpărat pământ pe care l-o luat, mai târziu, colectivul (cum o fost și în cazul lui moșu).

Casa construită în 1943–1944

*Vechi grajd lucrat numai din lemn, realizat de Pelea Ioan (alias Leontie)
la sfârșitul secolului al XIX-lea*

Nu știu de Mureșan Ștefan mort la Plevna. În vremea celui de-al II-lea război mondial aveam 12 ani când erau nemții în sat, oameni de treabă, ne duceam pe Ghitara și cu binoclu de la ei ne uitam la rușii de la Poligon și Somostet (Platoul Cornești). În sat erau mulți nemți încartiruiți. Își făceau mâncare pe primus care funcționa cu zahăr îmbibat cu petrol, ne dădeau și nouă copiilor câte o plăcintă făcută pe primus. La Mureșan (Nicolae-refugiatul) era „bucătăria mobilă”, tata vorbind nemțește le ducea laptele și neamțul bucătar îi dădea din ciorba ce-o gătise.

După război s-au pus „cotele”, era greu, se secera grâul și era dus la aria din sus de pe valea Bunii, pe dreapta, unde era ridicat stogu, batoza treiera, iar apoi oamenii cu carele duceau grâul la Târgu-Mureș la Baza de cereale din spatele Gării Mari.

Era cota după teren „la om dacă-i rămânea grâu bine, dacă nu, nu”, grâul de categoria I-tot și completare și de-a II-a. La porumb nu-mi amintesc să se fi dat cotă.

Cota la lapte era după numărul de vaci. Laptele era dus la Voiniceni unde era centrul de adunat laptele.

În C.A.P. s-a intrat cu forța, obligați cu miliția. Primarul din Voiniceni, din partea partidului, îi ducea pe oameni cu miliția noaptea la școală ca să semneze adeziunea de intrare în C.A.P.

Fratele meu Hădărău Dumitru (n. 1928), lucra la Baza de mecanizare agricolă de la Sâncraia, contabil, a fost amenințat că este dat afară dacă tata nu se înscrie în C.A.P.

Tata a intrat în colectiv.

Serviciul militar l-am făcut la infanterie la Călărași pe Dunăre între 1951–1954. Am lucrat în oraș la o magazie de semințe, pe strada Doja Gheorghe, unde se selectau semințele de cereale. Mergeam și pe sate adunând semințe de trifoi, sparceță, lucernă.”

3. Trif Petru din Band (n. la 29 iunie 1930), de 85 de ani și D. Elena născută Căliman din Bărdești (n. la 8 iunie 1932), de 83 de ani, nr. casei 147, căsătoriți în august 1954. Gospodina povestește că au fost 8 copii la părinți, tata Căliman Dumitru, de loc din Sântana, și mama Ana, de loc din Bărdești.

„În 1933 tata a fost omorât de Brigadierul silvic și pădurar pentru că tăiase lemne din pădure fără aprobarea brigadierului silvic, era din București, bătrânul socru a lui Frâncean Dumitru. Tata primise de la Mureșan o ușă pentru intrarea în casa nouă și pentru a da înapoi lemnul de ușă s-a dus în pădure să-l taie, cum am zis fără aprobare ducându-l lui Mureșan Nicolae. Apoi a mers la Făgădău, în casa bătrânească a lui Simon Attila, după Cămin, să bea și unde a intrat Brigadierul silvic, pădurar, luându-l la rost pentru lemnele tăiate. Tata băut a spus că face ce

vrea, că nu plătește amendă și alte vorbe. Brigadierul a ieșit și l-a așteptat în întineric, după Cămin, acolo unde urca drumu la Chilia, de se duceau porcii la pășunat și unde erau bălți mocirloase. La Dos erau duse vitele la păscut. Casa noastră era ultima din sat la drum. Venind tata, l-a bătut cu paru de l-a omorât. S-a și dus înapoi la București.

Primar era Moldovan Mihai, iar înaintea lui fusese Pintilie Dumitru (1918–1922). Mama ne-a crescut, și a văduvit 43 de ani. Învățătoare mi-a fost Viorica Feher (1939/1943). Mi-amintesc că soțul surorii mele celei mai mari, Ana, a fost Valea Gheorghe căuaciul (fierarul) satului și având 6 copii s-au mutat la Remetea. Gospodarii obișnuiau ca de 2 ori pe an să ducă la căuaci fiarele plugului pentru ascuțit, duceau căruțele pentru cercurile roților, iar unii pentru potcovit etc.”

4. Cheteleş P. Ileana n. Târnăveanu, la 6 octombrie 1925, la Șincai, 89 de ani, nr. de casă 136, venită la Bărdești în 1946 prin căsătoria cu Cheteleş Ioan de 26 de ani. Socrul Cheteleş Toader (n. 1885 la Nazna) căsătorit cu Leontina Sângeorzan din Bărdești, a fost în Primul Război Mondial pe frontul italian. Cheteleş P. Ileana relatează:

„Cheteleş Ioan nu a făcut armată, a fost dus la muncă în agricultură în Harghita venind acasă după august 1944. În ziua nunții, jandarmii au venit să-l ducă la armată pentru că nu avea stagiul militar satisfăcut. Jandarmii au înțeles situația, au dat o hârtie ca să se prezinte la Centrul de recrutare. După nuntă s-a dus la Centrul de recrutare, dar paza l-a trimis acasă, n-a mai fost chemat.

Cote din bucate, carne și impozitele și dacă nu le dădeai, erau luate hainele, covoarele țesute și depozitate în sat, mergeai cu cota, cu banii le primeai înapoi, lume rea. După colectivizare satul a prosperat, s-au făcut case noi, oamenii lucrau în oraș 8 ore, apoi și acasă la C.A.P. Au ridicat case noi în locul celor vechi Șandor Traian-Boldașu, Pinte Vasile, Cozma Vasile, Vârlan Toaderu.”

5. Husar Gh. Cornelia n. Vila, la 20 august 1934, la Bărdești, 81 de ani, nr. casă 59, spune: „Tata Vila Gherasim (n. 1897) a fost pe frontul primului război mondial și a fost 3 ani prizonier la italieni (1918–1921). Avea 18 când l-au dus pe front. După prizonierat a venit acasă, a întemeiat familie, a avut șase copii, eu am fost penultima. În 1922 bunicu Vila Petru cu soția Florica, au înscris pe singurul copil, Gherasim, avutul. La 47 de ani (în primăvara anului 1944) a fost concentrat la Reghin și dus în lagăr de muncă forțată din Munții Copilași-Maramureș, cu alții din sat. Când s-a apropiat frontul româno-sovietic, la începutul lunii octombrie 1944) Pelea Iacob (văduv cu 4 copii) i-a spus «...hai să treci frontul cu noi în România să ne ducem acasă la copii...» el a refuzat, ba chiar Hosu Vasile a spus «...lasă să-l prindă și să-l omoare, nu l-oi duce eu în spate acasă dacă el nu vrea să vie.» Ei au plecat, din detașamentul de muncă de la Leordina..., tata dimineața s-a spălat pe față într-o baltă și-a spus rugăciunile și a pornit pe drum spre casă, pichetele neavându-i treaba. Atâta a umblat pe jos că tălpile de lemn ale bocancilor erau roase când a ajuns acasă, așa arăta că ne-am speriat de el că-i un cerșetor. Pe drum s-a întâlnit cu Pirlea Iuliu ce sta în Beșa și care venea și el

acasă. Eu am făcut școala aici în Bărdești, șapte clase în simultan, între 1941–1944, am avut învățător ungar care ne pune să cântăm «Horthy Miklós» și să spunem „Tatăl nostru” pe ungurește.

Apoi l-am avut învățător pe Șimon Emil (a lui Attila). Eram toate clasele într-o singură sală de clasă, pentru că școala de stat avea o singură sală de clasă.

Sora mai mică Viorica, pentru clasele V-VII a mers la Voiniceni. Tata Gherasim a avut probleme cu intratul în întovărașire cu cei 58 de ari din Șes, iar apoi nu a vrut în colectivă, a rămas printre ultimii și de musai în 1962 s-a înscris predând car, vacă, plug... Am lucrat la Poștă, sectorul meu era de la Bază (de achiziționare a animalelor) și Bărdești, umblam cu bicicleta. Am pensie, dar nu stau, lucrez grădina și puțină vie. Nu am auzit de Mureșan Ștefan căzut la Plevna. Am un băiat de 55 de ani, inginer-șef la Reghin și doi nepoți (fata de 27 de ani studioasă și un băiat de 25 de ani ce și-a luat Bacalaureatul cu notă de peste 9). ”

6. Bucur P. Anica, n. Târnăveanu, la 6 septembrie 1935, la Șincai, de 80 de ani, pensionară de la „Electromureș-Cablu ” Țirgu-Mureș, nr. Casă 19. Mi-a povestit cum a ajuns la Bărdești în perioada 1940–1944: „Vurlan Lazăr din Bărdești după moartea soției, a mers la fete la Șincai unde a găsit-o pe Nașa Anică cu care s-a căsătorit având un fecior Victor (n. 24 ianuarie 1919) care a terminat în oraș Școala de Arte și Meserii. În vremea cedării Ardealului, Nașa l-a dus pe fecior la Șincai, pe unde se trecea granița în România și au ajuns la Brașov, făcând școala de pilotaj, a fost angajat la armată subofițer. Când s-a terminat războiul a venit acasă la Bărdești. În vacanțe Nașa m-a adus la Bărdești și mă trimitea cu bilet sub fustă la Șincai. Pe graniță, erau 2 case, una sus și alta jos. Erau copii mulți, instruiți fiind, m-am amestecat cu copiii și treceam prin târnațul descoperit al casei de jos, în România, la casa de sus unde un bărbat și o femeie luau biletul și puneau altul și repede treceam înapoi în casa de jos. Am fost de două ori și a treia oară Nașa s-a întâlnit cu mama ei de la Șincai la casele alea. Nașul Lazăr, deși în vârstă, a fost dus la Miercurea Ciuc la culesul recoltei în vremea războiului. S-a terminat războiul, nașu ăl tânăr Vichi (Victor) s-a îmbolnăvit cu plămâni, fiind internat la Spitalul de pe str. Sfântu Gheorghe (fostă Lenin, azi Revoluției), părinții neavând bani de medic, făceau magiun, îl vindeau și cumpărau medicamente. În vacanță veneam la Bărdești de ajutor pe lângă bolnav, îl îngrijeam pe nașu tânăr Vichi. Preotul «Călugărul» de la Voiniceni adus de Nașu la bolnav, văzându-mă a spus «copila asta n-ar trebui ținută aici să nu ia boala (T.B.C.)»

N-am luat boala. Nașul ăl Tânăr a murit în noiembrie 1945²⁷⁷.

Nașul Lazăr nu m-a dus acasă, m-au înfiat și am rămas aici la Bărdești unde am făcut Școala. Am urmat Liceul Comercial la Țirgu-Mureș. Bucur Alexandru era din Spini (Lunca Târnaviei). Liceul l-a făcut la Blaj, toamna și-a luat Bacalaureatul

²⁷⁷ În cimitirul satului este o cruce modestă pe care scrie simplu: „Aici odihnește întru Domnul tânărul student Vârlan Victor, elev sergent de aviație, născut în ziua de 24 ianuarie 1919, decedat în ziua de 24, luna a 11-a, 1945.”

fiind repartizat la Târnăveni, de acolo la Tîrgu-Mureș, iar de aici la Voiniceni (profesor de Limba română).

A ajuns învățător la Bărdești după Feher Viorica. Ne-am cunoscut și ne-am căsătorit. Am stat la Nașa Vârlan, de la care ne-am mutat apoi în Căminăria școlii până l-am născut pe Mircea, Omu meu era dus la Sântana după moașă. Pe Nelu l-am născut la Tîrgu-Mureș. Să mergeți să o cunoașteți și pe sora mea mai mare Ileana căsătorită Cheteleş, ca și pe sora mea mai mică Veronica căsătorită Pelea...”

SEPTEMBRIE 1944 - SEPTEMBRIE 2001:

AVIATORUL VICTOR VÎRLAN, DIN BĂRDEȘTI

Se împlinesc în această toamnă 57 de ani de la crâncenele lupte duse de Armata Română și aliați pentru eliberarea sacralului pământ românesc cotoit de Ungaria horthystă, ca umare a Diktatului fascist de la Viena, din 30 august 1940. Militari și civili care au trăit acei ani de groază, de masacre și teroare ungaro-horthystă, în cele 11 județe răpite din trupul țării, Sălaj, Satu Mare, Maramureș, Someș, Năsăud, Odorhei, Ciuc, Trei Scaune (în întregime), Ier Bihor, Cluj și Mureș (parțial), au fost treduți prin foc și prin sabie, prin cea mai crudă teroare, au fost comise crime și masacre de administrația ungaro-horthystă a acelor ani.

Și locuitorii satului Bărdești, comuna Sântana de Mureș, județul Mureș, au trăit acei ani de groază. Pentru a-și salva viața, mulți au fost siliți să se refugieze în România. Din acest sat au fost împușcați mișelește, la Moisei, **Vasile Hosu, Iacob Pelea, Ștefan Pelea**, iar din Sântana de Mureș săteanul **Vasile Poni**, laolaltă cu alți 27 români din județul nostru.

Sătenii din Bărdești: **Ioan Hosu**, fiul martirului de la Moisei, **Zaharie V. Gabor**, **Vasile Mălean**, **Viorica Petelean**, **Susana Petelean**, **Viorica Mărculescu**, **Aurelia Gabor**, **Maria Dăgheș**, **Georgeta Custoa** și alții, își amintesc de consăteanul lor, elevul sergent aviator **Victor Vîrlan**, fiul lui Lazăr și Ana, născut în 24 ianuarie 1919, la Bărdești, care a luptat cu dăruzenie pentru eliberarea părții de nord-vest a României de sub teroarea ungaro-horthystă, în toamna anului 1944, el fiind refugiat la Brașov încă din 1941.

În aceste împrejurări dramatice pentru poporul român, în ziua de 18 septembrie 1944, elevul sergent aviator **Victor Vîrlan** a solicitat Marelui Stat Major al Armatei Române să i se încredințeze înalta misiune de a lansa din avion **Chemarea către ostașii români** Editată de către M. St. M. al Armatei Române, la 15 septembrie 1944, la București, la Tipografia „Presa” din Calea Rahovei nr.46, ea a fost lansată din avion pe linia I a frontului și în spatele pozițiilor bisericele. I-au silit să învețe limba maghiară, i-au bătut, i-au schingiuit, i-au ucis cu mare cruzime. Patru ani cu plâns și au gemut, sub călcăiul necăzitor, românii din Ardealul de nord. Patru ani am auzit vaietele lor de durere și nu am putut să le dăm nici un ajutor. Voa, bravi ostași români, v-a fost hărăzită înalta onoare de a vă salva azi frații din robie. Fiți mândri de asta! Alături de păternica Armată Roșie, Armata Română luptă pentru împlinirea celui mai măreț ideal național: eliberarea românilor ardeleni! Zdrobiți trufia maghiară! Taiati ghearele care sugrumă Ardealul! Salvați-vă frații din robie! Regele și Tara privesc cu încredere în voi, ostași eliberatori!” (Vasile T. Suciu, vol. Lumina din Brașov, Târgu-Mureș, Editura Tipomur, 1996, pag. 170-171).

Ostașii români au răspuns, cu onoare și cu demnitate, chemării la bălăla pentru Ardeal! Cei peste 58.330 de eroi români, căzuți sub Drapel în toamna anului 1944 pe teritoriul României, 42.000 eroi pe teritoriul Ungariei, 66.495 pe pământul Cehoslovaciei și circa 1.100 aproape de Viena, capitala Austriei, spun totul despre eroismul și sacrificiul militarilor români în campania din Vest pentru Transilvania, vatră românească dintotdeauna.

În cimitirul ortodox al satului Bărdești, județul Mureș, este o cruce modestă, din piatră, pe care scrie simplu: „Aici odihnește întru Domnul tânărul student **Vîrlan Victor**, elev sergent de aviație, născut în ziua de 24 ianuarie 1919, decedat în ziua de 28, luna 11, 1945.”

Colone(r) prof. **VASILE T. SUCIU**, președintele Asociației Naționale „Căminăria Eroilor”, județul Mureș

armatelor ungaro-germane de pe Mureș, Târnăveni și din Câmpia Transilvaniei. În urma acestei chemări, militari unguri și germani au intrat în panică și au adunat cu silă de la sătenii toate aceste manifeste. Câteva exemplare au fost ascunse și păstrate cu grijă de locuitorii din Bărdești, Șincai, Sânpetru de Câmpie, Miheșu de Câmpie. Iată conținutul ei: „Zdrobiți trufia maghiară! Ostași români, Diktatul de la Viena ne-a răpit jumătate din Ardeal. Grofii maghiari și-au infipt ghearele în pământul sfânt al Transilvaniei și au înrobuit un milion și jumătate de frați de-ai noștri. Le-au luat pământurile. Le-au necinstit femeile. Le-au ars casele și

Articol comemorativ din ziarul Cuvântul liber, la 57 de ani de la eliberarea jud. Mureș.

7. Hosu V. Ioan, n. la 28 noiembrie 1940, la Bărdești, de 74 de ani, domiciliat în Țirgu-Mureș str. Păcii nr. 68/8 et. 1, relatează:

„Mama Vărlan Floarea (1906–1990) din Bărdești și tata Hosu Vasile (1901–1944) de loc din Sântana, au cumpărat casa din Bărdești de la Obreja Lucreția cam prin 1929 după care tata a lucrat la București la Costică Petroșianu, milionar, (banca lui, 100 ha pământ, sute de ha vie). Tata era controlor, lua pieile în primire de la abator, apoi de la dl. Petroșianu, de la dl. Costică și le trimitea la fabrica lui Mociorniță pentru a le face talpă. Au cumpărat pământ arabil de la Mihai Mureșan. După dictatul de la Viena (30 august 1940) a venit acasă, ca să fie lângă noi, eram 7 copii. Mi-amintesc că fratele tatei lui mama, Vurlan Iacob, a fost în primul război mondial, în armata austro-ungară pe frontul din Galiția. Căzând prizonier la ruși, 7 ani a lucrat la mină în Siberia, scăpând, s-a întors acasă căsătorindu-se cu o fată din Hărțău, Safta, mutându-se acolo și au avut 2 băieți și 3 fete. A mai scăpat cu viață din prizonierat și Moldovan Iosif zis Jóska lui Moghi, care știa 7 limbi. În casă la noi, în vremea celui de-al II-lea război mondial, erau încartiruiți ofițeri nemți, oameni liniștiți, îngrijiți de medic. În camera lor din față erau două lăzi cu grenade, noi copiii, eu de 14 ani și fratele de 12 ani, am început să ne jucăm cu ele, ofițerii ne-au spus pe românește și nemțește să punem jos grenadele, au vorbit și cu mama amestecat să ne supravegheze să nu ne jucăm cu grenadele din camera lor.

În camera din spate dormeam noi, copiii și mama. În curtea mare era depozit de benzină pentru tancurile germane. Nemții luau porcii și vitele de la vecini, de la oamenii din sat, de la noi nu.

În primăvara anului 1944 tata a fost concentrat la muncă forțată și dus împreună cu ceilalți, Pelea Iacob văduv cu 4 copii și Pelea Ștefan, la Reghin, iar de acolo în Munții Copilași, de unde a scris dese scrisori familiei.

Aviatorul (Vurlan Victor), a bombardat lagărul la Bug pentru ca prizonierii să poată fugi, a alimentat cu carburant și a zburat în țară la București apoi la Țirgu-Mureș și a venit acasă la Bărdești, s-a învățit deasupra satului, apoi a zburat la Șincai unde era mama și tatăl lui învățându-se din nou deasupra satului. A aruncat Manifeste deasupra unor localități din Ardealul ocupat, ce îndemnau la luptă contra germano-horthyștilor.

A murit toamna (1945) de plămâni, răcise, avionul fiind descoperit. Mureșan Nicolae reântors din refugiul de la Band, gospodar de frunte cu soția Ana (de loc din Band) și-a crescut cele 4 fiice (Veronica, Maria, Saveta, Milica), a fost și cantor la Biserica din sat și apoi la Biserica de Piatră din oraș la sfârșit de săptămână, Duminică.”

Scrisoarea lui Hosu Vasile adresată familiei

8. Man Șt. Ioan, n. 28 august 1944, la Bărdești, 70 de ani, domiciliat în Band strada Furcii nr. 28: „Tata Man Ștefan, n. 1914, era din Săbăd (Voiniceni), a rămas orfan de mic, de tată la 7 ani și de mamă la 9 ani. A rămas în casa părintească, la un frate mai mare, până a făcut 20 de ani. A venit la Bărdești la o familie ca slugă, familie care avea ca vecini pe Comes Petru și Comes Susana fără copii.

Aceștia l-au înfiat pentru a-i îngriji până la moarte, rămânându-i lui gospodăria lor. Comes Petru a murit în 1942. După armată (1939) a fost convocat la granița cu Ungaria, la Oradea, iar după cedarea Ardealului a fost trimis într-un lagăr de muncă pe Niraj la îndiguiri și alte munci agricole pentru armată.

Tata s-a căsătorit 1943 cu Moldovan Maria (n. 1923) sora mai mică a lui Moldovan Ioan (n. 1922 februarie 20). Ei au avut patru copii: Ioan (n. 1944), Petre (n. 1946), Augustin (n. 1949), Monica (n. 1954).

Unchiul Iuân, „Badea” cum i se spunea în familie, a primit Ordin de recrutare în armata ungară hothystă în toamna anului 1943. S-a prezentat la unitatea de Cavalerie, «Lovassági Laktanya» de la Székesfehérvár, de lângă Budapesta ca «Potkerék» (Roată de rezervă). În iunie 1944 a terminat stagiul militar ca tunar IV, fiind trimis pe frontul sârbesc. (informațiile sunt de pe dosul fotografiilor trimise de unchiul Iuân acasă la Bărdești).

Părinții Maria și Ștefan Man

Unchiul povestise că s-a urcat într-un pod la o familie dintr-un sat ca să arunce fân la caii căruței pe care o primise în grijă. Înainte de a coborî din pod a văzut că doi îl așteptau cu furcile în mână amenințându-l pe ungurește că-l omoară. Li s-a adresat ungurește și astfel a scăpat. Era în spatele frontului la aprovizionarea liniei I cu muniție și alimente, iar la întoarcere aducea răniții și morții. O dată era la biserica de pe dealul din localitate și a ieșit afară să vadă de căruță și de cai când s-a produs un bombardament al aviației ruse, biserica fiind distrusă. A căzut prizonier la ruși, a fost închis într-un lagăr din Serbia și eliberat în 1946, bolnav și slăbit a ajuns internat într-un spital din Sibiu. Moșu, tatăl lui, încunoștințat, s-a dus după el pe jos, aducându-l acasă.”

Cazan Ioan, tatăl lui Cazan Vasile, s-a întors pe jos de pe front în 1945. Gabor Lazăr a fost în lagăr de muncă la Pesta până în 1945. (*) Gavrilă Bodea (n. 1900 în Munții Gherlei, jud. Cluj) domiciliat în Bărdești, în septembrie-octombrie 1944 era concentrat în armata horthystă ca honved, fiind cu regimentul lui la nord de Munții Copilași, în zona Zabie.

În ultimele zile ale lunii septembrie regimentul lui a primit ordin să se deplaseze spre frontul din Ardeal pentru a lupta contra trupelor române și sovietice

aflate în plină ofensivă.

Ioan I. Moldovan, 6 aprilie 1944

Ioan I. Moldovan, 4 august 1944

În mijlocul familiei: jos Moșu și Buna (Lerie), sus de la dreapta spre stânga: tușa Savetă (n. 1926), unchiul Nicolae (1931), unchiul Iuăn (n. 1922), unchiul Gusti (n. 1929), mama Marie (n. 1923)

Deplasându-se ca soldat în armata horthystă și-a amintit Bodea că era căruțaș „și am ajuns venind din Munții Copilași din România, în Maramureș. Venind pe drum, în coloană, cu căruța cu muniția, am văzut de la circa 300 metri, oameni lucrând la șosea, care sfărâmau piatra. M-am tot uitat să văd pe cineva de la mine din Bărdești. Și într-adevăr, am și găsit lucrând la șoseaua din Munții Copilași pe consătenii mei Hosu Vasile, Vila Gherasim, Pelea Iacob, Pelea Ștefan etc. Am strigat la ei și m-am dat jos din căruță, ei venind la mine am stat de vorbă. S-au plâns că nu au mâncare și țigări. Le-am dat țigări, mâncare aveam în căruța care o luase înainte. Am discutat cu ei 10–15 minute, după care am fugit să ajung căruța. După aceasta, eu am venit până la Bistrița, de unde am fugit - dezertând din armata horthystă - împreună cu încă 6 români honvezi - și am venit pe jos la Tîrgu-Mureș. A supraviețuit și Togan Mihail (n. 1897), din Bărdești care a dezertat cu trei zile mai târziu decât ceilalți din detașamentul de la Leordina, prin 5–6 octombrie 1944. Am umblat prin pădure trei zile și ne-am ferit de trupele horthyste, mergeam unul după altul cam la 5–6 pași pentru a avea legătură de vedere unul cu altul, dar să nu putem fi prinși toți odată de jandarmii horthyști. Am ajuns și prin Polonia (Galiția), după care am venit tot spre sud, adică spre casă”²⁷⁸. După război, îmi amintesc că toamna fugeam la poartă cu frații, atunci când oamenii coborau în jos de la „Viile de Sus ” cu carele cu struguri dându-ne și nouă să mâncăm. Ca urmare, în 1950, tata a plantat via din dosul casei.

Casa părintească construită în 1952–1955 și ulterior închis în parte târnațul și filigoria

²⁷⁸ Moisei, Tîrgu-Mureș, 1982, pag. 111.

9. Baciú Gh. Alexandru, n. în octombrie 1944, de 70 de ani, domiciliat în Bărdești nr. 178, spune: „*Satul vechi era Susenii, acolo era și fântâna comunală cu apă bună de băut, de o parte și de alta a văii erau casele. «Viile de Sus» erau în Bălc. Tata o fost «vințeler» (pază de noapte) până în 1961, îl ajutam pe tata. În 1961 s-a încheiat cooperativizarea, iar din 1962–1963 au început să lase în paragină viile oamenilor nefiind interesați de producția de struguri și vin de-al II-lea. Tata, născut în 1912, nu a fost pe front și la retragerea germano-horthystă a fost urmărit, ascunzându-se. Un grup a trecut granița pe la Oroii-Band. Bunicul, Frânceanu Alexandru, a fost pe front în primul război mondial, iar băiatul lui tot Frânceanu Alexandru, a fost pe frontul antisovietic, la Odesa căzând prizonier, a fost dus în Siberia la muncă, venind acasă în 1952. Șut Ioan, Pelea Alexandru, Gabor Lazăr, colegi de trupă, au fost până la Szolnok, demobilizați au venit acasă. După război a fost perioada „cotelor” impusă de comuniști ca o măsură de plată a despăgubirii de război pentru sovietici (U.R.S.S.). Unii fugeau de acasă când venea receptorul, care lua din casă lucrurile mai bune ca zălog până la achitarea cotei la grâu, carne, lapte, impozit. Perioada cotelor și a „întovărășirii” (1949–1961) a fost mai grea decât cea a C.A.P.-ului. Am condus un convoi de care, trase de vite sau cai, până la Bază în Țirgu-Mureș în spatele Gării mari. Lângă Podul de lemn de peste Mureș era o cârciumă, pe malul drept, unde oamenii se opreau să bea de necaz că au dat cota.”*

10. Pintilia I. Dumitru, n. 3 septembrie 1941, la Bărdești și soția Elena Bândeau, n. 29 februarie 1944 (la Herghelia), de 74 de ani, respectiv 71 de ani, nr. de casă 52, relatează:

„*Locuim în casa pe care bunicul Pintilie(a) Dumitru a ridicat-o în anul 1909, la trei ani după ce se născuse feciorul lui, Iuliu (n. 1906). La temelia casei a folosit pietre mari de lut din Dealul Stejăriș, unde era Groapa de lut a satului, apoi lemne din Pădurea satului.*

Erau oameni gospodari care și-au văzut de munca lor. Moșu Dumitru, gospodar, a avut cal în gospodărie, el a fost singur la părinți. Fiul lui Iuliu (n. 1906) a făcut și școală, fiind notar la Ormeniș și primar, după război. Eu, fiul lui, mi-a plăcut munca, nu și școala, am făcut patru clase în sat la noi, având-o învățătoare pe Feher Viorica (fata învățătorului Feher Aurel) locuind pe strada Calea Voinicilor vizavi de «Cablu».

Pentru clasa a V-a am mers la Școală la Voiniceni 3–4 luni apoi am rămas acasă la muncă, mi-a plăcut cu căruța trasă de cal. Am fost trei copii la părinți, mama Elena Mureșan din sat, sora mai mare Veronica căsătorită Urian, la Blaj, Dumitru (eu, ca pe moșu) și sora mai mică Elena, căsătorită Cotuș la Țirgu-Mureș. Mi-amintesc de tatăl dumnilale o luat în arendă (chirie) de la Bardoși Florica casa din spatele nostru, făcând-o atelier de tâmplărie ca să lucreze acolo. Apoi acolo o stat Moldovan Mihai de-o ținut o fată de-a lui Bardoși Florica. Tata dumnilale ne-o reparat și vopsit geamurile și ușile, foarte bun meșter, nu voia ca altul după el să lucre. Io am lucrat 3 ani la Agrosem.

Se vede țârnațul de-a lungul casei, central, filigoria cu intrarea în tindă (hol) și de aici în încăpetri

M-au încorporat 1 an și 6 luni la C.F.R. Focșani, după o instrucție de 3 luni, am lucrat pe șantierul C.F.R.-ului. După armată am lucrat la Competrol între 1967–1970 și apoi la Fabrica de piele de pe strada Gheorghe Doja, până în 1992, când m-am pensionat la cerere având anii de vechime.

În paralel, am dus și gospodăria și lucrul la C.A.P. ajutându-mi soția din 1962 până în 1989. Soția a lucrat o vreme și la Școală ca femeie de serviciu, că era aici lângă noi, între 1971–1974. Mi-amintesc că, în 1969, s-a băgat betonul pentru extinderea clădirii școlii în spate, dar datorită ploilor dealul cu grădina de pomi o alunecat la vale, așa că în 1970 s-a ridicat a II-a încăpere la drum în continuarea celei vechi.

Între 1979–1982, trei ani, nevasta o lucrat la «Electromureș-Calorice». Cumulând anii de vechime în C.A.P. plus anii de la Școală și la «Electromureș» are și ea o pensie. În C.A.P. a fost greu, mai ales după 1985, pentru că lucram, dar ne alegeam cu puțin.

Se fura de pe câmp. Se lucrau și răzoarele, se coseau și șanțurile. Ne-am căsătorit în 1962 și au venit și copiii: Sorin în octombrie 1963, Mirela, în iulie 1967 și Stelian Ioan, în mai 1971.

Sunt cu toții la casele lor și așteptați la Biserica noastră pentru că au voce și cântă minunat. De sărbători ne adunăm în jurul mesei cu nurorile, cu ginerele și cei 6 nepoții. Îi frumos și bine.

Avem și o străneopată. Am făcut 53 de ani de căsătorie.”

Tanti Elena își aduce contribuția la revigorarea purtării costumului popular, a cusut în cruciuliță, pe cămeșile, iile, băieților motive populare. Vezii pozele de mai jos.

Gazda lângă Grajd, în poiată are un cal și o vacă

Tanti Elena își aduce contribuția la revigorarea purtării costumului popular

În familie nu s-a vorbit de străbun mort la Plevna.

11. Pinteș Al. Ana, n. la 11 februarie 1941, la Bărdești fiica lui Alexandru și Maria, nr. casă 37, de 74 de ani, domiciliată în Tîrgu-Mureș, str. Alea Carpați nr. 55, își amintește cu drag de doamna învățătoare Feher Viorica, clasele I-IV (1948–1952), care venea din oraș de pe Calea Voinicenilor, iar pentru clasele V-VII (1953–1956) relatează:

«Am mers la școală la Voiniceni având ca profesor de limba rusă pe Pavel Mancaș și pe Bucur Alexandru profesor de limba română. Din familie știu că tata n. la 1 decembrie 1906, a fost concentrat la muncă la Uzinele «Csepel » din Budapesta (1940–1944) venind acasă pe jos la 14 septembrie 1945, a mai trăit 17 ani. Bunicul Vasile și bunica Salomea aveau ogradă mare, locuiau, mai sus de Biserica pe stînga în Suseni. La bunica în grădină era un buncăr unde ne refugiam copiii și femeile, când treceau avioanele deasupra satului sau trăgeau tunurile sovietice dinspre Mureș. Familia a prins perioada «cotelor și întovăririi», achitând cotele din produse și impozitul către stat n-au fost datori, percepătorii adunau taxele.»

12. Truța L. Doina, născută Moldovan, la 26 mai 1946, domiciliată în Tîrgu-Mureș, Bulevardul 1 Decembrie 1918 nr. 21/6 povestește:

„Sunt fiica lui Moldovan Lazăr, născută la 17 iulie 1917, și Cotoră Maricia, n. la 8 iunie 1920, căsătorii în 1938. Tata, Moldovan Lazăr era fiul lui Moldovan Mihail, am făcut Școala de Cantori de la Cluj deservind din 1942 până în 1957 Biserica din Bărdești, iar apoi până în 1960 Biserica din Remetea. Am avut patru copii: Angela (n. 1940), Doina (n. 1946), Rodica (n. 1950) și Marcel (n. 1953).

Am locuit pe Vale numită și «Valea plîngerii» pentru că de la fiecare casă se auzeau plîsetele copiilor, pentru că la fiecare poartă erau 4 copii. Locuiam în casa ridicată de străbunicul dinspre mama, Pelea Ioan (alias Leontie, n. 1868, maestru de lemn în comuna Bărdești, nr. casei 15, căsătorit cu Saveta Murasian la 24 mai 1891, fiica lor, Anica Pella n. 15 mai 1891, din Conscriptia nominală a sufletelor, nr. act 18/1900–1910, Parohia greco-catolică Bărdești), dulgher, croitor, cizmar și măcelar pentru sat. El și-a făcut casa cu târnaț și filigorie, din lemn (vezi poza de mai jos). Bunica Anica totdeauna când venea la noi scotea din sân un măr, o pară, pâine, un ceva.»

De ocupație croitor, el croia hainele, iar fiica lui, Anica (bunica mea) cosea hainele. Străbunica Saveta vedea de gospodărie. Fiica lor, Pelea Anica, s-a căsătorit cu Cotoră Bazil (Vasile la 31 mai 1914) și au avut un copil, pe Maricia Cotoră (mama mea n. 1920). După aproximativ 7 ani ei s-au despărțit și Anica s-a recăsătorit cu Hădărău Ioan și au avut-o pe Domnica. Au locuit în centrul satului, din jos de Biserica pe stînga, vizavi de Tetea Șimon, în ograda căruia se ținea jocul, duminică de duminică. Bunicul Hădărău era bun dansator, el m-a învățat să dansez tango și vals, cânta cântecul «La căsuța albă sînt atâtea flori la ferești...» Bunica și Bunicul formau o pereche deosebită. Bunica era o femeie foarte veselă, sufletul petrecerilor, al șezătorilor ce aveau loc la Școală. O femeie mărunțică, cânta, juca. Ea a trăit până la 89 de ani, iar el până la 85 de ani.

Casa din lemn și în dreapta Conia – până la 1986. Tot el a făcut grajdul din lemn a lui Hădărău Simion de se păstrează și astăzi (vezi poza de mai sus)

Mirii Bazil Cotoră și Anica Pelea în 1914 și Hădărău Ioan, al II-lea soț al Anicăi Pelea

Maricia Cotoră, căsătorită Moldovan, născută la 8 iunie 1920, în costumul popular moștenit de la mama ei, Pelea Anica, și care a decedat la 81 de ani, în 2001, la 10 iunie

Grup de nuntași, la 15 mai 1955

Elevii claselor I-IV, din clasa a III-a fiind: Petre Man, Costică, Lițu, Milica, Lenuța, Cheteleș, Cheța Gabor, Tiți Cibi, Nene Dicu, Lazăr Baciuc, Pelea Sandu, 1955

Grup de nuntași la 15 mai 1955. Văd bărbații cu bocanci, ȋțarii din bumbac, cămași cu „cipcă „jos și peste cămașă unul cu ” uioș ”, iar altul cu „laibăr”, pe cap aveau „colop”. Îmi amintesc că bunicul Hădărău purta în picioare cizme cu tureac în care băga ȋțarii.

O poză dragă mie este cea de la terminarea clasei a III-a în anul 1955, eram 11 elevi, dintr-un total de 21 de elevi, în jurul învățătorului Bucur Alexandru, cu soția Anica și copilul lor în brațe. Colega Milica nu ne-a povestit despre străbunic mort la Plevna.

13. Cazan Viorel, n. la 4 iunie 1958, 56 de ani, domiciliat în Bărdești nr. 183, relatează:

„Tata era din Nazna și mama, de fată Pinte, era din Chinari. Părinții au murit când eram de 2 ani, fiind crescut de sora mamei, Cazan Ana, și soțul, Cazan Vasile, locuind în Chinari. La 18 ani am plecat în armată la Lugoj și la finalul serviciului militar mi s-a propus să rămân în armată, să fac Școala de ofițeri din Lugoj. Am fost coleg cu fiul medicului Emilian Bancu, care, la absolvirea școlii a spus «...armata nu-i de mine, mă duc pe drumul meu» și a făcut medicină...

După Revoluție mi-am făcut casă în Bărdești. Demobilizat fiind din armată cu gradul de colonel (r), în 2012 am candidat pentru funcția de viceprimar al comunei Sântana de Mureș. Am fost ales și făcându-mi datoria am realizat asfaltarea satului nostru și reparația capitală a Căminului cultural.

La 11 iulie 2015, cu un Comitet de organizare format și din: Horea Hădărău, Aleodor Moldovan, Marius Grama, Lazăr și Valentin Baci, am realizat sărbătoarea de suflet pentru bărdășeni «Fii satului » prima ediție etc.”

VII. Monumentul eroilor

Ioan V. Hosu (n. 28 noiembrie 1940 la Bărdești), fiul martirului de la Moisei, Hosu Vasile (n. 1901- d. 1944), mărturisește că ideea Monumentului Eroilor i-a venit în urma participării la deplasarea comemorativă de la Sărmașu, cu ocazia dezvelirii plăcii cu evreii uciși la Sărmașu de horthyști în septembrie 1944.

Placa era adusă de comunitatea evreiască din America, în toamna anului 1990. Excursia era organizată de Colonelul (r) profesor Suciu T. Vasile, Președintele Asociației Naționale „Cultul Eroilor”, județul Mureș.

„Lângă mine în autocar era sculptorul Iuliu Togănel, originar din Săbad-Voiniceni căruia i-am împărtășit ideea ridicării unui Monument al eroilor uciși la Moisei și pe fronturile de luptă. Acesta a realizat un proiect sub forma Coloanei infinitului pe care l-am prezentat parohului Ilie Mureșan. Preotul l-a arătat credincioșilor, care l-au aprobat. S-au făcut donații în sat pentru realizarea lui. Primarul Viorel Bubău, împreună cu întreprinzători din oraș (Gazul, Poșta, Electromureș, Azomureș etc), prefectul Urdea, comandantul poliției etc., au inaugurat în noiembrie 1991, «Monumentul Eroilor » din Bărdești.

S-a organizat o Gardă de onoare la Monument, o Paradă Militară cu participarea Fanfarei militare din oraș. La Căminul Cultural s-a dat o masă de Post.”

Martirii uciși mișelește, la 14 octombrie 1944, la Moisei sunt înscriși pe fața Monumentului:

Hosu Vasile n. 1901

Pelea Ștefan n. 1898

Pelea Iacob n. 1899 (*)

(*) Vasile Petean, din Palatca, jud. Cluj, supraviețuitorul de la Moisei declara:

„.....ne-au băgat în casă pe ușă, o zis pe ungurește că putem sta jos, putem să aprindem țigările și a încuiat ușa...După circa 10 minute au deschis ușa casei, ne-o întrebat dacă am terminat țigările.

Apoi ne-o spus în ungurește „că așa ați fost pedepsiți de Consiliul de război, de ce ați dezertat din armata ungară. Culcați-vă cu fața la pământ că pe toți vă pușc.”

Ne-am făcut cruce - Doamne, iartă-mi sufletul și să trec cât mai repede. Ne-am culcat cât e casa roată.

S-a apucat de mitraliat cu arme automate pe ușă și pe ferestrele cele două. Pe unii i-au împușcat în cap, pe alții în piept, picioare, inimă, care cum. Eu am fost împușcat în cap, în partea dreaptă, deasupra urechii și în umărul drept.

După aceea toți au zăcut la pământ fără să se vaiete sau să țipe...

Jandarmii au intrat, au mai verificat prin lovituri cu patul armei, în mod repetat pentru a vedea dacă au murit cu toții. După care au plecat...”²⁷⁹

²⁷⁹ *Moisei*, Tîrgu-Mureș, pag. 134–142

Inaugurarea Monumentului eroilor

Registrul de stare civilă al parohiei Bărdești infirmă decesul la Plevna a numitului Ștefan Mureșan, după cum am arătat.

Eroii căzuți în Primul Război Mondial, 1914–1918–1919, sunt înscriși pe latura dreaptă a Monumentului:

Breja Teodor
Hădărău Octavian
Moldovan Dumitru
Moldovan Teodor
Sângeorzan Ioan
Ștefan Aurel
Sabadi Ioan
Vârlan Alexandru.

Eroii căzuți în Al Doilea Război Mondial, din 1941–1945, au fost menționați pe latura stângă a Monumentului:

Graur Lazăr n. 1907
Gabor Vasile n. 1921
Hădărău Ioan (Pilu) n. 1915
Sandor Emil n. 1918
Șimon Emil n. 1921
Șut Dumitru n. 1921 (*)

Monumentul eroilor români din satul Bărdești, lucrare realizată cu ajutorul fiilor satului, din inițiativa lui Ioan Hosu, fiu al satului și locotenent colonel (r) Vasile T. Suci

(*) Ministerul Apărării Naționale, Unitatea Militară 02405, Pitești ”....În eventualitatea că sus-numiții au executat obligații militare în unități ale armatei ungare, recomandăm a vă adresa Serviciului istoric al armatei, strada Drumul Taberei, nr. 17/H, București.)

În cartea „Cărțile de Aur”, la pagina 548, se consemnează: „Monumentul Eroilor Români din satul Bărdești, lucrare realizată cu ajutorul Fiilor Satului Bărdești, din inițiativa lui Ioan Hosu, fiu al satului, și locotenent-colonel (r) Vasile T. Suciu după o deplasare comemorativă, în grup, la Monumentul de la Moisei în 1991. Proiectul și execuția lucrării aparține sculptorului Iuliu Togănel. Monumentul a fost ridicat în anul 1991 de către credincioșii și demnii urmași ai eroilor și martirilor căzuți în războaie și revoluții din satul Bărdești, spre cinstirea memoriei lor, de către cei prezenți și de către urmașii urmașilor, până în vecii vecilor.” La realizarea lucrării au contribuit: General de divizie (r) Ioan Scriciu, Colonel (r) profesor Vasile T. Suciu, General de brigadă (r) Gheorghe Popa, Colonel (r) inginer Flore Clitan, Colonel (r) Stelian Chițacu, Locotenent (r) profesor Eugen Costin, Colonel (r) Mitrofan Zrânc, Dr. I. Ranca, Dr. Virgil Pană, Ioan Suciu, Ioan Hosu, Dumitru Moldovan, Ilie Pantea, Ștefan Budoiu, Aurel Vângă²⁸⁰. Asociația Națională „Cultul Eroilor” și „Generalul Ștefan Gușă-Mureș”.

²⁸⁰ *Cartea Cărților de Aur*, Ed. Tipomur, 2011, Tîrgu-Mureș, pag. 548

Bibliografia

A. Direcția Generală a Arhivele Statului Mureș

1. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, Grupa I, nr. act 95/1607.
2. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, Grupa I, nr. act 96/1607.
3. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, Grupa I, nr. act 101/1608.
4. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, Grupa I, nr. act 103 A/1609.
5. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, Pachet nr. I, nr. act 1/1611.
6. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, nr. act 266 A/1648.
7. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, nr. act 268 D/1650.
8. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, nr. act 269 B/1651.
9. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, nr. act 271 D/1653.
10. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, nr. act 288 A/1656
11. Fond: Conscriptii fiscale, grupa I/275E/1660.
12. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, Grupa I, nr. act 305B/1683–1699.
13. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Seria Acta politica, nr. act 300 B/1699.
14. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 4/1700.
15. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 16/1702.
16. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 28/1710.
17. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 828/1713.
18. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 57/1715.
19. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 91/1720.
20. Fond: Primăria Tîrgu-Mureș, Acta politica, nr. act 515 /1759.
21. Fond: Scaunul Mureș, Tabele de impunere, nr. act 260 /1877–1779.
22. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii urbariale, nr. act I/4 /1785.
23. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, nr. act 1/1797.
24. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, nr. act 2/1797–1798.
25. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 633/1803
26. Fond: Colecția de microfilme-Conscriptii urbariale 1820, Rola 612.
27. Fond: Scaunul Mureș, Conscriptii fiscale, nr. act 752/1830.
28. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, Dosar nr. 14/1879–1925.
29. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, nr. act 3/1837.
30. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, nr. act 3A/1837.
31. Fond: Conscriptii fiscale, nr. act 813/1845.
32. Fond: Conscriptii fiscale, nr. act 815/1846 februarie 28.
33. Fond: Conscriptii fiscale, nr. act 816/1846.
34. Fond: Scaunul Mureș-Organe revoluționare, nr. act 3/1849.
35. Fond: Scaunul Mureș-Organe revoluționare, nr. act 8/1849.

36. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, Registru de venituri și cheltuieli, Dosar nr. 7/1846–1911.
37. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr.act 295/1851.
38. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, nr.act 10/1854
39. Fond: Recensământul populației, Dosar nr. 37/1857 (Bardos)
40. Fond: Recensământul populației, Dosar nr. 236/1870 (Bardos)
41. Fond: Parohia greco catolică Bărdești, Registrul de stare civilă (mortii), nr.act 56/1825–1864.
42. Fond: Parohia gr. cat. Bărdești, Registru de stare civilă (botezați, morți, căsătorii) nr.act 57/1898
43. Fond: Parohia gr.cat Bărdești, nr.act 14 /1879–1925.
44. Fond: Parohia gr.cat. Bărdești, nr.act 15 /1883–1893.
45. Fond: Parohia gr.cat, Bărdești, nr.act 16 /1879–1890.
46. Fond: Parohia gr.cat. Bărdești, nr.act 18/1900–1911.
47. Fond: Parohia gr.cat. Bărdești, nr.act 19 /1904–1914.
48. Fond: Parohia gr.cat Bărdești, nr.act 23/1931–1939.
49. Fond: Parohia gr.cat. Bărdești, nr.act 25 /1939–1949.
50. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr. act 296/1880.
51. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr. act 307/1911.
52. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr. act 309/1911.
53. Fond: Coloana de evidență cadastrală, Reforma agrară 1921, Bărdești, nr.act 17 / 1922–1928.
54. Arhiva Primăriei comunei Sântana de Mureș-sat Bărdești.

B. Publicații

Cărți și Anuare

1. Nicolae Albu, Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1802, Blaj, 1944.
- 2.*****Anuarul Arhivelor Mureșene, II, Tîrgu-Mureș, 2003.
- 3.*****Anuarul Bisericii Mureșene, IV, Tîrgu-Mureș, 2005. (Hancu Ana, Aspecte privind situația...)
- 4.*****Anuarul Institutului de Istorie, tom XLVI, Cluj-Napoca, 2009.(Cronologia anilor 1848–1849)
5. Mihai Ardeleanu, Dorin Suciu, Istorii locale, Tîrgu-Mureș, 2011.
6. Asztalos Enikő, Culegeri etnografice în satul Bărdești, Tîrgu-Mureș, 1992.
- 7.*****Az első Magyarországi népszámlálás 1784–1787, Budapest, 1960.
- 8.*****Az erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599, Kolozsvár, 2006.
9. Alexandru Baci, Plan cadastral localitatea Bărdești, (relief-manuscris), 2012.
- 10.*****Județul Mureș-Ghid turistic, Tîrgu-Mureș, 1972.
11. Benkő Károly, Marosszék ismertetése, Kolozsvár, 1869.
12. Traian Bosoancă, Ilarie Gh. Oprea, Învățământul primar de stat și

- confesional din jud. Mureș, 1939/1940.
13. Grigore Bota, Vasile Ormenișan, Socolul de Câmpie- file de monografie, Tîrgu-Mureș, 2005.
 14. Vasile Chereșteșiu, Adunarea Națională de la Blaj, București, 1966.
 15. Daicoviciu C., Pascu Șt., Istoria României – Compendiu, București, 1969.
 16. Demetrescu M., Târgu-Mureș. Istorie. Instituții. Monumente., Tîrgu-Mureș, 1936.
 - 17.***** Dictionar explicativ al limbii române, București, 1975.
 - 18.***** Dictionarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite, Cluj, 1921.
 - 19.***** Din istoria Transilvaniei, vol. I-II, București, 1963.
 20. Silviu Dragomir, Avram Iancu, București, 1965.
 21. Silviu Dragomir, Studii privind istoria revoluției române de la 1848, Cluj-Napoca, 1989.
 22. Serafim Duicu, Pe urmele lui Petru Maior, București, 1990.
 23. Vlad Georgescu, Istoria românilor, București, 1992.
 24. Gyarmat L. și Câmpean R., Conscripția fiscală a Transilvaniei din 1850, vol. II, Buc. 2009.
 25. Ana Hancu, Drama Ardealului 1848–1849 Mărturii, Tîrgu-Mureș, 2012.
 - 26.*****In memoriam Avram Iancu, Tîrgu-Mureș, 1972.
 27. Internet-Google, Lista soldaților Regimentului 22 infanterie Tîrgu-Mureș decorați după bătălia de la Asiago (Nordul Italiei) în Augustia, VIII, Sfântul Gheorghe, 2004.
 - 28.*****Istoria lumii în date, București, 1972.
 29. Ioan Judea, Târgu-Mureș. Cumpăna lui Martie, Tîrgu-Mureș, 1991.
 30. Valeriu Lazăr, Antichități ale județului Mureș, Tîrgu-Mureș, 1998.
 31. Lázár Miklós, grof, A Gróf Lázár család, Kolosvárt, 1858.
 32. Losonczi Terezia, Moldovan I., Revoluția de la 1848–1849 în Scaunul Mureș, Tîrgu-Mureș, 1998.
 33. Ioan Eugen Man, Târgu-Mureș istorie urbană, vol I, Tg. -Mureș, 2006.
 34. Ioan Eugen Man, Biserici de lemn în județul Mureș, Tîrgu-Mureș, 2009.
 35. Ștefan Mariș, Istoria bisericii românești din Transilvania, vol. I, Sibiu, 1935.
 - 36.***** Marisia, I, Tîrgu-Mureș, 1975. (Moldovan L., Pop I., Conscripții urbariale mureșene-1785)
 - 37.***** Marisia, V, Tîrgu-Mureș, 1975. (Botezan I., Stoica A., Situația țărănimii din comitatul Mureș-Turda în anii 1914–1918)
 - 38.***** Marisia, VI, Tîrgu-Mureș, 1976.(Ursuțiu L., Chezășia...)
 - 39.***** Marisia, VII, Tîrgu-Mureș, 1977.(Rus T., Problema agrară...)
 - 40.***** Marisia, IX, Tîrgu-Mureș, 1979. (Botezan L., Posesiuni obștești ale țăranilor în jud. MȘ)
 - 41.***** Marisia, IX, Tîrgu-Mureș, 1979. (Hobica, Școala în regiunea Mureșului...)
 - 42.***** Marosszék parasztszocializációja 1820-ból, Debrecen, 2001.
 43. Moldovan Peter, Război și pace: 1848/1849 în Transilvania Centrală, Cluj-

- Napoca, 2008.
44. Nagy István, Magyarország családai..., Pest, 1865.
 45. Nagy István, Erdélyi ezredek a világháborúbaüMarosvásárhelyi 22 Honvéd gyalogezred, Bud. 1942
 46. Vasile Netea, Constantin Romanu–Vivu prefectul legiunii a XII-a în anii 1848–1849, Tîrgu-Mureş, 1937.
 47. Nistor I. S., Contribuţii mureşene la Marea Unire din 1918, Cluj-Napoca, 1981.
 48. Nistor I. Contribuţia locuitorilor de pe valea superioară a Mureşului la susţinerea cauzei războiului de independenţă naţională, în Marisia, VII, Tîrgu-Mureş, 1977.
 49. Olteanu I., Revoluţia de la 1848–1849 în Câmpia Transilvaniei, Tîrgu-Mureş, 2014.
 50. Ilarie Gh. Opriş, Sângeorgiu de Mureş I - Însemnări monografice, Tîrgu-Mureş, 1996.
 51. Orbán Balázs, A székely föld leirása, IV. Marosszék, Bdapest, 1870.
 52. Oros alias Rusu Ioan, Memorii, Bucureşti, 1989.
 53. Pál-Antal Sándor, Marosvásárhely a 17–18 századi jogszabályai és polgárnévsorai, Tîrgu-Mureş, 2006.
 54. Pál-Antal Sándor, Székely Székek a 18 században, I Marosszék 1701–1722 között, Tîrgu-Mureş, 2007.
 55. Pál-Antal Sándor, Marosvásárhely története I. A kezdetektől 1848-ig, Tîrgu-Mureş, 2009.
 56. Pál-Antal Sándor, Sigiliile instituţiilor mureşene, Tîrgu-Mureş, 2013.
 57. Palos Albert, Népoktatási intézeteinek története Marostorda-vármegye, Marosvásárhely, 1896.
 58. Pascu Ştefan, Voievodatul Transilvaniei, vol. I -III, Cluj-Napoca, 1972, 1979, 1986.
 59. Grigore Ploieşteanu, Suci T. Vasile, Epopeea de pe Mureş, Tîrgu-Mureş, 1985.
 60. Valer Pop, Bătălia pentru Ardeal, Bucureşti, 1990.
 61. Traian Popa, Monografia oraşului Târgu-Mureş, Tîrgu-Mureş, 2005.
 62. Traian Popa, Începuturile şcolii româneşti în vechiul Scaun al Mureşului, Tîrgu-Mureş, 1927.
 63. Traian Popa, Documente privitoare la trecutul românilor în vechiul Scaun al Mureşului, Tîrgu-Mureş, 1936.
 64. David Prodan, Problema iobăgiei în Transilvania, Bucureşti, 1989.
 65. David Prodan, Transilvania şi iar Transilvania, Bucureşti, 1992.
 - 66.*****Profiluri mureşene, II, Tîrgu-Mureş, 1973.
 67. Ioan Ranca, Românii din scaunele secuieşti în antroponimele din conscripţii, vol I, Cluj, 1995.
 68. Russu I. Ion, Românii şi secuii, Bucureşti, 1990.
 - 69.***** II Rákozi Ferenc erdély hadserege, Bucureşti, 1994.
 - 70.***** Recensământul general al populaţiei României la 1930, vol. II-III, Bucureşti, 1939.

- 71.***** Revista statistică, nr. 9, 1965. (Moldovan Liviu, Instrucțiuni în lb.română...)
- 72.***** Revista de statistică, nr. 8, 1970. (Moldovan L., Conscriptii și recensăminte...)
73. Scrieciu Ioan (gen.de divizie) și Suciu T. Vasile (colonel), Cartea cărților de aur, Tîrgu-Mureș, 2011.
74. Szabó N., Pop I., Câmpia Transilvaniei, Conscriptii urbariale 1819–1820, Studiu economico social privind țărănimea aservită, Tîrgu-Mureș, 1992.
75. Sebestyén M., Marosvásárhely történeti kronológiája a kezdetektől-1848-ig, Tîrgu-Mureș, 2009.
76. Sigmireanu Cornel, Intelectualitatea ecleziastică-Preoții Blajului (1806–1948), Tîrgu-Mureș, 2007.
77. Stavilă Mihai și Lucia, Monografia localității Căpușul de Câmpie jud. Mureș, Tîrgu-Mureș, 2009.
- 78.*****Studii și materiale, vol. III-IV, Tîrgu-Mureș, 1992. (Ranca I., Circulația cărții vechi românești)
79. Suciu Coriolan, Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, București, 1967.
80. Suciu T. Vasile, Bodea Gh., Moisei, Tîrgu-Mureș, 1982.
81. Suciu T. Vasile, Lumina din adâncuri, Tîrgu-Mureș, 1996.
- 82.***** Székely oklevéltár, I, II, IV, V kötet, Kolosvart, 1872, 1876,1895,1896.
- 83.***** Székely oklevéltár, I, II kötet, Budapest, 1934.
- 84.***** Székely oklevéltár, Új sorozat, IV kötet, Kolosvár, 1998.
- 85.***** Székely oklevéltár, Új sorozat, V kötet, Kolosvár, 1998.
- 86.***** Székely oklevéltár, Új sorozat, VII kötet, Kolosvár, 2004.
- 87.***** Șematismul Jubiliar de la 1900, Blaj, 1900.
88. Marcel Știrban, Din istoria României, 1918–1921, Cluj-Napoca, 1987.
- 89.***** Terra nostra, III, Tîrgu-Mureș, 1973.(Agricultura în Scaunul Mureș în sec. 18.)
- 90.***** Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, 1918–1928, vol. I-II, București, 1929.
- 91.*****Transilvania, Serie Nouă, AnIV(L. XXI), nr. 6/1976.(Abrudan P., Voluntari ardeleni în războiul pentru independență din 1877–1878.)
- 92.*****Transilvania și războiul pentru independență, Cluj-Napoca, 1977.(Maior Liviu)
93. Varga E. Árpád, Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Népszámlálási adatok 1850 és 2002 között, Csikszereda, 2011.
94. Alexiu Viciu, Etnografice (A. Nume de familie la români. B. Nume de locuri.), Blaj, 1929.
95. Ileana Vulpescu, Carnetul din port-hart, Ploiești, 1996.
- 96.*****Dicționar maghiar-român.
- 97.*****Istoria altfel, Ed. Nomina, Pitești, 2006.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Prefață.....	7
I. Cadrul natural.....	9
Relieful	13
Clima	14
Hidrografia	14
Flora și fauna.....	15
Solurile	15
II. Dezvoltarea istorică a localității Bărdești din antichitate la feudalism ...	16
Antecedente istorice	16
Toponimia	19
III. Dezvoltarea istorică a localității Bărdești în epoca feudală	21
Atestare documentară.....	24
Bardos-Bărdești în secolul al XVI-lea.....	26
Bardos-Bărdești în secolul al XVII-lea	30
Bardos-Bărdești în secolul al XVIII-lea	50
Evoluția demografică	50
Situația social-economică.....	52
Bardos până la mijlocul secolului al XIX-lea	99
Situația social-economică.....	99
Mișcarea social-națională.....	121
IV. Dezvoltarea localității Bărdești în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea	135
Situația social-economică de la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului al XX-lea	135
Evoluția demografică	158
Participarea la Primul Război Mondial (1914–1918) și la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918	171
V. Biserica și școala	181
Biserica.....	181
Școala confesională.....	229
VI. De la Marea Unire până în zilele noastre Epoca contemporană	238

Dezvoltarea social-economică.....	238
Evoluția demografică	244
Mărturii, amintiri bărdășene	245
VII. Monumentul eroilor	264
Bibliografia	269
Cuprins	274

